

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
EKONOMİK KALKINMA VE BÜYÜME BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE UYGULANAN YOKSULLUKLA MÜCADELE
PROGRAMLARI VE ETKİNLİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Özgür ALTUN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. İbrahim TOKATLIOĞLU

Ankara 2011

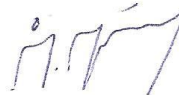
ONAY

Özgür ALTUN tarafından hazırlanan "Türkiye'de Uygulanan Yoksullukla Mücadele Programları ve Etkinlikleri" başlıklı bu çalışma, 30/05/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İktisat Anabilim ve Ekonomik Kalkınma ve Büyüme Bilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Cem KILIÇ

(Başkan)

Doç. Dr. İbrahim TOKATLIOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Erol BULUT

ÖNSÖZ

Bu çalışma 2000'li yıllarda Türkiye'de uygulanan yoksullukla mücadele programlarını incelemektedir. Türkiye'de uygulanan sosyal yardım amaçlı faaliyetlerin dağınık yapısı doğrudan yoksulluğa yönelik faaliyetlerin sınıflandırılmasının gerekliliğini kaçınılmaz kılmaktadır. 1986 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonunun kurulmasıyla Türkiye'de yoksullukla mücadelenin sistematikleştirilmesi konusunda ilk adım atılmıştır. Bu çerçevede Türkiye'deki yoksullukla mücadele çalışmaları başta SYDTF olmak üzere birçok kurum ve uygulama etrafında şekillenmektedir. Bu uygulamaların yoksullukla mücadele konusunda neler yaptıklarının etraflıca tartışılması ve bu programların sınıflandırılması tezimizin odak noktasıdır.

Öncelikle belirtmeliyim ki, Değerli Tez Danışmanın Doç. Dr. İbrahim TOKATLIOĞLU' na tez konumun belirlenmesinden, çatısının oluşturulmasına kadar, sunmuş olduğu tüm değerli katkılardan ve arkadaşça yaklaşımından dolayı en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca Yüksek lisans eğitimim ve tez çalışmam boyunca benden maddi ve manevi desteklerini eksik etmeyen sevgili anneme ve babama teşekkürü bir borç bilirim.

Ankara, 2011

Özgür ALTUN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	vii
TABLolar.....	ix
GRAFİKLER.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK: TANIMLAR, KAVRAMLAR VE ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

1.1.Yoksulluk Tanımları.....	4
1.1.1.Mutlak Yoksulluk.....	5
1.1.2.Görelî Yoksulluk.....	7
1.1.3.Öznel Yoksulluk.....	8
1.1.4.İnsani Yoksulluk.....	9
1.1.5.Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk.....	11
1.1.6. Yeni Yoksulluk.....	13
1.1.7.Sosyal İmkanlar Yoksulluğu.....	15
1.2.Yoksulluğun Kaynakları.....	15
1.2.1.Büyüme, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk.....	16
1.2.2.Demografik Unsurlar.....	20
1.2.2.1.Nüfus.....	21
1.2.2.2.Göç.....	21
1.2.2.3.Hanehalkı Nitelikleri.....	22
1.2.3.İşgücü Piyasalar.....	23
1.2.4.Yapısal uyum programlar.....	26
1.2.5.Diğer etmenler.....	32

1.3.Yoksulluğun Ölçülmesi.....	32
1.3.1.Yoksulluk Çizgisinin Belirlenmesi.....	33
1.3.1.1.Mutlak Yoksulluk Çizgisinin Belirlenmesi.....	33
1.3.1.1.1.Alınması Gereken Minimum Enerji Yaklaşımı.....	33
1.3.1.1.2.Temel Gereksinimlerin Maliyeti Yaklaşımı.....	35
1.3.1.1.3.Tüketim Yetersizliği Metodu.....	35
1.3.1.1.4.Bütçe Standardı Metodu.....	36
1.3.1.2.Görelî Yoksulluk Çizgisinin Belirlenmesi.....	36
1.3.1.2.1.Gelir Düzeyleri Yaklaşımı.....	37
1.3.1.2.2.Gelir Pozisyonları Yaklaşımı.....	37
1.3.1.3.Öznel Yoksulluk Çizgisinin Belirlenmesi.....	38
1.3.2.Yoksulluk Endeksleri.....	39
1.3.2.1.Aksiyomlar.....	39
1.3.2.1.1.Odak (Focus) Aksiyomu.....	39
1.3.2.1.2.Tekdüzelik (Monotonicity) Aksiyomu.....	40
1.3.2.1.3.Transfer Aksiyomu.....	42
1.3.2.1.4.Simetri (Symmetry) Aksiyomu.....	44
1.3.2.2.Klasik Yoksulluk Endeksleri.....	45
1.3.2.2.1.Kafa Sayısı Endeksi (Head Count Index).....	45
1.3.2.2.2.Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Index).....	46
1.3.2.3. Aksiyomatik Yoksulluk Endeksleri.....	46
1.3.2.3.1.Sen Endeksi	47
1.3.2.3.2. Foster-Greer-Thorbecke Endeksi	48
1.3.2.3.3.Kakwani Endeksi	49
1.3.2.3.4.Thon Endeksi	50
1.3.2.3.5.Sen-Kakwani Endeksi	51
1.3.2.3.6.Blockorby-Donoldson Endeksi	52
1.3.2.3.7.Takayama Endeksi	53
1.3.2.4.Birleşik Yoksulluk Endeksleri.....	55
1.3.2.4.1.İnsani Gelişme Endeksi.....	55

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUKLA MÜCADELE, TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN GÖRÜNÜMÜ VE TÜRKİYE'DEKİ YOKSULLUĞUN OECD ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

2.1. Yoksullukla Mücadele.....	59
2.1.1. Dolaylı Yaklaşım: Büyüme ve Yoksulluk.....	62
2.1.2. Dolaysız Yaklaşım.....	67
2.1.2.1. Radikal Reform.....	68
2.1.2.2. Kamu Harcamaları.....	70
2.1.2.3. Yoksullukla Mücadele Programları.....	73
2.1.2.4. Hanehalklarının Geçim Stratejileri.....	75
2.1.2.5. Mikro Kredi.....	77
2.1.2.6. Dış Yardım ve Hibeler.....	82
2.2. Dünya Bankası'nın Yoksullukla Mücadeleye Getirmiş Olduğu Yaklaşımlar... 84	
2.2.1. Dünya Bankası'nın 1990'lı Yıllarda Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları.88	
2.2.2. Yoksulluğu Azaltma Strateji Bildiriler.....	90
2.2.3. Dünya Bankası'nın 2000'li Yıllarda Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları.98	
2.3. Türkiye'de Yoksulluğun Görünümü.....	104
2.3.1. Türkiye' de Gelir Dağılımı.....	105
2.3.2. Türkiye' de Yoksulluk.....	109
2.3.2.1. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk.....	115
2.3.2.2. Bireylerin İşteki Durumuna Göre Yoksulluk.....	117
2.3.2.3. İktisadi Faaliyet Alanlarına Göre Yoksulluk.....	120
2.3.2.4. Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk.....	122
2.4. Türkiye'deki Gelir Dağılımının OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılması.....	124
2.5. Türkiye'deki Yoksulluk Oranlarının OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılması.....	128
2.6. OECD Ülkelerinde Sosyal Harcamaların, Kişi Başına Milli Gelirin ve Ekonomik Büyümenin Yoksulluk ve Eşitsizliğe Etkileri.....	132

2.6.1.Panel Veri Modelleri.....	133
2.6.2.Model ve Metodoloji.....	134
2.6.3.Veriler.....	135
2.6.4.Bulgular.....	136

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN YOKSULLUKLA MÜCADELE PROGRAMLARI

3.1.Türkiye'de Yoksullukla Mücadele.....	142
3.1.1.Türkiye'de Dolaylı Yoksullukla Mücadele: Ekonomik Büyüme.....	144
3.1.2.Türkiye'de Dolaysız Yoksulluk Mücadele.....	151
3.1.2.1.Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu.....	151
3.1.2.1.1.Uygulaması Devam Eden Projeler.....	159
3.1.2.1.1.1. Aile Yardımları.....	159
3.1.2.1.1.2.Sağlık Yardımları.....	160
3.1.2.1.1.3.Eğitim Yardımları.....	161
3.1.2.1.1.4.Özürlü Yardımları.....	163
3.1.2.1.1.5.Özel Amaçlı Yardımlar.....	164
3.1.2.1.1.6.Proje Destekleri.....	164
3.1.2.1.1.7.Şartlı Nakit Transferleri.....	167
3.1.2.1.1.8.Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi.....	169
3.1.2.1.2. Uygulaması Biten Projeler.....	173
3.1.2.1.2.1.Sertifikalı Tarım İşçileri Projesi.....	173
3.1.2.1.2.2.İş Destek Projesi.....	175
3.1.2.1.2.3.Sosyal Riski Azaltma Projesi.....	175
3.1.2.2.Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Bünyesindeki Sosyal Yardımlar.....	179
3.1.2.3. Vakıflar Genel Müdürlüğü Bünyesindeki Sosyal Yardımlar...	181
3.1.2.4. Ücretsiz Kitap Dağıtımı.....	182

3.1.2.5. 2011 Sayılı Kanun Kapsamında Ödenen Aylıklar	183
3.1.2.6. Yeşil Kart.....	183
3.1.2.7. Alt Gelir Grubu ve Yoksul Konutları.....	186
3.1.2.8. Mikrokredi.....	188
SONUÇ.....	199
KAYNAKÇA.....	206
EKLER.....	220
ÖZET.....	231
ABSTRACT.....	233

KISALTMALAR CETVELİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	:Az Gelişmiş Ülke
DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü
BM	:Birleşmiş Milletler
DİE	:Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	:Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	:Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
ILO	:Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	:Uluslararası Para Fonu
OECD	:Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SHÇEK	:Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SSK	:Sosyal Sigorta Kurumu
SYDGM	:Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
SYDTF	:Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu
SYDV	:Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
STK	:Sivil Toplum Kuruluşu
ŞNT	:Şartlı Nakit Transferi
TGMP	:Türkiye Grameen Bankası Programı
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	:Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
İGE	:İnsani Gelişme Endeksi

TABLOLAR

Tablo 1.1. Aksiyomlar ve Yoksulluk Endeksleri.....	54
Tablo 2.1. Genişletilmiş Washington Mutabakatı.....	88
Tablo 2.2. Türkiye' de Kişisel Gelir Dağılımı.....	105
Tablo 2.3. Yıllar İtibariyle Türkiye’de Açlık Sınırları.....	110
Tablo 2.4. Yıllar İtibariyle Türkiye’de Yoksulluk Sınırları.....	111
Tablo 2.5. Türkiye’de Yoksulluk.....	111
Tablo 2.6. Hanehalkı Yoksulluk Oranı.....	115
Tablo 2.7. Kent Hanehalkı Yoksulluk Oranı.....	115
Tablo 2.8. Kırsal Hanehalkı Yoksulluk Oranı.....	116
Tablo 2.9. Bireylerin İşteki Durumuna Göre Yoksulluk.....	117
Tablo 2.10. İktisadi Faaliyet Alanlarına Göre Yoksulluk.....	120
Tablo 2.11. Eğitim Durumuna Göre Erkek Yoksulluğu.....	122
Tablo 2.12. Eğitim Durumuna Göre Kadın Yoksulluğu.....	123
Tablo2.13. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Gini Katsayıları.....	125
Tablo2.14. 1995 Yılından 2005 Yılına OECD Ülkelerinde Beşte Birlik Gelir Dilimlerine Göre Gelir Paylarının Kazançları ve Kayıpları.....	127
Tablo 2.15. Bazı OECD Ülkelerinin 2005 Yılındaki Yoksulluk Oranları	129
Tablo 2.16. Bazı OECD Ülkelerinin 2005 Yılındaki Göreli Yoksulluk Oranları..	130
Tablo 2.17.OECD Ülkelerinde Eşitsizlik ve Yoksulluk Eğilimleri.....	131
Tablo 2.18. Eşitsizlik, Sosyal Harcama ve Ekonomik Büyüme İlişkisi.....	137
Tablo 2.19 Yoksulluk, Sosyal Harcama ve Milli Gelir İlişkisi.....	138
Tablo 2.20.Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Sosyal Harcamalarının Eşitsizlik Üzerine Etkileri.....	139

Tablo 2.21. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Sosyal Harcamalarının Yoksulluk Üzerine Etkileri.....	140
Tablo 3.1. Kamu Kesimi Sosyal Harcamaları.....	146
Tablo 3.2. Kamu Kesimi Sosyal Harcamaların GSYH'ya Oranı.....	148
Tablo 3.3. SYDTF'nin Yıllar İtibariyle Gelir ve Giderleri.....	154
Tablo 3.4. Yıllar İtibariyle Yapılan Yakacak Yardımları.....	160
Tablo 3.5. Yıllar İtibariyle Eğitim Materyali Yardımları.....	161
Tablo 3.6. Yıllar İtibariyle Taşımali Eğitim için Yapılan Harcamalar.....	162
Tablo 3.7. Yıllar itibariyle Yüksek Öğrenim Bursu.....	163
Tablo 3.8. Yıllar itibariyle Şartlı Nakit Transferleri Kapsamında Yapılan Sağlık Yardımları.....	168
Tablo 3.9. Yıllar itibariyle Şartlı Nakit Transferleri Kapsamında Yapılan Eğitim Yardımları.....	168
Tablo 3.10. Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi.....	171
Tablo 3.11. Sosyal Yardım Hizmetlerinin Bütçe Ödenekleri ve Giderleri.....	180
Tablo 3.12. 2009 Yılında 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Ödenen Aylıklar.....	183
Tablo 3.13. TGMP Hakkında Temel Bilgiler.....	192
Tablo 3.14. TGMP' nin Prodüktivesi	193
Tablo 3.15. Portföy Niteliği & Kredi Geri Dönüşü ve Finansal Kapasite Durumu..	194
Tablo 3.16. 2007 Yılında Kredilerin İş Alanlarına Göre Dağılımı.....	195
Tablo 3.17. 2008 Yılında Kredilerin İş Alanlarına Göre Dağılımı.....	195

GRAFİKLER

Grafik 2.1. PRPS sürecinin işleyişi.....	97
Grafik 3.1. Türkiye’de 2002-2008 Yılları Arasında Büyüme ve İşsizlik Oranları...	145
Grafik 3.2. 2002-2008 Yılları Arasında Türkiye’de Enflasyon Oranı.....	147
Grafik 3.3. 2002-2008 Yılları Arasında Kişi Başına düşen GSYH.....	148

GİRİŞ

Akademisyenler, politikacılar ve çeşitli sosyal kampanyalar düzenleyen organizatörlerinde dahil olduğu pek çok insan yoksulluk problemi hakkında tartışmaktadır. Tartışmalarının altında yatan temel sebep yoksulluğun tanımlanmasının, herkesin üzerinde anlaşabileceği yoksullukla mücadeleye yönelik bir girişime zemin hazırlayacağı varsayımıdır (Alcock, 1997: 3).

Yoksulluğun ne olduğunun tanımlanmasının önemi onunla nasıl mücadele edilmesi gerektiği sorusunun öneminden kaynaklanmaktadır. Gerçektende yoksulluk insani yaşam koşullarından yoksunluktan, kişisel ve toplumsal yaşama dair seçimlerden mahrumiyete, sosyal dışlanmadan, geleceğe dair karamsarlığa kadar ortaya koyduğu semptomlarla sosyal dokuyu ciddi şekilde tahrip edebilen bir sorundur. Bu sorunla etkin bir mücadele için ise öncelikle yoksulluğu tanımlayabilmemiz gerekmektedir.

Yoksulluğun bölgesel olduğu kadar küresel anlamda da çok boyutlu bir sorun olması akademisyen, sivil toplum kuruluşları, politikacılar, yazar ve düşünürlerin bu soruna kafa yormasına ve bununla birlikte uluslararası kurum ve kuruluşların da tanımlamaya, ölçmeye ve mücadeleye yönelik yeni yaklaşımlar getirmesine neden olmuştur. Son 25-30 yıldaki yoksulluğa karşı artan bu ilgi başta Dünya Bankası olmak üzere uluslararası kuruluşlardan kaynaklanmaktadır (Şenses, 2006: 44). Daha öncesinde ise özellikle 2. dünya savaşını izleyen yıllarda yoksulluk kavramı gelişme iktisadının da yükselişiyle birlikte azgelişmişlikle birlikte ele alınmış (Şenses, 2006: 35) ve azgelişmişliğin kaçınılmaz sonuçlarından biri olarak görülmüştür. Fakat günümüzde yoksulluk sadece dünyanın azgelişmiş bölgelerinin bir sorunu olmaktan çıkmış, birçok gelişmiş ülkede de yoksulluk oranları artmaya başlamıştır (Gündoğan, 2008: 45). Gelişmiş ülkelerde de yoksulluğun var olması diğer bir deyişle azgelişmişliğin bir semptomu olduğu düşünülen yoksulluğun zengin ülkelerde de mevcut olması, yoksulluğun değişen dinamik ve çok boyutlu bir olgu olduğu anlayışını yaygınlaştırmıştır.

Dünya Bankası'nın yoksulluk konusuna artan ilgisi 1990 yılında özel olarak yoksullukla mücadeleye ayrılan bir "Dünya Kalkınma Raporu" hazırlanmasıyla hız kazanmıştır. Gerçektende 1980'li yıllarda gelişmekte olan ülkelerin artan borç krizleri nedeniyle Dünya Banka makroekonomik istikrara odaklanmış, 1990 Raporu'nun yayımlanmasıyla yoksulluk Dünya Bankası'nın en önemli gündemi olmaya başlamıştır.

1990'ların sonuna gelindiğinde ise "Yoksulluğu Azaltma Stratejisi" (Poverty Reduction Strategy) ilan edilmiş ve bu kapsamda başlatılan çalışmalarla, Dünya Bankası yoksulluğun ekonomi dışı boyutlarına daha fazla ilgi duymaya başlamıştır. Bu ilgi özellikle "Dünya Kalkınma Raporu 2000/2001" in "Yoksullukla mücadele (Attacking Poverty)" başlığıyla yayınlanmasıyla daha açık şekilde görülmüştür. Söz konusu rapor yoksulluğun yalnızca temel gereksinimlere erişim konusundaki eksikliklerden ibaret olmadığını vurgulamaktadır. Yoksulluğun ekonomi dışı boyutlarının da önemsenmesi gerektiğine işaret eden rapor, yoksulların sesine kulak vererek yoksulluğun aslında daha kompleks ve çok boyutlu bir sorun olduğunun altını çizmektedir.

Türkiye yoksullukla mücadele etmeye resmi olarak 1990' lı yılların ortasında başlamıştır. Bu çerçevede hazırlanan Yedinci ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Türkiye'nin bu konudaki stratejik amacı, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri kalıcı olarak azaltmak ve mutlak yoksulluğu ortadan kaldırmak olmuştur. Ayrıca Türkiye'de ilk kez yoksulluk konusunu araştırmak ve sekizinci plan kapsamında yoksulluğun etkilerinin hafifletilmesine yönelik bir strateji geliştirmek maksadıyla bir Özel İhtisas Komisyonunun kurulmuştur. Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin (BKH) ortaya konulmasını takiben Türkiye'nin yoksullukla mücadele çabaları hız kazanmıştır. Bu çerçevede 2004 yılında kurumsal bir yapıya kavuşan SYDTF Türkiye'de sosyal yardım faaliyetlerini sürdüren en önemli kuruluş olmaya devam etmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’de uygulanan yoksullukla mücadele programları özellikle SYDTF ekseninde tartışılmıştır. Birinci bölümde yoksulluk tanımları, yoksulluğun kaynakları ve ölçüm yöntemlerinde dair literatür özet bir şekilde ortaya konmuştur. İkinci bölümde, yoksullukla mücadele yöntemleri sınıflandırılmış ve Dünya Bankası’nın yoksullukla mücadele yaklaşımları tartışılmıştır. Ayrıca 2002-2008 yılları arasında Türkiye’de yoksulluğun ve gelir dağılımının görünümü ortaya konarak, 1985-2005 yılları arasında Türkiye’nin ve OECD ülkelerinin gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk eğilimleri değerlendirilmiş, OECD ülkelerinde kişi başına sosyal harcamaların, kişi başına milli gelirin ve ekonomik büyümenin yoksulluk ve eşitsizlik üzerine etkilerini belirlemeye yönelik ampirik bir çalışma sunulmuştur. Son bölümde ise Türkiye’de uygulanan yoksullukla mücadele programları “dolaylı yoksullukla mücadele” ve “dolaysız yoksullukla mücadele” başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Dolaylı yaklaşım başlığı altında 2002-2008 yılları arasında Türkiye’de gerçekleşen ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltma konusundaki etkileri tartışılmıştır. Dolaysız yaklaşım çerçevesinde ise direkt yoksulluğa yönelik olduğu düşünülen uygulamalar tartışılmıştır. Bu kısımda özellikle Türkiye’deki yoksullukla mücadelede en önemli rolü üstlenen SYDTF’ nun faaliyetleri tartışılmış, SYDTF’ nun gerçekleştirmeyi planladığı projelere değinilerek, eleştiriler ve programların etkinliğini artırmak için yapılması gerekenlere dair öneriler sunulmuştur. Ayrıca Türkiye’de her geçen gün yaygınlaşan Mikrokredi uygulaması tartışılmış, bu konudaki eksikliklere değinilmiş ve önerilerde bulunulmuştur. Türkiye’de uygulanan bir diğer önemli yoksullukla mücadele programı olan Yeşil kart uygulaması ve ücretsiz kitap dağıtımı ile Türkiye’de sosyal yardım faaliyetlerinde bulunan diğer Kurumların yürüttüğü programlar da ihmal edilmemiştir.

Türkiye ile OECD ülkelerinin yoksulluk ve eşitsizlik eğilimleri değerlendirilirken, eşitsizlik için gini katsayısı, yoksulluk için temel gereksinimler yaklaşımına göre belirlenen gıda+gıda dışı ihtiyaçlardan oluşan yoksulluk kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK: TANIMLAR, KAVRAMLAR VE ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

1.1.Yoksulluk Tanımları

Öncelikle yoksulluğun nerede ve ne zaman ortaya çıktığını belirlemeden veya yoksulluğu ölçmeye girişmeden ve onu azaltmaya yönelik herhangi bir hamlede bulunmadan önce onun ne olduğunu bilmeliyiz (Alcock, 1997: 57). Gerçektende yoksullukla etkin bir mücadele için öncelikle yoksulluğu etraflıca tanımlayabilmemiz gerekmektedir. Fakat bu gereklilik sanıldığından da zordur. Bu zorluğun en büyük nedeni ise yoksulluğun farklı ve geniş çaplı nedenlerinin ve sonuçlarının olması ve her bir yoksulluk tanımının bu farklı nedenlere ve sonuçlara odaklanıyor olmasıdır. Sonuç olarak tanımlar yoksullara bakış açılarına, farklı değer sistemlerine sahip toplumlara göre ve elbette zamana göre farklılıklar göstermektedir (Şenses, 2006: 62).

Townsend' e (1979) göre toplum içindeki bireylerin, ailelerin ve grupların yoksulluk içinde olduklarının söylenebilmesi için gıda edinmek için gerekli olan kaynaklara erişim konusunda, alışlagelmiş faaliyetlere katılım konusunda ve yine alışlagelmiş yaşam şartlarına, yaşamı kolaylaştıran her türlü kaynağa ulaşma konusunda eksikliklerin mevcut olması gerekmektedir (Alcock, 1997: 57). Amartya Sen' e göre ise gerçek yoksulluk kapasite yoksunluğundan kaynaklanmaktadır. Bu ise gelir yoksulluğuyla yakından ilişkilidir. Çünkü gelir kapasite için önemli bir araçtır. Tüm bunlarla birlikte kapasite yoksunluğu gelir yoksulluğundan farklı bir kavramdır. Kapasite yoksunluğu yaklaşımının yoksulluk çözümlemesindeki önemli etkisi Sen'in belirttiği gibi "dikkati araçlardan (ve her zaman dikkati çeken belirli bir araçtan, yani gelirden) insanların ulaşmak istedikleri amaçlara ve dolayısıyla bu amaçlara ulaşabilmek için gerekli olan özgürlüklere yönelterek, yoksulluğun ve yoksunluğun doğasına ve nedenlerine ilişkin anlayışı güçlendirmektir" (Sen, 2004: 131).

Gerçektende Sen'in yaklaşımları yoksulluk çalışmalarına çok önemli katkılarda bulunmuştur. Bunlardan ilki yukarıda da belirtildiği üzere yoksulluğun gelir düzeyi ve gelir dağılımıyla yakından ilişkili olmakla birlikte daha geniş çaplı bir sorun olduğudur. İkincisi ise yoksulluğun “çeşitli yetilerden mahrum olma” durumu olduğu yönündeki fikridir ve Sen “yeti” kavramıyla birlikte “ehliyet” kavramını da fikirlerine dahil etmiştir. Ehliyet kavramının ifade ettiği şey bireylerin ellerinde ki tüm hakları ve fırsatları kullanarak bir toplumda kontrol altında tutabilecekleri alternatif meta gruplarına vurgu yapmaktadır (Buğra, Keyder, 2007: 12). Bu yaklaşımda “ehliyet” kavramı gelir dışındaki farklı faktörlere de vurgu yapar. Gelir yoksulluğu yeti yoksunluğunun farklı bir boyutudur ve bu durum gelir yoksunluğundan farklı olan diğer yoksunluk türlerinin kaynağına bir gönderme yapmaktadır. Söz konusu yoksunluk türleri ise bireylerin ehliyetlerini kullanabilme şansı ve potansiyeli ile siyasal ortamın yakından ilişkili olmasıyla birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır (Buğra, Keyder ,2007: 13-14).

Tüm bu farklı yaklaşımlarla birlikte günümüzde yoksulluk kavramları içerisinde çoğunlukla mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk tanımları ön plana çıkmaktadır (Şenkal, 2005: 396). Ayrıca öznel yoksulluk, insani yoksulluk, kırsal yoksulluk, kentsel yoksulluk, yeni yoksulluk, sosyal imkanlar yoksulluğu gibi yoksulluk tanımları da literatürde yer alan diğer yoksulluk tanımlarıdır.

1.1.1.Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluğun “geçim” kavramına dayanan objektif bir tanım olduğu iddia edilmektedir. Geçim ise yaşamın sürdürülebilmesi için minimum düzeydeki ihtiyaçların karşılanmasıdır. Geçim düzeyinin altında olmak mutlak anlamda yoksul olmak demektir. Çünkü bu durumda geçinmek için gerekli minimum ihtiyaçlar karşılanamamaktadır (Alcock, 1997: 58). Buna göre mutlak yoksulluk oranı söz konusu geçim düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır (Kaynak, 2007: 78). Bireylerin hayatta kalabilmesi için gerekli olan minimum kalori miktarını satın alabilmesini sağlayacak gelir düzeyi olarak da tanımlanan mutlak yoksulluk sınırı ortalama

bir hesap ile az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1 dolar, Latin Amerika ve Karayipler için 2 dolar, Türkiye ve Doğu Avrupa ülkelerinin de içinde bulunduğu grup için 4 dolar, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14,40 dolar olarak belirlenmiştir (Kaynak, 2007: 79-80).

Mutlak yoksulluk beslenme, barınma, giyinme gibi insan yaşamı için gerekli temel ihtiyaçları karşılayabilecek gelire sahip bulunmama durumunu ifade ettiğinden mutlak yoksulların yaşamlarını sürdürebilme imkanlarına sahip olmadıkları varsayılır. Bu nedenle de mutlak anlamda yoksullar “açlık sınırının altındaki yoksullar” olarak da adlandırılır (Altan, 2004: 146). Fakat Alcock’un (1997) belirttiği üzere mutlak yoksulluk tanımında görünüşte bir çelişki vardır. Şöyle ki; geçim düzeyi altında olanların mutlak yoksul sayılması ve geçimin, yaşamın sürdürülebilmesi için minimum düzeydeki ihtiyaçların karşılanması olarak tanımlanması durumunda mutlak olarak yoksul olanlar yaşamlarını nasıl sürdürecektir? ya da mutlak yoksullar aynı zamanda ölüme mahkum olanlar mıdır? Mutlak yoksulluk teorisyenlerine göre bu sorunun cevabı; mutlak yoksulların eğer yaşamlarını sürdürebilmek için gereken yeterli gıdayı temin edememeleri durumunda açlıktan veya daha muhtemel olan İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde kışın soğuktan donarak ölecekleridir (Alcock, 1997: 58).

Mutlak yoksulluk biyolojik varlığın sürdürülebilmesi için gerekli olan minimum kalori miktarına ulaşabilmeyi sağlayacak gelirden yoksun olmak olarak dar anlamda tanımlanabileceği gibi, gıda dışı harcamaları da hesaba katan geniş anlamda mutlak yoksulluktan da söz edilebilmektedir (Şenses, 2006: 64). Şüphesiz açlık sınırının altındaki yoksulluktan anlaşılması gereken dar anlamda mutlak yoksulluk olmalıdır.

Yoksulluğun mutlak tanımı, yoksulluğu tamamıyla parasal boyutlarıyla tanımlamakta ve bu şekilde belirlenmiş bir yoksulluk çizgisinden yola çıkarak yoksulluğu ölçmektedir. Yoksulluğun diğer boyutlarını ihmal ediyor olması ise mutlak yoksulluğa karşı yöneltilen en önemli eleştirilere dayanak teşkil

etmektedir. Tüm bunlarla birlikte yoksulluğun mutlak tanımı az gelişmiş ülkelerdeki ve özellikle de Afrika ve Asya'da ki kimi yoksulluğun çok yoğun ve şiddetli yaşandığı ülkelerde ki yoksulluğun ölçülmesi ve yoksullukla mücadele konusunda yararlı olabilmektedir. Ancak yoksulluğun salt biyolojik olarak kişinin varlığını idame ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu gereksinimleri karşılayamaması olarak tanımlanması aynı zamanda bireylerin sosyal bir varlık olduğu, toplumsal yaşama dair seçimlerinin olduğu, geleceğe dair beklentilerinin ve hedeflerinin olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir. Bu nedenle farklı yoksulluk tanımları her ne kadar farklı odak noktaları etrafında önem ifade etseler de yoksulluğu anlama ve onunla mücadele konusunda sistematik bir yaklaşım ortaya koymamıza yardımcı olmaktadır.

1.1.2.Görelî Yoksulluk

Görelî yoksulluk kavramı bireylerin toplumsal bir varlık olmasından hareketle yoksulluğu belirlemeye çalışmaktadır. Bu amaçla, öncelikle belirli bir toplum içerisinde bireylerin kendilerini toplumsal olarak yeniden üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam düzeyleri belirlenmekte ve söz konusu toplum için belirlenen yaşam düzeyini temin etmek için gerekli olan geliri elde edemeyenler görelî yoksul olarak tanımlanmaktadır (Kaynak, 2007: 80). Söz konusu yaşam düzeyi belirlenirken toplumun ortalama gelirini yansıttığı düşünülen gelir düzeyi temel alınır ve onun belli bir oranı yoksulluk sınırı olarak belirlenir. Bu yaklaşıma göre yoksulluk bireylerin gereksinimlerini karşılama derecesinin toplumdaki diğer bireylerle karşılaştırılması sonucu ortaya çıkan durum temel alınarak ortaya konmaktadır (Dağdemir, 2002: 2). Bu durumda görelî yoksulluk tanımı mutlak yoksulluğa nazaran subjektif bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca görelî yoksulluk tanımını mutlak yoksulluk tanımına tercih etmemiz durumunda yoksulluğa karşı politikalarımızın etkinliğini kabaca test etmek istediğimiz de şu durumla karşı karşıya kalırız; mutlak yoksulluğa göre bir toplumda hiç kimse yoksul olmayabilecekken, yoksulluğu aynı zamanda bir eşitsizlik durumu olarak kabul eden görelî yoksulluk kavramına göre bir toplumda her zaman yoksullar

var olacaktır (Şenses, 2006: 92). Çünkü eğer bir toplum için ortalama ya da ortanca (medyan) bir gelir düzeyi hesaplanıyorsa bu durumda gelirin tam eşit dağılmadığı varsayımından yola çıkarak mutlaka ortalama ya da ortanca gelirden daha az gelire sahip bireylerinde var olacağı ortadadır. Bu durum görelî yoksulluk tanımına göre yoksulluğun sürekli var olacağı anlamına gelmektedir. Tüm bunlarla birlikte gelişmiş ülkelerde yoksulluğun daha açık bir şekilde ortaya konmasını sağlayan görelî yoksulluk kavramı aynı toplum içinde yaşayan farklı gelir grupları arasında anlamlı karşılaştırmalar yapılmasını sağlamaktadır. Kaldı ki az gelişmiş ülkelere nazaran mutlak yoksulluğun daha az ve şiddetsiz görüldüğü gelişmiş ülkelerde politik etkinliğin sağlanması için gerekli olan gelir grupları arasındaki karşılaştırmalar görelî yoksulluk tanımı aracılığıyla daha anlamlı hale gelebilmektedir

1.1.3.Öznel Yoksulluk

Yoksullukla ilgili çalışmaların odak noktası olan yoksulluğu tanımlama çabalarının en önemli ayrımlarından birisi yoksulluk düzeylerinin nesnel kıstaslara göre mi, yoksa yoksulların kendi kendilerini yoksul olarak nitelendirmelerine göre onları yoksul sayan katılımcı ve öznel yaklaşımlara göre mi belirleneceği konusudur (Şenses, 2006: 93) ki; bu ayrım öznel yoksulluk tanımına temel teşkil etmektedir.

Öznel yoksulluk tanımına göre bireyler, geçinebilmeleri için gerekli olduğunu düşündükleri gelir düzeyine göre yoksullardır veya yoksul değillerdir, bunun belirlenebilmesi içinse genellikle anketlerden yararlanılmaktadır ve bireylerin verdikleri cevaplara göre öznel yoksulluk çizgisi belirlenmektedir (Şenses, 2006: 94). Öznel yoksulluğu belirlemek için yapılan anketlerde deneklere yoksul olmamak, iyi bir gelire sahip olmak gibi belirlenmiş özel hedeflere ulaşmak için yeterli olduğunu düşündükleri gelir miktarı sorulur ve bu yöntem "Leyden yaklaşımı" olarak adlandırılmaktadır (Kaynak, 2007: 80). Söz konusu anketler sonucunda belirlenen yoksulluk çizgisine göre öznel yoksulluk bağlamında yoksulluk çizgisinin altında olan

bireyler belirlenir. Bu durum yoksulluk ve yoksullukla mücadele konusunda bazı belirsizliklere neden olabilmektedir. Şenses bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Sorulan soruların algılanma biçimi, benzer gelir düzeyindeki topluluklarda bile farklılıklar göstermekte ve toplumsal normlara göre bir yerden diğerine değişmekte ve sonuçlar anketin yapıldığı yere özgü olmakta ve başka yerlere kolaylıkla genelleştirilememektedir” (Şenses, 2006: 95). Örneğin mutlak yoksulluk tanımına göre yoksul olan bireylerin gelirlerini yoksul olmamak için yeterli görmeleri durumunda yoksullukla mücadele programlarından faydalanmaları ya da faydalanmamaları yönünde ki kararlar ne kadar etik olacaktır. Ya da aynı gelire sahip olan bireylerden birisinin kendisini yoksul olarak görmesi diğerinin kendisini yoksul olarak görmemesi durumunda nasıl bir politika izlenecektir? Bu çelişkili durum yoksulluğu belirlemek için nesnel kıstasların kullanılması gerektiği görüşüne sağlam zemin hazırlamakla birlikte öznel yoksulluk tanımını göz ardı etmemize neden olmamalıdır. Ayrıca söz konusu uluslararası karşılaştırmalar olduğunda şüphesiz mutlak yoksulluk tanımına kıyasla öznel yoksulluk tanımı daha kullanışsızdır. Fakat tüm bu olumsuzlukların yanında öznel yoksulluk tanımının her şeyden önce yoksulluk olgusunun muhataplarına kulak vermesi ve katılımcı olması yönünden bazı erdemlere sahip olduğu söylenebilir.

1.1.4.İnsani Yoksulluk

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yoksulluğu, insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan (hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlık) mahrum olma şeklinde tanımlayarak, kavramın sadece parasal bir içeriğe hapsedilmesini engellemiştir (Uzun, 2003: 157).

“insani yoksulluk” (Human Poverty) kavramı ilk kez UNDP' nin 1997 insani gelişme raporu ile ortaya atılmıştır (Gündoğan, 2007: 43-44). UNDP' in tanımına göre insani yoksulluk katlanılabılır bir yaşam için gerekli olan fırsatlara ve seçeneklere sahip olmamaktır (Kaynak, 2007: 81). Yani gelir düzeyinden bağımsız olarak bireylerin yeterli sağlık hizmetlerine, temiz su

kaynaklarına, eğitim hizmetlerine ve uzun bir yaşam sürme hakkına sahip olmamaları insani yoksulluk olarak tanımlanmaktadır (Kaynak, 2007: 81). İnsani yoksulluk kavramı, gelir ve tüketim seviyesinden başka birçok faktöründe yoksulluğu etkilediğine işaret etmek amacıyla ileri sürülmüş bir yoksulluk tanımı (Tutar, Demiral, 2007: 334) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aslında insani yoksulluk kavramının Amartya Sen'in yoksulluk konusunda yapmış olduğu çalışmaların bir yansıması olarak ortaya çıkmış olduğu söylenebilir. Bu yaklaşıma göre önemli olan "insani gelişme" kavramıdır ve bu kavram 1990' dan beri yıllık insani gelişme raporları yayımlayan UNDP tarafından da benimsenmiş, söz konusu raporlarda küresel olarak ülkeler insani gelişme endeksi değerlerine göre sıralanmaktadır (Buğra, Keyder, 2007: 16-17). İnsani gelişme endeksi 1970'li yılların sonlarında Morris (1979) in çalışmaları sonucunda geliştirmiş olduğu Fiziksel Yaşam Kalitesi İndeksini (PQLI) anımsatsa da ondan farklı olarak Amartya Sen'in "Yapabilirlikler" (capabilities) kavramının yer aldığı (Sen, 1984) ciddi kuramsal temelleri olan çalışmasına dayandığı görülmektedir (Şenses, 2006: 101).

Yapabilirlik, bir şeyi yapabilme veya daha teknik bir ifadeyle belirli bir işlev kazanma (functioning) potansiyeline sahip olmaktır. Yani yapabilirlik de bir özgürlük biçimidir: farklı işlev bileşimlerini elde edebilme ya da diğer bir ifadeyle değişik yaşam biçimlerini elde edebilme özgürlüğüdür. Yapabilirlik kavramını yoksulluğa bağlayan Sen, yoksulluğu gelir azlığının ötesine taşımış ve temel yapabilirliklerden yoksun olmak olarak tanımlamıştır (Sen 1997 ve 1999'dan aktaran Gürses, 2009: 342).

"Yapabilirlik" kavramı bireyleri salt biyolojik bir varlıktan ibaret olarak gören mutlak yoksulluk kavramına nazaran daha etkin ve kapsayıcı bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Buna göre insani gelişme sadece iyi bir yaşam standartlarına ulaşmak için gerekli olan kaynaklara erişebilme imkanlarının varlığı ile sağlanamamakta ayrıca uzun ve sağlıklı yaşam, eğitim ve belki de

en önemlisi toplumsal yaşama entegre olabilmek insani gelişmeyi belirleyen en önemli kriterlerdir.

İnsani yoksulluk kavramı her ne kadar beraberinde bazı belirsizlikleri ve özellikle veri sağlama konusunda sıkıntılar nedeniyle eleştirilere maruz kalsa da yoksulluk olgusunun, bireylerin giderilmesi gereken biyolojik ihtiyaçlardan ibaret olduğunu varsayan “mutlak yoksulluk” kavramından “insani yoksulluk” kavramına evrilmesinin umut verici bir gelişme olduğu söylenebilir.

1.1.5.Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk

Kırsal yoksulluk-kentsel yoksulluk ayrımı yoksulluğun mekansal olarak ayrıştırılması gayretlerinin birer ürünü olarak ortaya çıkan kavramlardır. Gerçektende kırsalda ve kentte yoksulluğun kaynakları, boyutları ve şiddeti önemli farklılıklar gösterebilmekte, kırsal ve kentsel yoksullukla mücadele farklı yaklaşımlarla ve politik enstrümanlarla gerçekleştirilmektedir. Kırsal yoksulluk özellikle bağımsızlık, güvenlik, sosyal kimlik, sosyal ilişkiler ve sosyal ilişkilerin niteliği, siyasi ve hukuki haklar, özsaygı, karar alma özgürlüğü gibi gerçekleştirilmesi umulan niteliksel beklentilere ve söz konusu alanlardaki yoksunluklara odaklanırken, kentsel yoksulluk, tüketim ve gelir düzeyi gibi niceliksel beklentilere ve yoksunluklara odaklanmaktadır (Öztürk, 2008: 613).

Gerçektende kentlerde kırsala oranla daha çok gelir elde etme potansiyeli mevcutken kırsalda durum çok daha vahim olabilmektedir. Kırsalda ki işgücünün vasıfsız olması ve tarım ve hayvancılığın yaygın iş kolu olması kırsalı kente göre dezavantajlı kılmaktadır. Her ne kadar büyük ölçekli üretim yapan tarım işletmeleri mevcut olsa da kırsalda yaygın olan geçimlik üretim yapmakta olan çiftçilerdir. Küresel ölçekte pek çok azgelişmiş ülkede yoksulluğun kırsalda özellikle eksik istihdam içinde olan topraksız köylüler, tarım işçileri ve küçük toprak sahibi köylüler arasında yaygın olduğu görülmektedir (Öztürk, 2008: 611). Bu durum bazen toprak üzerindeki nüfus baskısından kaynaklanabildiği gibi bazen de düşük verimlilik, ilkel tarımsal

metotların kullanılması ve tarımsal üretimin milli hasıladan almış olduğu paydaki düşüklükten kaynaklanabilmektedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerdeki tarım sektörünün çeşitli nedenlerle çözülerek gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşmesi (DPT, 2001: 105), kırsalda ki işgücünün niteliksiz olması ve kente göre kırsaldaki iş imkanlarının daha düşük olması kırsal yoksulluğun kaynaklarını oluşturmaktadır. Öztürk (2008)' e göre son yıllarda dünya çapında uygulanan neo-liberal politikalara bağlı olarak hükümetlere uygulatılan tarım politikaları ve devlet desteğinin tarım sektöründen çekilmeye başlanması, zaten belli seviyede yaşam standartlarını sağlayacak gelirden yoksun olan küçük tarım işletmeleri ve aile işletmelerinin sorununu daha da şiddetlendirmektedir. Ayrıca Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)' nün aldığı kararlar, sanayileşmiş merkez ülkeleri çiftçilerinin gelirlerinin artmasına yol açmış buna karşın, az gelişmiş ülkelerin çiftçilerinin yoksullaşmasına yol açmıştır. Benzer şekilde Açıkgöz ve Karagül (2007)' e göre de DTÖ' nün dayattığı serbest ticaretin, az gelişmiş ülkelerde fakirleştirici büyümeye neden olduğu, bu ülkelerde gelir dağılımını daha da bozduğu ve yoksulluğu artırdığı geniş kabul gören bir görüştür.

Kentsel yoksulluk ise özellikle ekonomik ve sosyolojik yaklaşımlarla kent ve bölgesinin belirli kaynaklardan yoksun oluşu, kentin kimi bireyler aleyhine yaratmış olduğu dengesizlik, düzensizlik ve işlevsizlik sonucu (Özcan, Karakılçık, 2007: 441) kaynaklara erişim konusunda meydana gelmekte olan yoksunluk olarak tanımlanabilmektedir. Söz konusu kaynaklar ise gelirden temiz suya, sağlıktan eğitime, barınmadan ulaşım, toplumsal karar alma süreçlerine katılımdan siyasi ve sosyal organizasyonlara erişime kadar geniş bir yelpazede ifade edilebilmektedir. Ayrıca kentsel yoksulluğun kentin belirli bölgelerinde toplanmış olması gecekondulaşma gibi olumsuz etkenlerle şehir hayatının orta yerinde, hemen yanı başında var olan imkanlardan yoksun çarpık bir kentleşmeye neden olmaktadır. Kısaca bir kentin sunduğu hak ve olanaklara o kent halkının ulaşım ulaşamaması kent yoksulluğu düzeyini ortaya çıkarmaktadır (Görün, Elagöz, 2007: 151). Gerçektende kentsel yoksulluk tüm dünyada ve özellikle az gelişmiş

ülkelerde var olan çok önemli bir sorundur ve belki de en önemli nedeni ekonomik yetersizlikler ve bunun da temelinde yatan politik istikrarsızlıklardır (Çavuşoğlu, Gürsoy, 2007: 704).

Yoksulluğun kırsal-kentsel ayrımı yoksulluk olgusunun mekansal olarak nedenlerinin ve sonuçlarının daha iyi kavramsallaştırılabilmesi ve etkin bir mücadele için şüphesiz gerekli ve faydalıdır. Fakat şu unutulmamalıdır ki mekansal olarak ayırtırsak da kırsal ve kentsel yoksulluk tamamıyla birbirinden ayrı kavramlar değildir ve karşılıklı olarak birbirilerini etkileyen ve birbirini doğuran dinamik toplumsal ve ekonomik olgulardır.

1.1.6. Yeni Yoksulluk

Yoksulluk kavramı özellikle refah rejimindeki değişimlerle birlikte, modern toplumda üretim daha önemliken post modern toplumda tüketimin önem kazanması, sermaye ve emek gibi üretim girdilerinin önemini bilgiye kıyasla kaybetmesi sonucunda mavi yakalı işçilerin önemini yitirmesi; nitelikli, teorik bilgiye hakim profesyonel beyaz yakalı işgücünün önem kazanması ile ve çalışma ortamında meydana gelen değişikliklerle günümüzde farklı şekillere bürünmüştür. Ayrıca sadece ekonomik boyutlarıyla belirlenen yoksulluğun yanında bireylerin toplumsal konumları ve durumları da yoksulluğun ekonomi dışı boyutlarına vurgu yaparak artık yoksulluk kavramını şekillendirmekte ve dönüştürmektedir. Burada şu üç sosyal kavram yeni yoksulluğa vurgu yapmaktadır; alt sınıf (underclass), kenardalık (marginality), toplumsal dışlanma (social exclusion). “Alt sınıf” kavramı daha çok ABD, “kenardalık” kavramı Latin Amerika, “toplumsal dışlanma” kavramı ise AB bağlamında gündeme gelmekte olup (Buğra, Keyder, 2003: 20) söz konusu kavramlar özellikle refah devleti anlayışındaki değişimle birlikte yeni yoksulluk kavramına vurgu yapmaktadırlar.

Özetle yeni yoksulluk olarak belirtmeye çalıştığımız durum toplumsal dışlanma riski taşıyan, kenarda kalan, özellikle ekonomik ilişkiler bağlamında değişen mevcut sistemle bütünleşmesi giderek zorlaşan bireyler topluluğunu

nitelemektedir (Buğra, Keyder, 2003: 21). Yeni yoksulluk kavramının işaret ettiği belki de en önemli nokta ise özellikle toplumsal dışlanma ile artık sosyal politikaların etkinliğini yitirebilecek olduğudur. Önceleri ekonominin işleyişi içerisinde bireylerin uzun süreli işsiz kalmayacağı düşünülmekteydi. Ekonomik dinamikler sayesinde yaratılan istihdam olanakları ile toplumsal bütünleşme ve bununla paralel bir şekilde hakim kültürlerin çevrelediği bir yaşam temin edilmiş olacak, söz konusu süreçlerde meydana gelecek bir aksaklık durumunda ise sosyal politikalar devreye girerek toplumsal bütünleşme tekrardan sağlanacaktır. Ancak özellikle 1980' li yıllardan itibaren ekonomide, istihdam koşullarında ve özellikle küreselleşme ile birlikte esen zorlayıcı değişim rüzgarlarıyla birlikte kültürel dinamiklerde ve kent yapılarında ciddi değişiklikler meydana gelmiş ve söz konusu değişiklikler, toplumsal bütünleşmede meydana gelen arızı sorunları gidermek için tasarlanmış sosyal politikaların yeni ortaya çıkan yapısal sorunları telafi edebilme kabiliyetlerinin yetersiz kalmasına neden olmuştur (Buğra, Keyder, 2003: 21).

Bu bağlamda yeni yoksulluk kavramı küreselleşmeyle yakından ilişkilidir ve kent yoksulluğunun bir tezahürü olarak da düşünülebilecektir. Yeni yoksulluk özellikle metropol alanlara ve büyük kentlere doğru gerçekleşen göç ve kentteki düşük gelirli kesimlerin yaşamlarını sürdürdükleri “kenar mekanlar” ile hız kazanmakta ve yerleşik hale gelerek kendi kendini üreten bir kültür halini almaktadır (Altay, 2007: 350). Fakat şu durum göz ardı edilmemelidir; kentsel yoksulluk kent ve bölgesinin yaratmış olduğu düzensizliğin ve dengesizliğin sonucunda kimi bireylerin ve bölgelerin kaynaklara erişim konusunda yaşadıkları yoksunluğa işaret etmektedir ve bu durumun temelinde yatan ekonomik imkansızlıklarla ve politik istikrarsızlıklarla, etkin ve istikrarlı politik süreçlerle baş etmek mümkün olabileceken, yeni yoksulluğun belirttiği durum önemli sosyolojik temelleri olan, daha kompleks ve yapışkan bir dizi yoksunluklar zinciridir. Bu durum söz konusu olguyla mücadele için şüphesiz daha etkin ve sofistike politikalar gerektirmektedir. Ayrıca unutulmamalıdır ki, söz konusu önemli ayrıma

rağmen “kentsel yoksulluk” kavramı ile “yeni yoksulluk” kavramları tamamıyla birbirinden ayrılması mümkün olmayan ve karşılıklı etkileşim içerisinde olan kavramlardır.

1.1.7.Sosyal İmkanlar Yoksulluğu

İlk kez 1996 da Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayınlanan bir raporda gündeme gelen “sosyal imkanlar yoksulluğu” kavramı, “sağlıklı üreme imkanı”, “sağlıklı büyüme ve yeterli beslenme” , “okuma yazma” kriterlerinden hareketle hesaplanan indeksle yoksulluğu parasal gelire değil, bireylerin insani gelişimi için gerekli olan temel ihtiyaçlara ne ölçüde erişebildikleri yönünden ele almaktadır (http://www.canaktan.net/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/yoksulluk/aktan-sosyal-imkanlar-yoksullugu.pdferişimtarihi:19.12.2009).

Sosyal imkanlar yoksulluğu kavramı insani yoksulluk kavramını anımsatsa da ondan farklı bir kavramdır. Söz konusu farklılık ise sosyal imkanlar yoksulluğu kavramının kapsamının insani yoksulluk kavramından daha dar olmasıdır. Gerçektende sosyal imkanlar yoksulluğu endeksi hesaplanırken yukarıda bahsedilen üç kriter göz önünde bulundurulurken, insani yoksulluk endeksine söz konusu kriterlere benzemekle birlikte başka kriterlerde dahil edilmektedir.

Her ne kadar insani yoksulluk indeksinin sosyal imkanlar yoksulluğunu kapsadığı yönünde eleştiriler söz konusu olabilse de, yoksulluk tanımları bizi ne kadar bireylerin karşılanması gereken salt biyolojik ihtiyaçlardan ibaret olduğunu varsayan yoksulluk anlayışından uzağa götürürse yoksulluğu anlama ve onunla etkin mücadele konusunda o kadar mesafe alabileceğimizi açık bir şekilde ifade edebiliriz.

1.2.Yoksulluğun Kaynakları

Yoksulluğun nedenlerinin ortaya konması yoksullukla mücadelenin odak noktasını oluşturan “kaynaklara erişimin temini” nin sağlanabilmesi açısından

gereklilik arz etmektedir. Yoksulluk ülke ekonomilerinin istikrarsızlıklarından, az gelişmişliğinden, üretim kapasitesi ve istihdam yaratma konusundaki yetersizliklerinden kaynaklanabileceği gibi, bireylerin sosyal statülerinden, niteliklerinden, sosyal dışlanmaya neden olan kişisel ve sosyal problemlerden ve hatta tembellik gibi kapitalist toplumlarda hoş karşılanmayan kimi nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Söz konusu nedenlerin etkisi ve çapı toplumdan topluma, bölgeden bölgeye ve hatta zamanla değişebilmektedir. Bu durum ekonomik ve sosyal dinamiklerle ve hatta toplumların sosyal yetenek ve potansiyelleri ile yakından ilişkilidir. Ayrıca yoksulluk tanımlarının genişlemesi yoksulluğun nedenlerinin belirlenmesini güçleştirmektedir (Şenses, 2006: 148).

Gerçektende yoksulluk tanımlarının “kişilerin biyolojik ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kaynakların yoksunluğu” anlayışından, bireylerin aynı zamanda sosyal bir varlık olduğunu dikkate alan ve bu yöndeki ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kaynaklara erişim konusunda yaşanan yetersizliklerin ayrıca bireylerin siyasi seçeneklerin temini ve siyasi süreçlere katılım konusunda yaşadıkları eksikliklerin ve problemlerinde yoksullukla ilişkilendirilmesi yoksulluğun kaynaklarının belirlenmesini güçleştirmekte ve kapsamını genişletmektedir.

Hızlı nüfus artışı, göç, metropolleşme, nüfus içerisindeki yaşlı nüfusun görece olarak artışı, ayrımcılık gibi demografik ve sosyal nedenler, iklim şartları, doğal afetler gibi coğrafi nedenler, savaşlar gibi siyasi nedenler ayrı tutulacak olursa yoksulluk çoğunlukla ekonominin yapısından ya da işleyişindeki aksaklıklarından kaynaklanmakla birlikte yoksulluğun kendisi de demografik, sosyal, siyasal ve ekonomik boyutları olan sonuçlara yol açabilmektedir (Altan, 2004: 148).

1.2.1. Büyüme, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Yoksulluk, ortalama gelir düzeyi, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliği ile yakından ilişkilidir (Şenses, 2006: 149). Diğer değişkenler

sabitken Şu söylenbilir ki; yoksulluk düşük gelirli ülkelerde vahimdir, gelir dağılımlarının başka toplumlara göre daha çarpık olduğu ülkelerde de hatırı sayılır düzeydedir (Buğra, Keyder, 2007: 10).

Özellikle ekonomik büyümenin uzun dönemde sergilemiş olduğu seyir dolaylı yoksullukla mücadele politikalarının esasını teşkil etmektedir. Ayrıca lkeler arası kalkınma açığını açıklamaya yönelik en önemli yaklaşımlar ve elbette yakınsamaya yönelik neoklasik yaklaşım da ekonomik büyüme etrafında Şekillenmektedir. Gerçektende günümüzde zengin lkelerle yoksul ülkeler arasında var olan büyük uçurumu açıklamak için Sachs (2005)' a göre Kuznets' in "modern ekonomik büyüme ağı" olarak adlandırdığı dönemin baŐlangıcı olan 1800 l yıllara bakmamız gerekmektedir. Birinci milenyum boyunca küresel ölçekte reel yaşam standartlarında fark edilir bir artış söz konusu değildi. Belki kişi başına gelirmede milattan sonra 1000 yılından milattan sonra 1800 yılına kadar olan 800 yıllık periyotta yüzde ellilik bir artış söz konusuydu. Modern ekonomik büyüme çağına gelindiğinde ise nüfusta ve kişi başına gelirmede daha önce görülmemiŐ hatta hayal bile edilmemiş bir artış meydana gelmiş, 1820 ile 2000 yılları arasında dünya da kişi başına düşen ortalama gelir dokuz kat artmış, bugünün zengin ülkelerinde ekonomik büyüme daha da Şaşırtıcı bir Şekil almıştı. Söz konusu dönem boyunca Amerika' da kişi başına gelir neredeyse yirmi beş kat, Batı Avrupa' da elli kat artmıŐtı. Yani günümüzün zengin ülkeleriyle yoksul ülkeleri arasındaki uçurum modern ekonomik büyüme ağı ile başlayan yeni bir olgudur. 1820 yılından itibaren dönemin en zengin lkesi Birleşik Krallık ile en yoksul bölgesi Afrika arasındaki en büyük kişi başına gelir açığı oranı 4'e 1 iken, 1998 itibariyle dönemin en zengin lkesi Amerika ile yine en yoksul bölgesi Afrika arasındaki kişi başına gelir açığı oranı 1' e 20 olmuştur. Gerçektende 1820 yılı dünyanın tüm bölgeleri için yaşam standartlarının yaklaşık olarak aynı olduğu, karşılaştırma yapılabilecek bir başlangıç noktası olarak önümüzde durmaktadır ve bu tarihten günümüze kimi ülkelerin modern ekonomik büyümeyi baŐarmıŐ olması kimilerininse baŐaramamıŐ olması bugünkü büyük refah farkını açıklamaktadır (Sachs, 2005: 27-29).

Güneydoğu Asya ülkelerinde yaşanan tecrübeler ekonomik büyümenin daha eşitlikçi olması durumunda yoksulluğun azaltılması konusunda önemli mesafeler alınabileceğini gösterir niteliktedir. Kaldı ki, söz konusu performanslar Dünya Bankası tarafından “mucize” olarak adlandırılmış ve her ne kadar Dünya Bankası (1993) “Doğu Asya Mucizesi” adlı tartışmalı çalışmasıyla hükümet müdahalelerinin ve sanayi politikalarının faydasına karşı çıkmaya gayret etmiş olsa da (Malecki, 1997: 277) eşitlikçi bir büyümenin hangi enstrümanlarla olursa olsun yoksulluğu azalttığı aşikar bir tecrübe olarak önümüzde durmaktadır. Gerçektende ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltma konusundaki katkısı başta Çin ve Güney Kore olmak üzere pek çok ülke deneyimi ve uygulamalı araştırmanın sonuçlarıncı doğrulanmaktadır (Şenses, 2006: 150). Bu durumda önemli olan nokta ise ekonomik büyümenin nimetlerinden toplumun gelir düzeyi düşük kesiminin de yararlanmasını sağlayacak mekanizmaların etkin bir şekilde işletilebilmesinin sağlanmasıdır. Burada akla gelen ilk engel ise ekonomik büyümenin kritik bir kişi başına gelir düzeyine kadar eşitsizliği arttırdığını iddia eden Kuznets hipotezidir. Kuznets'e göre ülkeler geliştikçe gelir eşitsizliği önce artar, bu ilişkiye göre gelir arttıkça gelir dağılımının en üst basamaklarında bulunan gruplar daha da zenginleşir ve gelir dağılımı bozulmaya başlar, eşitsizlik artar, zirveye ulaşır daha sonra azalır, böylece yoksul kesimlerde artan milli gelirden pay almaya başlarlar dolayısıyla gelir dağılımı düzelmeye başlar (Kabaş, 2007: 289). Ancak pek çok çalışma örneğin Fields(1988), büyümeyle eşitsizlik arasında sistemli bir ilişkinin bulunmadığını ve ekonomik büyüme sürecinde eşitsizliğin düştüğü durumlara da rastlandığı sonucuna varmış, Morawetz (1978), 1950-1975 dönemini kapsayan çalışmasında AGÜ'lerin ekonomik büyüme hızları ile belirli bir dönemdeki gelir dağılımı ve gelir dağılımındaki zaman içinde gözlenen eğilim arasında net bir ilişki olmadığını göstererek kuznets hipotezinin birçok durumda doğrulanmadığını ortaya koymuştur (Şenses, 2006: 150).

Teorideki ikinci önemli engel ise Bhagwati' nin ileri sürdüğü “fakirleştirici büyüme” (immiserizing growth) olgusudur. Bhagwati 'nin (1958) fakirleştirici

büyüme olarak adlandırdığı bu özel büyüme durumunda ihracata dayalı büyüyen azgelişmiş ülke, dış ticaret hadleri aleyhine geliştikçe refah kaybına uğramakta, büyümeden sağlanan ilk getiri dış ticaret hadlerindeki bozulmadan kaynaklanan negatif etkiyle giderilmekte, hatta bu kayıp büyümenin etkisini aşarsa fakirleştiren büyüme durumu ortaya çıkmaktadır (Torun, Sarıdoğan, Uçak, 2007: 349). Burada şüphesiz dış ticaret koşulları da büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle fakirleştirici büyümenin olumsuz etkilerinin ülkelerin ekonomi politikalarıyla giderilmesi oldukça güç olabilmektedir. Ancak daha öncede belirttiğimiz gibi fakirleştirici büyümenin özel bir durum olması, azgelişmiş ülkelerin ihracata dayalı büyüme modellerinin temelinde katma değeri yüksek, ileri teknoloji ürünü ihracat mallarının yer alması gibi etkenler bu durumun ortaya çıkmasına engel teşkil edebilecektir. Fakat azgelişmiş ülkelerin ihracat kalemlerinin basit imalat mallarından, hammadde ve tarımsal ürünlerden oluşuyor oluşu fakirleştirici büyümenin gerçekleşmesine zemin hazırlayacaktır.

Ekonomik büyümenin ülke deneyimlerinden yola çıkarak yoksulluğu azaltma konusundaki en önemli enstrüman haline gelmesi özellikle 1990 yılında Dünya bankası tarafından hazırlanan raporda açık şekilde vurgulanmıştır. 1980'li yıllarda Az gelişmiş ülkelerde (AGÜ) yaşanan borç krizi dünya bankasını öncelikli olarak makro ekonomik istikrara odaklanması gerektiği argümanına inandırmış, 1990 yılında özel olarak yoksullukla mücadele üzerine eğilen Dünya kalkınma raporu ise ekonomik denge ile birlikte ekonomik büyüme de dahil olmak üzere pek çok odak noktaları etrafında yoksullukla mücadeleyi geniş çaplı yaklaşımlarla tekrar gündemine almıştır. Bu tarihten itibaren eşitlikçi bir ekonomik büyüme, yoksullukla mücadele konusunda cazibesini yitirmeyeceğe benzemektedir. Öyle ki değişik ülke deneyimleri gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaldığı, reel ücret düzeylerinin arttığı, işsizliğin azaldığı bir büyüme sürecinin yoksulluk düzeyini etkin bir şekilde azalttığını göstermiştir (Şenses, 2006: 151). Bu durumu tersten de okuyabiliriz, şöyle ki; negatif ekonomik büyümenin olduğu ülkelerde ya da düşük büyüme performansı gösteren ülkeler de yoksulluk

düzeyinde bir azalış yaşanmamakta ya da yoksulluk artmaktadır. Son duruma nüfus artış hızının büyümeden fazla olması da katkıda bulunmaktadır. Kaldı ki az gelişmiş ülkelerde nüfus artış oranlarının yüksek düzeyde olması yoksulluk sorununu içinden çıkılmaz hale getirmektedir. Gelir dağılımının eşitsiz olması ise yoksulluğa neden olabilmekle birlikte daha da önemlisi ekonomik büyümenin nimetlerinden toplumun her kesiminin yararlanmasına engel teşkil ederek büyümenin yoksulluk düzeyini azaltma konusundaki etkinliğini azaltmaktadır.

Ayrıca yoksulluk bir yönüyle kalkınma sorunuyla yakından ilişkilidir. Yani az gelişmiş ülkelerde yoksulların sayısının gelişmiş ülkelerdeki yoksullara kıyasla daha fazla olmasının nedeni yoksul ülkelerin kalkınamamış olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu durumda ekonomik büyüme ile birlikte kişi başına GSYİH artışı yoksulluk düzeyini düşürüyorsa, gelir daha adil dağılıyorsa, devlet sosyal harcamalarını artırıyorsa insani kalkınma ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Unutulmamalıdır ki ekonomik kalkınmanın nihai amacı da insanın yaşam standartlarının yükseltilmesidir (Açıkgöz, Kök, İspir, 2008: 354).

1.2.2. Demografik Unsurlar

Demografik unsurlar yoksulluğun önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Her ne kadar kimi demografik unsurların aslında yoksulluğun sonucu olduğu ileri sürülebilse de, demografik unsurların yoksulluğa sebebiyet verdiği konusunda yaygın görüş mevcuttur. Ancak şu da belirtilmelidir ki; bazı durumlarda demografik unsurlar yoksulluğun bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir. Örneğin; yeterli istihdam ve gelir yaratma kapasitesinden yoksun coğrafyalarda meydana gelen göçler gibi. Ayrıca bir demografik unsur yoksulluktan kaynaklanabildiği gibi aynı zamanda yoksulluğa da neden olabilmektedir. Örneğin; yoksulluğa karşı bir önlem olarak aile nüfusundaki artışının tarım alanlarının paylaşılmasına yol açması sonucu tarım sektöründe düşük verimlilik ve yetersiz gelir ile yoksulluğa kaynaklık etmesi gibi.

1.2.2.1.Nüfus

Nüfus artışı insanların başta toprak olmak üzere doğal kaynaklara erişimini ve refah düzeyini önemli ölçüde etkilemektedir. Kaldı ki, hızlı nüfus artışının özellikle düşük gelir düzeyine sahip azgelişmiş ülkelerde yoksulluğun önemli bir nedeni olduğu konusunda yaygın bir görüş vardır (Şenses, 2006:153-154). Nüfus yoğunluğundaki değişim, gelir dağılımının yapısını etkilemekte, böylece mutlak anlamda yoksul bireylerin sayısı dikkat çekici şekilde değişmektedir (Şenkal, 2005: 400). Bu bağlamda düşük performanslı büyümeye, birde hızlı nüfus artışı eklenince yoksullukla mücadele daha güç bir probleme dönüşmektedir. Gerçektende yoksulluğu azgelişmişliğin bir sonucu olarak düşünmemiz durumunda nüfus, kalkınmanın önünde bir engel teşkil edebilmektedir. Enke' ye göre hızlı nüfus artışının tehlikesi kalkınma için gerekli olan sermaye stoku ile teknolojik gelişmenin yetersiz düzeylerde kalmasında yatmaktadır (Kaynak, 2007:273). Nüfusun bu olumsuz etkisi bazı kalkınma iktisatçılarına göre ise ekonomik büyümenin ve gelişimin birer tetikleyicisi olabileceğinden ötürü her zaman kendini göstermeyecektir. Kaldı ki yoksulluğun yalnızca azgelişmiş ülkelerin bir sorunu olduğu argümanı gerçeklikten uzaktır. Ayrıca yoksullukla nüfus arasındaki nedensellik sadece nüfustan yoksulluğa doğru gerçekleşmemekte hanehalklarının yoksulluğa karşı bir korunma mekanizması olarak da kendini göstermektedir. Örneğin birçok azgelişmiş ülkede çocukların çoğunlukla tarım sektörü olmak üzere, tarım dışı sektörlerde de küçük yaştan itibaren çalışmaları ve ebeveynleri için yaşlılık dönemlerinde güvence oluşturmaları nüfus ile yoksulluk arasındaki ilişkinin tek yönlü olmadığını gösterir niteliktedir (Şenses, 2006: 155).

1.2.2.2.Göç

Yoksulluğu belirleyen bir diğer temel etken de, başta kırdan kente olmak üzere değişik yerleşim alanları arasındaki göçlerdir (Şenses, 2006: 161). Kırdan kente göçün ise en büyük nedenleri göç veren bölgelerdeki yetersiz istihdam olanakları, gizli işsizlik ve gelirden dahil olmak üzere çeşitli imkanların

yoksunluğudur. Kentlerin formel sektörlerdeki istihdam olanaklarının göç eden bireyleri tatmin edememesi kentsel yoksulluğun da kaynağını teşkil edebilmektedir. Bu durum enformel sektörlerdeki istihdamında artmasına neden olmaktadır. Örneğin; Çin'de bölgeler arası göçler 1980' li yıllarda hızlanmaya başlamış ve diğer azgelişmiş ülkelerde olduğu gibi formel sektörde iş bulamayanların hızlandırdığı bir enformelleşme sürecine yol açmıştır (Şenses, 2006: 163).

Gerçektende göç yoksulluğu artırdığı gibi çözümünü de güçleştirmekte, göçe neden olan faktörlerin başında ekonomik nedenler gelmektedir (Şenkal, 2005: 403). Ancak kimi durumlarda göç sanayinin ucuz emek ihtiyacını karşılayarak ekonomik performansa olumlu katkı sağlayarak istihdamı artırıcı bir olgu halini de alabilmektedir. Bu durum şüphesiz göç ile yoksulluk arasındaki ilişkinin ne yönde gerçekleştiğinin ve hangi mekanizmaları tetiklediğinin net bir şekilde ortaya konmasını güçleştirmektedir. Göç alan ve göç veren bölgelerin demografik ve sosyoekonomik yapısı, göçmenlerin kişisel özellikleri, göçün mevsimlik mi sürekli mi olduğu ve göç sonrası istihdam edildikleri sektörler gibi çeşitli etmenlerin göç veren ve göç alan yerleşim yerlerindeki yoksulluk göstergelerini yakından etkilemesi beklenebilir (Şenses, 2006:163-164). Ancak şu da belirtilmelidir ki, yoksulluk ile göç arasındaki ilişkide, yoksulluk sadece itici bir faktör değil, aynı zamanda göçün bir sonucu olarak da karşımıza çıkmaktadır (Çağlayan, 2007: 88).

1.2.2.3.Hanehalkı Nitelikleri

Çeşitli uygulamalı araştırmalar hanehalkı türünü, büyüklüğünü ve bileşimini, hanehalkını oluşturan bireylerin yaşlarını ve eğitim durumlarını yoksullukla ilişkilendirmiştir (Şenses, 2006:157). Hanehalkı nitelikleri yoksulluğun doğrudan kaynağı olabileceği gibi diğer etmenlerle bir araya gelerek de yoksulluğa neden olabilmektedir. Söz konusu durum diğer yoksulluk kaynakları içinde geçerli olabilmekle birlikte hanehalkı niteliklerinden özellikle hanehalkı bileşimi ve büyüklüğü diğer etmenlerle bir araya gelerek nispeten daha kolay yoksulluğa kaynaklık edebilmektedir. İlk

duruma örnek olarak hanehalkında çalışıp gelir elde edebilecek bireylerin olmaması mesela; hanehalkının küçük, yaşlı ve engelli bireylerden oluşuyor olması, ikinci duruma hanehalkının düşük ücretle kayıt dışı istihdam ediliyor olması örnek teşkil edebilecektir.

Hanehalkı bileşimini temsilen ele alınabilecek en önemli unsurlardan birisi hanehalkının eğitim düzeyidir. Yapılan araştırmalar düşük eğitim düzeyi ile yoksulluk arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koymakta, yoksulluk bireylerin yüksek eğitim alma olanaklarını sınırlamakta ayrıca düşük eğitim seviyesi yoksulluk riskini artırmaktadır (Kanyılmaz, 2007: 787). Hanehalkını oluşturan bireylerin düşük eğitim seviyelerine sahip olmaları kayıt dışı istihdamlarına, işsiz kalmalarına ya da düşük ücretle nitelik gerektirmeyen işlerde istihdam edilmelerine neden olmaktadır.

Toplumdaki aile yapılarının zaman içindeki değişimi örneğin modernleşmeyle birlikte az gelişmiş ülkelerde çekirdek aile yapısına doğru bir yönelim yoksulluk oranlarını etkilemektedir. Ancak değişik hanehalkı türleri genel makroekonomik ve işgücü piyasalarına ilişkin değişikliklerden farklı derecede etkilenmektedir (Şenses, 2006: 158).

Aile içerisindeki çocuk sayısı gerek gelişmiş ülkelerde gerekse gelişmekte olan ülkelerde yoksullukla yakından ilişkili bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüksek bağımlılık oranı yoksulluk üzerinde genellikle olumsuz bir etkide bulunmakla birlikte, bağımlı kişilerin ihtiyaçları yaş gruplarına göre farklılık gösterdiğinden, hane halkı bileşimi yani bağımlı kişilerin yaşlılardan mı yoksa çocuklardan mı oluştuğu yoksulluk açısından önemli bir unsur olarak (Şenses, 2006: 159-160) karşımıza çıkmaktadır.

1.2.3.İşgücü Piyasaları

İşgücü piyasalarındaki düşük ücret düzeyleri, istihdam olanaklarında yaşanan yetersizlikler, niteliksiz işgücü, ayrımcılık, kayıtdışı istihdam ve işgücü piyasalarının uzun dönemde gösterdikleri gelişim ve değişim

yoksulluğun nedenleri arasında gösterilebilir. Ayrıca işgücü piyasalarında istihdamın temelini teşkil eden işgücünün milli gelirden almış oldukları payın düşük olması bölüşümdeki adaletsizlikten kaynaklanan bir yoksulluk nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Artan uluslararası rekabet ve sanayisizleşme karşısında işgücü piyasalarının yeniden yapılanması, birçok ülkede istihdam olanaklarını daraltmış, niteliksiz işgücünden başlayarak pek çok işçinin işsiz kalmasına, yarı zamanlı çalışma gibi farklı istihdam biçimlerinin yaygınlaşmasına yol açmıştır (Şenses, 2006:166). Söz konusu çetin rekabet, ülkelerin sosyal devlet anlayışını da olumsuz yönde etkilemiş, rekabet koşulları ülkelerin sosyal politikalarını baskın şekilde etkiler duruma gelmiştir. Gray (1996) ekonomik küreselleşmenin sosyal demokratik politikaları daha uzun bir süre geliştiremeyeceğini ve ulus devletlerin, küreselleşmenin ekonomik etkileri ve neoliberal deregülasyon karşısında etkisiz kaldığını iddia etmektedir (Özpınar, 2007: 776).

Firmaların talep koşullarına en az kayıpla hızlı şekilde cevap verme gereksiniminden kaynaklanan post-fordist üretim biçimi esnek çalışma modellerini gerekli kılmakta, yarı zamanlı ve geçici istihdam firmalara işgücü sayısında istenen değişiklikleri yapabilme konusunda kolaylık sağlayarak, sendikasılaşmanın işgücü piyasalarında olağan durum halini alması yönünde baskın bir eğilim kendini göstermektedir. Dolayısıyla sendikasılaşma, emeğin refah devleti yaklaşımının hakim olduğu 2. dünya savaşı sonrası dönemde sahip olduğu pazarlık gücünü yitirmesine neden olmuş, söz konusu durumun ücret düzeylerine olan olumsuz etkisi çalışan yoksulluğuna, sendikalı işgücünün ise işsiz kalmasına yol açmıştır. Aslında bu durum küreselleşme ile de yakından ilişkilidir. Küreselleşmenin işgücü piyasaları üzerine etkileri bir kısmını yukarıda da belirttiğimiz üzere ücretlerin düşmesi, çalışma şartlarının kötüleşmesi esnek çalışma modellerinin yaygınlaşması, sosyal güvencelerin azalması, sendikasılaşma, kayıt dışı istihdamın artmasıdır (Kanyılmaz, 2007:786). Söz konusu durum

küreselleşmeyle birlikte dış ticaretin geçmiş dönemlere nazaran hızla gelişmesi, ekonomik entegrasyon bağlamında gerçekleştirilen deregülasyon ve malların hizmetlerin ve sermayenin akışkanlığı önündeki engellerin kaldırılması, zorlu rekabet koşulları nedeniyle çokuluslu şirketlerin küresel ölçekte mal ve hizmet üretimi gerçekleştirmek için fabrikalarını emeğin ve hammaddenin ucuz olduğu bölgelere nakletmesi ve esnek üretim modellerine duyulan gereksinim işgücü aleyhine ücret düzeylerini ve çalışma koşullarını küresel ölçekte hakim duruma getirmiştir.

Kayıtdışı ekonomi, en genel ifadeyle ekonomik verimliliğin düşmesine neden olmaktadır. Bünyesinde barındırdığı sosyal sorunların yanında vergilendirilemeyen bir ekonomik faaliyet alanı olması nedeniyle kamu gelirlerine katkısı olmamaktadır. Ayrıca etkin bir rekabet ortamının oluşmasına engel teşkil ederek rekabetçi bir piyasa yapısının oluşmasını olumsuz yönde etkilemektedir (DPT, 2001: 61, Kayıtdışı Ekonomiyle Mücadele Eylem Planı 2008-2010: 32-33). Bireylerin sosyal güvenlikten mahrum istihdam edilmelerine neden olan kayıtdışı ekonomi yasa dışı faaliyetler ve vergilendirilemeyen gelirler nedeniyle kimi piyasalarda rekabetçi ortamın baltalanmasına ve gelir dağılımının bozulmasına neden olmaktadır. Kayıtdışı ekonomi, daha az vergi gelirin buna paralel olarak daha az kamu yatırımına, daha fazla kayıtdışı istihdama dolayısıyla daha fazla sosyal güvenlikten mahrum bireylerin istihdamına neden olarak yoksulluğa yol açabilmektedir. Kayıtdışı istihdam, günümüzde tüm ülkelerin en önemli ekonomik ve sosyal sorunlarından birisidir (Kayıtdışı Ekonomiyle Mücadele Eylem Planı 2008-2010: 7).

Öte yandan en temelde işgücü piyasaları ile yoksulluk arasındaki ilişki işgücüne katılmayanlar, işsizler ve çalıştıkları halde yoksul olanlar gibi farklı işgücü profilleri etrafında incelenebilir (Şenses, 2006:167). Burada önemle üzerinde durulması gereken ise çalışan yoksulluğu ve işsizlikle yoksulluk arasındaki ilişkidir. Gerçekte ekonomik faaliyetlere katılanlarla, katılmak istediği halde istihdam edilemeyenler mevcut ekonomik yapının en sistematik

yoksullarını temsil etmektedir. Öncelikle şu belirtilmelidir ki; işsizlikle yoksulluk arasındaki ilişki önemli ölçüde işsizlik profiline bağlıdır. Yani işsizlerin yaşı, eğitim durumu, işsizlik nedenleri ve işsiz kalma süreleri işsizlikle yoksulluk arasındaki temel bağı oluşturmakta, işsizlik profilinin birçok ülkede uzun dönem işsizlere doğru kayması yoksulluk konusunda kaygı verici bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır (Şenses; 2006:168).

Tüm bunlarla birlikte hanehalkı özellikleri, sosyal güvenlik önlemleri ve toplumsal dayanışma gibi toplumların zamanla geliştirmiş oldukları kimi sosyal korunma mekanizmaları da işsizlik nedeniyle ortaya çıkan yoksulluğun etkilerini azaltma konusunda olumlu katkılarda bulunabilmektedir. Ancak toplumsal dayanışma gibi toplumların geliştirmiş olduğu korunma mekanizmalarının çözünmüş olması derin sosyal problemleri de bünyesinde barındıran yeni yoksulluk kavramını hatırlatmakta ve söz konusu durum daha yapışkan ve baş edilmesi zor bir yoksulluk sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal güvenlik önlemleri örneğin işsizlik sigortası ve işsizlik yardımı, ailede başka bireylerin çalışıyor olup olmaması gibi unsurlar işsizlikle yoksulluk arasındaki ilişkinin değişik ülkelerde alacağı biçim konusunda etkili olabilmekte ve söz konusu ilişkinin ilk bakışta görüldüğü kadar basit olmadığını göstermektedir (Şenses, 2006:169).

1.2.4.Yapısal Uyum Programları

Burada son dönemde sıkça tartışılan yapısal uyum programlarının yoksulluk üzerine etkilerine de kısaca değinmemiz gerekirse, bilindiği üzere yapısal uyum programları küresel ekonomide ve ülke ekonomisinde yaşanan sıkıntılara çözüm olarak ülkelere deregülasyonu ve piyasaların liberasyonunu tavsiye etmekte, böylece makro ekonomik istikrarın ve kaynakların etkin dağılımının sağlanacağını iddia etmektedir.

Hayami (2003)' ye göre Yapısal uyum programlarının özellikle şu iki konuda önemli katkıları olmuştur: birincisi Arjantin ve Meksika gibi Latin Amerika ülkelerinin 1980'li yıllarda hiper enflasyon ve birikmiş dış borçla karakterize edilen borç krizini aşmaları konusundaki yardımı, ikincisi Endonezya ve Tayland'ın dahil olduğu birkaç Güneydoğu Asya ülkesine "Doğu Asya Ekonomik Mucizesi"nin bir parçası olma konusundaki yardımlarıdır.

Yapısal uyum programlarına yönelik daha geçerli bir eleştiri ise düşük gelirli ekonomilerde ekonomik büyümeyi kolaylaştırmak ve yoksulluğu azaltmak konusundaki açık yetersizliğidir (Hayami, 2003: 19). Yapısal uyum programlarının altın çağı olan 1987-1996 yılları arasında Sahra Altı Afrika'sında kişi başı günlük 1 \$'lık yoksulluk sınır altında yaşayan birey sayısında 3'te 1'lik artış olmuş, toplam nüfusun yarıya yakını bu yoksulluk eşiği altında yaşamaya devam etmiştir. Güney Asya'da yoksulluk sınırı altında nüfusun büyük kısmının yaşadığı bölgede, günlük 1 \$'ın altında yaşayan birey sayısı azalmıştır fakat yoksulların mutlak sayısı artmayı sürdürmüştür (Dünya Kalkınma Raporu 2000/2001'den aktaran: Hayami, 2003: 19).

Bilen ve Şan (2006)'a göre Türkiye'de yapısal uyum programları çerçevesinde emek ve tarım kesimi olumsuz yönde etkilenmiştir. Tarım sektörünün liberalleştirilmesi ve kamunun tarım sektörüne yönelik desteklerinin sınırlandırılması, tarım sektörü ile uğraşan kesimlerin gelirlerinin hızla düşmesine yol açmıştır. Zaten birçok aile için geçimlik düzeyin altında olan gelirlerin düşmesi ise kırsal kesimde yoksulluğun artması ve derinleşmesine neden olmuştur.

Ülke deneyimlerinden yola çıkarak yapılan değerlendirmeler yapısal uyum sürecinin yoksulluğu azalttığına dair sonuçlardan, yoksulluğu önemli derecede artırdığına yönelik sonuçlara kadar uzanmakta olup sonuçlar farklı çalışmalara göre önemli değişkenlikler göstermektedir (Şenses, 2006: 189). Uyum politikalarının yaşanan ekonomik krizlerin etkilerini derinleştirdiği ya da

ekonomik büyümeyi ve makro ekonomik istikrarı sağlayıp sağlamadığı konusunda tartışmalar devam etse de uyum politikalarının yoksulluk üzerine etkilerinin analiz edilmesinin belirli zorlukları da mevcuttur (Şenses, 2006: 184-186): öncelikle yapısal uyum programlarının yoksulluk üzerindeki etkisinin, yapısal uyum öncesi durumun, sonraki bir durumla karşılaştırılarak incelenmesi durumunda özellikle azgelişmiş ülkelerde önemli veri sorunlarıyla karşılaşılmasıdır. Diğer bir zorluk ise yine yapısal uyum politikalarının değerlendirilmesinin uyum öncesi ve sonrası dönemin kıyaslanması esasına göre yapılması durumunda, yapısal uyum programlarının hiç uygulanmaması ve uyum programları öncesi pek çok ülkede yaşanan ekonomik krizin sürmesi durumunda yoksulluğun nasıl bir trend izleyeceği sorusunun göz ardı edilmiş olmasındadır. Söz konusu güçlük yapısal uyum politikaları uygulanmamış olsaydı ortaya nasıl bir durumun çıkacağıyla ilgilidir. Bunu kestirmenin güçlüğü şüphesiz yapılacak karşılaştırmanın gerçekçiliğine gölge düşürecektir.

Yapısal uyum programlarının yoksulluk üzerine olan etkilerinin belirlenmesinin önündeki diğer bir zorluk orta ve uzun döneme yönelik uygulanan bu politikaların etkisini aynı dönemde uygulanan kısa dönem istikrar politikalarından ve bazı dışsal etmenlerin etkisinden ayırıştırmanın güçlüğüdür. Ayrıca yapısal uyum programlarının değişik sektörler, bölgeler ve yerleşim yerleri üzerindeki ve zaman içerisinde etkilerinin farklı olmasından kaynaklanan güçlüklerde söz konusudur. Söz konusu durumda yapısal uyum deneyimi görece iyi olan ülkeler olabileceği gibi, aynı ülke içerisinde farklı bölgeler aynı süreçten farklı ölçülerde etkilenmiş olabilmektedir. Tüm bunlarla birlikte değişik ülkelerde uygulanan yapısal uyum programlarının birbirlerine ana hatlarıyla büyük benzerlik göstermesine karşılık, uygulanış biçimi, şiddeti ve uygulamaların yoksulluk sonuçları açısından basit genellemelere gidilemeyecek şekilde çeşitlilik göstermesi yapısal uyum programlarının yoksulluğa olan etkilerini analiz etmeyi zorlaştıran bir diğer unsurdur. Söz konusu zorluklar yapısal uyum programlarının yoksulluk üzerine olan etkilerinin incelenbilmesini güçleştirse de bazı izlenimler ve bunlara

dayanarak sonuçlara ulaşmamız da elbette mümkündür. Uyum politikaları uygulamalarından sosyal grupların farklı düzeylerde etkilendikleri gözlenmekle birlikte, uygulanan ekonomi politikalarının önemli bir ayağını düşük reel ücretlerin oluşturuyor olması özellikle ücretli kesimlerin yoksullaşmasına yol açmış, kitle tüketimine yönelik mal ve hizmetlerde sübvansiyonun kaldırılması; sağlık eğitim gibi alanlarda kullanıcı fiyatlarının getirilmesi veya artırılması eşitsizliği daha da artırıcı rol oynamıştır (Özşuca, 2003: 6).

Yapısal uyum programları uygulandığı birçok ülkede sanayileşme hedefinin rafa kaldırılmasına ve daha da ötesinde sanayisizleşme sürecine girilmesine ve sanayi istihdamında önemli düşüslere yol açmıştır (Şenses, 2006: 190). Ayrıca az gelişmiş ülke bağlamında genellikle düşük ücret ve elverişsiz koşullarda uzun süreli çalışma çerçevesinde değerlendirilen yoksulluk-işgücü piyasaları ilişkisi işgücü piyasalarındaki yeniden yapılanma süreciyle birlikte açık işsizliği de hesaba katmak zorunda kalmıştır (Şenses, 2006: 191). Üretimin ve istihdamın küresel ölçekte yeniden yapılanmasıyla işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi birçok ülkede bir yandan enformel sektörü genişletirken diğer yandan formel sektörde de artan enformelleşme eğilimlerine neden olmuş, formel sektörde çalışanların bir kısmı işini kaybederken diğer kesimlerinde çalışma koşullarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir (Şenses, 2006: 193).

Yapısal uyum programları uygulayan ülkelerde üretim yapısı ve istihdamda yaşanan değişimler, istihdamın enformelleşmesine, bazen yüksek ücret düzeylerine rastlansa bile, işgücü piyasasıyla zayıf ilişki içerisinde olan, çoğu kez ücretli tatil, sağlık ve işsizlik sigortası ve emeklilik gibi sosyal haklardan mahrum olan bir çalışanlar grubunun oluşmasına neden olmuştur (Şenses, 2006: 195).

Yapısal uyum tartışmaları ağırlıklı olarak kaynak dağılımında verimlilik konusuna yoğunlaşmakla birlikte, etkin kaynak dağılımının ekonomide refahın artırılmasının tek koşulu olduğunu, bunun sağlanabilmesinin

yolunda kuralsızlaştırılan serbest piyasa ekonomisinden geçtiğini belirterek sağlık, eğitim ve sosyal altyapıya ait tüm yatırımları diğer yatırım harcamalarından farklı kabul etmeyerek arz ve talep koşullarına göre değerlendirilmeleri gerektiğini ileri sürmektedir (Özşuca, 2003:5). Söz konusu durum açık bir şekilde eğitime, sağlığa ve alt yapıya dair kamu harcamalarının azaltılmasını gerektirmektedir. Hükümetlerin sosyal harcamalarını bu doğrultuda sürekli azaltmaları, ayrıca sunulan hizmetlerin kalitesindeki düşüşler beşeri sermayede ciddi kayıplara neden olmaktadır (Özşuca, 2003: 7). Ayrıca temel kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi de, birçok durumda fiyat artışlarını da beraberinde getirmiştir (Şenses, 2006: 197). Bu durumunsa gelir dağılımı üzerindeki etkisi şüphesiz olumsuz yönde olacaktır.

Sanayileşmiş ülkelerin aksine gelişmekte olan ülkelerde yapısal uyum programlarının uygulanması daha önce devletin kontrolünde olan modernleşme ve sanayileşme politikalarından kopuş anlamına gelmektedir (Soyak, 2004: 37). IMF' in ekonomik yeniden yapılanma ve döviz kurlarının sabit tutulmasına dayanan Bretton woods anlaşmasının ruhuna aykırı olarak, yapısal uyum programları büyük oranda ulusal ekonomilerin istikrarsızlaşmasına neden olmakta, IMF kaynaklarını kullanan her ekonomi, borcuna rağmen üretimde büyük düşüş, cezalandırıcı yüksek faiz oranı ve artan yüksek enflasyonla karşılaşmakta, IMF programlarının ana temasının iç tüketimin kısılması olması ile dış ödemelerde denge sağlanmaya çalışılması, gelişmekte olan ülkelerin refahı üzerinde yıkıcı etkiler doğurmakta olup istihdam, üretim ve kalkınma çabalarını olumsuz yönde etkilemektedir (Öztürk, 2002: 122).

Yapısal uyum programlarıyla birlikte devletlerin politik hareket sahaları daralmakta, ülke adına kimi kararlar ülkelerin öncelik ve gerekliliklerini göz ardı eden uluslararası kuruluşlar tarafından alınmaktadır. Küreselleşme ve yapısal uyum programları birlikteliği, yoksulluk gibi sosyoekonomik sorunların derinleşmesine ve küresel bağlamda çok daha radikal tepkilere yol açma ihtimalini içerisinde barındırmaktadır. Bu durum ise söz konusu modelin

böylece sürüp gitmesi konusunda soru işaretleri akla getirmektedir (Soyak, 2004: 38).

Arjantin de yaşanan 2001 ekonomik krizinin, 20. yüzyılın son çeyreği boyunca değişik yoğunlukta istikrar ve yapısal uyum programları uygulamış bir ülkenin ekonomik ve toplumsal çöküşünü simgelediği açıkça görülmektedir (Şenses, Koyuncu, 2004: 12). Gerçektende Arjantin'deki ekonomik krizin toplumsal yankıları öylesine güçlü olmuştur ki, söz konusu dönemde isyanlar çıkmış, pek çok mağaza ve market yağmalanmıştır. Ayrıca ekonomik krizlerin tetikleyicisi olduğu düşünülen dış borç sorununun, Arjantin toplumu üzerindeki etkilerinin araştırılmasını teşvik etmek ve bu konuda tarihsel bir bellek oluşturmak amacıyla Buenos Aires Üniversitesinde bir dış borç müzesi (The Museum of Foreign Dept) kurulmuştur (<http://www.museodeladeuda.com.ar/index3.php#> son erişim tarihi: 10.12.2009).

Krizlerin yıkıcı etkileri ağır biçimde yoksul haneler üzerinde yoğunlaştığından, Dünya Bankası yoksulluğun etkilerinin hafifletilmesi olgusunu yapısal uyumun ayrılmaz bir biçimde olarak kavramsallaştırma gereğini duymuştur (Yalman, 2007: 163). Bu kapsamda Türkiye' de 2002-2007 yılları arasında Dünya Bankası destekli uygulanan Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) ve birçok gelişmekte olan ülkede uygulanan benzer programlar, Banka' nın bu konudaki farkındalığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Sonuç olarak ekonomik krizlerden ve darboğazdan etkilenen ülkeler uluslararası finans kurumlarından, destek almak zorunda kalmış, söz konusu durum küresel ekonomik entegrasyonun sağlanabilmesi için gerekli olan reformları ve deregülasyonları hayata geçirmek için istikrar programları ve yapısal uyum programları adı altında sunulan reçetelerle uluslararası kurum ve kuruluşlara önemli fırsatlar sunmuştur. Böylece devletin sosyal ve ekonomik alanlarda karar alma gücü sınırlanmış, en azından bir kısmı borç veren ülkelere ve uluslararası kurumlara devredilmiş, vergilendirme, kamu

harcamaları, para arzı ve faiz oranları, ücret politikaları ve sosyal koruma gibi kimi hayati önemdeki alanlarda kamu politikalarının kapsamı ve etkinliği sürekli azalmıştır (Özşuca, 2003: 8). Bununsa başta gelir dağılımı ve yoksulluk olmak üzere, beşeri sermayeye, ekonomik büyümeye ve üretkenliğe olumsuz etkisi orta ve uzun vadede kendisini açık şekilde hissettirecektir. Özetle küreselleşme ve paralelinde yapısal uyum programlarıyla birlikte zengin ve yoksulluk ülkeler arasındaki uçurum artmakta, gelir grupları arasındaki fark artarak zengin daha zengin, fakir daha fakir hale gelmektedir (Soyak, 2004: 39). Böylece az gelişmiş ve/veya gelişmekte olan ülkelerde bu politikaların uygulayıcıları olan IMF ve Dünya Bankası, söz konusu politikaların sadece toplumsal eşitsizliği ve işsizliği arttırmışından dolayı yaygın ve şiddetli eleştirilere maruz kalmışlardır (Çeken, Ökten, Ateşoğlu, 2008: 89). Unutulmamalıdır ki; özellikle eğitim ve sağlık sektörleri sermayenin en üretkeni olan beşeri sermayeyi artırıcı olduklarından dolayı uyum politikalarına kurban edilmemeli, söz konusu sektörleri koruyan ve geliştiren seçenekler oluşturularak, istikrar ve uyum politikalarının sosyal dengesizlikleri gözeterek ve istikrarlı büyüme temelini inşa edecek bir yapıya yönltilmesi gerekmektedir (Özşuca, 2003: 9).

1.2.5.Diğer Etmenler

Yoksulluğun doğal afetler, savaşlar, ekonomik krizler, kısa dönemli konjonktürel dalgalanmalar, ayrımcılık, devletin uygulamış olduğu ekonomi politikaları, enflasyon ve makro ekonomik istikrarsızlıklar, siyasal ve sosyolojik unsurlar gibi önemli orta ve uzun vadeli nedenleri de literatürde mevcuttur. Bu etmenler çoğu zaman diğer faktörlerle bir araya gelerek, bazen de tek başlarına yoksulluğa kaynaklık etmektedir.

1.3.Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluk çalışmalarının belki de en önemli aşaması yoksulluğun ölçülmesidir. Yoksulluğun ölçülmesi kabaca, bir toplumda yaşayan yoksul birey sayısının belirlenmesi olarak ifade edilebilir. Bu anlamda geliştirilen

birçok yöntem vardır. Ancak yoksulluğu ölçmeden önce yapılması gereken şey; altında kalan bireylerin yoksul olarak nitelendirilebileceği bir yoksulluk çizgisinin belirlenmesidir.

1.3.1.Yoksulluk Çizgisinin Belirlenmesi

Yoksulluk çizgisi mutlak yoksulluk kavramı temel alınarak belirlenebileceği gibi görelî yoksulluk kavramına göre de belirlenebilmektedir. Ayrıca leyden yaklaşımı ile subjektif bir yoksulluk çizgisi olan öznel yoksulluk çizgisi de belirlenebilmektedir.

1.3.1.1.Mutlak Yoksulluk Çizgisinin Belirlenmesi

Mutlak yoksulluk çizgisi alınması gerekli minimum kalori maliyeti yaklaşımına, temel gereksinimlerin maliyeti yaklaşımına, tüketim yetersizliği metoduna ve bütçe standardı metoduna göre belirlenmektedir.

1.3.1.1.1.Alınması Gereken Minimum Enerji Yaklaşımı (The Food Energy İntake)

Bu yaklaşımda bireylerin kabul edilebilir bir yaşam sürmesi için alması gereken minimum besin ihtiyacından yola çıkarak yoksulluk sınırı belirlenmektedir. Bu yöntemle göre bireylerin makul bir yaşam düzeyini tutturalbilmeleri için gerekli olan minimum besin sepetinin maliyetini karşılayacak harcamayı yapamayan bireyler yoksul olarak adlandırılmaktadır. Alınması gereken kalori maliyeti hesaplaması besin bilgisi temel alınarak yapılmaktadır ve alınması gereken enerji daima kalori olarak tanımlanmaktadır. Yani yaşamlarını sürdürebilmeleri için almaları gereken minimum kalori miktarının maliyetine göre yoksulluk sınırı belirlenmektedir. Bu durumda açıkça görüldüğü üzere alınması gereken kalori maliyeti yaklaşımı tamamıyla besin temelli bir yaklaşımdır ve mutlak yoksulluk kavramına ait bir tanımlamadır. Böylece bu ölçüm, nüfusunun büyük bir bölümü, bütçesinin önemli bir kısmını gıda için harcayan ülkelerde

yoksulluğun ortaya konması için iyi bir ölçüttür. Daha ileri ekonomilerde ise, nüfusun büyük kısmı toplam gelirlerinin nispeten daha küçük kısmını gıda için harcamaktadırlar. Söz konusu ülkelerde bireylerin kalori temelli gıda maliyetlerinden yola çıkarak belirlenen yaşam standartları, gıda dışı ihtiyaçlarında sepete dahil edilmesiyle tamamlanmaktadır. Daha uç durumlarda yani ileri ekonomilerde yaşam standartları toplam gelir veya toplam harcamaya göre ölçülmektedir. Söz konusu durum tüm tüketim mallarını kapsamaktadır (Easypol Absolute Poverty Lines, 2005: 2-5).

Ancak tıpkı mutlak yoksulluk tanımında olduğu gibi mutlak yoksulluk kavramından yola çıkarak yoksulluk çizgisini belirlemeye çalışan bu yaklaşımda da analizcilere rahatsızlık veren durumlar söz konusudur. Öncelikle hangi gıdanın ne miktarının bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için yeterli olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım “minimum geçim” kavramına keskin bir anlayış getirmektedir. Yani her ne kadar dip yoksulların giyim, barınma gibi karşılanması gereken başka ihtiyaçları da olsa bile bu anlayışta yalnızca gıda maliyetleri temel alınmaktadır. Bununla birlikte hangi yiyeceğin daha yeterli olduğunun belirlenmesi de önemli bir sorundur. Ayrıca bireylerin hayatta kalabilmeleri için ihtiyaç duydukları gıdaların tipi ve miktarı bireylere, bölgelere ve nüfusu oluşturan alt gruplara göre çeşitlenmektedir. Örneğin yetişkin bir bireyle bir çocuğun şüphesiz ihtiyaç duyduğu gıda sepeti farklı olacaktır. Ayrıca söz konusu yaklaşım aynı şartları sağlayan farklı iki sepet arasında ikame imkanını yok saymaktadır. Bu durum bireylerin tercih yapılarının ve besin standartlarının aynı olması gerektiğini ima etmektedir (Easypol Absolute Poverty Lines, 2005: 17-18).

1.3.1.1.2. Temel Gereksinimlerin Maliyeti Yaklaşımı (The Cost of Basic Needs)

Temel gereksinimlerin maliyeti yaklaşımının mantığı, alınması gereken kalori maliyeti yaklaşımına benzemekle birlikte onun biraz daha genişletilmiş halidir. Yani sadece gıdalar değil gıda dışı örneğin oturma alanı, elektrik, su,

giyim vs. gibi ihtiyaçlarında maliyeti hesaplanarak yoksulluk çizgisi belirlenmektedir. Bu anlamda söz konusu yaklaşım alınması gereken minimum kalori maliyeti yaklaşımına göre daha makul ve anlayışlı bir yoksulluk kavramı sunmaktadır ve bu yönüyle bütçe standardı metoduna yaklaşmaktadır (Easypol Absolute Poverty Lines, 2005: 4-6). Fakat bu yaklaşımda bireyler için gerekli olan gıda sepeti oluşturulurken bir önceki yaklaşımın zorluklarını bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca gıda dışı ihtiyaçlar belirlenirken gıdaya nazaran daha az objektif standartlar söz konusudur. Bu durum bireyler için yeterli olan gıda dışı ihtiyaçların belirlenmesini güçleştirmektedir. Bir diğer güçlük ise yine gıda dışı ihtiyaçların fiyatlandırılmasıdır. Gıda dışı ihtiyaçların ne olması gerektiği konusundaki ihtilaflar ve bu ihtiyaçların değerlendirilmesi konusunda yaşanan güçlükler bu yaklaşımın en önemli çıkmazlarını oluşturmaktadır. Fakat bir önceki yaklaşıma göre daha insani ve geniş kapsamlı olduğu açıkça belirtilmelidir (Easypol Absolute Poverty Lines, 2005: 18).

1.3.1.1.3. Tüketim Yetersizliği Metodu (The Consumption Insufficiency Method)

Yukarıda belirttiğimiz üzere önceki iki metot gıdaya ya da gıda ve gıda dışı ihtiyaçlar üzerine odaklanıyorlardı. Temel gereksinimlerin maliyeti yaklaşımı bir yere kadar bireyler için gerekli olan gıda dışı ihtiyaçları da kapsayacak bir yoksulluk çizgisi oluşturarak, alınması gereken kalori maliyeti yaklaşımının katı “minimum geçim” kavramını esnetmiş daha insani bir boyuta taşımıştır. Bu noktada tüketim yetersizliği yaklaşımı esas itibarıyla temel gereksinimlerin maliyeti yaklaşımını daha ileri bir noktaya taşımakta, bireyler için zorunlu olmayan gıda dışı ihtiyaçları da yoksulluk çizgisinin hesap edilmesi aşamasına dahil etmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak yoksulluk çizgisi gıdaların, zorunlu olan ve olmayan gıda dışı ihtiyaçların dahil olduğu bir sepetin maliyetinden yola çıkılarak belirlenmektedir (Easypol Absolute Poverty Lines, 2005: 6-7). Tüm bunlarla birlikte tüketim yetersizliği metodu yukarıda verdiğimiz diğer iki yaklaşımın zorluklarını bünyesinde

barındırmakla beraber bu yaklaşımdaki diğer en önemli güçlük zorunlu olmayan gıda dışı ihtiyaçların ne olması gerektiğinin belirlenmesi ve bunların eksiksiz bir şekilde fiyatlandırılmasıdır. Şüphesiz zorunlu olmayan gıda dışı ihtiyaçların belirlenmesi için kullanılabilir objektif kriterlerin ortaya konması oldukça güçtür (Easypol Absolute Poverty Lines, 2005: 18).

1.3.1.1.4.Bütçe Standardı Metodu (The Budget Standard Method)

Bütçe standardı metodu mutlak yoksulluk çizgisini belirlemek için en geniş muhtemel ihtiyaçları temel alan yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımda gıda ve gıda dışı ihtiyaçlar dışında sosyal yaşam için gerekli olan minimum miktardaki ihtiyaçlar da yoksulluk çizgisi belirlenirken göz önünde bulundurulmaktadır. Böylece “minimum geçim” anlayışı daha da esnetilmekte ve bu yöntem mutlak yoksulluk çizgisini belirlemede kullanılan diğer yaklaşımlara nazaran daha makul ve insancıl bir yoksulluk çizgisinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Ancak bu yöntemde diğer yaklaşımların zorluklarını paylaşmakla birlikte sosyal yaşam için gerekli olan ihtiyaçların minimum miktarının belirlenmesi ve elbette bunların fiyatlandırılması en önemli güçlük olarak karşımıza çıkmaktadır (Easypol Absolute Poverty Lines, 2005: 7).

1.3.1.2.Görelî Yoksulluk Çizgisinin Belirlenmesi

Görelî yoksulluk çizgisi görelî yoksulluk tanımına uygun olarak gelir düzeyleri ve gelir pozisyonları yaklaşımı olmak üzere iki yaklaşımla belirlenmektedir. Söz konusu yaklaşımlar geliri belirleyici olarak kabul etmekte ve yoksulluğu bir tür eşitsizlik olarak tanımlamaktadırlar. Görelî yoksulluk sınırı toplumdaki gelir veya harcama düzeyinin belirli bir noktası olarak belirlenmekte, toplam geliri belirli bir yüzdenin altında olan bireylerin yoksul olduğu kabul edilmektedir (Şengül, 2004: 43). Ayrıca burada görelî yoksulluk çizgisinin belirlenmesinin mutlak yoksulluk çizgisinin belirlenmesine göre daha kolay olduğu belirtilmelidir.

1.3.1.2.1. Gelir Düzeyleri Yaklaşımı (Income Levels)

Gelir düzeyleri yaklaşımı yoksulluğu bölgesel gelir dağılımının bir ölçüsü ile ilişkilendirerek ifade etmektedir. Söz konusu yaklaşım yoksulluk çizgisini “ortalama gelirden daha az” veya “ortanca gelirden daha az” veya “ya ortalama gelirin ya da ortanca gelirin belirlenmiş bir yüzdesinden daha az” olarak tanımlamaktadır. Yani yoksulluk analizi eşitsizlik analizinin bir alt kümesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu analizde öncelikle belirli bir yüzdesi referans alınmak amacıyla bölgesel gelir dağılımı belirlenir. Daha sonra, altında kalan bireylerin yoksul olarak nitelendirileceği uygun bir eşik gelir düzeyinin belirlenmesi gerekmektedir. Eşik gelir düzeyinin belirlenmesi ise bir dereceye kadar keyfilik içerebilmektedir. Örneğin ortalama gelir ya da ortanca gelirin hangisinin kullanılacağına dair seçimin yapılması, ortalama gelirin kullanılması kararı verilmesi durumunda ortalama gelirin %50'si veya %60'nın belirlenmesine dair bir diğer seçim yapılması gibi. Ayrıca bu yaklaşımın yoksulluk göstergesi olarak yalnızca gelir üzerine odaklanıyor olması yoksulluk analizinin tek boyutlu olmasına neden olmaktadır (Easypol Relative Poverty Lines, 2005: 2-3). Şüphesiz bunu yoksulluğun diğer boyutlarını ihmal ederek gerçekleştirmektedir.

1.3.1.2.2. Gelir Pozisyonları Yaklaşımı (Income Positions)

Görelî yoksulluk tanımına göre yoksulluk çizgisinin belirlenmesinin diğer alternatif yolu gelir pozisyonları yaklaşımıdır. Bu yaklaşım gelir dağılımındaki gelir düzeylerini değil gelirin konumunu göz önünde bulundurarak yoksulluk çizgisini belirlemektedir. Bu bağlamda gelir dağılımı nicelikler tarafından temsil edilebilecektirler. Gelir pozisyonları yaklaşımı artan şekilde sıraya konulan gelir dağılımının verilmiş bir niceliğinin altında kalan tüm bireyleri yoksul olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım tıpkı gelir düzeyleri yaklaşımında olduğu gibi yine yoksulluğu eşitsizlikle ilişkilendirmektedir. Ayrıca sadece gelir üzerine odaklanıyor olması yoksulluk analizinin tek boyutlu bir bakış açısıyla ele alınmasına, diğer yoksulluk göstergelerinin çoğunlukla hesaba

katılmamasına yol açmaktadır. Tüm bunlarla birlikte yine yoksulluk çizgisinin belirlenmesi gelir düzeyleri yaklaşımında olduğu gibi bir parça keyfilik içermektedir (Easypol Relative Poverty Lines, 2005: 3-4). Ancak şu unutulmamalıdır ki; yoksulluk ölçümü hemen her aşamada öznel değerlendirmeler gerektirmekte ve bu durum yoksulluk ölçümlerinin anahtar kavramı konumundaki yoksulluk çizgisinin belirlenmesi aşamasında had safhaya ulaşmakta olup, bu noktada birden fazla yoksulluk çizgisi belirlenerek sonuçların bunlara duyarlılığının sınanması bu aşamadaki öznelliği bir ölçüde azaltabilir ve yoksul kitlenin özelliklerine ilişkin ek ipuçları verebilir (Şenses, 2006:106).

1.3.1.3.Öznel Yoksulluk Çizgisinin Belirlenmesi (Leyden Yoksulluk Çizgisi)

Goedhart, Halberstadt, Kapteyn ve Van Praag (1977) tarafından geliştirilen bu yöntemde göre yoksulluk çizgisi insanların kişisel kararlarına bırakılmaktadır (Erdoğan, 2002: 9). Yani yoksulluk sınırı bireylerin kendilerini yoksul hissettikleri nokta olarak belirlenmekte diğer bir deyişle bireylerin kendi durumlarını daha iyi değerlendirdikleri düşünülerek, ailelerin kendilerini yoksul olarak hissettikleri gelire yoksul hissetmedikleri gelir arasındaki fark yoksulluk çizgisi olarak alınmaktadır (Şengül, 2004: 50). Bu yaklaşımda bireylere ne kadar gelir elde ederlerse geçinme düzeylerinin çok kötü, kötü, yetersiz, yeterli, iyi, çok iyi olacağı konusunda sorular yöneltilerek, bireylerin kendi yaşam düzeylerine göre bu sorulara yanıt vermesi istenmekte, sonuçlar değerlendirilerek daha çok bireylerin kendileri için belirledikleri sınırlar ortaya çıkarılmaktadır (Şengül, 2004: 50).

1.3.2.Yoksulluk Endeksleri

Amartya Sen'in (1976) öncü çalışması ile aksiyomatik yoksulluk endeksleri geliştirilene kadar "ad hoc" yoksulluk endeksleri denilen bir takım açık varsayımlardan kaynaklanan teorik temelden yoksun, yoksulluğun yoğunluğuna karşı tamamiyle duyarsız temelde yoksulluğun oranını ölçen

kafa sayısı endeksi ile yoksulların ortalama geliri değişmediği sürece yoksul sayısına karşı tamamiyle duyarsız olan, temelde yoksulluğun şiddetini ölçen yoksulluk açığı endeksi olmak üzere yalnızca iki yoksulluk endeksi kullanılmaktaydı (Seidl, 1988: 90). Ancak kafa sayısı endeksinin ve yoksulluk açığı endeksinin yetersizliğine yönelik itirazlar yeni yoksulluk endekslerinin geliştirilmesiyle sonuçlanmıştır. Endeksleri idealize etmek için öne sürülen aksiyomlar yoksulluk endekslerinin işlevleri hakkında etraflıca fikir vermektedir.

1.3.2.1.Aksiyomlar

Aksiyomlar, ideal bir yoksulluk endeksinin karşılaması gereken durumları vurgulamak için ifade edilen ilk savlardır. Bu bağlamda aksiyomlar sayesinde yoksulluk endekslerinin arzu edilir özellikleri belirlenmekte ve etkin yoksullukla mücadele politikalarının tasarlanması ve etkilerinin ölçülmesi konusunda hangi endeksin hangi aksiyomu karşıladığı ortaya konarak birbirlerine olan karşılıklı üstünlükleri kolaylıkla değerlendirilmektedir.

1.3.2.1.1.Odak (Focus) Aksiyomu

Bu aksiyom ailesi bir yoksulluk endeksinin yoksulluk çizgisi üzerindeki gelirlere duyarsız olmasını gerektirmektedir. Bu durum ise yoksulluk analizine yalnızca yoksulluk çizgisi altında gelir elde eden bireylerin dahil olması gerektiği gerçeğinin doğal bir sonucudur. Böylece yoksulluk endeksleri elbette ki, yoksulluk çizgisi üzerinde gelir elde eden bireylerle ilgilenmeyecektir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 2). Örneğın, 10 tane bireyden oluşan bir gelir dağılımında yoksulluk çizgisi yıllık 2000 \$ olsun. Gelir dağılımında 10 bireyden 5'i yoksulluk çizgisinden yani 2000 \$' dan fazla yıllık gelir elde etsin. Bu durumda yoksulluk çizgisi üzerinde olan bireylerin gelirinde 100 \$'lık gelir artışı gerçekleştiğini varsaymamız durumunda yoksulluk endeksinin değişmemesi gerekmektedir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 3-5).

Focus aksiyomunun iki versiyonu mevcuttur bunlar standart odak (standard focus) (F) aksiyomu ve genelleştirilmiş odak (Generalised focus) (GF) aksiyomudur (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 2).

-Standart Odak (Standard Focus) (F) Aksiyomu

Yoksul bireylerin gelirlerinin her iki durumda da eşit olduğu aynı büyüklükteki iki gelir dağılımında yoksulluk endeksi her iki örnekte de aynı değeri vermelidir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005:2).

-Genelleştirilmiş Odak (Generalised Focus) (GF) Aksiyomu

Yoksul bireylerin gelirlerinin her iki durumda da eşit olduğu farklı büyüklükte iki gelir dağılımında yoksulluk endeksi her iki örnekte de aynı değeri vermelidir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 2). Örneğin, Yukarıdaki örnekteki gelir dağılımında yine yoksul olmayan bireylerin gelirlerinde 100 \$'lık artış olduğunu ve yoksul olmayan birey sayısında artış gerçekleştiğini mesela, yıllık 4000 \$ gelir elde eden bir bireyin de gelir dağılımına dahil olduğunu varsaymamız durumunda yoksulluk endeksi değişmemelidir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 3-5).

1.3.2.1.2. Tekdüzelik (Monotonicity) Aksiyomu

Bu aksiyom sınıfı yoksulluk çizgisi altında bulunan bir bireyin gelirinin artması durumunda yoksulluk endeksinin düşmesini gerektirmektedir. Aksiyomun iki versiyonu mevcuttur. Güçlü tekdüzelik (Strong monotonicity) (SM) aksiyomu ve zayıf tekdüzelik (weak monotonicity) (WM) aksiyomu (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 2).

-Zayıf Tekdüzelik (Weak Monotonicity) (WM) Aksiyomu

Bu aksiyom her ne zaman yoksul bir bireyin geliri artarsa söz konusu bireyin bu artışa rağmen yoksul kalması şartıyla yoksulluk endeksinin

düşmesini gerektirmektedir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 2). Örneğin, yukarıda ki örnekteki gelir dağılımında yoksulluk çizgisi altında gelir elde eden yoksul bir bireyin gelirinde gerçekleşen bir artışa rağmen yoksulluktan kurtulamaması durumunda yani yıllık geliri yoksulluk çizgisi olan 2000 \$'ın altında mesela 1900 \$ olan bir yoksulun gelirinde 90 \$'lık bir artış gerçekleşmesi durumunda, yoksulun yıllık geliri 1990 \$ olarak gerçekleşecek ancak söz konusu birey yoksul olmaya devam edecektir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 3-5). Bu durumda yoksulluk endeksi yine de bir düşüş sergilemelidir. WM aksiyomu bunu gerektirmektedir.

-Güçlü Tekdüzelik (Strong Monotonicity) (SM) Aksiyomu

Her ne zaman yoksul bir bireyin geliri artarsa yoksulluk endeksi düşmelidir. Bu aksiyom yoksulluk endeksindeki düşüşü gelir artışından yararlanan yoksul bireyin transferden sonra da yoksul bireyler arasında kalması şartına bağlamaz (Seidl, 1988: 93). Yani yoksulluk çizgisi altında yer alan yoksul bir bireyin gelirinde gerçekleşen bir artışla yoksulluktan kurtulması durumunda yoksulluk endeksi düşmelidir. Mesela; yoksulluk çizgisinin yıllık 2000 \$ olduğu yukarıdaki gelir dağılımının geçerli olduğu örnekte yıllık 1900 \$ elde eden bir yoksulun gelirinde 101 \$'lık bir artış gerçekleşmesi durumunda yıllık geliri 2001 \$ olarak gerçekleşecek ve bu durumda söz konusu bireyimiz yoksulluktan kurtulacaktır (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 3-5). Bu durumda SM aksiyomuna göre yoksulluk endeksimizde şüphesiz bir düşüş gözlenmelidir.

Tekdüzelik aksiyomunun bu iki versiyonu arasında küçük bir fark olmakla birlikte bu farkı teşhis etmek önem arz etmektedir. Yoksul bir bireyin geliri arttığında söz konusu artış sonucunda yoksul bireyin yoksulluktan kurtulmaması şartıyla WM endekste bir azalış gerektirir. SM ise aynı durumda yoksul birey söz konusu artıştan sonra yoksulluktan kurtulsa bile yoksulluk endeksinde azalış gerektirmektedir. Böylece SM WM' i kapsamaktadır (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 2).

1.3.2.1.3. Transfer Aksiyomu

Bu aksiyom sınıfı yoksulluk ölçümünde büyük önem teşkil etmektedir. Transfer aksiyomunun genel biçimi progresif bir transferden sonra (zenginden yoksula gerçekleşen transfer) yoksulluk endeksinin düşmesini, regresif bir transferden sonra (yoksuldan zengine gerçekleşen transfer) ise yoksulluk endeksinin artmasını gerektirmektedir. Transfer aksiyomunun dört versiyonu mevcuttur (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 2).

-Minimum Transfer (Minimal Transfer) (MT) Aksiyomu

Minimal transfer aksiyomu transferden sonra da yoksul kalan iki yoksul birey arasındaki progresif (regresif) transfer sonrasında yoksulluk endeksinin düşmesini (artmasını) gerektirmektedir. Özetle bu aksiyoma göre transferden önce ve sonra yoksul sayısının aynı kalması gerekmektedir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 2). Örneğin yıllık 2000 \$'lık yoksulluk çizgisinden az gelir elde eden iki bireyin gelirlerinin yıllık 674 \$ ve 1900 \$ olduğunu varsayalım. Bu durumda yıllık geliri 1900 \$ olan bireyden yıllık geliri 674 \$ olan bireye 100 \$'lık bir progresif transfer gerçekleşmesi durumunda yoksulluk endeksinde düşüş gerçekleşmelidir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 3-5). Burada dikkate edilmesi gereken MT aksiyomunun ifade ettiği gibi transferden öncede sonrada her iki bireyin yoksul olduklarıdır.

-Zayıf Transfer (Weak Transfer) (WT) Aksiyomu

Yoksulluk çizgisinin üzerinde ya da altında bulunan bir bireyden görece olarak daha yoksul olan diğer bir bireye progresif (regresif) bir transfer yapılması durumunda yoksulluk endeksi düşmelidir (artmalıdır). Yani bu durumda da transferden önceki ve sonraki yoksul birey sayısı aynı kalmalıdır (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 2-3). Örneğin yıllık 2000 \$'lık yoksulluk çizgisi üzerinde ve altında gelir elde eden mesela yıllık 674 \$ ve 2320 \$ gelir elde eden iki birey arasında yoksul olmayandan yoksul olana 100 \$'lık bir progresif transfer gerçekleşmesi durumunda yoksulluk endeksi

düşmelidir. Burada dikkat edilmesi gereken transferden önce ve sonra yoksul ve yoksul olmayan birey sayısında bir değişiklik olmadığıdır (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 3-5).

-Güçlü Yukarı Transfer (Strong Upward Transfer) (SUT) Aksiyomu

Bu aksiyom yoksulluk endeksi regresif (regresif) bir transferden sonra iki yoksul bireyden en yoksul olanının transferden önce ve sonra yine yoksul kalması, görel olarak daha zengin olanınsa transferin sonucuna bağlı olarak yoksul kalması ya da yoksulluktan kurtulması durumunda yoksulluk endeksinde bir düşüş (artış) gerektirmektedir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 3). Örneğin, yoksulluk çizgisinin 2000 \$ olduğu bir durumda yıllık gelirleri 546 \$ ve 1900 \$ olan iki yoksul arasında gerçekleşen bir regresif transfer sonrasında yıllık 1900 \$ geliri olan bireyin yoksulluktan kurtulması durumunda SUT aksiyomu yoksulluk endeksinde bir düşüş gerektirmektedir. Ayrıca transfer sonrası görel olarak daha zengin olan yoksulluktan kurtulmasa dahi yoksulluk endeksinde yine de bir düşüş gözlenmelidir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 3-5).

-Güçlü Aşağı Transfer (Strong Downward Transfer) (SDT) Aksiyomu

Görel olarak daha zengin, yoksul olan veya olmayan bir bireyden yoksul bir bireye regresif (regresif) bir transfer yapılması durumunda transferden sonra yoksul bireyin yoksulluktan kurtula da bilmesi durumunda endeks düşmelidir (artmalıdır). Yani burada alıcı konumundaki bireyin yoksulluktan kurtulması önemli değildir fakat yoksulluktan kurtula da bilir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 3). Örneğin, yoksulluk çizgisinin yine 2000 \$ olduğu bir gelir dağılımında, yıllık gelirleri 1900 \$ ve 2774 \$ olan iki birey arasında zengin olandan fakir olana 200 \$'lık regresif bir transfer gerçekleşmesi durumunda yoksulluk endeksinde bir düşüş gerçekleşmelidir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 3-5). Örneğimizde yoksul olan birey transfer sonucunda yoksulluktan kurtulmaktadır. Ancak transfer miktarı yoksulluktan kurtulmasını sağlayacak

kadar olmasa bile SDT aksiyomu yoksulluk endeksinde yine de bir düşüş gerektirecektir.

Transfer aksiyomunun bu dört versiyonu arasındaki fark ise şudur; MT sadece transferin tarafı olan iki bireyin her ikisinin de transferden önce ve sonra yoksul kalmasını gerektirir. Bu aksiyomda yoksulluktan kurtulan birey yoktur. WT ise sadece transferin alıcısının transferden önce ve sonra yoksul olmasını ama vericinin transferden sonra yoksulluk çizgisini geçmemesini gerektirmektedir. SUT ise yoksulluk çizgisini geçmesi için vericiye izin verir ama alıcı transferden önce ve sonra yoksul olmalıdır. SDT ya vericinin ya da alıcının yoksulluk çizgisini geçmesine izin verir ancak ikisinin birden geçmesine izin vermez (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 5).

1.3.2.1.4.Simetri (Symmetry) Aksiyomu

Simetri aksiyomu çerçevesinde ölçek değişmezliği, dönüşüm değişmezliği ve nüfus ilkesi olmak üzere üç aksiyom mevcuttur (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 3).

-Ölçek Değişmezliği (Scale Invariance) (SI)

Bu aksiyom eğer yoksul bireylerin tüm gelirleri ve yoksulluk çizgisi aynı faktör tarafından ölçeklenirse yoksulluk endeksinin değişmemesini gerektirmektedir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 3). Ölçek değişmezliğinin ifade ettiği şey, Örneğin bir gelir dağılımında tüm gelirlerin ve yoksulluk çizgisinin %10 artması durumunda yoksulluk endeksi değişmemesi gerektiğidir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 3-5).

-Dönüşüm Değişmezliği (Translation Invariance) (TI)

Yoksul bireylerin tüm gelirleri ve yoksulluk çizgisi aynı mutlak miktar ile arttırıldığında veya azaltıldığında yoksulluk endeksinin değişmemesi gerekmektedir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 3). Dönüşüm değişmezliği aksiyomu Örneğin, tüm gelirlerin ve yoksulluk

çizgisinin 100 \$ artması durumunda yoksulluk endeksinin değişmemesini gerektirmektedir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 3-5).

-Nüfus İlkesi (Principle of Population) (PP)

Yoksulluk endeksinin aynı nüfuslar tekrarladığında veya birleştirildiğinde değişmez olmasını gerektirmektedir. Yoksulluk analizinde bu aksiyoma bazen boyut bağımsızlığı (size independence) (SIN) aksiyomu da denmektedir (Easypol Axioms for Poverty Measurement, 2005: 3).

1.3.2.2.Klasik Yoksulluk Endeksleri

Klasik yoksulluk endeksleri, yetersiz yanlarına rağmen hesaplanmasının kolay olması ve pratikliği açısından yoksulluk analizlerinde popülerliklerini yitirmemişlerdir. Özellikle kafa sayısı endeksi pratikliğinden ve kolay hesaplanabilmesinden dolayı tüm dünyada kullanımı en yaygın olan yoksulluk endeksidir.

1.3.2.2.1.Kafa Sayısı Endeksi (Head Count Index)

Kullanımı en yaygın ve hesaplanması en kolay yoksulluk ölçütü olan kafa sayısı endeksi, yoksulluk çizgisi altında kalan nüfusun genel nüfusa oranını hesaplayarak yoksulluğun yaygınlığını ölçmeyi amaçlamaktadır (Kaynak, 2007:82).

$$HC = \frac{P_z}{N} \quad P_z = \text{Yoksulluk çizgisi altındaki bireyler}$$

N= Toplam nüfus

Yoksulluğun dağılımı ve şiddeti hakkında bilgi vermeyen ayrıca yoksulluk sınırı altında bulunan bireylerin gelirlerindeki azalmalara ve gelir transferlerine karşı duyarsız olan bu ölçütten yoksulluk sınırı altında kalan bireylerin oranında meydana gelen değişimlerin izlenmesi konusunda yararlanılabilmektedir (Aktan, 2002: 27).

Kafa sayısı endeksinin alacağı en düşük değer sıfır olacaktır. Bu durum ise tüm bireylerin gelirlerinin yoksulluk çizgisi üzerinde olması durumunda gerçekleşecektir. Böylece yoksul sayısı ve yoksul sayısının toplam nüfusa oranı da sıfır olacaktır. Eğer herkes yoksul ise yoksul birey sayısı toplam nüfusa eşit olacaktır. Böylece endeksin alacağı en yüksek değer bir olacaktır (Easypol Basic Poverty Measures, 2005: 8).

1.3.2.2.2. Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Index)

Kafa sayısı endeksine göre yoksulluğu daha derinlemesine inceleyen ve yoksulluğun şiddetini daha iyi gösteren yoksulluk açığı endeksi yoksulluk sınırından (z) her yoksul kişinin gelirinin (y_i) çıkarılıp bu gelirlerin toplanarak yoksul kişi sayısına (P_z) oranlanması ile elde edilerek yoksulların yoksulluk sınırının ne kadar gerisinde gelir elde etmekte olduklarını göstermektedir (Kaynak, 2007: 82). Yoksulluk açığı endeksi aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$PG = \sum_{i=1}^P \left(\frac{z - y_i}{P_z} \right)$$

Yoksulluk açığı endeksinin alacağı en düşük değer sıfır olacaktır. Bu durum tüm yoksul bireylerin gelirlerinin yoksulluk çizgisine eşit olması dolayısıyla yoksulların ortalama gelirinin ve yoksulluk çizgisinin birbirine eşit olması durumunda gerçekleşecektir. Tüm yoksul bireylerin gelirlerinin sıfır olması durumunda yoksulların ortalama geliri de sıfır olacak böylece yoksulluk açığı endeksi bire eşit olarak en yüksek değerini alacaktır (Easypol Basic Poverty Measures, 2005: 10).

1.3.2.3. Aksiyomatik Yoksulluk Endeksleri

Yoksulluk çalışmalarında kafa sayısı endeksi ve yoksulluk açığı endeksinin yetersiz yanlarına yöneltilen eleştiriler sonucunda geliştirilen endeksler aksiyomatik yoksulluk endeksleri olarak adlandırılmaktadır.

1.3.2.3.1.Sen Endeksi (Sen Index)

Sen, kafa sayısı endeksi ve yoksulluk açığı endeksi gibi iki basit yoksulluk endeksini birbirine entegre ederek yeni bir yoksulluk endeksi geliştirmiştir. Sen endeksi aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$S = HC[PG + (1 - PG)GP] = HC \left[1 - \frac{\bar{y}_p}{z} + \left(1 - 1 + \frac{\bar{y}_p}{z} \right) G_p \right] = HC \left[1 - \frac{\bar{y}_p}{z} (1 - G_p) \right]$$

Söz konusu endeks Sen' in deyimiyle üç niteliğin kombinasyonudur: kafa sayısı endeksi, yoksulluk açığı endeksi ve gini katsayısı. Bu vesileyle söz konusu endeks yoksulluğun üç i'sını yani oranını (incidence), şiddetini (intensity) ve eşitsizliğini (inequality) içermektedir. Formülün en sağındaki formundan yola çıkarak sen endeksini hesaplamak için kafa sayısı endeksine (HC), yoksulların ortalama geliri ve yoksulluk çizgisi arasındaki orana $\left(\frac{\bar{y}_p}{z} \right)$ (yoksulluk açığı endeksinin bir parçası olarak) ve yoksul bireyler arasındaki gini katsayısına (G_p) ihtiyaç vardır (Easypol Generalised Poverty Gap Measures, 2005: 2)

Sen endeksi bir anlamda yoksulluk açığının tartılı toplamı olarak değerlendirilmektedir. Burada şu da belirtilmelidir ki; Sen endeksindeki gini katsayısı yoksullar arasındaki gelir dağılımına ilişkindir. Yoksullar arasında tam eşitsizlik durumunda, yani $G=1$ olduğunda Sen endeksi kafa sayısı endeksine eşit olmakta, yoksullar arasında tam eşitlik olması durumunda, yani $G=0$ olması durumunda Sen endeksi yoksulluk açığı endeksine eşit olmaktadır (Kaynak, 2007: 83).

Tüm yoksul bireylerin gelirleri yoksulluk çizgisine eşit olduğunda gini katsayısı sıfır olacak ve $z = \bar{y}_p$ olacaktır. Böylece Sen endeksi sıfıra eşit olarak en düşük değerini alacaktır. Sen endeksinin alacağı en yüksek değer ise kafa sayısı endeksine eşit olacaktır. Bu durum ise tüm yoksul bireylerin gelirlerinin sıfıra eşit olmasını dolayısıyla yoksulların ortalama geliri olan $\bar{y}_p$

nin sıfıra eşit olmasını gerektirecektir. Böylece formülümüz $\frac{P}{N} = HC'$ a yönelecektir (Easypol Generalised Poverty Gap Measures , 2005: 11).

1.3.2.3.2. Foster-Greer-Thorbecke Endeksi (Foster-Greer-Thorbecke Index)

Ampirik çalışmalarda yaygın şekilde kullanılan en önemli yoksulluk endekslerinden biriside basitliğinden dolayı Foster-Greer-Thorbecke (FGT) endeksidir. Toplam yoksulluğun, alt grupların yoksulluk düzeylerinin tartılı ortalaması olarak elde edilebildiği bu yoksulluk ölçüsü yoksulluk sınırından uzağa düşen en yoksullara daha fazla tartı verdiği için yoksulluğun yoğunluğunu dikkate almaktadır (Kaynak, 2007: 83-84). FGT endeksi aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$FGT = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^P \left(\frac{z-y_i}{z} \right)^\alpha$$

FGT endeksinin yoksulluğun ölçülmesi konusuna önemli katkıları olmuştur. Bu katkılar ise şöyle özetlenebilir (Şenses, 2006: 67): birincisi, endeksin toplam yoksulluğu değişik alt gruplara ayrıştırabilmesidir. Yani bu endeks yoluyla yoksul bireyler birbirinden kesin çizgilerle ayrılarak değişik sosyoekonomik veya bölgesel gruplara bölünebilmekte ve bunlara ilişkin yoksulluk oranları ayrı ayrı hesaplanarak alt gruplara ilişkin endeksler altgrupların nüfus paylarıyla ağırlıklandırılarak toplandığında da toplam yoksulluk oranı olarak gözlenebilmektedir. Bu vesileyle yoksulluğun derinliği ve değişik gruplar arasındaki göreceli yoğunluğu belirlenebilmektedir. Yoksulluk endeksinin ayrıştırılabilirliği nüfusun farklı alt gruplarının toplam yoksulluğa olan katkılarının belirlenmesine izin vererek ampirik çalışmalarda önemli bir rol oynamaktadır (Ebert, Moyes, 2002: 456). FGT endeksinin ikinci önemli katkısı yoksul grupların gelirlerindeki artışların diğer gruplardaki artışlara kıyasla daha fazla fayda sağlayacağı yaklaşımıyla, yoksulluğa karşı tepkinin derecesine koşut olarak artan bir yoksulluk tepkisi katsayısı içermesi ve bölüşüm sorunlarına karşı duyarlı olmasıdır.

Bu endeksin en ilginç özelliği α 'nın almış olduğu farklı değerlere göre endeksinde farklı biçimler almasıdır. FGT endeksi $\alpha=0$ olduğunda kafa sayısı endeksinde, $\alpha=1$ olduğunda yoksulluk açığı ile kafa sayısı endeksinin çarpımına eşit olur. Yani son durumda FGT endeksi iki en basit yoksulluk ölçüsüne dönüşür (Easypol Generalised Poverty Gap Measures, 2005: 3). $\alpha>2$ olması durumunda ise FGT endeksi kendisine eşit olmaktadır (Şengül, 2004: 56). α parametresi büyüdükçe, daha yoksul bireylerin daha geniş yoksulluk açıkları görece olarak daha az yoksulların yoksulluk açıklarına göre daha fazla ağırlıklandırıldığı için daha yoksul bireylere daha çok ağırlık verilmiş olur. $\alpha \rightarrow \infty$ için FGT endeksi çok küçük gelir düzeylerini dikkate alır yani rawlsyan kriterine yaklaşır (Easypol Generalised Poverty Gap Measures, 2005: 3). Bu durumda önemli olan tek şey en çok yoksul olan bireyin yoksulluğudur (Dasgupta, Kanbur, 2005: 7). Böylece α parametresi $\alpha \geq 0$ olduğu durumlarda “yoksulluk hoşnutsuzluğu” na bürünür. En büyük α en büyük yoksulluk hoşnutsuzluğudur. Yani α 'nın en büyük olması durumunda en büyük ağırlıklandırma çok yoksullarla ilişkilendirilmektedir (Easypol Generalised Poverty Gap Measures, 2005: 3).

FGT endeksi en düşük değer olarak sifıra eşit olacaktır. Yani tüm gelirlerin yoksulluk çizgisine eşit olması durumunda normalleştirilmiş yoksulluk açıklarının tümü sifıra eşit olacak, endeks ise sifır ile en düşük değerini alacaktır. Endeksin alacağı en yüksek değer ise kafa sayısı endeksinde eşit olacaktır. Bu durum ise tüm yoksul bireylerin gelirlerinin sifır olmasını dolayısıyla tüm normalleştirilmiş yoksulluk açıklarının bire eşit olmasını gerektirmektedir. Böylece FGT=HC olacaktır (Easypol Generalised Poverty Gap Measures, 2005: 12).

1.3.2.3.3.Kakwani Endeksi (Kakwani Index)

Genelleştirilmiş yoksulluk endeksleri arasında hem Foster-Greer-Thorbecke endeksinin hem de Sen endeksinin genelleştirilmiş bir formu olan Kakwani endeksinin ayrı bir önemi vardır. Kakwani endeksi genellikle aşağıdaki biçimde formüle edilir:

$$KA = \frac{P}{Nz(\sum_{i=1}^P i^\alpha)} \sum_{i=1}^P (z - y_i)(P + 1 - i)^\alpha$$

i'nin sıralı gelir dağılımında bireyin konumunu gösterdiği formülün son teriminin, ağırlıklandırmayı yoksulluk açığıyla ilişkilendirdiği söylenebilir. Yoksulluk çizgisinin altındaki herhangi bireysel i için en azından i. bireyin gelir düzeyi kadar geliri tam olarak P+1-i birey mevcuttur.

Burda α parametresi FGT endeksinde olduğu gibi daha yoksul bireylere görece olarak daha çok ağırlık vermektedir. Bir bireyin aşırı derece yoksul olduğu durumda (P+1-i) daha büyüktür. Örneğin yirmi yoksul bireyin arasından bir birey en yoksulsa i 1' e ağırlık 20' ye eşit olacaktır. Gerçekleşen büyük artışlar küçük artışlara kıyasla daha büyük değerler verecektir. Böylece en yoksul bireylerin yoksulluk açığı daha fazla ağırlıklandırılmış olacaktır. $\alpha = 1$ olduğunda Kakwani endeksi Sen endeksine dönüşecektir. $\alpha = 0$ olduğunda ise Kakwani endeksi $\alpha = 1$ olduğu FGT endeksine dönüşür. Yani kafa sayısı endeksinin yoksulluk açığıyla çarpımına eşit olacaktır (HC.PG). Ampirik çalışmalarda $\alpha > 1$ ise Kakwani endeksi anlamlı olacaktır (Easypol Generalised Poverty Gap Measures, 2005: 3-4).

Kakwani endeksi de tüm yoksul bireylerin gelirlerinin yoksulluk çizgisine eşit olması durumunda tüm yoksulluk açıklarının sıfıra eşit olmasından dolayı en düşük sıfır değerini alacaktır. Endeksin alacağı en yüksek değer ise kafa sayısı endeksi olacaktır (Easypol Generalised Poverty Gap Measures, 2005: 13).

1.3.2.3.4.Thon Endeksi (Thon Index)

Thon endeksi de Kakwani endeksi ile aynı mantıktan hareket etmektedir. Bu bağlamda Thon endeksi de Sen endeksinden kaynaklanmaktadır. Thon endeksi aşağıda gösterildiği şekildedir:

$$TH = \frac{2}{(N+1)Nz} \sum_i (z - y_i)(N + 1 - i)$$

Thon endeksinin en önemli farkı ağırlıklandırmada temel teşkil eden yoksulluk açığının, sadece yoksul birey sayısını değil toplam birey sayısını göz önünde bulundurarak endeksin hesap edilmesidir. Diğer bir deyişle P+1-i yerine Thon endeksi (N+1-i)'i koymaktadır. Burada N toplam birey sayısını P ise yoksul birey sayısını belirtmektedir (Easypol Generalised Poverty Gap Measures, 2005: 4).

Thon endeksinin alacağı en düşük değer sıfırdır. Bu durum ise tüm yoksul bireylerin gelirlerinin yoksulluk çizgisine eşit olmasını dolayısıyla tüm yoksulluk açıklarının sıfıra eşit olmasını gerektirmektedir. Ayrıca Thon endeksi nüfus büyüklüğüne bağlı olduğu için belirli bir üst limiti yoktur (Easypol Generalised Poverty Gap Measures, 2005: 14).

1.3.2.3.5.Sen-Kakwani Endeksi (Sen-Kakwani Index)

Sen-Kakwani endeksi doğrudan Sen endeksinden yola çıkılarak tanımlanmaktadır. Sen endeksinin gini katsayısına olan bağımlılığı eşitsizlik ölçütlerinden yoksulluk ölçütlerine daha genelleştirilmiş bir bağımlılığın özel bir durumu olarak düşünülebilir. Bu genel bağımlılığı $f(G)$ olarak belirtmemiz durumunda Sen endeksi aşağıdaki hali almaktadır:

$$S = HC \left[1 - \frac{\bar{Y}_P}{Z} \{f(G)\} \right]$$

$f(G)$ fonksiyonu 0 ile 1 arasında değer alır. $G=0$ ise $f(G)=1$ dir. Fonksiyonun gini katsayısıyla ters yönde ilişkisi vardır yani $f'(G)<0$.

Eğer $f(G)=1-G$ olursa Sen endeksi ortaya çıkar. Kolayca görüleceği üzere $f(G)$ nin bu tanımlaması az önce belirttiğimiz özellikleri sağlamaktadır. Birincisi G' de $(1-G)'$ de 0 ile 1 arasında değer almaktadır. İkincisi $G=0$ ise , $f(G)=1$ dir. Üçüncüsü eğer G artarsa, $f(G)$ aralarındaki ters ilişkiden dolayı azalmaktadır. Sen-Kakwani endeksi $f(G)$ ' nin farklı bir tanımını temel almaktadır. Sen- Kakwani endeksinde $f(G)=\frac{1}{1+G}$ ' dir. Birincisi tıpkı G' de

olduğu gibi $\frac{1}{1+G}$ de 0 ile 1 arasında değer almaktadır. İkincisi eğer $G=0$ ise $f(G)=1$ dir. Üçüncüsü aralarındaki ters yönlü ilişkiden dolayı eğer G artarsa $f(G)$ azalmaktadır. Böylece Sen- Kakwani endeksi aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Easypol Distributional Poverty Gap Measures, 2005: 2-3):

$$SK = HC \left[1 - \frac{\bar{y}_p}{z} \left(\frac{1}{1+G} \right) \right].$$

Sen-Kakwani endeksinin alacağı en küçük değer sıfırdır. Bu durum ise tüm yoksul bireylerin gelirlerinin yoksulluk çizgisine eşit olmasını böylece yoksulluk açığının sıfıra ve dolayısıyla yoksul bireyler arasındaki gini katsayısının da tüm gelirlerin birbirine eşit olmasından dolayı sıfır olmasını gerektirmektedir. Sen- Kakwani endeksinin alacağı en büyük değer ise kafa sayısı endeksi olacaktır. Bu durum tüm yoksul bireylerin gelirlerinin sıfır olmasını dolayısıyla yoksulların ortalama gelirlerinin de sıfır olmasını gerektirmektedir. Böylece $SK=HC$ olacaktır (Easypol Distributional Poverty Gap Measures, 2005: 9).

1.3.2.3.6. Blockorby-Donoldson Endeksi (Blockorby-Donoldsaon Index)

Blockorby-Donoldson endeksi yine sen endeksinin genelleştirilmesiyle elde edilmektedir. Ancak bir önceki endeksin aksine Blockorby-Donoldson endeksi Atkinson tipi bir eşitsizlik ölçüsünü gini endeksi yerine formüle dahil etmektedir. Yoksul bireylere Atkinson endeksinin tanımını adapte ettiğimizde şu durumla karşılaşırız:

$$A(\varepsilon) = 1 - \frac{y_{EDE}}{\bar{y}_p}$$

Formüldeki “ y_{EDE} ” yoksulluk çizgisi altındaki gerçek gelirler olarak aynı sosyal refahı veren yoksullar arasındaki gelir düzeyidir, ε ise Atkinson eşitsizlik ölçütündeki eşitsizlik hoşnutsuzluğu parametresidir. ε parametresi 0 ile ∞ değerleri arasında değer almaktadır. Eşitsizliğe karşı yansız olduğunda ε sıfır değerini alır. ε düzeyinde eşitsizlik hoşnutsuzluğunda artış ile en

yüksek sonsuz değerini alacaktır. Eşit gelir düzeyi için ilk denklem çözüldüğünde aşağıdaki denklem elde edilir:

$$y_{EDE} = \bar{y}_p \{1 - A(\varepsilon)\}$$

Son denklemi Sen-Kakwani endeksinde yerine koyup düzenlendiğimizde Blockorby- Donoldson endeksi elde edilir:

$$BD = HC \left[1 - \frac{y_{ede}(poor)}{z} \right]$$

Burada eşit gelir Atkinson endeksinde olduğu gibi aynı yoldan elde edilmektedir. Ancak bu durum yoksulluk çizgisinin altında kalan bireylerle sınırlı tutulmuştur (Easypol Distributional Poverty Gap Measures, 2005: 3).

Blockorby-Donoldson endeksi en düşük sıfır değerini almaktadır. Yani tüm yoksul bireylerin geliri yoksulluk çizgisine eşitse endeks sıfır değerini alacaktır. Endeks en büyük değer olarak ise yine kafa sayısı endeksinde ulaşacaktır. Bu durum ise yoksulluk çizgisinin altındaki tüm gelirlerin sıfıra yönelmesini dolayısıyla eşit gelirinde sıfıra yönelmesini gerektirmektedir. Böylece endekste $\frac{P}{N} = HC$ 'e yönelecektir (Easypol Distributional Poverty Gap Measures, 2005: 10).

1.3.2.3.7. Takayama Endeksi (Takayama Index)

Takayama endeksi yoksulluk çizgisinin üzerindeki tüm gelirlerin, yoksulluk çizgisinin kendi değeri ile değiştirildiği özel bir gelir dağılımının bir gini katsayısıdır. Bu özel gelir dağılımı ise her ögenin $y_i^* = \min(y_i, z)$ olduğu “sansürlenmiş gelir dağılımı” olarak adlandırılmaktadır. Böylece yoksulluk çizgisinin altında $y_i^* = y_i$ dir. Yoksulluk çizgisinin üzerinde ise $y_i^* = z$ dir. Denklemdaki payda sansürlenmiş gelir dağılımının ortalamasıdır.

$$TA = \frac{2 \text{COV}\{y^*, F(y^*)\}}{\bar{y}^*}$$

Takayama endeksi sansürlenmiş gelir dağılımına gini katsayısının kovaryans formülü uygulanarak kolayca hesaplanabilmektedir. Şunu belirtmek gerekir ki, Takayama endeksinde diğer yoksulluk ölçütlerinin aksine ilgili ortalama gelir yoksul bireylerden değil toplam sansürlenmiş gelir dağılımından elde edilmektedir. Böylece Takayama endeksinin mantığı ile bir eşitsizlik tipi yoksulluk endeksinin hesaplanmasının mantığı birbirine uygundur (Easypol Distributional Poverty Gap Measures, 2005: 3-4).

Takayama endeksinde tüm yoksulların geliri yoksulluk çizgisine eşit olduğunda sansürlenmiş gelir dağılımının gini katsayısı aslında eş dağılımın gini katsayısı olmakta yani endeks sıfır olarak en düşük değerini almaktadır. Takayama endeksinin aldığı en yüksek değer ise diğer endekslerde olduğu gibi kafa sayısı endeksidir (Easypol Distributional Poverty Gap Measures, 2005: 10-11).

Tablo 1.1. hangi yoksulluk endeksinin hangi aksiyomları karşıladığını göstermektedir. Tablodan görüldüğü üzere tüm aksiyomları karşılayan hiçbir yoksulluk endeksi yoktur. Klasik endekslerden kafa sayısı endeksi aksiyomları en çok ihlal eden endekstir. Ancak pratikliği ve kolay hesaplanabilir olması kafa sayısı endeksinin yoksulluk çalışmalarında vazgeçilmez kılmaktadır.

Tablo 1.1. Aksiyomlar ve yoksulluk endeksleri

	K.S.	Y.A.	S	FGT	KA	TH	SK	BD	TA
ODAK									
Standart odak	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet
Genelleştirilmiş odak	hayır	evet	hayır	hayır	hayır	hayır	evet	evet	hayır
TEKDÜZELİK									
Güçlü tekdüzelik	evet	hayır	evet	evet, eğer $\alpha > 0$	evet	evet	evet	hayır	evet
Zayıf tekdüzelik	hayır	evet	evet	evet, eğer $\alpha > 0$	evet	evet	evet	evet	hayır
TRANSFER									
Minimal transfer	hayır	hayır	evet	hayır	evet	evet	hayır	hayır	hayır
Zayıf transfer	hayır	evet	evet	evet, eğer $\alpha > 1$	evet	evet	hayır	evet	hayır
Güçlü yukarı	hayır	evet	hayır	hayır	hayır	evet	hayır	evet	hayır

Güçlü aşağı	hayır	evet	evet	evet, eğer $\alpha > 1$	evet	evet	evet	evet	evet
SİMETRİ									
Ölçek değişmezliği	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet	evet
Dönüşüm değişmezliği	evet	hayır	hayır	hayır	hayır	hayır	hayır	hayır	hayır
Nüfus ilkesi	evet	evet	hayır	evet	hayır	hayır	hayır	hayır	hayır

K.S=Kafa sayısı endeksi; Y.A=Yoksulluk açığı endeksi; S=Sen endeksi; FGT=Foster-Greer-Thorbecke endeksi; KA=Kakwani endeksi; TH=Thon endeksi; SK=Sen-Kakwani endeksi; BD=Blackorby-Donaldson endeksi; TA=Takayama endeksi.

Kaynak: Easypol on-line resource materials for policy making module 008: Impacts of policy on poverty, Axioms for poverty measurement. http://www.fao.org/docs/up/easypol/321/axioms_pov_msmt_008EN.pdf son erişim: 26.04.2010 23.00.

1.3.2.4.Birleşik Yoksulluk Endeksleri

Birleşik yoksulluk endeksleri diğer yoksulluk endekslerinden farklı olarak, kalkınmanın gelir dışındaki diğer boyutlarını yoksulluk ölçümüne dahil ederek, yoksulluğun daha gerçekçi ve çok boyutlu olarak ifade edilme gereksinimini karşılama yolunda geliştirilmiş önemli göstergelerdir. Bu göstergeler gelir ve tüketim harcamalarının yanında başta sağlık ve eğitim olmak üzere diğer sosyo-ekonomik göstergelerin destekleyici olarak bir arada kullanılmasıyla (Şenses, 2006: 99) elde edilmektedir. Birleşik yoksulluk endekslerinin en önemlisi Sen'in "Yapabilirlik" yaklaşımından hareketle UNDP tarafından geliştirilmiş olan İnsani Gelişme Endeksidir (Human Development Index-HDI). İnsani gelişme endeks değerleri 1990 yılından itibaren UNDP tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Raporlarında (Human Development Report) çeşitli ülkeler için hesaplanarak yayımlanmaktadır.

1.3.2.4.1.İnsani Gelişme Endeksi

İnsani gelişme endeksi (İGE) üç gösterge üzerine kurulmuştur (Kaynak, 2007: 69):

1)Doğumda yaşam beklentisi ile ölçülen ömür,

2)Yetişkinlerde okuma yazma oranı (ağırlığı üçte ikidir) ile ilköğrenim, lise ve yüksek okul okullaşma oranları ile ölçülen eğitim düzeyi,

3)Kişi başına reel GSYİH ile ölçülen yaşam standardı.

İGE 0,00 ile 1,00 arasında değişen değerler almaktadır. Yüksek insani gelişme, endeks 1,00 ile 0,800 arasında değer aldığıında, orta insani gelişme, endeks 0799 ile 0,500 arasında değer aldığıında, düşük insani gelişme endeks 0,499 ile 0,00 arasında değer aldığıında söz konusu olmaktadır (Gürses, 2009: 345, Kaynak, 2007: 69).

İGE hesaplanırken temel alınan maksimum ve minimum değerler ve İGE' nin hesaplanması şu şekildedir (Kaynak, 2007: 70):

Doğumda yaşam beklentisi: 25-85 yaş

Yetişkin okuryazarlığı: % 0-% 100

Birleşik okullaşma oranı:% 0-% 100

Reel GSYİH: 100 \$-40.000 \$

Endeks=(Gerçek x_i değeri-minimum x_i değeri)/(Maksimum x_i değeri-minimum x_i değeri)

İGE üç endeksin aritmetik ortalamasıdır yani: $İGE=(YB+ED+RGG)/3$

YB=Yaşam beklentisi

ED=Eğitim düzeyi

RGG=Reel gayrisafi gelir

Genel olarak tüm insanların yaşam kalitelerine ve asli fırsatları üzerine yoğunlaştığı bilinen İGE, değerlendirici dikkatin ekonomik süreçlerin kişi başına gayrisafi milli hasıla gibi kaba ölçümlerinden, fırsatların

genişletilmesine ve buna ek olarak farklı türlerde yaşanan yoksunlukların ortadan kaldırılmasına duyarlı olan bir çizgiye doğru genişlemesinde rol oynamaktadır (Anand, Sen, 1997: 3). Bu yaklaşımda İGE, sağlıklı yaşam, eğitim ve gelir düzeyi gibi en önemli “yapabilirlik” bileşenlerini de göz önünde tutarak daha geniş ve kapsamlı bir yoksulluk anlayışı sunmaktadır.

UNDP insani gelişme endekslerine ek olarak Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi (Gender-related Development Index) ve Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi (Gender Empowerment Measure) olmak üzere cinsiyetle bağlantılı olan iki farklı endekste yayımlanmaktadır. Cinsiyet bazında gelişme endeksi İGE ile aynı göstergeleri kullanarak kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikleri yansıtmaktadır (UNDP, 2004: 261). Cinsiyet bazında yetki endeksi ise kadınların yapabilirliklerinden ziyade onların fırsatları üzerine odaklanmaktadır. Endeks cinsiyet bazında şu üç alandaki eşitsizlikleri dikkate almaktadır: birincisi, kadınların ve erkeklerin parlamentodaki sandalye sayısı oranını ölçüt kabul eden siyasi katılım ve karar alma gücü. İkincisi, kadın ve erkeklerin kanun yapıcı olarak oranları, yöneticilerin, meslek sahibi kadın ve erkeklerin, profesyonel ve teknik personelin oranının ölçüt olarak kabul edildiği ekonomik katılım ve karar alma gücü. Üçüncüsü, kadınların ve erkeklerin tahmini kazanılan gelirlerinin ölçüt kabul edildiği kadınların ve erkeklerin ekonomik kaynaklar üzerindeki gücüdür (UNDP, 2004: 263).

UNDP yoksulluk derecesinin kişiler arasında karşılaştırılması için oluşturulmuş iki endeks daha hazırlanmaktadır (Buğra, Keyder, 2007: 15): Birincisi görece az gelişmiş ülkeler için hesaplanan insani yoksulluk endeksidir (Human Poverty Index HPI-1). HPI-1, İGE'nin üç temel boyutundaki yoksunlukları ölçmektedir. Bu üç temel boyut, uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgi düzeyi ve makul bir yaşam standartıdır (UNDP, 2004: 260). İkinci endeks ise OECD'ye üye en zengin 17 ülke için hesaplanan İnsani Yoksulluk Endeksidir (Human Poverty Index HPI-2). Bu ikinci endekste uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgi düzeyi ve makul yaşama standardı gibi konulardaki yoksunluklara bakmakla birlikte bunlara ek olarak, sosyal

dışlanmayı da gösterge olarak kabul etmektedir (UNDP, 2004: 260). HPI-1 ile HPI-2 arasındaki ikinci fark ise HPI-1 40 yaşını geçmeme olasılığını göstergelerinden birisi olarak kullanırken, HPI-2' nin 60 yaşını geçmeme olasılığını gösterge olarak kullanıyor oluşudur.

Türkiye' de yoksulluk araştırmalarını yürüten Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), yoksulluğu mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk tanımları üzerinden tanımlamaktadır. TÜİK' in yoksulluğu ölçmek için kullandığı endeks kafa sayısı endeksidir.

Çalışmamızda, Türkiye'deki yoksulluğun ortaya konmasını, TÜİK'in araştırmalarına paralel olarak, gıda yoksulluğu ve gıda+gıda dışı yoksulluğu oranları ile görelî yoksulluk oranları üzerinden, Türkiye'deki yoksulluğun OECD ülkeleriyle karşılaştırılmasını ise gıda+gıda dışı yoksulluk oranları ve görelî yoksulluk oranları üzerinden gerçekleştireceğiz.

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUKLA MÜCADELE, TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN GÖRÜNÜMÜ VE TÜRKİYE'DEKİ YOKSULLUĞUN OECD ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

2.1.Yoksullukla Mücadele

Günümüzde yoksulluk tartışmaları ağırlıklı olarak iki eksen etrafında sürdürülmektedir. Birincisi yoksulluğun kavramlaştırılması ve ölçülmesi çabaları, ikincisi ise yoksullukla mücadeledir (Gündoğan, 2007: 42). Ancak yoksullukla mücadele konusunda devletin rolünün ne olması gerektiği konusu iktisatçılar arasında tartışmalı bir konu olmayı sürdürmektedir. Bu bağlamda iki farklı uç görüşün olduğu söylenebilir. Bunlar müdahaleci anlayış ve liberal görüştür. Müdahaleci devlet anlayışına göre sosyal refah devleti maliye politikası araçlarını etkin şekilde kullanarak yoksulluk sorununu çözebilecektir (Aktan, 2002: 4).

Gerçektende adil, müterakki bir vergi sistemi ve transfer politikalarıyla gelirin yeniden dağılımının etkin şekilde gerçekleştirilmesi, eğitim ve sağlık harcamalarında niceliksel artışlarla birlikte nitelik artışının da sağlanması ve bu hizmetlere özellikle yoksul kesimin erişiminin temini gibi kamu politikalarıyla yoksullukla mücadelede başarı sağlanacaktır. Buna karşılık liberal görüş, yoksullukla mücadele konusunda devletin yoksulluğa çoğunlukla kaynaklık ettiği gerekçesiyle müdahaleden kaçınması gerektiği yönünde tavır almaktadır. Liberallere göre yoksullukla mücadelede sosyal refah devletinin müdahaleleri; hizmetlerde kalitesizlik, israf, savurganlık, verimsizlik, ağır vergi yükü dolayısıyla düşük yatırım ve işsizlik gibi sorunlarla sonuçlanmaktadır (Aktan, 2004: 5). Örneğin liberallere göre yüksek vergi oranları yatırımları olumsuz yönde etkileyecek, azalan yatırımlar işsizliği

artıracak ve yoksulluğa neden olacaktır. Ayrıca transfer politikalarıyla gelirin yeniden dağıtımı, yoksulları aylak olma konusunda teşvik edecek ve tembelliğin çalışmaya tercih edilmesine neden olacaktır.

Japonya, Hong Kong, Tayvan, Singapur ve Güney Kore örneklerini kendilerinin başarı hikayeleri olarak gören Liberter iktisatçılar yoksulluğu gidermenin en iyi yolunun iktisadi gelişme olduğunu ve iktisadi gelişmeyi sağlamanın en iyi yolunun da vergileri, düzenlemeleri ve bürokrasiyi asgari düzeyde tutarak serbest girişimi artırmak olduğunu savunurlar. Buna karşılık Sol eğilimli (müdahaleci) kalkınma iktisatçıları bu başarı hikayelerinin “Laissez faire” sosyal kurumlarının ve politikalarının bir örneği olduğu tezine kuşkuyla yaklaşırlar. Örneğin Amartya Sen dikkatleri sosyalist politikaları yoluyla sağlık, eğitim ve ortalama yaşam süresi açısından inanılmaz gelişmeler kaydeden yoksul bir Hint eyaleti olan “Kerela” ya çekmektedir (Pogge, 2006: 24). Gerçektende 1960’lı yıllarda Hindistan’ın en yoksul eyaletlerinden biri olan Kerela, sonraki dönemlerde sergilediği yüksek insani gelişme performansı ile 1990’lı yıllarda gerçekleştirilen liberasyona bağlı büyüme sürecine en olumlu tepki veren eyaletlerden birisi olmuştur (Önder, Şenses, ty: 19-20). Kerela eyaletinin sergilediği yüksek insani gelişmenin en önemli nedeninin uzun yıllar boyunca istikrarlı bir şekilde sürdürülen kamu harcama politikalarının (Önder, Şenses, ty: 21) olması müdahaleci yaklaşımın iddialarını destekler niteliktedir.

Yoksullukla mücadele konusunda liberal yaklaşımın haklılık payı olabilmekle birlikte, yaygın görüş yoksullukla mücadele konusunda kamu politikalarının da dahil olduğu çeşitli plan ve programların gerçekleştirilmesinin gerekliliğidir. Çünkü özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun başlıca kaynağı olan gelir dağılımı, eğitim ve işsizlik gibi konuların çözümü konusunda çoğunlukla kamu politikaları adres gösterilmektedir. Ayrıca devlet tarafından yapılan etkin müdahalelerle yoksulluğu azaltma konusunda başarılı sonuçlar alınacağına dair görüş hakimdir. Bu kapsamda yoksulluğun çözümünde önemli bir adım olan eğitim

ve sağlık yatırımlarının tek başına piyasa koşullarına bırakılamayacak kadar önemli olduğu konusundaki yaygın görüş yoksullukla mücadele çabalarına asgari düzeyde de olsa kamu müdahalelerini gerekli kılmaktadır.

Yoksulluk sorunu ekonomik, sosyal ve siyasi boyutlarıyla küresel ölçekte mevcut olan, sonuçları ve etki alanı ile küresel çapta başta IMF ve Dünya bankasının ilgi duyduğu bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca ulus devletlerin coğrafi sınırları içerisinde mevcut olan yoksulluğa yerel kurum ve kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin de alaka duyması, kamuoyunun bu konudaki hassasiyeti ve sorunun siyasi boyutları hükümetleri de yoksulluğun mücadele edilmesi, kısa dönemde azaltılması, uzun dönemde bertaraf edilmesi gereken bir sorun olduğu konusunda hemfikir kılmaktadır. Bu bağlamda yoksullukla mücadele, yöntemleri ve odak noktaları ile üzerinde durulması gereken ve yoksulluğa karşı ne gibi önlemler alınabilir? Mevcut yoksulluk nasıl ortadan kaldırılabılır? sorularına cevap bulmaya çalışsan, bu soruların cevabına yönelik politika seçenekleri sunan, yoksulluk literatüründe büyük yeri olan bir alt başlık fakat önemle üzerinde durulması gereken başlı başına bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıdaki ilk sorumuza yoksullukla mücadele başlığının vermesi gereken cevap yoksulluk çizgisi üzerinde fakat bu çizgiye yakın bireylerin ve yoksulluk riski altında olanların yoksulluktan nasıl korunacağıının belirlenmesi, ikinci sorumuzun cevabı ise yoksulların yoksulluktan “kalıcı” olarak nasıl kurtulacağıının belirlenmesi şeklinde olmalıdır. Altan (2004)’ a göre yoksulluğun yol açacağı sorunları çözebilmenin ekonomik ve sosyal maliyeti, yoksulluğu engellemenin maliyetinden çok daha yüksektir bu nedenle yoksulluğu engelleyerek doğabilecek sosyal sakıncaları önlemek günümüzde hem ulusal ekonomi politikaların hem de sosyal politikaların öncelikli hedefleri arasında olmalıdır. Bu bağlamda yoksulluğun önlenmesine yönelik politikaların yoksulluğun nispeten daha az görüldüğu gelişmiş ülkelerde daha öncelikli, yoksulluğun azaltılmasına yönelik politikaların ise yoksulluğun nispeten daha yaygın olduğu az gelişmiş ülkelerde daha öncelikli olması

gerektiği ileri sürülebilir. Ancak yoksullukla mücadele konusunda bir önceliğin mevcut olması ve bu seçimin hangi argümanlarla destekleneceği çözülmesi gereken bir sorun olarak politika tasarlamanın önünde durmaktadır. Bu bağlamda şu da açık şekilde belirtilmeli ki, yoksullukla mücadelenin önleyici ve ortadan kaldırmaya yönelik boyutları birbirinden ayrı düşünülemezdir eğer bir seçim söz konusu olursa bu daha spesifik yönelimleri olan politika seçeneklerinde kendini hissettirecektir.

2.1.1.Dolaylı Yaklaşım: Büyüme ve Yoksulluk

Bir ülkenin ekonomik büyümesi iki şekilde meydana gelir: birincisi tam istihdamın altında kullanılan iktisadi kaynakların daha etkin kullanılmaya başlanması, ikincisi ise tam istihdamda kullanılan kaynak miktarına yenilerinin eklenmesidir (Kaynak, 2007: 51). Ekonomik büyümenin yoksulluğun azaltılmasında çok etkili bir etmen olduğu yolunda yaygın bir görüş söz konusudur. Hızlı ekonomik büyüme uzun yıllar boyunca gerek uluslararası kuruluşlar gerekse bağımsız araştırmacılar tarafından yoksullukla mücadelenin en etkili yolu olarak ön plana çıkarılmakta, günümüz gelişmiş ülkelerinde ve en son Güney Doğu Asya ülkelerinde mutlak yoksulluğun azaltılmasında hızlı büyümenin önemli bir etken olduğu genel olarak kabul görmektedir (Şenses, 2006: 221).

Tarihsel olarak bakıldığında, yoksulluk oranlarındaki en büyük düşüşlerin yaşandığı dönemlerin, aynı zamanda istikrarlı büyümenin gerçekleştiği dönemler olduğu görülmektedir (Gündoğan, 2008 : 49).

Girişimcilerin, ekonomik büyümenin motoru olarak desteklenmesi, bu sınıfa yönelik vergi indirimleri uygulanması, neo-klasikler tarafından yoksulluğun çözümü için savunulan en önemli politikadır (Gül,Gül, ty: 10). Kalkınmanın Damlama Teorisi (Trickle-down theory of development) olarak adlandırılan bu yaklaşım 1950'lerin ve 1960'ların en baskın kalkınma anlayışıydı. Söz konusu yaklaşım zenginden yoksula doğru gerçekleşen bir düşey akışı ima etmektedir. Yani ekonomik büyümenin yararlarından

öncelikle zenginler yararlanmakta, ikinci aşamada zenginlerin kazançlarını harcamaları sonucu yoksullar ekonomik büyümenin nimetlerinden yararlanmaya başlayacaklardır. Böylece yoksullar yalnızca zenginlerden kendilerine doğru gerçekleşen düşey akış aracılığıyla ekonomik büyümeden yararlanmaktadırlar. Bu durum büyümenin oransal faydalarından yoksulların daima daha az yararlandıklarını ima etmektedir. Böylece yoksullar büyümenin toplam çıktılarının küçük bir bölümünden yararlanıyor olsalar bile büyüme ile yoksulluk oranlarında azalma gerçekleşecektir (Kakwani, Pernia, 2000: 2). Bu yaklaşıma göre, girişimci sınıfın desteklenmesi yoluyla sağlanacak ekonomik canlılık işsizlik ve yoksulluk sorunu yaşayanlar için birçok iş imkanı sağlayacak ve sosyal refah devletine olan bağımlılığı ortadan kaldıracaktır (Gül, Gül, ty: 10-11).

Büyüme hızının kısa dönemde de, özellikle ücret düzeyi ve istihdam gibi işgücü piyasaları göstergeleri yoluyla başta gençler ve niteliksiz işçiler olmak üzere çeşitli kesimlerin yoksulluk oranları üzerinde etkili olduğu görülmektedir (Şenses, 2006: 222-223). Ekonomik büyümede önemli bir ayrıntı, herkesin, tüm ekonomik faaliyet kesimlerinin gelirlerinde kesinlikle bir artışın beklenemeyeceğidir (Batmaz, Özcan, 2007: 42). Bu bakımdan yoksulluk açısından ekonomik büyümenin dikkat edilmesi gereken yönü büyümenin yararlarının bütün sınıfları ve kesimleri kapsamaması (Dansuk,1997: 99), özellikle milli gelirden düşük pay alan kesim lehine daha eşitlikçi bir bölüşümün temin edilmesidir. Burada ekonomik büyümenin ikincil gelir dağılımının adil olmasını temin edecek politikalarla desteklenmesi gerekliliği yoksulluğu azaltma yönündeki ekonomik büyümenin etkinliğini belirleyen önemli bir faktör olduğu belirtilmelidir. Büyüme ile yoksulluk arasındaki göz ardı edilmemesi gereken bir diğer unsur, yoksulluğun azaltılmasına yönelik olarak uygulanacak vergilendirme gibi yeniden dağıtım politikalarının uygulanma ihtimalinin genişlemekte olan bir ekonomide daha yüksek olmasıdır (Şenses, 2006: 223). Bu anlamda adil bir vergi sistemi ikincil gelir dağılımının daha adil olmasının temini açısından destekleyici bir politika olarak düşünülebilecektir.

Gelir dağılımındaki eşitsizlikleri artıran bir büyüme süreci, büyümenin yoksulluğun azaltılması konusunda sağladığı olumlu etkileri azaltacak, bu nedenle hızlı büyüme süreci öncesinde gelir dağılımını düzeltici politikaların uygulanması büyümenin olumlu etkilerinin artırılmasının bir ön koşulu olarak görülmektedir. Güney Kore ve Tayvan deneyimleri hızlı büyüme sürecinin başlarında mülkiyet yapısının daha eşitlikçi bir yapıya kavuşturulabilmesi halinde büyüme sürecinin ilk aşamalarının daha eşitlikçi olabileceğini göstermiştir (Şenses, 2006: 226). Burada ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiye değinmek gerekir. Gelir dağılımı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmaları iki grupta toplamak mümkündür (Kaynak, 2007: 17-18): Birincisi, büyümeyi fiziki sermaye birikimine ve dolayısıyla tasarruflara dayandırarak, gelir dağılımı eşitsizliği ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğunu belirten çalışmalardır ki; söz konusu çalışmaların dayanağı eşitsizliğin sermaye birikimini artıracacağı, çünkü zengin sınıfın yüksek marjinal tasarruf eğilimine sahip olduğu bunda ekonomik büyümeyi destekleyeceği iddiasıdır. İkinci grup ise büyüme sürecini insani sermaye birikimine dayandırarak gelir dağılımındaki eşitsizlik ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkinin bulunduğunu belirten çalışmalardır. Bu çalışmaların dayanağı ise gelir dağılımındaki eşitsizliğin sermaye birikimini engelleyeceğidir. Gelir dağılımındaki bozukluk, işgücünün beslenme, eğitim ve sağlık gibi harcamalarını kısmasına ve bu da insani sermaye birikiminin yeterli etkinlikte gerçekleşmemesine neden olacaktır.

Burada şüphesiz ikinci durumun önemi büyüktür. Çünkü sermaye birikiminin sağlanmasına rağmen artan kişi başına sermaye stoğunu kullanarak üretime katkı sağlayacak bireylerin iyi beslenemeyen, sağlıksız ve niteliksiz olması ekonomik büyüme performansını olumsuz yönde etkileyecektir. Bu bağlamda ekonomik büyümenin nimetlerinden toplumun tüm kesimlerinin yararlanacağı zemini hazırlayacak şekilde politikalar geliştirilmesi ve söz konusu politikaların ne sermaye birikimine engel teşkil edecek şekilde aşırı yoksul kesimler lehine olması, ne de beşeri sermayeyi

olumsuz şekilde etkileyen gelir dağılımı eşitsizliğini artıran sermaye birikiminin temini odaklı olması gerekmektedir.

Kaldı ki, büyüme sürecinde yoksulluğun azaltılması için küçük ve orta ölçekli işletmelere önem verilmesi, özellikle son otuz yılda sıkça dile getirilen bir öneri olmuştur. Bu işletmelerin yoksulluğu azaltma konusundaki katkısı ise Japonya ve Tayvan örneklerinde olduğu gibi, büyük çaplı kuruluşlarla bütünleşerek, geriye ve ileriye bağlantılı üretim ağları kurabilmelerine bağlıdır (Şenses, 2006: 224). Gerçektende küçük firmaların açık bir şekilde kendilerini gösterdikleri bir ülke olan Tayvan' da, yüksek teknolojik endüstriyel yapıya sahip sektörler kayda değer başarılar göstermişlerdi (Malecki, 1997: 288).

İhracata dayalı büyüme stratejisini benimseyen Doğu Asya ülkelerinin yüksek büyüme performansları ekonomik büyüme olgusunun hem “yakalama” hem de “yoksulluğun azaltılması” bakımından ikame edilmesi güç bir politika seçeneği olduğunu ispatlar gibidir.

Gerçektende yeni ihracat sanayiinin kök saldığı bu ülkelerde sıradan insanların yaşamı, 1997' nin yazına gelinceye kadar son yirmi ya da daha fazla yıldan bu yana kesinlikle iyileşmesinin nedenini Krugman şöyle ifade etmektedir: “bunun nedeni, kısmen büyüyen bir sanayinin, işçilerine bir biçimde iş değiştirmelerini engelleyecek ölçüde daha yüksek ücret vermek olmasıydı. Ancak daha da önemlisi, imalatın büyümesi ve yeni ihracat sektörünün yarattığı diğer işlerin belirsizliği tüm ekonomi üzerinde dalga dalga etki bırakıyordu. Toprak üzerindeki baskı azaldı, böylece kırsal kesimdeki ücretler yükseldi; kentte yaşayan işsizler havuzu daima iş alanlarının azalmasından sürekli kaygı duyduğundan, fabrikalar işçiler için birbirleriyle rekabet etmeye başladılar ve kentteki ücretler de artmaya başladı. Sürecin yeterince yol aldığı ülkelerde – Güney Kore ya da Tayvan gibi- ortalama ücretler fiilen bir Amerikan gencinin McDonalds' ta kazanabileceği düzeye yaklaşmaya başladı” (Krugman, 2000: 17-18). Örneğin Singapur, Tayvan, Hong Kong ve Güney Kore' de 30 yılı aşkın

süredir GSYH' larında % 6' nın üzerinde bir gelişme gözlenmiş, bu ülkelerin kişi başına hasılları 1960' ta ABD' deki kişi başına hasılanın % 16' sı iken 1992' de bu oran % 62' ye yükselmiştir (Yıldırım, 2003: 441).

Asya ülkeleri sanayileşme hamlelerini gerçekleştirene kadar, ekonomik kalkınma bir batılı özelliği gibi görülmekteydi ve bu duruma meydan okuyan tek ülke bir Asya ülkesi olan Japonya olmuştu. Ancak bu durumun bir iktisatçı için çarpıcı olan noktası söz konusu hamlenin keskin hızıydı çünkü daha önce hiçbir dönemde ekonomiler bu denli hızlı yükselmemişlerdi (Krugman, 2000: 23).

Son yıllarda büyümenin yoksulluğu azaltma konusunda tek başına yeterli olmadığı düşüncesinde olan kalkınma iktisatçıları “yoksul yanlısı büyüme” kavramı üzerinde durmaktadırlar (Gündoğan, 2008: 50). Yoksul yanlı büyüme (Pro-Poor Growth) genel olarak yoksul bireylerin ekonomik faaliyetlerden elde edilen yararları önemli ölçüde etkin olarak katılımlarına olanak sağlanması olarak tanımlanmaktadır. Yani yoksul yanlı büyüme kapsayıcı bir büyümedir. Bunun sonucu olarak toplumdaki hiçbir birey temel minimum “kapasitelerden” (capabilities) mahrum kalmamalıdır (Kakwani, Pernia, 2000: 3).

Gerçektende 1963' te şaşırtıcı bir ekonomik reform gerçekleştiren Güney Kore, büyük ölçüde ABD yardımıyla yaşayan, yoksulluktan kıvranan bir ülke iken, dönüşmeye başlayarak tarihteki en büyük başarılarından biri haline geldi. Güney Kore' nin 1963' te İngiltere' nin 1800' de olduğundan daha yoksul hatta belki de İngiltere' nin onyedinci yüzyıldan itibaren olduğundan daha yoksul bir ülkeyken 1997' ye gelindiğinde aşağı yukarı İngiltere' nin 1960' ların başında sahip olduğu kişi başına gelire ulaşmışlardı (Krugman, 2000: 24). 1990-1998 yılları arasında Güney Kore' de gerçekleşen ekonomik büyümenin bi hayli “yoksul yanlısı” olduğu gerçeği(Kakwani, Pernia, 2000: 13) bu durumu Güney Kore özelinde açıklar niteliktedir.

Yoksul yanlısı bir büyüme stratejisi doğrudan yoksul yanlısı politikaların benimsenmesine ek olarak yoksul karşıtı politika eğilimlerine bağlı kurumsal yapının ortadan kaldırılmasını da gerektirmektedir. Örneğin cinsiyete, etnisiteye ve bölgelere dayalı ayrımcılık yoksulları daha çok etkilemektedir. Aynı şekilde bir takım ticari faaliyetlere ve mesleklere giriş veya genel olarak formel işgücü piyasalarına giriş önündeki yapay engeller yine yoksulları zenginlere göre daha çok etkilemektedir (Kakwani, Pernia, 2000: 4). Yoksulluğun azaltılması için gerekli olan doğrudan yoksul yanlı politikalar; temel eğitim için yeterli kamu harcamalarının gerçekleştirilmesi, sağlık ve aile planlama hizmetleri, krediye erişimin geliştirilmesi, küçük ve orta ölçekli girişimin teşvik edilmesi, iyi yönetilen progresif bir vergi sistemi (Kakwani, Pernia, 2000: 4) olarak ifade edilebilir. Ülkelerin sahip oldukları faktör yoğunluğu, beşeri sermaye ve teknoloji düzeyi ile tarihi ve kültürel koşullar, yoksullar lehine iktisadi büyüme stratejisinin oluşturulması için belirleyici faktörlerdir. Ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltması için büyüme yoksulların lehine olmalıdır, yoksullar lehine bir büyüme istihdam yaratan, eşitsizlikleri azaltan ve yoksulların gelirlerini artıran politikalarla yürütülebilir (Aktan, 2002: 2). Ekonomik sistemler, toplumsal refahı çoğaltabildiği ve dengeli bir şekilde bölüştürebildiği ölçüde başarılı olabilirler (Altan, 2004: 150), ki söz konusu başarı yoksulluğun azaltılması açısından da geçerlidir. Refahın artırılması ve eşitlikçi ve dengeli bir bölüşüm şüphesiz yoksulluğu da azaltacaktır.

2.1.2.Dolaysız Yaklaşım

Dolaysız yaklaşım kapsamındaki politikalar, gerek yoksulluğun büründüğü farklı biçimlerle baş etmek açısından gerekse dolaylı yaklaşımın eksikliklerini gidermek ve etkinliğini artırmak açısından destekleyici bir unsur olarak yoksullukla mücadelede önemli rollere sahip girişimlerdir. Dolaysız yoksullukla mücadele yalnızca ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltma konusunda yeterli olmadığı argümanından yola çıkarak, yoksullukla mücadelede önemli roller üstlenmektedir.

2.1.2.1.Radikal Reform

Kaynakların köklü bir şekilde yeniden dağıtımı, eşitsizliklerin giderilmesi yoluyla yoksulluğun azaltılmasında önemli rol üstlenebilmekte, yeniden dağıtım ise üretim faktörlerinin mülkiyetinin yaygınlaştırılmasından kredi ve istihdam olanaklarının ve kamu harcamalarının kapsamlı bir biçimde yoksul kesimlere doğru yönlendirilmesine kadar birçok değişik biçim alabilmektedir (Şenses, 2006: 227).

Eşitlikçi bir toplum yapısının ve yoksullukla mücadele amacıyla beslenme, sağlık ve eğitim alanlarında sağlanacak başarıların büyüme sürecine olumlu katkılarda bulunacağı görüşü önem kazanmaya başlamıştır (Şenses, 2006: 228). Sağlanan söz konusu başarılar ekonomik büyümenin daha yoksul yanlısı olmasını temin edecek böylece yoksullukta önemli azalışlar sergilenebilecektir.

Gelişmekte olan ülkelerde nüfusun çoğunun kırsal alanda yaşaması ve gelirlerini tarımdan ve/veya tarımla ilgili alanlardan elde etmesi nedeni ile tarımsal üretim ve tarım sektörü yoksullukla mücadele için en önemli ekonomik alan olduğu yönünde görüşler mevcuttur (Öztürk, 2008: 616). Tarımın gelişmekte olan ülkelerdeki yoksullukla mücadelede en önemli sektör olduğu yönündeki görüş, radikal reform içerisinde az gelişmiş ülkelerin en çok ilgisini çeken toprak reformunun etkin bir politika seçeneği olduğu yönünde görüşleri destekler niteliktedir. Ancak toprak reformunun başarısı mevcut toprak mülkiyet dağılım biçimiyle ve ortalama toprak büyüklükleriyle kısaca toprak reformunu yoksulluk açısından etkili kılabilecek miktarda dağıtılacak toprak bulunmasıyla yakından ilgilidir (Şenses, 2006: 228).

Toprak reformu uygulamasında diğer önemli nokta ise reform sonucunda tarımsal işgücü piyasalarında öngörülemeyen etkilerin ortaya çıkması olasılığıdır (Şenses, 2006: 228). Tarımsal işgücü piyasalarında ortaya çıkan

öngörülemeyen etkiler, toprak reformunun yoksulluğu azaltma konusunda istenilen sonucun elde edilmesi önünde bir engel teşkil edebilecektir. Bu durum yoksulluğu azaltma konusunda bir politika seçeneği olarak “toprak reformu” na temkinli yaklaşılmamasına neden olabilmektedir.

Kaldı ki; toprak mülkiyet yapısını daha eşitlikçi hale getirmek, kiracılık süre ve koşullarını formel sözleşmelere bağlayarak güvence altına almak, kiraların ve toprak sahiplerine ödenecek ürün paylarının düşürülmesini sağlamak gibi ilk bakışta yoksullardan yana görünen önlemlerin başarısı, tarım sektörünün yapısal özelliklerine bağlı olarak ülkeler arasında değişiklik gösterebilmektedir (Şenses, 2006: 229). Ayrıca çeşitli ülke deneyimleri, yoksullukla mücadele aracı olarak toprak reformunun başarısı konusunda genellemelere gitmenin ve aşırı iyimser beklentilere kapılmanın sakıncalarının olduğunu çünkü toprak kullanımına ilişkin düzenlemelerin yoksulluk üzerine etkisinin tüm ülkeler için genelleştirilemeyecek kadar yerel koşullara bağlı olduğundan olumlu ve olumsuz etkileri önceden kestirmenin ve niceleştirmenin güç olduğunu göstermektedir (Şenses, 2006: 229).

Yoksullukla mücadelede radikal bir yöntem olan toprak reformu siyasal engellere rağmen, özellikle toprak mülkiyeti dağılımının çok eşitsiz olduğu, topraksız veya çok az topraklı köylülüğün hakim olduğu tarımsal yapılarda yoksulluğun azaltılması için en etkili araçlardan biri olarak ön plana çıkmaktadır (Şenses, 2006: 230). Ancak toprak reformu konusundaki tartışmaların aksine yoksulların tarımsal altyapı imkanlarına erişim olanaklarına ulaşımın kolaylaştırılmasının yoksulluğu azaltma konusundaki katkısına dair daha geniş bir fikir birliği sağlanmış olduğu söylenebilir (Şenses, 2006: 230).

Gerçektende özellikle kırsal yoksulluğun azaltılmasında tarım kesimindeki büyümenin artırılması en etkin yollardan biridir. Tarım kesimindeki büyümeden kentlerde yaşayan yoksullar da büyük ölçüde istifade ederler. Zira tarımsal sanayii ilave iş olanakları yaratır, gıda ve yiyecek fiyatlarında düşüş gerçekleşir, kentlere göç azalır ve bu nedenle

kentsel alanlardaki kalifiye olmayan işgücünün reel ücretleri artar ve kentlerdeki büyüme ağırlıklı olarak sermaye yoğun olarak gerçekleşmezse kırsal yoksullar için ilave iş olanakları ortaya çıkar. Tarım kesimindeki üretimin artması hem yoksulların sayısını hem de yoksulluğun şiddetini azaltır (Aktan, 2002: 5-6). Bu durumda yoksullukla mücadele konusunda radikal bir politika seçeneği olan toprak reformundan önce yerel şartlara göre daha etkin sonuçlar verebilecek politika seçeneklerinin de değerlendirilmesi gerektiği açıkça ifade edilmelidir.

Siyasal güçler dengesindeki değişikliklerin yoksulluğun azaltılması konusunda kararlı bir dönüşüme izin verdiği durumlarda, birçok yoksulluk göstergesinde kısa sürede önemli iyileşmeler olduğu görülmektedir. Hindistan'ın Kerela eyaleti, Çin ve Küba deneyimleri bu konuda önemli örnekler olarak gösterilebilir. Kerela' da, devletin etkili bir biçimde uygulamaya koyduğu iyi tasarlanmış ve uygulanmış geniş tabanlı sosyal yardım programları yoluyla sağlık ve eğitim alanlarında önemli bir atılım yapılırken, 1980' li yıllarda büyüme hızının düşük düzeyde kalmasına karşın yoksulluk oranında önemli düşüşler gerçekleştirilmiştir. Devletin yoksulluk yanlısı bir tutum sergilemesinde ise, toplum içerisindeki örgütlü baskı gruplarının önemli katkılarda buldukları anlaşılmaktadır (Şenses, 2006: 231).

2.1.2.2.Kamu Harcamaları

Kamu harcamalarının beşeri sermayeyi artırıcı alanlara kanalize edilmesi, özellikle eğitim ve sağlık sektörlerine ayrılan payın artırılması yalnızca yoksulluğu azaltmakla kalmayacak aynı zamanda sağlıklı ve nitelikli işgücünün yetişmesine ve elbette üretim ve verimlilik artışının gerçekleşmesini sağlayacaktır. Gerçektende yoksullukla mücadelede eğitim, bilgi ve beceri kazandırma son derece önemlidir çünkü yetersiz eğitim yoksulluğa yol açan faktörlerin başında gelmektedir (Aktan, 2002: 3).

Eğitim, yoksul bireylerin gelir elde etme kabiliyetlerini ve emeğin mobilitesini artırır, çocukların ve ebeveynlerin sağlıklarını korumalarına yardımcı olur, doğurganlığı ve çocuk ölümlerini azaltır, toplumda dezavantajlı olan bireylerin toplumsal yaşamda ve siyasal süreçlerde söz sahibi olmalarını sağlar (Aktan, 2002: 3). Böylece eğitim kamu harcamalarından almış olduğu payla yakından ilişkili olarak her türlü yoksunluğun giderilmesinde etkin bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sağlık ve eğitim alanlarına kanalize edilen kamu harcamaları yoksulluğu azaltma konusunda etkin bir yöntem olabilir ancak burada iki nokta dikkate alınmalıdır (şenses, 2006: 235): birincisi kamu harcamaları içerisinde sağlık ve eğitimin almış oldukları payın artırılması yoksulların bu hizmetlere erişiminin sađlandığıнын her zaman iyi bir göstergesi olmadığı, ikincisi ise eğitim ve sağlığa ayrılan kamu harcamalarının toplulaştırılmış sayısal verilerinden hizmetlerin kalitelerine dair bilgi edinilememesi dolayısıyla eğitim ve sağlık alanlarındaki kamu harcamaları sonucunda sağlanan hizmetlerin niceliği kadar niteliğinin de dikkate alınması gerektiğidir.

Kamu harcamalarının yoksullukla mücadele bağlamında eğitim ve sağlık alanlarına ayrılan payın özellikle beşeri sermayeyi artırıcı katkılarından dolayı önemi büyük olmakla birlikte, sosyal güvenlik ve yardım programlarının finansmanı amaçlı yapılan kamu harcamalarının da yoksulluğu azaltma konusunda katkısı göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda devletlerin kamu harcamaları kapsamında yoksullukla mücadelede yaptığı en önemli uygulama sosyal amaçlı transfer harcamalarıdır (Demircan, 2007: 260). Gerçektende toplumsal refahı artırmak ve özellikle gelir düzeyi düşük yoksul bireylerin yaşam standartlarını iyileştirmek amacıyla “sosyal devlet” anlayışının bir sonucu olarak hanehalklarına yapılan transferler, yoksullukla yapılan mücadelede önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Gündoğan, 2008: 51).

Ayrıca şu da belirtilmelidir ki; toplumun tüketim tercihleri gelir dağılımına, gelir dağılımı da mevcut tüketim yapısına göre şekillenen faktör dağılımına

bağlıdır. Dolayısıyla yüksek gelir gruplarının tüketim tercihleri faktör dağılımının bu grubun tükettiği malların üretiminde yoğunlaşmasına yol açmakta, bu ise yalnızca lüks malların üretiminde kullanılan faktörlerin fiyatlarının artmasına neden olmaktadır. Lüks malların üretiminde kullanılan faktörler ise genellikle ileri teknolojiyi oluşturan sermaye yoğun yatırım malları, uzmanlaşmış emek ve ithal ham madde veya ara mallarından oluşmaktadır. Bu tür girdilerin kullanılması, gelirin az sayıda üretim faktörü üzerinde toplanması nedeniyle gelir dağılımını bozmakta, bu nedenle devletin gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltıcı önlemler alması yani gelirin yeniden dağılımını düzenlemesi gerekmektedir (Savaş, 2000: 130). Bu bağlamda gelirin yeniden dağılımını sağlayan sosyal transferler ikincil dağılımın daha adil gerçekleştirilmesinin sağlanabilmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Ancak birçok gelişmekte olan ülke ekonomisi, maliye politikasındaki zayıflık nedeniyle, hükümetlerin geliri gelir dağılımının en altında bulunanlara yeniden dağıtma konusunda zorlandığı bir ortamda, sosyal korumaya ilişkin yeni ve başarılı programlar oluşturmada bütçe ve yönetime ilişkin kaynak eksikliği yaşamaktadır (Şenkal, 2005: 454). Ayrıca yoksul kesimin politik etkinliğinin sınırlı olması kamu harcamalarının yoksul kesimlerin lehine kanalize edilmesine dair politik süreçlere aktif katılımın ve bu yönde alınacak kararların belirlenmesinde yoksul kesimin belirleyici rol üstlenmesini engellemekte, sosyal transfer bağlamında politika tasarımı ve uygulanması konusunda yönetim zafiyetleri ve etkinsizliğe neden olmaktadır.

Yoksullukla mücadelede ülkelerin karşılaştıkları kaynak yetersizlikleri ve mevcut kaynakların kötü yönetimi, eğitim ve sağlık sektörüne ayrılan harcama paylarının büyüklüğünün nitelik artışını da her zaman beraberinde getirmeyecek olması ve bu beşeri sermaye artırıcı sektörlerle yapılan yatırımların kapsayıcı ve yoksulların ulaşımının temin edilmesinin her zaman tam olarak sağlanamaması gibi olumsuzluklar kamu harcamalarının dolaysız bir yoksullukla mücadele yöntemi olarak etkinliğini azaltmaktadır. Bu nedenle

eğitim ve sağlık sekt6rlerine ayrılan harcama paylarının niceliğindeki artışlara paralel olarak niteliklerinde de artışlar sağlanmalı, kaynaklar etkin ve 6ncelikli alanlara kanalize edilerek, yoksulların siyasi s6reçlere katılımının teminini sağlayacak mekanizmalar işletilerek, adil bir vergi sistemi ile sosyal transferlere ve beşeri sermaye artırıcı sekt6rlere yapılacak yatırımlar için kaynak sağlanarak ikincil gelir dağılımının daha adil ve yoksul kesimlerin lehine olması sağlanmalıdır. Ayrıca adil vergi sistemi ile sağlanacak kaynağın, yoksulluğun azaltılması maksadıyla eğitim ve sağlık alanlarına yapılacak yatırımlara aktarılması, s6z konusu sekt6rlerdeki nitelik artışı ve bu yatırımlara yoksul kesimin ulaşımının temin edilmesi, sosyal transfer harcamalarıyla birlikte, dolaysız yoksullukla m6cadele y6ntemi olan ekonomik b6y6menin yoksul yanlısı olmasına da hizmet edecektir. Bu y6n6yle etkin bir yoksullukla m6cadele ř6phesiz t6m politik enstr6manların dengeli ve ahenk içerisinde kullanılması ile tam anlamıyla amacına ulaşacaktır.

2.1.2.3.Yoksullukla M6cadele Programları

D6nya Bankası hemen hemen d6nyanın her b6lgesinde genellikle projenin uygulanacağı 6lkenin h6k6meti ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği halinde, yoksulluğu azaltmak amacıyla projeler uygulamakta ya da bu t6r projelere destek vermektedir (K6r6kmez, 2007: 214).

Şenkal' a (2005) g6re 1980' lerden sonra birçok 6lkede uygulanan neoliberal politikalara dayalı yoksullukla m6cadele programları tazmin edebileceğinden daha b6y6k bir oranda yoksul insan t6retmiştir. Bu bağlamda 6zellikle Latin Amerika'da yapısal uyum programları çerçevesinde uygulanan dolaysız yoksullukla m6cadele programları ilk planda yapısal uyum programlarının olumsuz etkilerinin bir 6l6de telafi edilmesini ve bu yolla uyum programlarına karşı tepkileri yumuşatmayı amaçlamaları y6n6nden diğerlerinden ayrı değerlendirilmelidir (Şenses, 2006: 240). Ancak şu açıkça ifade edilebilir ki, Latin Amerika 6lkeleri bağlamında son d6nemde yapılan 6z6mlerlerin işaret ettiği gibi, yapısal uyum politikaları ile yoksulluktaki

artış arasında, neden sonuç ilişkisi denemese bile bir bağlantı bulunmaktadır (Yalman, 2007: 112).

Gerçektende yapısal uyum politikaları sonucunda artan yoksulluk karşısında birçok ülkede, bir kısmı Dünya Bankası tarafından desteklenen, içerik ve sonuçları bakımından birbirinden farklılıklar gösteren öncelikle gıda, istihdam ve kredi alanlarına yönelen, kimi ülkelerde temel mal ve hizmetlere sübvansiyon uygulamalarını içeren yoksullukla mücadele programları uygulanmaya başlanmıştır (Şenses, 2006: 237-238).

Az gelişmiş ülkelerde uygulanan yoksullukla mücadele programları arasında en büyük ilgiyi yapısal uyum politikalarının olumsuz etkilerini hafifletmek amacıyla, 1980' li yılların ikinci yarısından itibaren Dünya Bankası desteğiyle uygulanan bu programlar çekmiştir (Şenses, 2006: 241).

Hindistan, dolaysız yoksullukla mücadele önlemlerinin en yaygın şekilde uygulandığı ülkelerin başında gelmekte, bu programların ülkenin özellikle yoksulluğun yaygın ve büyümenin yavaş olduğu bölgelerde etkili olduğu ve yoksulluğun azaltılmasında önemli katkılarının olduğu anlaşılmaktadır (Şenses, 2006: 240).

Dolaysız yoksullukla mücadele programlarının etkinliği ve yoksulluğu azaltma konusundaki başarısının sağlanması için üç temel koşulun sağlanması gerekmektedir (Şenses, 2006: 240): birincisi yoksullukla mücadelenin genel kamuoyu tarafından öncelikli bir hedef olarak benimsenmesi ve bu yönde uygulanacak politikaların toplumun yaygın desteğinin sağlanmasıdır. İkincisi hedeflenen yoksul kesimim iyi belirlenmiş olmasıdır. Üçüncü koşul ise uygulamanın şeffaf olması ve her kademedede süratle karar alabilecek bürokratik kadroların var olmasıdır.

Şenses (2006)' e göre bu programların yardımıyla ilgi, örgütlü kesimler yerine, korumasız kesimler üzerine ve hatta hanehalkı içinde bile kadınlar ve çocuklar üzerine çekilerek, neoliberal politikalar öncesinin örgütlü bölüşüm

mücadelesi yok edilmeye çalışılmaktadır. Bölüşümün ana eksenini çalışan kesimlerle diğer kesimler arasındaki sınıf esasına dayalı bölüşüm mücadelesinden korunmalı ve korunmasız ayrımıyla çalışan kesimler arasındaki ve bütünüyle düşük gelirli kesimler içindeki bir mücadeleye çekilmeye çalışılmaktadır. Örgütsel bağlamda da sendikaların yerine sivil toplum kuruluşları monte edilmeye çalışılmaktadır. Gerçekte son dönemde artan ve arzu edilir olan esnek üretim biçimleri, “güçsüzlük” ve “sesini duyuramama” gibi kavramların yoksulluk kavramına yüklediği yeni anlamlar, yoksullukla mücadele konusunda sivil topluma biçilen etkin rol Şenses’ in görüşlerini destekler niteliktedir.

2.1.2.4.Hanehalklarının Geçim Stratejileri

Yoksulların, yoksulluk karşısında aldıkları önlemler, son yıllarda daha çok yapısal uyum politikalarıyla ilişkilendirilse de, burada göz ardı edilmemesi gereken nokta hanehalklarının aldıkları söz konusu önlemlerin çok eskilere dayanması ve yoksulluk tarihi kadar eski oluşudur (Şenses, 2006: 246).

Gerçekte yoksullukla mücadele sistematik yaklaşımlarla sürdürüldüğü gibi kimi mikro ölçekteki çabalarla da desteklenmektedir. Bu bağlamda yoksullukla mücadelenin başlangıç noktasının yoksul hanehalklarının kendileri olduğu söylenebilir (Şenses, 2006: 246). Bu yönüyle hanehalkı geçim stratejileri yoksulluk karşısında bireylerin geliştirmiş olduğu yoksulluk tarihi kadar eski refleksler olarak da düşünülebilecektir.

Çağlayan (2007), 1989 yılında Bulgaristan’dan Türkiye’ ye yaşanan göç sonrası oluşan yoksullukla mücadelede, göçmenlerin temel stratejisinin bir arada yaşama, aile ve akraba dayanışmasının olduğunu belirtmektedir. Bu noktada göçmenler öncelikle başlarını sokacak bir konut inşasına girişmiş, bunun maliyetini ise tüm hanenin gelirini bir havuzda toplayarak karşılamışlar, havuzdaki para hanenin ortak önceliğine göre harcanmış, bu ortak önceliğin ilk sırasında ise evin inşası yer almıştır (Çağlayan, 2007: 92).

Bu durum açık şekilde yoksulluk karşısında göçmen halkın önceliklerine göre geliştirdiği bir geçim stratejisine işaret etmektedir.

Yoksulluğa karşı hanehalkının takındıkları davranış ve önlemler, her ne kadar büyük ölçüde işgücü piyasalarına yönelik olsa da bunlarla sınırlı kalmamış, harcamaların kısılmasından hanehalkı bileşiminin değiştirilmesine kadar bir dizi önlemi de içermiştir (Şenses, 2006: 247). Bu önlemler dört ana başlık altında toplanabilir (Şenses, 2006: 247-249):

-Gıda üretmek, yakacak toplamak gibi geçimlik etkinliklere yönelme ve bu amaçla hanehalkları arasında ve topluluk bazında dayanışmanın artırılması,

-Daha ucuz mal ve hizmetlerin satın alınması, öğün sayısının azaltılması, çocukların okuldan çekilmesi, ev eşyalarının ve sahip olunan araç ve gerecin onarımını erteleme, sağlık, eğitim ve giyim harcamaları yanında sosyal amaçlı harcamaları kısma gibi yollarla hanehalkı tüketim harcamalarının azaltılması ve harcamaların artan ölçüde gıdaya yönlendirilmesi,

-Hanehalkı gelirini artırmak için hanehalkının, yakınlarının katılımıyla genişletilmesi veya yeni doğumları önleme gibi yöntemlerle hanehalkı büyüklüğünü ve bileşimini değiştirmeye yönelme ve başka yerleşim yerlerine göç etme ve bazı ülkelerde kentlerden köylere dönüş anlamında, tersine göçler de aynı kapsamda değerlendirilebilir (Drakakissmith, 1996: 679' dan aktaran Şenses, 2006: 249)

-Daha fazla hanehalkı bireyinin işgücüne katılımının sağlanması ve yeni girişimler yoluyla hanehalkı gelirinin artırılması .

Hanehalklarının geçinme güçlükleri karşısında işgücü piyasalarına yönelik bir çok az gelişmiş ülkede başvurmak zorunda kaldıkları yollardan birisi de enformel sektöre sığınmak olmuş, artan nüfus ve kentlere doğru yaşanan hızlı göç karşısında formel istihdam artışlarının yetersiz kalmasının bir sonucu olarak enformel sektör genellikle formel sektörde iş bulamayanlara, düşük verimlilik düzeyinde ve düşük ücretle de olsa sınırsız

istihdam olanakları sunan bir kesim olarak bir çok gelişmekte olan ülkede hızla genişlemiştir (Şenses, 2006: 250).

Artan yoksulluk karşısında hanehalklarının geliştirdikleri yöntemler arasında kültürel ve ekonomik yapılardan kaynaklanan çeşitlilik, bu konunun basit genellemelere elverişli olmadığını göstermekte (Şenses, 2006: 251) bu durum yoksulluğa karşı geliştirilen ve geliştirilmekte olan mikro düzeydeki önlem ve mücadele yöntemlerinin kültürel, coğrafi, ekonomik ve siyasi koşullara göre farklılaşmakta olduğunu ve elbette ki mücadelenin başarısının ve etkinliğinin de farklılaşacağını göstermektedir.

Hanehalklarının yoksulluk karşısında geliştirmiş olduğu ve uyguladığı bu yöntemler genellikle onların dinamizmini yansıtan olumlu gelişmeler olarak değerlendirilmiş ve bu önlem ve yöntemlerin çoğu “boş zaman” kayıpları, sağlık sorunları, aile yaşamının zorlaşması ve çocukların eğitim sürecinin aksaması gibi önemli kişisel ve toplumsal maliyetlere ve refah kaybına neden olduğu göz ardı edilmiş olmasına rağmen hanehalkının yoksullukla mücadele amacıyla geliştirdikleri söz konusu önlemler birçok durumda, ekonomik sıkıntıların ve çalışma koşullarının kötüleşmesine koşturarak kısıtlı kaynakların kullanılmasına ilişkin kararların alınması ve uygulanması aşamalarında hanehalkı içerisinde çatışmalar yaratmış ve yoksul bireyler ve aileleri için önemli refah kayıplarına neden olmuştur (Şenses, 2006: 253). Bu bağlamda yoksullukla mücadelenin hanehalklarının dinamizmine güvenerek, sistematik yaklaşımlardan bağımsız, eylemsiz kalınarak hallolacağını düşünülmesi, her ne kadar hane halkı önlemlerinin başarılı olması mümkün olabilse bile önemli maliyetleri ve refah kayıplarıyla pek çok ekonomik, siyasi ve sosyolojik olumsuzluklara neden olacağı aşikardır.

2.1.2.5.Mikro Kredi

Bangladeş' te 1976 yılında temelleri atılan grameen (kırsal) bankası, göstermiş olduğu başarı ile son yıllarda geliştirilen en önemli yoksullukla mücadele yöntemi olan “mikro kredi” ile adından söz ettirmiş ve dünya

apında yaygın uygulama alanı bulmaya başlamıştır. Grameen Bankasının önde gelen kurucularından olan Muhammed Yunus 1970' lerde Chittagong niversitesi' nde iktisat bölümünde ğretim yeliği yaparken, Bangladeş' te insanların açlıktan öldüğü müthiş bir yoksulluğun olduğunu (Işık, Işık, 2007: 853) görmüş, bu durum Yunus 'u yoksulluğa karşı zm aramaya sevk etmiştir. Sonuç olarak geliştirilen mikro kredi sistemi, piyasa yönelimli, yoksulları üretime dahil eden, etkin bir zm olarak pek çok yoksulluk çalışmasına örnek teşkil etmiş ve yoksulluk gündemini belirleyen uluslararası kuruluşlarında mali desteğinden yararlanabilmiştir. şenses bu durumun nedenini şöyle ifade etmektedir: “Grameen Bankası uygulaması, bir lde, 1970' li yıllarda azgelişmiş ülkelerde yükselen sosyalist hareketlere karşı, sınıf mücadelesi yerine barışçı, katılımcı ve kadınların sosyoekonomik konumunu güçlendirici bir seçenek sunmaya çalıştığı için de ilgi uyandırmış ve bu özellikleriyle farklı bir sosyoekonomik model olarak, yoksulluk gündemini belirleyen uluslararası kuruluşların mali desteğinden yararlanabilmiştir” (şenses, 2006: 239).

Grameen Bankasının mikro kredi anlayışının temeli, fakirlerin kullanılmayan yada eksik kullanılan yeteneklerinin olduğu varsayımına dayanmaktadır. Yoksulları yoksul yapan, onları kuşatan kurumlar ve politiklardır. Dolayısıyla söz konusu kurum ve kuruluşlarda gerekli değişiklikleri yapmak yoksulluğu ortadan kaldıracak, yoksulluğu sadaka ve hibelerle ortadan kaldırmaya çalışmak esasında insanların girişimcilik ruhunu öldürecek ve yoksulluğun devam etmesine neden olarak bağımlılık yaratmasına neden olacaktır (Işık, Işık, 2007: 854).

Mevcut finansal kurumların sundukları hizmetlerin yoksul bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasında yüksek maliyet, yüksek risk ve uygunluk başlıkları altında toplanan bazı yetersizlikleri mevcuttur. Bu nedenle geleneksel finans kurumları yoksul bireylere verdikleri kk kredileri çok yüksek faiz oranları ile fiyatlandırmaktalar hatta kredi kullanımını kısıtlamaktadırlar. Bu nedenle maliyet, risk, finansal ürün tasarımında ayrıca

kredi portföyünün yönetiminde geleneksel finans kurumlarından farklı yaklaşımlar sergileyebilecek bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmuştur (Temizel, 2006: 9). Mikro finans kurumlarının ortaya çıkması yalnızca yoksul kesimlerin finansal hizmet gereksinimlerinin karşılanması gerekliliğinden değil aynı zamanda bölgesel ve küresel yoksullukla mücadele çabalarının eksikliğini hissettiği, sürdürülebilir ve piyasa temelli bir sisteme duyulan gereksinimdir (Temizel, 2006: 9).

Mikro kredi sistemi günümüzde makro düzeyde bir çok ülke tarafından gerek yoksullukla mücadelede gerekse bölgeler ve cinsiyetler arası gelir farklılıklarının ortadan kaldırılmasında önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (İTO, 2004: 17). Mikro finansman kuruluşlarının amaçları şöyle tanımlanabilmektedir (Temizel, 2006: 10):

- Yoksulluğu azaltmak,
- Kadınlara ve engellilere istihdam alanı sağlamak,
- İstihdamı artırmak,
- Mevcut işletmelerin büyümesini ve faaliyetlerini çeşitlendirmesini sağlamak,
- Yeni işletme kuruluşunu özendirmek.

Kırsal alanlara yönelik olarak etkinlik gösteren Grameen Bankasının getirdiği en önemli yenilikler arasında, kredilerin tamamına yakınının maddi karşılık aranmadan yoksul kadınlara verilmesi ve yeni tarımsal ürünler yanında, tarım-dışı etkinliklerin özendirilmesi ön plana çıkmış, böylece üretim ve istihdamın çeşitlendirilerek artırılması ve yoksulların hayırseverlik unsuru olmaktan çıkarılarak üretim sürecine dahil olması amaçlanmıştır (Şenses, 2006: 239).

Şenses (2006)'e göre yatırım danışmanlığı hizmetleri sunularak kredilerin verimli kullanılmasının ve tamamına yakınının geri dönmesinin sağlanması bu uygulamanın ilgi çeken diğer özellikleri arasındadır. Ayrıca bu uygulama üretime, üretim sürecinde krediye, topluluk olarak örgütlenme ve

birlikte hareket etmeye, en yoksul bireylerin ve bunun da ötesinde, yoksul bireyler olarak kadınların hedeflenmesine ve hedeflenen kesimin sosyoekonomik gelişmesine verdiği önem bakımından özgün unsurlar taşıyan önemli bir girişim olarak değerlendirilebilmektedir (Şenses, 2006: 239).

Mikrokredi alanındaki dünya uygulamalarını temelde iki başlık altında ele almak mümkündür (İTO, 2004: 51): birincisi, Grameen tipi mikrokredi uygulamaları diğeri ise yardımlaşma grupları esasına dayalı yöntemdir. Grameen bankasının kredi verme politikası geleneksel bankacılık sisteminden tamamiyle farklıdır. Mikrokredi sisteminde kredi alacak bireyler geleneksel bankacılık sisteminde olduğu gibi bankaya başvurmamakta aksine kredi verilecekleri banka belirleyerek kredi vermek için çaba sarfetmekte, yine geleneksel bankacılık sisteminden farklı olarak kredi vermek teminata bağlanmamakta, bu sistemde kağıtlara değil insanlara güven esas teşkil etmektedir (İTO, 2004: 54). Kredi almak için müşterilerin ne kadar birikiminin olduğunu göstermeleri gerekmekte aksine ne kadar yoksul olduklarını göstermeleri gerekmekte, hedef kitle olarak seçilen gruplarda yer alan herkes prensip olarak kredi alma hakkına sahiptir (İTO, 2004: 55). Kredi verilirken kişilerin bakmakla yükümlü oldukları çocuk sayısı ve başka herhangi bir kurum, kuruluş yada dernekten yardım alıp almadıkları gibi hususlar da dikkate alınmaktadır (İTO, 2004: 56).

Grameen sisteminin en önemli özelliklerinden bir diğeri kredi alan kişilerin, kendi yörelerinde yapabilecekleri faaliyetlerin ne olduğunu en iyi kendilerinin bilecek olması veya bu konuda grubun diğeri üyelerinden destek alacak olduklarından dolayı söz konusu kredinin kullanımı sırasında kesinlikle banka tarafından etkilenmemesidir (İTO, 2004: 58).

Sistemin ilk dönemlerinde mikrokredi uygulamalarında verilen kredilerin dönüşünün temin edilmesi için dayanışma grupları uygulaması kullanılmıştır. Dayanışma grupları oluşturulmasının temel mantığı, herhangi bir teminat

göstermeyen yoksulların aldıkları kredilerin geri ödenmesinin sağlanması için grubun bir üyesinin kredi geri ödemesini zamanında yerine getirmemesi durumunda grubun diğer üyelerinde bir daha ilgili finans kurumundan kredi alamaması ve bu durumun oluşmaması için grup içerisinde hem destek hem de baskı oluşturarak sosyal güvence denilen bir mekanizma oluşturulmak istenmesidir (Gökyay, 2008: 20). Kaldı ki; kredinin geri dönüşümünün gerek uygulandığı birçok ülkede ve gerekse Türkiye’de uygulanan birkaç ilde neredeyse yüzde100 olduğu belirtilmektedir (Altay, 2007: 61).

Mikrokredi sisteminde kredi üyelere sıra ile verilmekte, herkese aynı anda ve grubun tüm üyelerinin borçları sona ermeden hiç bir üyeye ikinci kez kredi verilmemektedir. Kredinin geri ödenmemesi durumunda uygulanacak en büyük yaptırım ise ilgili grupta yer alan diğer bireylerin bir daha borç alamayacak olmasıdır. Dolayısıyla grupta kredi borcunu ödemeyen üyeler üzerinde ciddi bir grup baskısı oluşmakta, eğer herhangi bir üye borcunu gerçekten ödeyememe durumuna gelmişse, grubun diğer üyeleri tarafından maddi yönden desteklenmektedir. Çünkü bu sistemde tüm üyeler bir daha kredi uygulamasından yararlanamama tehdidi ile karşı karşıyadırlar ve herhangi bir üyenin ödenmeyen borcundan bağlı olduğu grup, grubun ödenmeyen borcundan ise merkez sorumlu tutulmuştur (İTO, 2004: 58-59).

Sistemin felsefesi, yoksulların da uygun fırsatlar verilmesi durumunda yatırım ve tasarruf yapabilecekleri, yapılması gerekenin özellikle finansman alanında karşılaşılan zorlukların esnek uygulamalarla, teminatsız ve kefilsiz, güven unsuruna dayanarak başarıya ulaştırılmasının sağlanmasıdır (Gökyay, 2008: 13). Bu bağlamda mikro kredi sistemi vasıtasıyla yoksul bireye yemesi için balık verilmez. Ona nasıl balık tutacağıda öğretilmez. Tüm bunların ötesinde yoksul bireyin balık tutmak için bir ağ veya kayık alması yada kiralaması sağlanır (Dündar, 2007: 2).

Tüm yönleriyle mikro kredi sistemi bir değerlendirmeye tabi tutulması durumunda uygulamanın yoksul dostu, işbirlikçi, güven temelli, piyasa yanlısı, girişimciliği teşvik edici, ve yenilikçi bir yoksullukla mücadele yöntemi

olduğu söylenebilir. Bu bakımdan 2005 yılını BM'ler "Mikrokredi Yılı" ilan etmiş ve böylece mikro finansman birçok ülkenin yoksullukla mücadele programında bir yöntem olarak görülmeye ve uygulanmaya başlanmıştır (Altay, 2007: 62).

2.1.2.6.Dış Yardım ve Hibeler

Dış yardımların yoksulluğun azaltılması konusundaki katkıları son yıllarda önemli bir araştırma konusu olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu araştırmalar dış yardımların yoksulluğun azaltılması üzerindeki etkisini belirlemek kadar, dış yardım veren ülkelerin ve uluslararası kuruluşların bu konudaki içtenliklerinin sınanması için de iyi bir fırsat oluşturarak, yoksullukla mücadele uluslararası düzlemde ele alındığında, dış yardımların verilmiş amaçları, miktarı, koşulları, değişik türleri, ülkeler arası dağıtım kriterleri ve yoksullara ulaşma derecesi en başta dikkate alınması gereken konular arasında gelmektedir (Şenses, 2006: 253). Ancak dış yardımların yoksulluk üzerindeki etkileri konusunda net bir sonuca ulaşmak, dış yardımların yoksulluk düzeyi üzerindeki doğrudan etkisinin, belirlenmesi çok daha güç olan büyüme yoluyla dolaylı etkisiyle birlikte değerlendirme zorunluluğunun güçlüğünden kaynaklanmaktadır (Şenses, 2006: 255-256).

Dış yardımların giderek yoksulluğun azaltılması amacına kanalize edileceğine ilişkin yaygın söyleme karşılık dış yardımların çok düşük düzeylerde kaldığı ve yardımların ülkeler arasında dağıtımında başta sanayileşmiş ülkelerin jeopolitik çıkarları olmak üzere pek çok farklı kriterin ön plana çıktığı görülmektedir (Şenses, 2006: 255-256).

Pogge (2006)' a göre küresel yoksulluğu göz ardı etme gerekçelerinden birisi, başarısız kalkınma yardımları tarihinin dünyadaki yoksulluğun para akıtılarak çözülemeyeceğini göstermiş olmasıdır. Ancak yine Pogge' a göre resmi kalkınma yardımlarının, kalkınmaya katkı sağlamak adına işe yaramadığı doğru olabilmekle birlikte bu durum yukarıdaki gerekçeyi destekleyen bir kanıt olamaz. Çünkü bu tür yardımların çoğu kalkınmayı

sağlamaktan çok, karşılığını verebilecek ve buna istekli aktörlere yani bağış yapan ülkelerdeki ihracatçı firmalara ve stratejik açıdan önemli gelişmekte olan ülkelerin siyasal-ekonomik seçkinlerine tahsis edilmektedir. Gerçektende soğuk savaşın ardından, gelişmekte olan devletlerin siyasi desteğine olan ihtiyaç azaldıktan sonra (küresel yoksulların ihtiyaçlarının ve gelişmiş ülkelerin onlara yardım edebilme kapasitesi azalmamasına rağmen) kalkınma yardımlarında önemli ölçüde bir kısıntıya gidilmiş olmasıdır (Pogge, 2006: 14).

Bu durum, dış yardımların yoksul ülkelerin öncelikle istihdam yaratan sektörlerine, alt yapı yatırımlarını geliştirici özellikle eğitim ve sağlık gibi beşeri sermayeyi artırıcı ve kalkınmayı tetikleyici alanlara yönelik olarak veya direkt yoksul kesimlere yönelik gıda vb. aynı yardımlarla yoksullukla mücadele amacına yönelik olmaktan ziyade, sanayileşmiş ülkelerin siyasi ve ekonomik çıkarlarına hizmet etmek maksadıyla ve yoksul ülkelerin söz konusu yardımlara bağımlılığını artırmak için kullanılan politik hamleler olduğu yönünde şüpheleri artırmaktadır. Bu durum dış yardımların yetersiz miktarda ve etkinsiz olduğu ile yakından ilişkilidir. Ayrıca, zengin ülkelerin Birleşmiş Milletler kurumlarına kıyasla daha fazla egemen oldukları, IMF ve Dünya Bankası gibi ayrıcalıklı konuma sahip (Sachs, 2005: 286) iki uluslararası kurumun diğer Birleşmiş Milletler kurumları ile daha fazla yakın işbirliği içerisinde olmaması (Sachs, 2005: 287) yoksulluğun uluslararası bağlamda etkin ve kollektif bir mücadelede kararlı bir gündem maddesi olarak ele alınamamasının diğer önemli nedeni olduğu söylenebilir.

Uluslararası kurum ve kuruluşların yoksulluğa karşı ilgilerinde özellikle son dönemde bir artış gözlenmekle birlikte, söz konusu ilginin hedeflere ulaşma konusunda göstereceği başarı işbirliği, samimiyet ve elbette kararlılığa bağlıdır. Kaldı ki, Sachs' a göre yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerin zaten taahhüt ettikleri sınırlar içerisindeki yardımlarla yani gayri safi milli hasıllarının % 0,7 ki; her 10 doların sadece 7 centi yoksullukla mücadelenin başarılmasını sağlayabilecektir (Sachs, 2005: 288). Zengin

Ülkelerin taahhüt ettikleri gayri safi milli hasıllarının % 0,7' si gibi bir rakamla her yıl yoksul ülkelere yaklaşık olarak ortalama 235 milyar dolarlık (2003 fiyatları baz alınarak) bir yardım temin edilebilir ve söz konusu yardım bin yıl kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için yeterli olacaktır (Sachs, 2005: 299). Bu bağlamda söz konusu samimiyetsiz bir kararlılıkla küresel anlamda yoksullukla mücadelede göz boyayıcı gelişmeler dışında olumlu mesafeler katedilemeyecektir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve herhangi bir konuda uzmanlaşmış kurumların idare meclislerinin çoğunda geçerli olan "bir ülke bir oy" ilkesi İMF ve Dünya Bankasında "bir dolar bir oy" (Sachs, 2005: 286-287) halini almakta ve bu durum küresel yoksullukla etkin şekilde mücadele edilememesi ve hedeflerin yerine getirilememesi durumunda, söz konusu Uluslararası kurum ve kuruluşlara olan güvenin sarsılmasına ve bu kurumların mevcudiyetlerinin ve meşruluklarının sorgulanmasına neden olacaktır.

Tüm bunlar değerlendirildiğinde uluslararası kuruluşların ve sanayileşmiş ülkelerin söylem düzeyinin ötesine geçmeyen sınırlı katkıları karşısında, yoksulluğun azaltılması konusundaki çabaların ulusal düzeyde yoğunlaşmasının kaçınılmaz (şenses, 2006: 300) olması gerektiği söylenebilir.

2.2. Dünya Bankası'nın Yoksullukla Mücadeleye Getirmiş Olduğu Yaklaşımlar

Dünya Bankası, yapısal denge ve yoksullukla mücadelede başarılı olmak için; ekonomik büyüme, beşeri kaynakların kalitesini artırma, ekonomide büyüme gerçekleşirken zayıf kesimlerin korunması için temel sosyal hizmetlere daha çok pay ayırma, sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi suretiyle karar mekanizmalarında demokratik katılımı sağlama, kalkınma ile birlikte çevreyi koruma ve ilgili ülkenin dünya bankasına olan borçlarını düzenleme gibi ana alanlarda çalışmaktadır (Açıkgöz, Karagl, 2007: 202). Dünya Bankası' nın yoksullukla mücadelede izlediği politikalar zamanla

değişmiştir. 1960' lı yıllarda birçok kalkınma iktisatçısına göre yoksulluğun azaltılmasında en iyi yol geliştirmekte olan ülkelerin sanayileşmesini hızlandırmak ve altyapı yatırımlarının artırılması olmuş, 1970' li yıllarda ise kırsal kalkınmaya daha fazla önem verilmeye başlanmıştır (Uzun, 2003: 159). 1980'lerde ise durum tamamen farklılaşmıştır. Çünkü Dünya'da yaşanan petrol krizleri sonucunda yükselen petrol fiyatları, birçok geliştirmekte olan ülkede cari açığın ve enflasyonun yükselmesine neden olmuş, artan borç, buna karşılık azalan döviz gelirleriyle birlikte önemli makro ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır. Bunun sonucunda Dünya Bankası' nın ağırlıklı olarak ilgisi yoksullukla mücadeleden çok makro ekonomik dengenin sağlanmasına kaymış böylece piyasanın rolünün artırılmasına ve kamunun ekonomi üzerindeki ağırlığının azaltılmasına yönelik, neoliberal politikaların temelini teşkil ettiği ekonomik reform programları aktif bir şekilde desteklenmeye başlanmıştır (Uzun, 2003: 159). Ayrıca yine bu dönemde başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere, Türkiye'nin de bulunduğu birçok geliştirmekte olan ülkede artık sürdürülemeyen ithal ikameci sanayileşme stratejisi, ekonomik kalkınma literatüründen hızla kaybolmuştur (Doğruel, Doğruel, 2006: 23).

Bir kalkınma stratejisi olarak dışa açılmanın gerektirdiği politikaların tasarlanması ve uygulanmasında, doğuşu 1989 yılında borç krizinin çözülmesi için hazırlanan Brady planına dayanan "Washington uzlaşması" (Washington consensus) ile ortaya konulan ilkeler önemli ölçüde belirleyici olmaktadır (Doğruel, Doğruel, 2006: 24). Dünya' da 1980' lerin sonu ve 1990' ların başında Sovyetler Birliği' nin dağılmasıyla yaşanan değişim rüzgarları ve dünya siyasetinde yaşanan gelişmeler eski doğu bloku ülkelerinin piyasa deneyimlerinin başlangıç noktası olmuştur. Williamson (1990)' ın "Washington Mutabakatı" olarak bilinen tavsiyeleri Latin Amerika ve Sahra altı Afrika gibi geliştirmekte olan bölgelerde temelde dönüşüm içerisinde olan politik manzaranın yaşattığı değişim dalgalarından ilham almıştı (Rodrik, 2006: 974). 10 maddeden oluşan serbest piyasa yönelimli neoliberal politikaları içeren bu reform paketi, IMF ve Dünya Bankası' nın görüşlerini

içeren ve temelleri 1980' li yılların başına kadar giden yapısal uyum politikalarının özeti niteliğini taşımaktaydı (Soyak, 2004: 37). Washington Mutabakatı görüşünün temelde istikrarla (stabilization) birlikte uyum (adjustment) stratejisinin, enflasyonu kontrol altına almayı ve makroekonomik istikrarsızlığı genellikle azaltmayı, bunlara ilaveten tüketim ile üretimin yapısını değiştirmeyi ve ekonominin esnekliğini ve verimliliğini artırmayı amaçladığı savunulmaktadır (Ahrens, 2002: 4).

Söz konusu reformların sonuçları üzerinde genel olarak uzlaşılan şey ise; istenildiği gibi bütünüyle başarılı olmadığıydı. Hatta en ateşli destekçileri bile Latin Amerika' da ekonomik büyümenin beklentilerin altında gerçekleştiğini, eski Sovyet ekonomilerinde ise “geçiş krizi” nin beklenenden daha derin ve daha uzun süreli olduğunu kabul etmekteydiler (Rodrik, 2006: 974). Bu bağlamda 1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerin yaşadıkları ekonomik ve sosyal problemlerin nedeninin Washington Mutabakatı altında uygulanan neoliberal reformlar olduğu yönündeki iddia her ne kadar abartılı olsa da; açıkça belirtmeli ki söz konusu problemlerin bir kısmı neoliberal reformlar uygulanmadan uzun zaman önce var olmakla birlikte reform uygulamaları sorunları ağırlaştırmıştır (Öniş, Şenses, 2005: 267).

Gerçektende 1990' lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerin girmiş olduğu ekonomik krizler bu önerilerin yeterliliği konusunda kuşku doğurmaya başlamış, 1997 yılında o dönem IMF başkanı olan Michel Camdessus, Arjantin' de yaptığı bir konuşmada “ikinci kuşak (second generation)” yapısal reformların oluşturulması gerekliliği üzerinde durmuştur (Doğruel, Doğruel, 2006: 25). Camdessus, ikinci kuşak yapısal reformların en kritik noktasını, devletin ekonomideki rolünün dönüşümünün tamamlanması olarak belirtmiş, bu yeni yaklaşım Dani Rodrik tarafından “Augmented Washington Consensus” (Genişletilmiş Washington Mutabakatı) olarak adlandırılmıştır (Doğruel, Doğruel, 2006: 25). Tablo 2.1. Washington Mutabakatı' nın 10 maddeden oluşan orijinal halini ve bu 10 maddeye ek olarak yine 10 madde ile Genişletilmiş Washington Mutabakatını göstermektedir. Genişletilmiş

Washington Mutabakatı açıkça “yönetişim” kavramına da vurgu yapmaktadır. Ayrıca yoksulluğun azaltılmasının hedeflenmesi gibi yoksulluk sorununu da gündemine alan bir madde söz konusudur.

Doğruel ve Doğruel (2006)’e göre gelişmekte olan ülkelerde 1990’larda da borç sorunu ağırlığının hissettirmeye başlamıştır. Ayrıca birçok politika aracının yıpranması sonucu, ağır borç yükü altında olan gelişmekte olan ülkelerin politika üretme konusundaki hareket yeteneği oldukça azalmıştır. Bu araçlardan birisi de yerel paradan dolara kaymanın, istikrar programı uygulayan bir ülkede hükümetlere yaratabileceği sıkıntıdır. Tasarruf aracı olarak dövizin kullanılmaya başlanması ve hükümetlerin bunun üzerine vergi koymaktaki çekingenlikleri, dövizin kısa dönemli beklentilerle çok fazla hareket etmesi iç piyasalarda istenmeyen dalgalanmalar olmasına yol açmaktadır. Bu durum ise kırılma eğilimi artırdığından büyüme için gerekli olan güven ortamı sağlanamamakta ve ekonomi güven ortamının sağlanabileceği denge noktasından uzaklaşmaktadır. Bu durumda “Washington Mutabakatı”nın ve “Genişletilmiş Washington Mutabakatı”nın bu güven ortamını sağlamaya yönelik çabalar olduğu düşünülebilir (Doğruel, Doğruel, 2006: 73).

1980’lerin başından itibaren Reagan ve Thatcher’ in neoliberal iktisat politikası anlayışıyla da desteklenen yapısal uyum programlarının temel araçları hemen her ülke için benzer özellikleri içermiştir (Soyak, 2004: 37). Thatcher’ in 1980’lerde yaptığı radikal neoliberal reformlar sonrasında yaygın muhalefete karşı verdiği cevabın “başka seçenek yok” şeklinde olması Chang ve Grabel’ e göre “Geçen yüzyılın son çeyreğinde tüm dünyada iktisat politikası tartışmalarına egemen olan neoliberal dogmacılığın utkulu, kibirli ve dar görüşlü tutumunu olduğu gibi yansıtmaktadır” (Chang, Grabel, 2005: 11). Söz konusu durum piyasa sisteminin sevimsiz yönlerinin -eşitsizlik, işsizlik, adaletsizlik- yaşamın gerçekleri olarak kabul edildiği bir dünyada yaşıyor oluşumuzla bununsa kapitalizmin başarılarından ziyade akla yatkın bir alternatifinin olmayışı (Krugman, 2001: 6) ile yakından ilişkilidir. Böylece neoliberal politikalar tek başarılı reçete olarak dünya üzerinde hakim kılınmış,

yetersiz yanlarına karşı getirilen yine neoliberal temelli çözüm ve öneriler, radikal değişiklikler ve başlı başına politik dönüşümler gerçekleştirmekten uzak kalmıştır.

Tablo 2.1. Genişletilmiş Washington Mutabakatı

Genişletilmiş Washington Mutabakatı	
Orjinal Washington Mutabakatı	Genişletilmiş Washington Mutabakatı
1.Mali Disiplin	11.Kurumsal yönetim
2.Kamu harcamalarını yeniden yönlendirme	12.Yolsuzlukla mücadele
3.Vergi reformu	13.Esnek işgücü piyasaları
4.Finansal serbestleşme	14.DTÖ antlaşmaları
5.Birleştirilmiş ve rekabetçi döviz kurları	15.Finansal kurallar ve standartlar
6.Ticaretin serbestleştirilmesi	16."İhtiyatlı" sermaye hesabının açılması
7.Doğrudan yabancı sermayeye açıklık	17.Aracı olmayan döviz kuru rejimleri
8.Özelleştirme	18.Bağımsız merkez bankası/enflasyon hedeflemesi
9.Deregülasyon	19.Sosyal güvenlik ağları
10.Mülkiyet haklarının korunması	20.Yoksulluğun azaltılmasının hedeflenmesi

Kaynak: Rodrik, 2006

2.2.1.Dünya Bankası'nın 1990'lı Yıllarda Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları

1990 yılında Dünya Bankası tarafından "Washington mutabakatı" na paralellikler sergileyen ve özel olarak yoksullukla mücadeleye ayrılan bir Dünya Kalkınma Raporu hazırlanmıştır. Söz konusu rapor Şenses' e göre Dünya Bankası' nın yoksulluk konusuna bakış açısındaki temel değişikliği yansıtmaktadır (Şenses, 2006: 41).

1990 Dünya Kalkınma Raporunun yoksullukla mücadele konusundaki temel vurguları şu şekilde özetlenebilir (Ingham 1995' ten aktaran Uzun, 2003: 160-161):

-Ekonomik Büyüme: Dünya Bankası hiçbir ülkenin ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeden yoksulluğu azaltamayacağını iddia etmekte ancak ekonomik büyümenin deseninde önem arz ettiğini belirtmektedir. Bu noktada

banka daha çok emek yoğun sanayiye ve geniş tabanlı tarımsal kalkınmaya dayalı bir büyüme stratejisini önermektedir. Dünya Bankası' nın 1990 raporu yoksulluk konusunu uzun bir aradan sonra yeniden gündemine alması açısından yeni olmakla birlikte yoksullukla mücadele önerileri açısından büyük ölçüde 1980 öncesi söylemine geri dönüş olarak nitelendirilebilecek öneriler içermektedir (Şenses, 2006: 41).

Büyüme stratejisi konusunda tartışmalar mevcut olmasına karşın, hızlı ve her kesimin yararlandığı bir büyüme olmaksızın yoksulluğun ortadan kaldırılamayacağı konusunda bir uzlaşma söz konusudur.

-İnsana yatırım yapmak: Dünya Bankası büyümenin nimetlerinden yoksulların yararlandırılması için eğitim, sağlık ve aile planlamasına ağırlık vermekte, bu noktada özellikle kadınların eğitiminin büyük önem arz ettiği belirtilmektedir.

-Ekonomik denge: Dünya Bankası'nın 1980' li yıllardan beri izlediği yapısal uyum politikalarının gelişmekte olan ülkelerde yoksulları olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Bu yüzden Dünya Bankası ekonomik reform ve makro ekonomik denge konusunda ısrarını sürdürmekte ancak bu politikaların yoksullar üzerindeki olumsuz etkilerini bertaraf etmek amacıyla toplumda zarar görebilecek kesimler için güvenlik ağları oluşturulması, kamu harcamalarından temel sosyal hizmetlere giden payın artırılması ve yoksullara yönelik sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılması gibi önlemlerin alınması istenmektedir.

-Katılım ve çevre: Yoksulluğun azaltılması için bu sorunun muhatabı olan kesimlerin proje tasarımı ve söz konusu projelerin uygulamasına katılımları sağlanmalı ve bu amaçla sivil toplum kuruluşları güçlendirilmelidir. Bu bağlamda yoksulların yönetime daha etkin ve aktif katılımlarının gerçekleştirilmesi için demokrasi güçlendirilmelidir. Ayrıca yoksullar için yaratabileceği olumsuzlukların önlenmesi için çevrenin korunması gerektiği de önemle vurgulanmaktadır.

-Dünya Bankası borçları: Dünya Bankası yoksulluğun azaltılmasına yönelik olarak borç verme hedefini giderek ön plana çıkarmış, özellikle yoksullukla mücadele kapsamında beşeri kaynakların geliştirilmesi, kırsal bölgelerdeki temel altyapı hizmetlerinin gerçekleştirilmesi, sosyal sektörlere daha fazla kaynak temin edilmesi ve çevrenin korunması gibi alanlara kaynak sağlama eğilimindedir.

1990 Dünya Kalkınma Raporu, yoksulluğu azaltma stratejilerinin en önemli öğelerini “işgücü yoğun büyüme”, “beşeri sermayeye yatırım” ve yoksullar için oluşturulacak “güvence ağları” olarak belirlemiş, güvence ağlarını, maliyeti asgariye indirilmesi gereken ve ancak ekonomik kriz koşullarında başvurulması gereken bir son çare olarak görmüştür (SYDTF Nihai Rapor, 2004: 11). Birinci nesil yoksullukla mücadelenin teorik yapısını, 1980’lerin makro ekonomik istikrarına yönelik politika çatısını oluşturan “Washington mutabakatı” ve yoksulluğu azaltma konusunda ekonomik istikrarla birlikte yeterli olacağı düşünülen ekonomik büyüme oluşturmaktadır.

2.2.2.Yoksulluğu Azaltma Strateji Bildirileri (Poverty Reduction Strategy Papers (PRPS))

IMF ve Dünya Bankası yoksul ülkelerin yönetemeyecekleri düzeyde borç yükleriyle karşı karşıya kalmalarını önlemek, ülkelerin sürdürülebilir bir dış borç pozisyonu oluşturmalarına yardımcı olmak amacıyla 1996’ da Ağır Borç Yükü Altındaki Yoksul Ülkeler (HIPC) İnsiyatifini başlatmıştır (Delice, Işık, 2007: 170).

Dünya Bankası' nın 1999 yılı başlarında önerdiği “Kapsamlı Kalkınma Çerçevesi”(Comprehensive Development Framework (CDF)), “uyumla birlikte büyüme” stratejisinin beklenen sonuçları vermemesi ve yoksulluğun azaltılması konusunda olumsuz sonuçlar yarattığına dair eleştirilerin giderek artması üzerine geliştirilen (Yalman, 2007: 111) bir yaklaşımdı. Ekim 1999’ da Dünya Bankası ve IMF' nin İcra Direktörleri Kurulları düşük gelirli ülkelere gelecekte yapılacak yardımların ülkenin PRSP' si temeline dayandırılmasına

karar verdi (Delice, Işık, 2007: 172). Ayrıca daha önce bahsettiğimiz HIPC insiyatifi altında gerçekleştirilecek tam ve geri dönülmez borç indirimlerinin gerçekleştirilmesi için karşılanması gereken kriterlerden birisi de PRSP' nin hazırlanıp uygulamaya konmuş olmasıdır (Delice, Işık, 2007: 170).

Ağustos 2001' e gelindiğinde IMF ve Dünya Bankası 1999' da benimsenen yaklaşımlar üzerine yoksulluğun azaltılması stratejileri (Poverty Reduction Strategy Paper/ PRSP) ile ilgili kapsamlı bir bildiri yayınlamış, söz konusu bildiri Eylül 1999' da Ağır Borç Yükü Altındaki Yoksul Ülkeler (HIPC) İnsiyatifinin bir parçası olarak hem çok uluslu finansal ve kalkınma kurumlarının önemli politika araçlarını hem de küresel entegrasyon içinde uluslararası kamu politikalarının daha geniş ölçüde yakınlaşmasını temsil etmiştir (Uzun, 2003: 163).

Genel olarak yoksulluğu azaltma stratejileri, bir ülkenin makro ekonomik, yapısal ve sosyal politikalarını ve programlarını üç yıl veya daha uzun bir süreyi aşkın olarak belirlemeyi ve geniş tabanlı ekonomik büyümeyi, bunun yanında ortak dış finans ihtiyacını ve büyük finansman kaynaklarının da teşvik edilmesini amaçlamaktadır (World Bank 2001a aktaran: Craig ve Porter, 2003: 53).

1990' lı yıllara kadar kalkınma amaçlı yardım ve projeler yoksullukla mücadele konusunda beklenen sonuçları yaratmamış bu nedenle PRSP' lerin amacı kalkınma çabalarını yoksullukla mücadele üzerine yoğunlaştırmak (Uzun, 2003: 163) olmuştur. Bu bağlamda ulusal hükümetler tarafından iç ve dış katılımcılarla birlikte CDF ilkeleri temelinde hazırlanacak PRSP' ler, yoksulluğun azaltılmasını öngören politikaların, düşük gelirli ve dış borçlarının kısmen ya da tamamıyla silinmesini isteyen ülkeler tarafından izlenecek tutarlı ve büyüme yönelimli makroekonomik politikalarla bütünleştirilmesi içindi (Yalman, 2007: 112). CDF ile PRSPs' ler arasındaki ilişki kafa karıştırıcı olmakla birlikte, CDF' nin varış yeri, PRSP' nin ise rota olarak seçildiği şeklindeki düşünce muhtemelen uygun olacaktır (Levinsohn, 2002: 3).

PRSP' ler pratikte yoksulluğu azaltmak için üç veya dört çatallı yaklaşımlar önermektedir (Craig, Porter, 2003: 53-54):

- Fırsatı desteklemek (Promoting Opportunity): Özellikle geniş tabanlı büyüme, bundan kastedilen ise yoksul yanlı büyümedir.
- Kolaylaştırılmış Yetkilendirme (Facilitating Empowerment): Yolsuzluk karşıtı ve kamu hesap verme sorumluluğu tedbirleri ile beslenen, iyi yönetim (Good Governance) tarafından desteklenen, mali idareden adem-i merkezîyetçi yönetime dağıtılan bir dizi politika düzenlemelerini içerir.
- Güvenliğin artırılması (Enhancing Security): Özellikle beşeri sermayeyi artırıcı yatırımları içeren önlemler örneğin; sağlık ve eğitim alanlarına yatırım gibi. Söz konusu üçüncü bileşen çoğu kez dördüncü bileşeni de bünyesinde barındırmaktadır; bunlar uyum süreçlerinin marjinal veya olumsuz etkileri için “sosyal güvenlik ağları” ya da “sosyal korunma tedbirleri” olarak adlandırılan özel amaçlı finansman düzenlemeleridir.

Yukarıda bahsedilen üç temel bileşenle ifade edilen sadece neoliberal piyasa fırsatının bileşenlerini somutlaştıran 1990' ların ideolojik mutabakatı değil buna ek olarak, sosyal demokratik “yetkilendirme” ve “muhafazakar güvence” (conservative security) dir (Craig, Porter, 2006: 81). Ancak merkezi, ara ve yerel yönetim yapıları için biçilen uygun roller yoksulluğu azaltma planları içerisinde çözümlenmemiş konulardır (Swallow, 2004: 302).

Dünya Bankası ve IMF PRPS' ler için tek bir şablonun olmadığını belirtmek için gayret sarfetmiş olsa da; her ülkenin PRSP' sinin izlemesi gerektiği umulan 5 ilke söz konusudur (Levinsohn, 2002: 4):

- Ülke-güdümlü ve ülkeye ait formülasyon, gerçekleştirme ve sonuç temelli, gözetim için geniş tabanlı katılımcı süreçlere dayanmak,

- Sonuç-yönelimli, yoksullara yararlı olacak çıktılara odaklanmak,
- Alanında kapsamlı bir şekilde yoksullukla mücadele için yoksulluğun ve yoksulluğun ölçümlerinin nedenlerinin çok boyutlu doğasının tanınması,
- Ortaklık-yönelimli, eylem için zemin hazırlayan, ülke stratejilerini destekleyen kalkınma ortaklarının (iki taraflı, çok taraflı, sivil toplum) eşgüdümlü katılımı,
- Yoksullukla mücadele için orta ve uzun dönemli perspektife dayanan, sürdürülebilir yoksullukla mücadelenin birdenbire başarılamayacağını farkındalığı.

PRSP 'lerin yoksul ülkelere yönelik tüm dış yardımlar için dayanak olması hedeflenmekte, bu süreç ise esas itibariyle Dünya Bankası' nın daha önce kabul etmiş olduğu CDF ilkelerinin yürütülmesinin bir yolu (Delice, Işık, 2007: 172) olarak görülmektedir. Gerçektende Dünya Bankası ve IMF' e ek olarak birçok iki taraflı (bilateral donors) ve çok taraflı (multilateral donors) bağışçılar, PRSP' ler de öncelik verilmiş ve açıkça belirtilmiş olan aktiviteleri destekleyeceklerini açıkça belirtmişlerdir (Swallow, 2004: 301).

Eylül 2000'de toplanan BM Genel Kurulu'nda 147 devlet ya da hükümet başkanı "küresel düzeyde insan onuru, eşitlik ve esenlik ilkelerinin güçlendirilmesi için topluca taşıdıkları sorumluluğu" kabul ederek Binyıl Bildirgesi'ni ilan etmişlerdir (<http://www.un.org.tr/index.php?LNG=1&ID=21> erişim tarihi: 31.07.2010). Söz konusu ilkelerin hayata geçirilmesi için sekiz Binyıl Kalkınma Hedefi belirlenmiş ve gerçekleştirilmesi öngörülen bu hedefler "Millenyum Kalkınma Amaçları (Millenium Development Goals)" olarak adlandırılmıştır. Milenyum Kalkınma Amaçları şunlardır:

1.Aşırı Yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak,

- 1990 ile 2015 yılları arasında günlük 1 doların altında gelir elde eden insanların oranını yarıya indirmek,
- 1990 ile 2015 yılları arasında açlık çeken insanların oranını yarıya indirmek,

2.Evrensel ölçekte ilköğretimin başarılmaması,

- 2015' e kadar tüm erkek ve kız çocuklarının ilköğretimi tamamiyle bitirebilmelerini sağlamak,

3.Cinsiyet eşitliğini desteklemek ve kadınları yetkilendirmek,

- Tercihen 2005 yılı itibariyle ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde , en geç 2015 yılında tüm eğitim seviyelerinde cinsiyet eşitsizliğini gidermek,

4.Çocuk ölümlerini azaltmak,

- 1990 ile 2015 yılları arasında beş yaş altı çocuklarda ölüm oranını üçte iki oranında azaltmak,

5.Anne sağlığını geliştirmek,

- 1990 ile 2015 yılları arasında anne ölüm oranlarını yüzde yetmiş beş oranında azaltmak,

6.HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele,

- 2015 yılına kadar HIV/AIDS hastalığının yayılmasını durdurmak ve geriletmek,
- 2015 yılına kadar sıtma ve diğer hastalıkların yayılmasını durdurmak ve geriletmek,

7.Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak,

- Sürdürülebilir kalkınma ilkelerini ülke politikaları ve programları ile bütünleştirmek ve çevresel kaynak kayıplarını geriletmek,
- 2015 yılına kadar güvenilir su kaynaklarına ve temel sağlık hizmetlerine ulaşamayan insanların oranını yarıya indirmek,
- 2020 yılına kadar en az 100 milyon gecekondü sakininin yaşamlarında önemli iyileştirmelerin gerçekleştirilmesi,

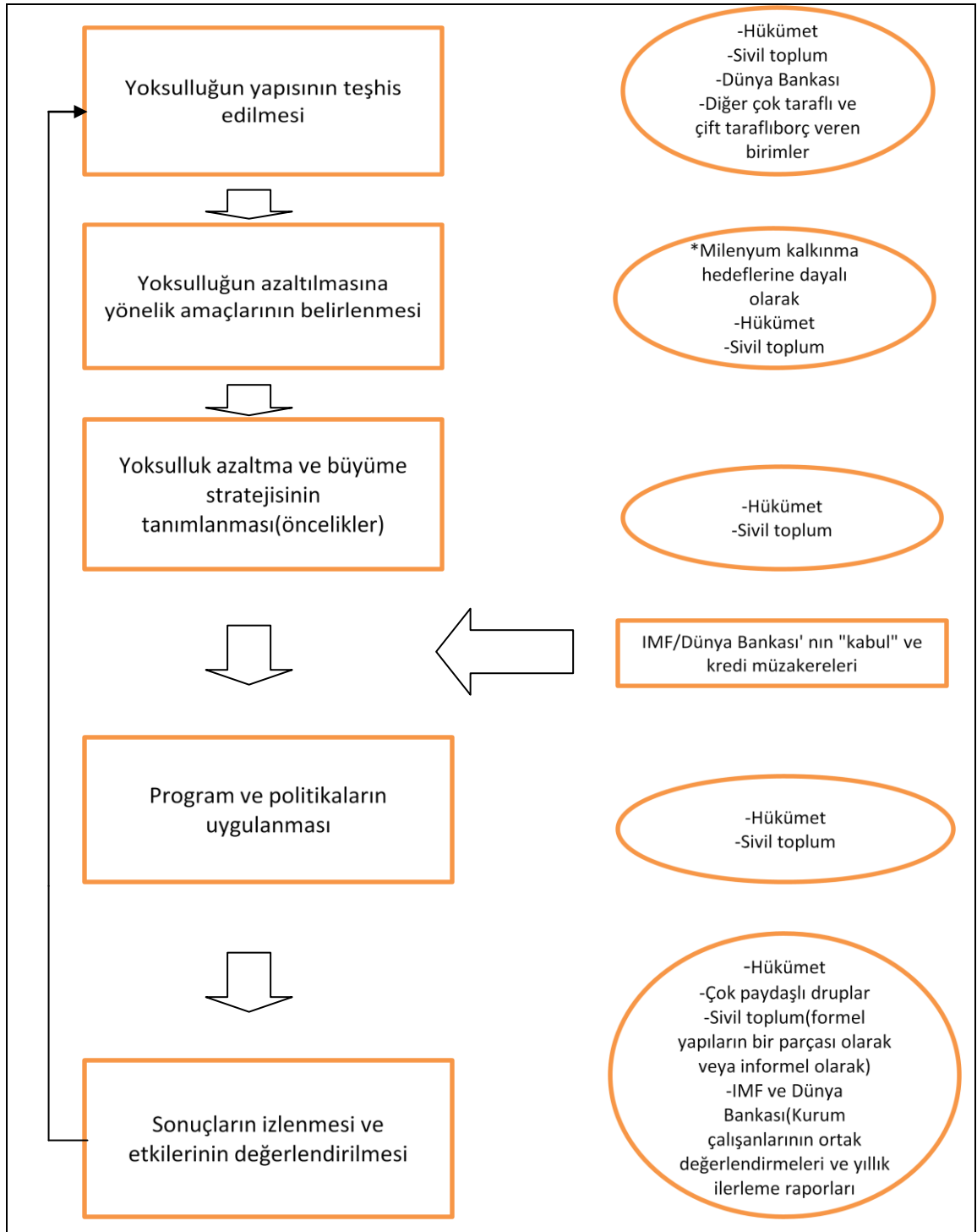
8.Kalkınmak için bir küresel ortaklık geliştirmek,

- Hem ulusal hem de uluslararası düzeyde iyi yönetim, kalkınma ve yoksulluğun azaltılması konularında bir kararlılığında dahil olduğu daha fazla açık, kurallara dayanan, tahmin edilebilir,ayrım yapmayan bir ticaret ve finansal sistem geliştirmek,
- Tarife ve kotaların giderilmesi, ihracata serbestçe erişimin sağlanmasında dahil olduğu, HIPC bünyesinde bir borç erteleme programın geliştirilmesi, resmi iki taraflı borcun iptali, ve yoksulluğu azaltmak için ülkelere yapılan resmi kalkınma yardımlarının (Official Development Assistance) daha cömert olmasının sağlanması gibi az gelişmiş ülkelerin özel gereksinimlerinin giderilmesi,
- Karayla çevrili ülkelerin ve gelişmekte olan küçük ada ülkelerinin özel gereksinimlerinin giderilmesini sağlamak,
- Gelişmekte olan ülkelerin borç sorununun ulusal ve uluslararası önlemler vasıtasıyla uzun dönem sürdürülebilirliğini sağlamak için kapsamlı bir biçimde ele alınması,

- Gelişmekte olan ülkelerle işbirliği içerisinde gençler için makul ve verimli işler sağlamak amacıyla stratejiler geliştirmek ve uygulamak,
- Gelişmekte olan ülkelerin zorunlu ilaçlara düşük maliyetle erişiminin sağlanması için ilaç şirketleriyle işbirliği içerisinde olmak,
- Özel sektörle işbirliği içerisinde özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri olmak üzere yeni teknolojilerin yararlarının sağlanması (Sachs, 2005: 211-213)

Bu noktada, PRSP' lerin ülke kaynaklarının Binyıl Kalkınma Hedeflerini (Millenium Development Goals (MDG)) gerçekleştirmek için harekete geçirilmesinin ideal araçları olarak görüldüğü ve amacının kalkınma çabalarının yoksullukla mücadele üzerine yoğunlaştırılmasının (Delice, Işık, 2007: 172) sağlanması olduğu söylenebilir. Şekil 2.1. PRPS sürecini göstermektedir. PRPS sürecinde dikkatleri çeken yoksullukla mücadele de 2000 yaklaşımında olduğu gibi, uluslararası kurumlar, hükümet ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla sürecin işletilmek istendiğidir. Yoksullukla mücadelenin adım adım gerçekleştirildiği süreçte, değerlendirmeci ve katılımcı bir yaklaşım hayata geçirilmeye gayret edilmektedir. Yoksulluğun azaltılmasına yönelik amaçlar, şekil 2.1 deki şemada da gösterildiği üzere Binyıl Kalkınma Hedeflerine dayalı olarak belirlenmektedir. Bu bağlamda Dünya Bankası PRSPs' leri Binyıl Kalkınma hedeflerini gerçekleştirebilmek için önemli bir araç olarak görmektedir.

Şekil 2.1. PRPS sürecinin işleyişi

Kaynak: Delice ve Işık, 2007

2.2.3.Dünya Bankası'nın 2000'li Yıllarda Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları

1990' ların sonunda uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen girişimler ile birlikte başlatılan çalışmalarla Dünya Bankası yoksulluğun ekonomi dışı boyutlarına daha fazla ilgi duymaya başlamıştır, Dünya Kalkınma Raporu 2000-2001: Yoksullukla Mücadele (WDR 2000-2001: Attacking Poverty) başlıklı raporda 60 ülkeden 60.000' in üzerinde yoksul erkek ve kadının deneyimlerini bir araya getiren bir araştırma yer almıştır (The Voices of the Poor) (Soyak, 2004: 43).

Söz konusu araştırmada, yoksul insanların bakış açısıyla yoksulluk istatistiklerinin arkasında yer alan insan deneyimlerinin gözler önüne serildiği iddia edilmiş, yoksulluğun; çok yönlü ve ekonomi dışı boyutları ile daima bir mevkie ve sosyal gruba özgü olduğu,yoksul insanların yaşamlarını “güçsüzlük” ve “sesini duyuramamak” gibi niteliklerle karakterize ettiği belirtilmektedir.Bu insanlar; işverenler, piyasalar, devlet ve sivil toplum örgütleri ile olan ilişkilerinin niteliğini tanımlarken ve seçimlerini yaparken bir sınırlama ile karşılaşmaktadırlar (Soyak, 2004: 43).1990 raporunun politika çatısı Dünya Bankası içerisinde önemli bir destek kazandığı için 2000 yılı raporuna da egemen olmuş (Uzun, 2003: 164), sosyal koruma üç ayaklı bir stratejinin ana bileşenlerinden biri olarak kabul edilmiştir(SYDTF Nihai Rapor, 2004: 11).

Yeni yaklaşımın ayırt edici özelliği ise sosyal korumayı sadece yoksulluk ortaya çıktığında başvurulacak bir çare olarak değil, aynı zamanda yoksulluğa düşme veya daha da yoksullaşma riskine karşı önceden koruyucu bir politika aracı olarak ele alıyor olmasıdır (Holzman 2001 aktaran: SYDTF Nihai Rapor, 2004: 11).

Dünya Bankası 2000-2001 raporunda, yoksulluğun küresel bağlamda trendleri konusunda özellikle bireyler, hanehalkları, bölgeler, ülkeler, toplumlar arasındaki büyük farklılığın ekonomik büyümedeki, kaynakların

dağılımındaki, kurumların kalite ve esnekliklerindeki, kadınların, etnik azınlıkların daha genel bir deyişle sosyal anlamda dezavantaja sahip olanların topluma entegre olabilmesindeki sosyal ve ekonomik engellerin derecesi ve sosyal dışlanma riskleri, ülkelerin ve insanların bu riskleri yönetimi konusundaki performansları arasındaki farklar tarafından belirlendiğini ifade etmektedir (WDR, 2000/2001 Attacking Poverty: 21). Raporda ifade dildiği üzere Dünya Bankasına göre yoksulluğun başlıca üç nedeni vardır. Bunlar gelir ve mal-varlıkların (assets) olmaması, toplumda ve toplumsal kurumlarda sessizlik ve güçsüzlük duygusu, olumsuz şoklara karşı kırılganlık ve şoklarla baş edememe durumudur (Coşkun, Tireli, 2007: 188).

Dünya Bankası WDR 2000-2001' de "risk yönetimi" nin üzerinde durulması gereken önemli bir konu olduğunu (Yalman, 2007: 114) belirtmektedir. Böylece WDR 2000-2001 Raporu, PRSP yaklaşımının temel bileşenleri çerçevesinde şekillenmiştir. Bu kapsamda WDR 200-2001 Raporunda üç önemli politika önermesi ön plana çıkmıştır (Uzun, 2003: 165):

- Fırsat (Opportunity): Yoksullar için iş, kredi, yol, elektrik, okul, su ve sağlık hizmetleri yanında ürünlerini satabilecekleri pazarlarında sağlanması gibi fırsatların yaratılmasıdır. Bunun içinse gerekli olan birinci koşul Dünya Bankasına göre ekonomik büyümedir. Tüm bunlarla birlikte eşitsizliğin azaltılması ve devletin daha fazla eşitlik sağlaması için, ,insan, toprak, alt yapı yatırımları gibi varlıkları destekleyici girişimlerde bulunulması (Zabcı, 2003:221) gerekmektedir. Ayrıca istikrarlı mali ve parasal politikalar ve basit ve şeffaf düzenlemeler yapılarak yatırımların önü açılmalı, özel yatırımlar kamu yatırımlarıyla desteklenmelidir.

Fırsat (Opportunity), yapısal uyumun yoksullar üzerine etkisinin nasıl olduğuna ve piyasaların yoksullar için işlerliğinin sağlanması için gerekli olduğu düşünülen yoksul yanlı kanun ve düzenleyici düzenlemeleri, yatırım ve tasarruf planları için finansal piyasalar ve ticari hizmetlere erişimin

sağlanmasını da kapsayan tedbirlere daha fazla dikkat (Craig, Porter, 2006: 85) çekmektedir.

- Yetkilendirme (Empowerment): 1990' ların başında beşeri sermaye yatırımlarının Amartya Sen' in “Özgürlükle kalkınma” ilkelerinden yola çıkarak “Yetkilendirme” kavramı şeklinde yeniden biçimlendirmesi (Craig, Porter, 2006: 86) yoksullukla mücadelede önemli bir politika önermesi olarak yer almaya başlamıştır. Yetkilendirme yoksul insanların siyasi ve yerel karar alma süreçlerine katılımı yoluyla kendi hayatlarını etkileyen devlet kurumlarını etkileme kapasitesinin artırılması anlamına gelmektedir (Coşkun, Tireli, 2007: 189).

Devletin ve sosyal kurumların fonksiyonlarını iyileştirmeye yönelik adımlar, ekonomik büyüme ve sosyal hareketlilik üzerindeki sınırlamaları azaltarak hem büyümeye hem de eşitliğe katkıda bulunacak, adem-i merkezileşme yeterince mali ve teknik olanaklar yaratırsa, devlet birimlerinin yoksulların sorunlarına daha etkin müdahale etme imkanı yaratabilecektir.

- Güvenlik (Security): Güvenlik, PRPS' lerin güvenlik, risk ve korunmasızlık (Vulnerability) analizlerinin çok kapsamlı biçimde ayrıntılı olarak detaylandığı gibi, eşit ölçüde çok anlamlı bir önlem olarak kabul edilmiştir (Craig, Porter, 2006: 87). Dünya Bankası “Güvenlik” kapsamındaki politikalar yardımı ile örneğin; kamu sağlık kampanyaları ile hastalık riskini, baraj inşaatları ile su baskınları riskini, güçlü makro ekonomik ve finansal politikalarla ekonomik kriz riskini azaltmayı önermektedir (Uzun, 2003: 165) Buna yönelik araçların ise sağlık sigortası, yaşlılık yardım ve aylıkları, işsizlik yardımları, çalışma karşılığı gelir desteği (workfare) istihdam programları, sosyal fonlar, mikro krediler ve nakit transferleri (Coşkun, Tireli, 2007: 189) olduğu belirtilmektedir.

Raporun “güvenlik” başlığı altında geliştirilen yoksullukla mücadele stratejisinin, sosyal risk yönetiminin temelinde, bir şokun ortaya çıkışından sonra etkilerini gidermeye çalışan “baş etme” (coping with) yöntemlerinden ziyade, “riski azaltma” (reduction) ve “hafifletme” (mitigation) politikalarına önem vermesi gerektiği ileri sürülmektedir. Bankaya göre ilkesel olarak en iyi yaklaşım Zararlı şokların etkilerini azaltmaktır. İkinci yaklaşım ise, şokun muhtemel etkilerini azaltacak bir risk hafifletme programıdır. Baş etme stratejisi ise bu iki yaklaşımın başarısız olması durumunda devreye giren tamamlayıcı bir yaklaşımdır (World Bank 2000a, aktaran Zabçı, 2003: 222). Bu bağlamda 2000-2001 yaklaşımında ekonomik büyümenin yoksulluğun azaltılması açısından taşıdığı önem reddedilmeksizin, “yönetişim” ve “risk hafifletme” giderek ağırlık verilen konular olarak belirlemektedir (Yalman, 2007: 121).

Sovyetler Birliği' nin çöküşü, sanayileşmiş ülkelerde yaşanan “refah devleti” nin mali krizleri, Doğu Asya mucizesinin temelinde yer alan devletin önemli rolü, dünya' nın birçok bölgesinde yaşanan acil insani durumlardaki ani artışlar gibi etkenler 1997 Dünya Kalkınma Raporu ile devletin etkinliğinin ardındaki tüm faktörlerin belirlenmesinin önemini ilan edilmesine (Craig, Porter, 2006: 98) neden olmuştur. Dünya bankası, diğer siyasi karar vericiler, akademisyenler ve sivil toplum arasındaki daha verimli diyalogun başlangıç noktası olduğu yeni yaklaşımda, 1997 Dünya Kalkınma Raporu bankanın kalkınma konusundaki politika paradigmasının yenilenmesinde kilometre taşıdır (Ahrens, 2002: 370). Bu bağlamda Dünya Bankası 1997 Dünya Kalkınma Raporunda devletin rolünün değişmesi konusuna değinerek, iyi yönetim kavramını değişim konusunda bir basamak noktası olarak ortaya koymaktadır (Maliye Bakanlığı, 2003: IV). 1990'ların başına kadar “yönetişim” kavramı kalkınma iktisatçıları ve politika yapıcıları tarafından nadiren kullanılmışken, o zamandan bu yana bir ülkenin yönetim yapısının kalitesinin, sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmayı yürütme yeteneğinin önemli bir belirleyicisi olduğu konusunda yüksek bir farkındalık söz konusudur (Ahrens, 2002: 121). Böylece iyi yönetim kavramı aynı zamanda yoksulluğun azaltılmasının sağlanması için gerekli olduğu düşünülen kurumsal değişimin

önemine vurgu yapmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) eski genel sekreteri Kofi Annan' a göre iyi yönetim belki de yoksulluğu sona erdirecek ve kalkınmayı sağlayacak en önemli faktördür (http://www.odi.org.uk/work/projects/00-07-world-governance-assessment/about_wga.html erişim tarihi:07.08.2010).

Yönetim (Governance), bir ülkenin kaynağını ve gidişatını idare etmesi için güç veya otoritenin (politik, ekonomik, idari vb.) kullanılmasıdır. Yönetim içerdiği mekanizmalar, süreçler ve kurumlar üzerinden vatandaşların ve grupların, kendi çıkarlarını açıkça belirtmelerini, yasal haklarını kullanmalarını ve yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlar ve aralarındaki farklılıklara arabuluculuk eder. İyi yönetim (Good Governance) ise, bir ülkenin kaynaklarının ve gidişatının yetkin şekilde yani açık, şeffaf, hesap verebilir, adil ve insanların ihtiyaçlarına cevap verebilir bir şekilde yönetimi demektir.

İyi yönetimin politik ilkeleri;

-İyi yönetim temsili ve hesap sorulabilir bir hükümet biçiminin kurulmasına dayanır,

-İyi yönetim, ifade ve örgütlenme özgürlüğünün olduğu güçlü ve çoğulcu bir sivil bir toplumu gerektirir,

-İyi yönetim, iyi kurumları gerektirir, kişi ve kuruluşların icraatlarını ve aralarındaki farklılıkların müzakeresini düzenleyen kuralları belirler,

-İyi yönetim, korunmuş, tarafsız ve etkin bir hukuk sistemi yoluyla hukukun üstünlüğünün önceliğini gerektirir,

-İyi yönetim, kamu ve kurumsal süreçlerde yüksek derecede şeffaflık ve hesap verebilirlik gerektirir. Katılımcı bir yaklaşımla hizmet dağıtımını kamu hizmetlerinin etkin olabilmesi için önemlidir.

İyi yönetimin ekonomik ilkeleri;

-İyi yönetim yoksulluğu azaltmayı sağlayacak, geniş tabanlı ekonomik büyümeyi, dinamik bir özel sektörü ve sosyal politikaları teşvik eden politikaları gerektirir. Ekonomik büyümeye en iyi, etkin, açık, piyasa temelli ekonomilerde ulaşılır,

-Politikalar ve kurumlar yoluyla, bir ülkenin insan kaynağının temelini oluşturan, kaliteli eğitim, sağlık ve diğer hizmetlere erişimi geliştiren beşeri yatırımların yüksek bir önceliği olmalıdır,

-Etkili kurumlara ve iyi kurumsal yönetime rekabetçi özel bir sektörün gelişmesini desteklemek için ihtiyaç duyulur. Özellikle piyasaların işlevselliği için anlaşmalara ve mülkiyet haklarına saygı duyan sosyal normlar gerekir,

-Ekonomik ve sosyal gelişimi en üst düzeye çıkarmak için ulusal ekonominin dikkatli yönetimi hayati önem taşımaktadır (http://www.usaid.gov.au/publications/pdf/good_governance.pdf erişim tarihi: 08.08.2010).

2004 Dünya Kalkınma Raporu, finansal krizlerden daha az dikkat çekici olsa da, yoksullara yönelik temel hizmetlerin çoğunlukla başarısız olduğunu ve bu başarısızlığın etkilerinin her şeye rağmen derin ve devam etmekte olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda rapor, özellikle sağlık, eğitim, temiz su, besin güvenliği gibi temel hizmetlerin yoksul insanlar için çalışır duruma getirmenin yollarını aramaktadır. Bu durum ise hizmet sağlama konusunda devletin etkinliğinin tekrar gündeme gelmesine neden olmuştur.

Böylece “Değişen Bir Dünya'da Devlet” (The State in a Changing World) başlıklı 1997 Dünya Kalkınma Raporu ve bu raporun “Yeni Kurumsal Ekonomi” kavramı gibi destekleyici unsurları, 2000 Dünya Kalkınma Raporu'nun “fırsat, güvence, yetkilendirme” bileşenlerini ve 2004 Dünya Kalkınma Raporu ile uluslararası bağışçıların baskın çoğunluğunun ve uluslararası mali kuruluşların, dikkatlerinin yeniden yoksulluğun azaltılmasında “hizmet dağıtma” (service delivery) çerçevesine yönlendirilmesinin mümkün kılınmasını sağlayarak kalkınma da iyi

yönetişimin (good governance) kapsamının genişlemesine hizmet etmiştir (Craig, Porter, 2006: 98).

Dani Kaufmann ve diğerleri (1999) iyi yönetişimin altı temel boyutunu şöyle ifade etmişlerdir (Craig, Porter, 2006: 114):

- 1)Kişisel özgürlükleri kapsayan söz hakkı ve hesap verebilirlik (voice and accountability),
- 2)Politik istikrar (Policy stability),
- 3)Politika oluşturma sürecinin kalitesi (quality of making policy) ve kamu hizmetlerinin dağılımının (public service delivery) dahil olduğu hükümetin etkinliği (government effectiveness)
- 4)Düzenleyici çerçevenin kalitesi (regulatory framework)
- 5)Yargı bağımsızlığı (independence of the judiciary) ve mülkiyet haklarının korunumunun (protection of property rights) da dahil olduğu hukuk kuralları,
- 6)Yolsuzluğun kontrolü (control of corruption).

Dünya Bankası, “iyi yönetişim” kavramının ifade ettiği etkin kurumsal yapılanma yoluyla başta kaynakların etkin dağılımının sağlanacağını ve yoksullukla mücadele de önemli gelişmeler kaydedileceğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda yoksullukla, hesap verilebilirlik, politik süreçlere katılım, şeffaflık gibi demokratik kurumsal yapılanmayı sağlayıcı ve kurumsal kaliteyi artırıcı önlemlerle baş edilebileceği vurgulanmaktadır.

2.3.Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü

Türkiye’de yoksulluğun görünümünün ortaya konabilmesi için öncelikle Türkiye’nin gelir dağılımı profilinin ortaya konması gerekmektedir. Gelir

dağılımı, bir ekonomide belirli bir dönem içerisinde (çoğunlukla 1 yıl) yaratılan milli hasılanın bireyler, sektörler ve üretim faktörleri arasındaki bölüşümüdür. Kişisel gelir dağılımı ise bir ekonomide belirli bir dönemde yaratılan milli gelirin toplam nüfus içerisinde yer alan bireyler arasında bölüşümüdür.

2.3.1. Türkiye' de Gelir Dağılımı

Türkiye' de ilki 1963 yılında olmak üzere, özellikle kişisel gelir dağılımının gelişiminin gözlenmesi amacıyla, gerek değişik yöntemler kullanılması nedeniyle gerekse değişik kurumlar tarafından yapılması nedeniyle kapsamlarının farklılıklar gösterdiği çeşitli gelir dağılımı çalışmaları yapılmıştır (Yumuşak, Bilen, 2000: 77).

Kişisel gelir dağılımı analizinde en çok kullanılan yöntem, nüfusun yüzde dilimlerine gelirin hangi nispette dağıldığının gösterilmesi şeklinde olan yöntemdir. Türkiye' de yapılan gelir dağılımı çalışmalarının sonuçlarının bu yöntemle değerlendirilebileceği (Bilen, Es, 1998: 377) belirtilmelidir. Türkiye' de kişisel gelir dağılımının gösterdiği değişim belirli yıllar itibariyle Tablo 2.2. de görülmektedir.

Tablo 2.2. Türkiye' de Kişisel Gelir Dağılımı

Hanehalkı Yüzdeleri	1963	1968	1973	1978	1983	1986	1987	1994	2002	2003	2004	2005	2006	2007
En düşük %20	4,5	3,0	3,5	2,9	2,7	3,9	5,2	4,9	5,3	6,0	6,0	6,10	5,80	6,4
İkinci %20	8,5	7,0	8,0	7,4	7,0	8,4	9,6	8,6	9,8	10,3	10,7	11,1	10,5	10,9
Üçüncü %20	11,5	10,0	12,5	13,0	12,6	12,6	14,1	12,6	14,0	14,5	15,2	15,8	15,2	15,4
Dördüncü %20	18,5	20,0	19,5	22,1	21,9	19,2	21,2	19,0	20,8	20,9	21,9	22,6	22,1	21,8
En yüksek %20	57,0	60,0	56,5	54,7	55,8	55,9	49,9	54,9	50,1	48,3	46,2	44,4	46,5	45,5
Gini Katsayısı	0,55	0,56	0,51	0,51	0,52	0,50	0,43	0,49	0,44	0,42	0,40	0,38	0,40	0,39

Kaynak: DPT 2006:28, TÜİK, 2006 ve 2007 Yaşam Koşulları Araştırması.

Tablo 2.2' de görüldüğü üzere 1963 yılı itibariyle nüfusun en düşük gelirli % 20' lik kesiminin milli gelirden aldığı pay % 4.5 iken nüfusun en yüksek gelirli % 20' lik kesimi gelirin % 57' sini almaktadır. Yani gelirin yarısından fazlası nüfusun % 20' si tarafından kullanılmaktadır (Yumuşak,Bilen, 2000: 78). 1968 yılına gelindiğinde gelir dağılımının daha da bozulmuş olduğu görülmekte, en düşük gelirli % 20' lik kesimin aldığı pay % 3 iken en yüksek gelirli % 20' lik kesimin aldığı pay % 60' a ulaşmaktadır. 1963 yılından 1987 yılına kadar söz konusu kesimlerin paylarında sınırlı bir şekilde düşme ve yükselme gözlenmekle birlikte, 1987'de yapılan gelir dağılımı araştırmasında, aynı kesimlerin sırayla gelirdeki payları % 5,2 ve % 50 olmuştur. 1987 araştırmasında elde edilen veriler, 1963 yılı sonuçlarıyla karşılaştırıldığında; Türkiye'de, üst gelir gruplarından alt gelir gruplarına doğru sınırlı bir gelir aktarımı olduğu görülmektedir (Yumuşak,Bilen, 2000: 78). Bu durumun nedeni ise personel kanununda yapılan değişiklikler, ücretliler ve diğer dar gelirli olan yararına yapılan gelir vergisi oranlarındaki azalışlar vergi iadesi sağlanması ve toplu iş sözleşmeleri ile sağlanan ücret artışlarıdır (Alptekin 1988' den aktaran: Bilen, Es, 1998: 377). Fakat 1987 araştırmasına göre meydana gelen bu iyileşme, 1994 yılında yapılan gelir dağılımı araştırmasıyla gelir dağılımının bozulma yönünde bir eğilim içine girdiğini ortaya koymuştur. 1994 yılındaki gelir dağılımı araştırmasına göre nüfusun en düşük gelirli % 20' lik dilimi gelirden % 4,9 oranında pay alırken, nüfusun en yüksek gelirli % 20' lik kesimi gelirin %54' ünü almaktadır.

2002 yılından itibaren 1994 yılına kıyasla gelir dağılımında bir düzelme gözlenmiş, 2006 yılında bir bozulmaya karşılık 2007 yılında gelir dağılımında en az gelir elde eden % 20' lik kesim lehine tekrar bir düzelme gözlenmiştir. 2002 yılında nüfusun en düşük gelirli % 20' lik kesiminin milli gelirden aldığı pay % 5.3 iken, nüfusun en yüksek gelirli % 20' lik kesiminin aldığı pay % 50.1 olarak gerçekleşmiştir. 2003 ve 2004 yıllarında nüfusun en düşük gelirli % 20' lik kesiminin milli gelirden aldığı pay % 6 olarak gerçekleşmiştir. En yüksek gelirli % 20' nin aldığı pay ise sırasıyla % 48.3 ve % 46.2' dir. 2005 yılında en düşük gelirli % 20' lik kesimin milli gelirden almış olduğu pay % 6.1

olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu yılda en yüksek gelirli kesim ise gelirin % 44.4' ünü elde etmiştir. 2006 yılında gözlenen bir bozulmaya karşılık 2007 yılında en az gelir elde eden kesim gelirin % 6.4' ünü elde etmiştir. Yine 2007 yılında en yüksek gelirli kesim gelirin % 45.5' ini elde ederken söz konusu rakam 2006 yılı için % 46.5' dir.

Gelir dağılımı eşitsizliğini göstermede basit ve etkin bir yöntem olan gini katsayısı 0 ile 1 arasında değer alan bir ölçüdür. Gini katsayısının 0'a yakın değer alması gelir eşitsizliğinin görece olarak daha düşük olduğunu, 1'e yaklaşması ise gelir eşitsizliğinin artması anlamına gelmektedir. Türkiye'nin Gini katsayı değerlerini incelemek gerekirse, 1987 yılına kadar 0.50' lerde seyreden katsayı 1987 yılında 0.43 olarak gerçekleşerek ciddi bir düşüş sergilemiştir. Bunun nedeni ise daha önce de belirttiğimiz üzere 1963 yılından 1987 yılına kadar olan dönemde toplumun üst gelir grubundan alt gelir grubuna doğru gerçekleşen sınırlı gelir aktarımıdır. 1987 yılından sonra ise 1994 yılında gini katsayısında ciddi bir artış gözlenmiş katsayı 0.49 olarak gerçekleşmiştir. Bunun en büyük nedeni ise sanırız ki Türkiye ekonomisinde mevcut olan kronik sıkıntılara bir de ekonomik kriz şartlarının eklenmiş olmasıydı. 1994 yılından sonra düşme eğilimine giren gini katsayısı 2005 yılında 0.38 ile en düşük değerini almıştır. 2006 yılında tekrar bir artışın gözlemlendiği gini katsayısı 0.40 olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında düşen katsayı 0.39 ile 2005 gini katsayısı değerinin üzerinde ancak 2006 yılı gini katsayısından daha düşük bir değer almıştır.

DPT (2001) Sekizinci Kalkınma Planı çerçevesindeki Özel İhtisas Komisyonu Raporunda, tarımda çalışan büyük kitlenin kent çalışanlarına kıyasla emek verimliliklerinin düşük olması, diğer yandan da tarım topraklarının dağılımındaki dengesizliğe dayanan tarım içi bölüşüm eşitsizliğinin, Türkiye' de gelir dağılımı eşitsizliğinin 1980' li yıllara kadar temelde köy- kent ayrımı içerisinde kalmasına neden olduğunu belirtmiştir. Ayrıca söz konusu raporun diğer bir tespitine göre 1987 yılından sonraki dönemde, iç ticaret hadlerinin tarım aleyhine dönmesi gelir bölüşümünde bu

kesimin aleyhine sonuç doğurmuş, diğer taraftan uygulanan politikalar sonucu toplumun orta kesimini oluşturan ücretli-maaşlı kesim, reel gelirlerinde meydana gelen aşınma sebebiyle alt gelir dilimlerine düşmüştür. Diğer bir ifadeyle Türkiye, tarımda emek ve küçük sermaye ile çalışanlarla, salt emekle çalışan işçiler ve memurlar aleyhine gelir dağılımının giderek bozulduğu bir sürece girmiştir (Tokatlıoğlu, Atan, 2007: 38). Bu bağlamda şu da belirtilmelidir ki, DPT ' nin tespitlerine göre Kuznets' in ileri sürdüğü kalkınma ilerledikçe gelir eşitsizliğinin azalacağı varsayımı Türkiye' de geçerli değildir (Tokatlıoğlu, Atan, 2007: 39).

1980 sonrasında ise gelir dağılımının ne yönde seyir izlediğini Dokuzuncu Kalkınma Planı “Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu” şöyle ifade etmektedir: “gelir bölüşümünde var olan olumsuz durum, özellikle 1980 sonrasında uygulanan ekonomik ve sosyal politikalarla daha olumsuz bir noktaya gelmiştir. Türkiye’de gelir dağılımının 1980 yılı öncesi ve sonrasında izlediği seyre göz atıldığında, özellikle 1980’li yıllarda giderek daha eşitsiz bir duruma gelinmiş olması dikkat çekici bir noktadır. Gelir bölüşümünün giderek daha eşitsiz bir özellik göstermesi nedeniyle, hazırlanan kalkınma planlarında gelirin dengesiz dağılımının önlenmesi hususuna yer verilmiştir. Ayrıca, 1961 ve 1982 Anayasaları ile “sosyal adalet” ve “sosyal devlet” ilkeleri benimsenmiş, adil bir gelir dağılımının sağlanması yönünde düzenlenecek politikalar için temel bir çerçeve oluşturularak devlete bu politikaları düzenleme görevi yüklenmiştir. Ancak özellikle 1980 sonrasında bu konuda çeşitli politikalar uygulanmış olmasına rağmen, tatmin edici gelişmeler gözlenememiştir” (DPT, 2006: 18). Ayrıca söz konusu rapora göre Türkiye ile AB ülkeleri arasında gini katsayıları temel alınarak bir kıyaslama yapıldığında Türkiye AB ortalamalarının çok uzağındadır. Burada şu da belirtilmelidir ki; Türkiye’deki gelir dağılımı eşitsizliğinin “piyasa gelir dağılımı” denilen devlet müdahalesi öncesi piyasada oluşan (birincil dağılım) gelir dağılımı eşitsizliği açısından AB ülkeleri ile hemen hemen aynı durumda olduğudur (DPT, 2006: 20).

Bir önceki rapordan farklı olarak DPT 1980 sonrası gelir eşitsizliğinin artmasının altında yatan neden olarak kamu politikalarını göstermekte, küreselleşme ve kalkınma politikalarının aslında AB ülkelerindeki kadar bir gelir eşitsizliği yarattığı, buna karşılık kamu politikalarının bu eşitsizliği derinleştirdiğini belirtmektedir (Tokatlıoğlu, Atan, 2007: 40). Bu bağlamda Türkiye' deki temel problemin piyasa gelir dağılımından sonra (birincil dağılım) etkin bir vergi ve transfer politikasının işletilememesidir (DPT, 2006: 20).

2.3.2.Türkiye' de Yoksulluk

Türkiye' de yoksulluk sorunu 1990' lı yıllara kadar resmi olarak dillendirilmeyen ve özellikle ekonomi bilimi içerisinde çok irdelenmeyen bir konuyken artan küresel yoksulluk ve uluslararası kuruluşların bu konudaki çalışmaları ile Türkiye içerisinde artan kırsal yoksulluk ve kent yoksulluğu ayrıca işsizlik gibi sorunlar “yoksullaşma olgusu” na olan ilginin artmasına neden olmuştur (Altay, 2007: 353).

Türkiye'de resmi yoksulluk sınırını tespit etmeye yönelik, kapsamlı ve güncel verilere dayalı ilk çalışma TÜİK tarafından yapılan ve sonuçları 2004 yılı içerisinde kamuoyuna duyurulan “2002 Yoksulluk Araştırması”dır. Bu çalışmada Türkiye'deki göreceli yoksulluk oranı % 14,74 olarak hesaplanmış ve 10.080.000 kişinin göreceli olarak yoksul olduğu sonucuna varılmıştı. Kentte bu oran % 11,33 (4.651.000 kişi), kırdaki ise % 19,86 (5.430.000 kişi) olarak ortaya çıkmıştır (Gündoğan, 2008: 45).

TÜİK' in hanehalkı anketlerinden yola çıkarak mutlak yoksulluk yaklaşımına göre belirlediği iki tane yoksulluk sınırı bulunmaktadır. Bu sınırlardan biri gıda harcamaları (açlık sınırı) göz önünde bulundurularak hesaplanmaktadır. Bu sınır Türkiye'de toplum içerisinde kabul edilebilecek minimum yaşam standardını göstermektedir. TÜİK çalışmalarında gıda harcamasına göre sıralı 3. ve 4. %10'luk dilimleri, referans grup olarak almakta ve bu hanelerin gıda tüketiminde en önemli paya sahip 80 maddeyi

gıda sepeti olarak tespit etmektedir. Bir ferdin günlük asgari 2100 kalori almasını sağlayacak miktarlar, bu 80 maddeden oluşturulmaktadır. Bu sepetin maliyeti gıda yoksulluk sınırı (açlık sınırı) olarak alınmaktadır (TÜİK Türkiye İstatistik Yıllığı, 2009: 400).

Tablo 2.3. Türkiye’de 2002-2008 yılları arasında hanehalkı büyüklüklerine göre açlık sınırlarını, Tablo 2.4, ise yoksulluk sınırlarını göstermektedir.

Tablo 2.3. Yıllar İtibariyle Türkiye’de Açlık Sınırları (YTL)*

Hanehalkı büyüklüğü	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	59	75	81	84	91	105	122
2	90	113	122	127	138	159	185
3	113	143	154	161	174	201	233
4	133	168	182	190	205	237	275
5	152	192	207	217	235	271	313
6	170	214	230	242	261	301	350
7	187	235	253	264	287	331	382
8	201	253	275	287	311	359	414
9	215	271	294	306	331	387	446
10	230	288	315	325	351	404	471

Kaynak: www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=468 erişim tarihi:01.03.2011).

TÜİK mutlak yoksulluğu bir diğer yaklaşımla yani gıda+gıda dışı ihtiyaçlardan oluşan bir sepeti satın alamayan bireylerin toplam nüfusa oranı olarak da ölçmektedir. Gıda+gıda dışı ihtiyaçlardan oluşan yoksulluk sınırını belirlemek içinse toplam tüketimleri gıda yoksulluk sınırının hemen üzerinde olan hanelerin toplam harcama içindeki gıda dışı harcama payı alınmıştır. Ayrıca TÜİK, Uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan çeşitli yoksulluk sınırları da hesaplamaktadır. Bu bağlamda TÜİK eşdeğer fert başına tüketim harcaması, satınalma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1 \$, 2.5 \$ ve 4.30 \$'ın altında kalanları yoksul olarak belirlemiştir (TÜİK Türkiye İstatistik Yıllığı, 2009: 400).

Tablo 2.4. Yıllar İtibariyle Türkiye’de Yoksulluk Sınırları (YTL)*

Hanehalkı büyüklüğü	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	137	186	190	216	244	283	341
2	208	280	288	327	368	428	515
3	262	354	363	414	466	540	651
4	310	417	429	487	549	638	767
5	353	476	488	557	627	728	874
6	395	531	543	620	697	809	976
7	433	582	597	679	766	889	1.066
8	466	629	649	737	831	965	1.154
9	498	672	692	786	884	1.040	1.242
10	535	714	742	836	938	1.088	1.313

Kaynak: www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=468 erişim tarihi:01.03.2011).

TÜİK mutlak yoksulluk kavramına göre ölçtüğü yoksulluğa ek olarak harcama esaslı görelî yoksulluğu da ölçmektedir. TÜİK yoksulluk çalışmalarında eşdeğer kişi başına tüketim harcaması medyan değerinin %50’sini görelî yoksulluk sınırı olarak tanımlamıştır.

Tablo 2.5’ de üç yoksulluk sınırına göre hesaplanmış yoksulluk oranları ve yoksul fert sayıları ayrıca kent ve kır yoksulluğu günlük 1 \$, 2,5 \$ ve 4,3 \$’ in altında yaşayan bireylerin oranı yer almaktadır. Tablo 2.5 incelendiğinde 2008 yılında Türkiye’de gıda yoksulluğunun (açlık) oldukça düşük olduğu görülmektedir. 2002 yılında gıda yoksulluğu oranı (gıda yoksullarının toplam nüfusa oranı) % 1,35’den, 2008 yılında % 0,54’e inmiştir. Aynı dönemde gıda yoksulluğu kentsel bölgelerde % 0,92’den, % 0,25’e, kırsal bölgelerde ise % 2,01’den, % 1,18’e inmiştir.

Tablo 2.5. Türkiye’de Yoksulluk

Türkiye	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Gıda yoksulluğu (açlık) %	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54
Gıda yoksulu birey sayısı (bin kişi)	926	894	909	623	539	328	374
Yoksulluk (Gıda+Gıda dışı)	26,96	28,10	25,60	20,50	17,80	17,80	17,10
Gıda+gıda dışı yoksul birey sayısı (bin kişi)	18,44	19,50	18	14,70	12,90	12,30	11,90

Kişi başı günlük 1 \$' in altı %	0,20	0,01	0,02	0,01	0	0	0
Kişi başı günlük 2,15 \$' in altı %	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47
Kişi başı günlük 4,3 \$' in altı %	30,30	23,80	20,90	16,40	13,30	8,41	6,83
Harcama esaslı görelî yoksulluk %	14,74	15,50	14,20	16,20	14,50	14,70	15,10
Kent							
Gıda yoksulluğu (açlık) %	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25
Gıda yoksulu birey sayısı (bin kişi)	376	311	269	284	18	33	122
Yoksulluk (Gıda+Gıda dışı) %	21,95	22,30	16,60	12,80	9,31	10,40	9,38
Gıda+gıda dışı yoksul birey sayısı (bin kişi)	18,44	19,50	18	14,70	12,90	4,97	4,53
Kişi başı günlük 1 \$' in altı	0,03	0,01	0,01	0	0	0	0
Kişi başı günlük 2,5 \$' in altı	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19
Kişi başı günlük 4,3 \$' in altı	24,62	18,30	13,50	10,10	6,13	4,40	3,07
Harcama esaslı görelî yoksulluk	11,33	11,30	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01
Kır							
Gıda yoksulluğu (açlık) %	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18
Gıda yoksulu birey sayısı (bin kişi)	550	584	640	339	521	295	252
Yoksulluk (Gıda+Gıda dışı)	34,48	37,10	40	33	32	34,80	34,60
Gıda+gıda dışı yoksul birey sayısı (bin kişi)	9,429	10,10	10,80	8,99	8,71	7,29	7,40
Kişi başı günlük 1 \$' in altı	0,46	0,01	0,02	0,04	0	0	0
Kişi başı günlük 2,5 \$' in altı	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11
Kişi başı günlük 4,3 \$' in altı	38,82	32,20	32,60	26,60	25,40	17,60	15,30
Harcama esaslı görelî yoksulluk	19,86	22,10	23,50	26,40	27,10	29,20	31

Kaynak:www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=462,www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=463,www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=464,www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=465,www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=466,www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=467 erişim tarihi:01.03.2011.

Tablodan görüldüğü gibi Türkiye’de 2002 yılında 926.000 gıda yoksulu insan yaşarken, 2008 yılında 374.000’e düşmüştür. Kentsel bölgelerde gıda yoksullarının sayısı 2002’de 376.000’den, 2008’de 122.000’e, kırsal bölgelerde ise 550.000’den, 252.000’e gerilemiştir. 2002 yılından 2007 yılına kadar açlık sınırının altında yaşayan bireylerin oranında 2003 ve 2004 yılları değerleri aynı olmakla beraber sürekli bir düşüş gözlenmiş 2008 yılında ise sanırız ki Amerika kaynaklı küresel krizin yansımalarının Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle açlık sınırı altındaki birey oranında bir

artış gözlenmiştir. Ayrıca kişi başı günlük 1 \$' in altında yaşayan birey oranı 2006 yılından itibaren sıfırlanmış, kişi başı günlük 2,15 \$' in altında yaşayan birey oranı 2002 yılındaki % 3,04' lük değerinden 2008 yılı itibariyle % 0,47' ye düşmüştür. 4,3 \$' in altında yaşayan birey sayısı ise sırasıyla % 30,3' ten % 6,83' e düşmüştür.

Yine TÜİK tarafından hesaplanan harcama esaslı görelî yoksulluk oranı yıllar itibariyle iniş çıkışlar sergilemiş 2005 yılı itibariyle % 16,6 ile en yüksek değerine ulaşan görelî yoksulluk oranı 2002 yılında %14,74 iken 2008 yılında %15,6' ya yükselmiştir.

Gıda yoksulluğu kent düzeyinde 2002 yılından 2008 yılına ciddi düşüşler sergilemiştir. Özellikle 2006 yılında bir önceki yıla göre gerçekleşen düşüş dikkat çekici olmuştur. 2002 yılında % 0,92 olan gıda yoksulluğu 2006 yılında % 0,04' e kadar düşmüştür. 2007 ve 2008 yıllarında gıda yoksulluğu oranı artmış olsa da 2002 değerinden çok uzakta gerçekleşmiştir. 2007 yılında % 0,07 olan gıda yoksulluğu 2008 yılında % 0,25' e yükselmiştir. Kişi başına günlük 1 \$' in altında yaşayan birey oranı 2002 yılında % 0,03 iken 2005 yılından itibaren sıfır olarak gerçekleşmektedir. Kişi başına günlük 2,5 \$ ve 4,3 \$' in altında yaşayanların oranında da ciddi düşüşler gözlenmiştir. 2002 yılı itibariyle sırasıyla % 2,37 ve % 24,62 olan oranlar % 0,19 ve % 3,07' e düşmüştür.

Kırsalda yoksulluk oranları ise tüm yıllar itibariyle ve Tablo 2.5' de gösterilen tüm yoksulluk göstergelerinde kentteki yoksulluk oranlarından daha yüksek seviyelerdedir. 2002 yılından 2008 yılına gerçekleşen düşüşler kentteki düşüşlere göre daha az oranlarda gerçekleşmiştir. Kırsalda 2002 yılında % 2,01 olan gıda yoksulluğu 2008 yılında % 1,18' e düşmüştür. Kişi başı günlük 1 \$' in altında yaşayan birey oranı 2002 yılında % 0,46 iken 2006 yılından itibaren sıfır değerini almıştır. Günde 2,5 ve 4,3 \$' in altında yaşayan birey oranı ise 2002 yılında sırasıyla % 4,06 ve % 38,82' den 2008 yılında % 1,11 ve % 15,33' e düşmüştür. Kentteki harcama esaslı görelî yoksulluğun 2002' den 2008' e yıllar itibariyle yaşanan artışlar ve düşüşlerle birlikte genel

anlamda düştüğü buna karşılık kırsalda görelî yoksulluğun sürekli artış gösterdiği belirtilmelidir. 2002' de kentte % 11,33 olan bu değer 2008 yılında % 8,01' e düşmüş, kırsalda ise % 19,86' dan % 31' e çıkmıştır.

Gıda ve gıda dışı ihtiyaçlara göre belirlenen yoksulluk oranlarına baktığımızda ise Türkiye genelinde ve kentte 2002 yılından 2008' e düşüş gözlenmekte iken kırsalda 2002 ve 2008 değerleri aynı kalmıştır.

Kabaş (2010) Türkiye' de nüfusun en yoksul % 20' lik kesiminin yoksulluk profilini, gelir dağılımını ve tüketim harcamasını incelediği çalışmasında, Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2007 yılına ait yoksulluk çalışması sonuçlarından yola çıkarak yaptığı tespitlere göre; "kırsal bölgelerde tarım sektörünün payının çok büyük olmasına rağmen gıda yoksulluğunun yüksek olmasının nedeni gıda arzıyla ilgili değildir(...)Türkiye'de gıda arzında bir azalma veya dağıtımıyla ilgili bir problem olmamasına rağmen gıda yoksullarının büyük bir kısmı mutlak yoksulluğun daha fazla olduğu kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Çünkü, Türkiye'de kırsal bölgelerde tarım bir geçimlik aile uğraşı olarak görülmektedir. Tarım işletmeleri babadan oğula kalan bir aile mesleği olarak yürütülmektedir. Tarıma müsait araziler ise miras yoluyla parçalanarak küçülmektedir. Bu durum tarım arazilerinin mülkiyet dağılımındaki eşitsizliği artırdığı gibi küçük işletmelerin çoğunlukta kalmasına yol açmaktadır" (Kabaş, 2010: 196).

2.3.2.1.Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk

Tablo 2.6' da görüldüğü üzere genel olarak Türkiye' de hanehalkı büyüdükçe yoksulluk oranı artmaktadır. En yüksek yoksulluk oranı 7 ve üzeri bireye sahip olan ailelerde görülmektedir. 1-2 bireye sahip ailelerse en düşük yoksulluk oranına sahiptir. 2002 yılında 1-2 bireyli hanehalkı yoksulluk oranı % 16,51' den 2008 yılında % 9,85' e düşmüştür. 2002 yılı değerleri ile 2008 yılı değerleri karşılaştırıldığında tüm hanehalkı büyüklüğünde yoksulluk oranlarının düştüğü gözlenmiştir. 2007 yılından 2008 yılına ise 7 ve üzeri bireyli hanehalkları dışında tüm büyüklüklerde yoksulluk oranları artmıştır.

Tablo 2.6. Hanehalkı Yoksulluk Oranı % (Türkiye geneli)

Hanehalkı büyüklüğü							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1-2	16,51	13,41	14,49	8,44	10,95	9,36	9,85
3-4	16,37	17,08	13,71	9,22	8,27	8,06	8,23
5-6	29,03	31,67	27,40	22,41	17,54	20,79	21,14
7+	45,95	48,41	51,06	44,08	41,83	39,79	37,68

Kaynak: www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=469 erişim tarihi:01.03.2011

Kabaş' ın (2010) tespitlerine göre, Türkiye' de yoksulluk hanehalkı büyüklüğü ile doğru orantılıdır. (5-6) ve (7+) nüfuslu ailelerde yoksulluk oranları çok yüksektir. Çünkü, bu ailelerde çocuk sayısı çok fazladır. Dolayısıyla hanede yoksulluk sınırının altında olan çocukların sayısı arttıkça kalabalık hanelerin yoksulluk oranları ve yoksul olma olasılıkları yükselmektedir. Ayrıca Türkiye'de hanehalkı yoksulluğu kırsal bölgelerde kentsel bölgelerden daha yüksektir. 2007 yılında Türkiye' de yaklaşık olarak her yedi aileden biri yoksuldur. Kentsel bölgelerde yaklaşık olarak her on dört aileden biri, kırsal bölgelerde ise her dört aileden biri yoksuldur. 2002-2007 yılları arasında kentsel bölgelerde hanehalkı yoksulluğu hızla azalmış, kırsal bölgelerde ise hemen hemen hiç değişmemiştir (Kabaş, 2010: 198).

Tablo 2.7. Kent Hanehalkı Yoksulluk Oranı %

Hanehalkı büyüklüğü							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1-2	7,24	8,71	6,49	3,22	3,17	3,21	3,12
3-4	12,94	15,01	8,57	5,01	3,79	3,69	4,04
5-6	25,94	28,61	20,77	14,33	10,69	14,03	11,95
7+	41,15	38,48	37,90	38,45	27,62	29,10	26,20

Kaynak: www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=470 erişim tarihi:01.03.2011

Tablo 2.7' de kentteki hanehalkı yoksulluk oranları görülmektedir. 2002 yılında % 7,24 olan 1-2 bireyli hanelerin yoksulluk oranı 2008 yılında % 3,12' ye düşmüştür. En düşük yoksulluk oranı 1-2 üyeli hanelerde gözlenmekte en yüksek yoksulluk oranı ise 7 ve üzeri bireyi olan hanelerde görülmektedir. Ayrıca tüm yıllar itibariyle kırsalda yoksulluk kentteki yoksulluktan daha yüksek olduğu gibi hanehalkı yoksulluk oranları da aynı şekilde kırsalda tüm hanehalkı büyüklüğünde daha yüksek seyretmektedir. 2002 yılından 2008 yılına kimi inişler çıkışlar yaşanmakla birlikte tüm hanehalkı büyüklüklerinde yoksulluk oranlarında düşüş gözlenmiştir.

Tablo 2.8. Kırsal Hanehalkı Yoksulluk Oranı %

Hanehalkı büyüklüğü	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1-2	27,97	21,06	27,54	17,54	23,08	23,37	24,05
3-4	23,27	22,19	26,12	19,55	18,50	22,67	21,37
5-6	33,83	36,22	36,85	34,22	29,39	36,36	39,13
7+	50,75	56,03	62,82	48,93	54,33	51,68	53,95

Kaynak: www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=471 erişim tarihi:01.03.2011

Tablo 2.8 kırsaldaki hanehalkı yoksulluk oranlarını göstermektedir. En düşük yoksulluk oranları 1-2 bireyli hanelerde gözlenirken en yüksek yoksulluk oranı 7 ve üzeri bireyli hanelerde gözlenmektedir. Kabaş' ın (2010) tespitlerine göre kırsal bölgelerde kalabalık hanelerin yoksul olma ihtimali kentsel bölgelerden daha yüksektir. Çünkü, kırsal bölgelerde tarım sektörünün payı çok yüksektir. Ayrıca kırsal kesimde işgücü içerisinde okur-yazar olmayanların, okur-yazar olup diploması olmayanların ve ilkökul mezunlarının çok büyük bir payı vardır (Kabaş, 2010: 198). Türkiye'de kırsal yoksulluğu artıran en önemli faktör, toplam refahın düşük bir kısmının üretildiği tarım sektörünün yüksek miktarda nüfus veya işgücü barındırması, ve tarım aile işletmelerinin %70' ine yakınının arazi büyüklüklerinin 50 dekadardan küçük olmasıdır (DİE 2004 Aktaran: Bilen, Şan, 2006: 174). Ayrıca şu da belirtilmelidir ki; 5-6 bireyli haneler ile 7 ve üzeri bireyli hanelerde iniş çıkışlar

yaşanmakla birlikte 2002 yılından 2008 yılına yoksulluk oranlarında artış gözlenmiştir. 2002 yılında 5-6 bireyli hanelerin yoksulluk oranı % 33,83' ten % 39,13' e, 7 ve üzeri bireyli hanelerin yoksulluk oranı %50,75' den % 53,95' e çıkmıştır.

2.3.2.2. Bireylerin İşteki Durumuna Göre Yoksulluk

TÜİK bireylerin işteki durumuna göre de yoksulluğu incelemiştir. Buna göre 15 ve daha yukarı yaştaki fertler ve 15 yaşından küçük fertler olmak üzere iki ana başlık altında incelenen yoksulluk, 15 ve daha yukarı yaştaki fertler ana başlığı altında istihdamdaki fertler, iş arayanlar ve ekonomik olarak aktif olmayanlar alt başlıkları altında, istihdamdaki fertler başlığı da; ücretli-maaşlı, yevmiyeli, işveren, kendi hesabına çalışan ve ücretsiz aile işçisi alt başlıkları altında Tablo 2.9' da gösterilmektedir.

Tablo 2.9. Bireylerin İşteki Durumuna Göre Yoksulluk

İşteki durum (Genel)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
15 ve daha yukarı yaştaki fertler							
İstihdamdaki fertler							
Ücretli maaşlı	13,64	15,28	10,35	6,57	5,99	5,82	5,93
Yevmiyeli	45,01	43,09	37,52	32,12	28,63	26,71	28,56
İşveren	8,99	8,84	6,94	4,80	3,75	3,15	1,86
Kendi hesabına	29,91	32,38	30,48	26,22	22,05	22,90	24,10
Ücretsiz aile işçisi	35,33	38,51	38,73	34,52	31,98	28,57	32,03
İş arayanlar	32,44	30,97	27,37	26,19	20,05	26,01	17,78
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	22,15	22,82	20,95	15,92	13,60	14,74	13,73
15 yaşından küçük fertler	34,55	37,04	34,02	27,71	25,23	25,55	24,43
İşteki durum (Kent)							
15 ve daha yukarı yaştaki fertler							
İstihdamdaki fertler							
Ücretli maaşlı	12,24	14,27	8,79	4,91	3,93	3,73	3,80
Yevmiyeli	44,82	40,24	28,65	27,07	15,49	19,34	20,92
İşveren	6,73	8,13	3,82	2,07	2,51	1,32	1,38
Kendi hesabına	21,75	24,36	16,13	11,03	8,66	10,21	9,67
Ücretsiz aile işçisi	27,94	18,58	11,30	10,76	22,22	9,08	6,45

İş arayanlar	22,99	28,20	22,73	20,92	15,60	20,21	13,54
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	18,53	19,32	14,10	11,08	8,03	9,57	8,22
15 yaşından küçük fertler	30,59	30,43	24,22	19,50	13,50	15,50	14,47
İşteki durum (Kır)							
15 ve daha yukarı yaştaki fertler							
İstihdamdaki fertler							
Ücretli maaşlı	18,31	19,03	16,70	12,77	12,82	17,12	15,91
Yevmiyeli	45,29	47,30	47,15	38,61	43,10	38,73	40,02
İşveren	15,26	10,57	15,57	12,55	6,93	8,91	4,13
Kendi hesabına	33,38	35,97	37,03	33,03	29,10	30,96	33,81
Ücretsiz aile işçisi	36,67	41,01	41,80	37,53	33,72	32,20	37,55
İş arayanlar	62,56	38,83	38,12	43,43	30,96	50,85	35,43
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	30,14	30,58	36,60	27,64	26,31	31,40	30,31
15 yaşından küçük fertler	41,10	46,44	49,34	40,60	43,63	45,80	44,92

Kaynak:www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=475,www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=476,www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=477 erişim tarihi:01.03.2011

Tablo 2.9' da görüldüğü üzere istihdamdaki fertler içerisinde en yüksek yoksulluk oranı 2004 yılına kadar yevmiyeli olarak çalışanlarda görülmekte iken, 2004 yılından itibaren ücretsiz aile işçilerinde görülmektedir. Gerçektende yevmiyeli çalışanların yoksulluk oranlarında 2008 yılında yaşanan bir artışa rağmen ciddi bir düşüş gözlenmiştir. 2002 yılında % 45,01 olan yevmiyeli çalışanların yoksulluk oranı, 2008 yılında % 28,56' ya düşmüştür. Ancak şüphesiz bu ciddi düşüş bile yevmiyeli çalışanların yoksulluk oranlarının hala yüksek oranlarda olmasını önleyememiştir. Canbay ve Selim'e göre (2010) yevmiyeli çalışanların büyük kısmı tarım sektöründe çalışmaktadırlar. Ayrıca kayıt dışı olmaları onları sosyal güvenliklikten de mahrum bırakmaktadır (Canbay, Selim, 2010: 634). Bu durum şüphesiz yevmiyeli çalışanların yoksulluk oranlarının yüksek olmasının önemli nedenlerindedir. Kendi hesabına çalışanlar, yevmiyeli çalışanlar ve ücretsiz aile işçileri kayıt dışı çalışanların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Şener, 2010: 11). Gerçektende kendi hesabına çalışanlar, yevmiyeli çalışanlar ve ücretsiz aile işçileri arasında yoksulluğun yaygın

olmasının en önemli nedenlerinden birisi kayıtdışı istihdamdır. TÜİK 2008 Nisan verilerine göre kayıt dışı istihdamın %25'i kendi hesabına, %20'si yevmiyeli, %7'si ücretsiz aile işçisi, %43'ü ise ücretli çalışmaktadır (Şener, 2010: 11). Ücretli kesimde kayıtdışılığın yaygın olmasının en önemli nedeniyse bizce bir çeşit yoksullukla mücadele stratejisinden kaynaklanmaktadır. Gerçekte cari gelirin üzerinde bir maaşı, sigorta primi yatırılmaması kaydıyla birçok çalışan tercih edebilecektir. Bu durumda hem çalışan hem de istihdam eden görünüşte kazançlı çıkmaktadır.

Ücretsiz aile işçilerinin yoksulluk oranlarının 2004 yılından itibaren istihdamdaki fertler içerisindeki en yüksek yoksulluk oranları olmaya başlaması dikkat çekicidir. Öyle ki her yıl için ücretsiz aile işçilerinin yoksulluk oranları iş arayanların yoksulluk oranlarından daha fazladır. 2002 yılında % 35,33 olan bu oran 2008 yılı itibariyle % 32,03'e düşmüştür. Ancak yaşanan düşüşe rağmen yoksulluk oranı ücretsiz aile işçilerinde hala yüksek seviyelerde seyretmektedir.

İstihdamdaki fertlerin yoksulluk oranlarında 2002 yılından 2008 yılına iniş çıkışlar yaşanmakla beraber genel bir düşüş gözlenmektedir. 2008 yılı ve tüm yıllar itibariyle istihdamdaki fertler içerisinde en düşük yoksulluk oranı işverenlerde gözlenmektedir. 2002 yılında % 8,99 olan bu oran 2008 yılında %1,86'ya düşmüştür. Ücretli-maaşlı kesimin yoksulluk oranlarında da önemli düşüşler gözlenmektedir. 2002 yılında % 13,64 olan ücretli maaşlı kesimin yoksulluk oranı 2007 yılından 2008 yılına bir artış gözlenmekle birlikte % 5,93'e düşmüştür. Tüm bunlarla birlikte istihdamdaki fertler başlığı altındaki tüm alt başlıklarda yoksulluk oranları 2002 yılından 2008 yılına düşüş sergilemiştir.

Benzer şekilde iş arayan bireylerin yoksulluk oranlarında da 2002 yılından 2008 yılına düşüş gözlenmiştir. 2002 yılında % 32,44 olan söz konusu oran 2008 yılında %17,78 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik olarak aktif olmayanların ve 15 yaşından küçük fertlerin yoksulluk oranlarında da 2002 yılından 2008 yılına düşüş gözlenmektedir. Ayrıca şu da belirtilmelidir

ki; 15 yaşından küçük fertlerde gözlenen yoksulluk da yüksek oranlarda seyretmektedir. Söz konusu oran 2002 yılında %34,55 iken 2008 yılında %24,43'e düşmüştür. Ancak hala yüksek seviyelerde seyretmektedir.

2.3.2.3. İktisadi Faaliyet Alanlarına Göre Yoksulluk

Tablo 2.10 iktisadi faaliyet alanlarına göre yoksulluk oranlarını göstermektedir. Genel olarak en yüksek yoksulluk oranları tarım sektöründe gözlenmektedir. Tarım sektöründeki yoksulluk oranları tüm yıllar itibariyle sanayi ve hizmet sektörlerinde ki yoksulluk oranlarından daha yüksek seviyelerde seyretmektedir. Kaldı ki; tarım sektöründeki genel yoksulluk oranı 2002 yılından 2004 yılına ciddi bir artış sergilemiş, 2004 yılından sonra düşüşe geçen yoksulluk oranı 2008 yılında tekrar artmıştır. Sonuç olarak 2002 yılında %36,42 olan yoksulluk oranından daha yüksek bir yoksulluk oranı ile 2008 yılında tarım sektöründe genel yoksulluk oranı % 37,97 olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılına kadar Türkiye genelinde sanayi kesiminde yoksulluk oranı en düşükken, 2003 yılından itibaren hizmet kesimi yoksulluk oranının en düşük olduğu sektör halini almıştır.

Tablo 2.10. İktisadi Faaliyet Alanlarına Göre Yoksulluk

İktisadi faaliyet (Genel)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
15 ve daha yukarı yaştaki fertler							
İstihdamdaki fertler							
Tarım	36,42	39,89	40,87	37,23	33,85	32,05	37,97
Sanayi	20,98	21,34	15,64	9,85	10,11	9,70	9,70
Hizmet	25,81	16,76	12,36	8,68	7,23	7,35	6,81
İş arayanlar	32,44	30,97	27,36	26,18	20,05	26,01	17,78
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	22,15	22,81	20,95	15,92	13,60	14,74	13,72
15 yaşından küçük fertler	34,55	37,03	34,02	27,70	25,22	25,54	24,43
İktisadi faaliyet (Kent)							
15 ve daha yukarı yaştaki fertler							
İstihdamdaki fertler							
Tarım	33,74	26,41	19,59	15,42	24,55	15,68	20,43
Sanayi	18,74	19,30	11,86	8,47	6,03	6,44	6,25

Hizmet	21,90	16,03	10,62	7,06	4,99	5,17	4,98
İş arayanlar	22,99	28,19	22,73	20,92	15,59	20,21	13,54
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	18,53	19,32	14,10	11,08	8,03	9,57	8,22
15 yaşından küçük fertler	30,59	30,43	24,22	19,50	13,50	15,50	14,47
İktisadi faaliyet (Kır)							
15 ve daha yukarı yaştaki fertler							
İstihdamdaki fertler							
Tarım	36,77	40,90	42,32	38,80	34,88	33,80	40,08
Sanayi	25,86	28,01	27,68	14,44	21,71	22,25	23,38
Hizmet	34,15	18,94	18,01	13,76	13,54	17,68	14
İş arayanlar	62,56	38,83	38,12	43,43	30,96	50,85	35,43
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	30,14	30,58	36,59	27,64	26,31	31,39	30,31
15 yaşından küçük fertler	41,10	46,44	49,34	40,59	43,63	45,79	44,92

Kaynak:www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=478,www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=479, www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=480 erişim tarihi:01.03.2011

Tarım sektöründeki yoksulluk oranında artışa karşın sanayi ve hizmet sektörlerinde yoksulluk oranlarında ciddi düşüşler sergilenmiştir. 2002 yılında sırasıyla % 20,98 ve % 25,81 olan yoksulluk oranı 2008 yılında % 9,7 ve % 6,81 olmuştur. Kentte ise tüm sektörlerde yoksulluk oranları kırsaldaki yoksulluk oranlarından daha düşük seviyelerdedir.

Kentteki tarım sektöründe yoksulluk oranlarında 2002 yılından 2008 yılına artışlarda yaşanmakla birlikte genel olarak düşüş gözlenmiştir. 2002 yılında % 33,74 olan kentteki tarım sektörünün yoksulluk oranı 2008 yılında % 20,43'e düşmüştür. Kentte özellikle sanayi ve hizmet sektörlerinde ki yoksulluk oranlarında ciddi düşüşler gözlenmiştir. Ayrıca 2003 yılına kadar kentte yoksulluğun en düşük olduğu sektör sanayi sektörü iken, 2003 yılından itibaren hizmet sektörü yoksulluğun en düşük olduğu sektör halini almıştır. Kırsalda ise en yüksek yoksulluk oranı yine tarım sektöründe görülmektedir. 2002 yılında %36,77 olan yoksulluk oranı yaşanan bazı düşüslere rağmen 2008 yılında %40,08 ile 2002 yılı değerinden daha yüksek bir değere ulaşmıştır. Sanayi sektörü ise 2003 yılına kadar kırsalda

yoksulluğun en düşük olduğu sektör iken, 2003 yılından itibaren hizmet sektörü kırsalda yoksulluğun en düşük olduğu sektör olmuştur. Özellikle kırsaldaki hizmet sektöründe 2003 yılında yoksulluk oranında keskin bir düşüş yaşanmıştır. 2002 yılında %34,15 olan yoksulluk oranı 2003' te %18,94' e düşmüştür. 2003 yılından sonra sürekli düşen hizmet sektöründeki yoksulluk oranı 2007 yılında % 17,68' e çıkmıştır. 2008 yılında yaşanan düşüşle yoksulluk oranı % 14 olarak gerçekleşmiştir. Hizmet sektöründe 2003 yılında yaşanan yoksulluk oranında ki keskin düşüş sanayi sektöründe hizmet sektöründeki kadar büyük olmasa da 2005 yılında yaşanmıştır. 2004 yılında %27,68 olan yoksulluk oranı 2005 yılında %14,44' e düşmüştür. Ancak daha sonraki yıllarda yaşanan artışlar 2008 yılında yoksulluk oranını 2002 değerine yakın bir değer almasına neden olmuştur. 2002 yılında %25,86 olan yoksulluk oranı 2008 yılında %23,38 olarak gerçekleşmiştir.

2.3.2.4.Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk

Eğitim durumuna göre yoksulluk incelendiğinde, en yüksek yoksulluk oranları okur-yazar olmayan bireylerde görülmektedir. Tüm yıllar itibariyle kadınlarda ve erkeklerde okur-yazar olmayanların yoksulluk oranı en yüksek seviyelerdedir. Özellikle erkeklerde okur-yazar olmayanların yoksulluk oranı kadın okur-yazar olmayanlara nazaran oldukça yüksek seviyelerdedir. Tablo 2.11' de erkeklerin eğitim durumuna göre yoksulluk oranları görülmektedir.

Tablo 2.11. Eğitim Durumuna Göre Erkek Yoksulluğu

Erkek	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
6 yaşından küçük fertler	32,92	38,24	34,19	27,85	25,12	24,91	22,86
Okur-yazar değil	46,51	47,21	48,49	40,59	36,79	38,95	46,11
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	35,49	36,31	34,18	28,76	25,67	27,03	27,67
İlkokul	28,05	29,8	27,49	19,91	16,52	15,86	15,91
İlköğretim	28,4	29,13	25,37	21,79	16,47	19,79	18,67
Ortaokul ve orta dengi meslek	19,48	19,65	14,95	9,71	9,69	11,05	9,85
Lise ve lise dengi meslek	10,98	12,27	9,68	7,97	6,06	7,05	5,99
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1,21	3,04	1,56	0,83	1,28	0,96	0,87

Kaynak: www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=472 erişim tarihi:01.03.2011

Tablodan görüldüğü üzere eğitim düzeyi ile yoksulluk oranları arasında negatif yönde bir ilişki söz konusudur. Eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk azalmaktadır. Bu durum neden okur-yazar olmayanların en yüksek yoksulluk oranlarına sahip olduklarını açıklar niteliktedir. Okur-yazar olmayan erkeklerin yoksulluk oranları 2002 yılı ile 2008 yılları arasında kimi düşüşler yaşamakla birlikte genel olarak yüksek seviyelerde seyretmiştir. 2002 yılında %46,51 olan okur-yazar olmayan erkeklerin yoksulluk oranı 2008 yılında %46,11 olarak gerçekleşmiştir. Okur-yazar olmayanlardan sonra en yüksek yoksulluk oranları ise 2003 ve 2004 yılları dışında okur yazar olup bir okul bitirmeyen erkeklerde gözlenmektedir. 2003 ve 2004 yıllarında ise 6 yaşından küçük erkeklerin yoksulluk oranı okur yazar olup bir okul bitirmeyen erkeklerden daha yüksek seviyelerdedir. En düşük yoksulluk oranı ise yüksek öğretim mezunlarında görülmektedir. Yüksek öğretim mezunu erkeklerde yoksulluk oranı yıllar itibariyle iniş çıkışlarla birlikte 2002 yılında %1,21 iken 2008 yılında %0,87'ye düşmüştür.

Tablo 2.12. Eğitim Durumuna Göre Kadın Yoksulluğu

Kadın	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
6 yaşından küçük fertler	33,44	37,23	34,18	27,56	24,43	24,11	22,18
Okur-yazar değil	39,61	40,94	44,09	37,03	32,83	32,28	37,84
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	33,73	35,45	33,16	28,14	25,06	26,42	25,04
İlkokul	24,33	25,47	21,54	14,51	12,05	12,68	11,21
İlköğretim	24,11	29,98	25,61	23,02	19,65	18,55	15,65
Ortaokul ve orta dengi meslek	17,38	16,03	9,44	5,62	4,88	5,57	5,78
Lise ve lise dengi meslek	8,23	9,73	6,38	5,14	4,04	4,08	5,11
Yüksekokul, fakülte ve üstü	2,12	2,05	0,93	0,72	0,56	0,52	0,43

Kaynak: www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=472 erişim tarihi:01.03.2011

Tablo 2.12, kadınların eğitim durumuna göre yoksulluk oranlarını göstermektedir. Erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da en yüksek yoksulluk oranı okur-yazar olmayanlarda görülmektedir. 2002 yılında %39,61 olan bu

oran 2008 yılında %37,84' e düşmüştür ancak hala yüksek seviyelerdedir. Okur-yazar olmayanlardan sonra kadınlarda en yüksek yoksulluk oranı 2003 ve 2004 yılları dışında okur-yazar olup bir okul bitirmeyen bireylerde gözlenmektedir. 2003 ve 2004 yıllarında ise 6 yaşından küçük fertlerin yoksulluk oranı okur-yazar olmayanlardan sonra en yüksek seviyelerdedir. Kadınlarda en düşük yoksulluk oranı ise yine erkeklerde olduğu gibi yüksek öğretim mezunlarında görülmektedir. Öyle ki; tüm yıllar itibariyle yüksek öğretim mezunu kadınların yoksulluk oranı yüksek öğretim mezunu erkeklerin yoksulluk oranlarından daha düşük seviyelerdedir. Bu noktada şu da belirtilmelidir ki; yüksek öğretim mezunu erkeklerin yoksulluk oranı 2002 yılından 2008 yılına genel anlamda düşmekle birlikte kimi iniş çıkışlar sergilemiştir. Yüksek öğretim mezunu kadınların yoksulluk oranları ise tüm yıllarda düşüş göstermiştir. 2002 yılında %2,12 olan yüksek öğretim mezunu kadınların yoksulluk oranı 2008 yılında %0,43' e kadar düşmüştür. Ayrıca erkeklerde olduğu gibi 6 yaşından küçük fertlerde de yoksulluk oranı tüm yıllar itibariyle oldukça yüksek düzeylerde dir. Kabaş (2010)' in tespitlerine göre Türkiye'de en riskli ve kırılgan gruplar sırasıyla okur-yazar olmayanlar, okur-yazar olup bir okul bitirmeyenler, 6 yaşından küçük fertler, ilkokul(ilköğretim) mezunlarıdır (Kabaş, 2010: 197).

2.4.Türkiye'deki Gelir Dağılımının OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılması

Türkiye'de eşitsizliğin ve yoksulluk oranlarının seyrinin daha anlamlı şekilde ortaya konabilmesi için Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkeleriyle karşılaştırma yapılması anlamlı sonuçlara ulaşabilmemize yardımcı olacaktır. Cural (2009) OECD ülkelerinde 1980 sonrası dönemde gelir dağılımının gelişimini incelediği çalışmasında, 1985-1995 yılları arasında Türkiye'nin de dahil olduğu ülkelerin üçte ikisinde eşitsizliğin arttığını, söz konusu dönemde eşitsizliğin artışının en fazla olduğu ülkelerin arasında Türkiye' nin de yer aldığını belirtmiştir. 1995-2005 yıllarını kapsayan periyod incelendiğinde ise ülkelerin üçte birinde eşitsizliğin arttığı gözlenmiş, eşitsizlikte en yüksek azalışların gözlemlendiği ülkeler arasında Türkiye' nin de

mevcut olduğu görülmüştür. Söz konusu ülkeler içerisinde özellikle 1995-2005 yılları arasında, Türkiye' nin eşitsizliğin en yüksek oranlarda olumlu gelişme gösterdiği ülkelerin oluşturduğu grup içerisinde yer alması, Türkiye' de gelir dağılımının OECD ülkelere göre iyi durumda olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü söz konusu olumlu gelişmeye ülkelerin eşitsizlik eğilimleri incelenerek ulaşılmıştır. Kaldı ki; yine söz konusu çalışmada OECD ülkelerinin belirli tarihlerdeki gini katsayılarından yola çıkılarak yapılan sınıflandırmada Türkiye ve Meksika beş grup içerisinde eşitsizliğin en yüksek olduğu grubu oluşturmaktadır. Bu iki ülkede gini katsayısı OECD ortalamasının % 38 - % 52 üzerindedir (Cural, 2009: 77).

Aşağıdaki tablo seçilmiş OECD ülkelerinde dönemler itibariyle gini katsayılarını göstermektedir. Tablodan görüldüğü üzere tüm dönemler itibariyle eşitsizliğin en yüksek olduğu ülke Meksika dır. Meksika'dan sonra ise Türkiye gelmektedir. Meksika ve Türkiye'nin OECD ülke ortalamalarından oldukça yüksek seviyelerde olan gini katsayısı düzeyleri, Meksika ve Türkiye'nin gelir eşitsizliğinde OECD ülkeleri arasında en kötü performansa sahip ülkeler olduğunu göstermektedir. Cural (2009)' ın tespitlerine paralel olarak Türkiye'nin gelir dağılımında 1985 yılından 1995 yılına kadar geçen

Tablo 2.13. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Gini Katsayıları

	1985	1995	2005
Danimarka	0,221	0,215	0,232
Finlandiya	0,207	0,228	0,269
Yunanistan	0,336	0,336	0,321
İtalya	0,309	0,348	0,352
Meksika	0,452	0,519	0,474
İsveç	0,198	0,211	0,234
İspanya	0,371	0,343	0,319
İngiltere	0,325	0,354	0,335
Almanya	0,257	0,272	0,298
ABD	0,338	0,361	0,381
Türkiye	0,434	0,490	0,430
Fransa	0,300	0,270	0,270
OECD-24	0,293	0,310	0,313

OECD-22	0,279	0,293	0,300
---------	-------	-------	-------

Not: OECD-24, verileri olan 24 OECD ülkesinin ortalamasını, OECD-22, Türkiye ve Meksika dışındaki OECD ülkelerinin ortalamasını belirtmektedir.

Kaynak: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=INEQUALITY> erişim tarihi: 15.12.2010

dönemde bozulma gözlenmektedir. Bu dönemin en belirgin özelliği bozulmanın farklı oranlarda da olsa birçok OECD ülkesinde de gözlenmiş olmasıdır. Bu durum Tablo 2.17. de daha açık gözlenmektedir. Tablo 2.17 OECD ülkelerinin eşitsizlik ve yoksulluk eğilimlerini dönemler itibariyle göstermektedir. Tablodan görüldüğü üzere 1985-1995 yılları arasında geçen dönemde gelir dağılımı eşitsizliğinde önemli bir artışın gözleendiği ülke grubunun içerisinde Türkiye'de yer almaktadır. Önemli artışın ifade ettiği şey ise gini katsayısında yaşanan 2.5 puandan fazla artıştır. Söz konusu dönemde OECD ülkelerinde yaygın durum eşitsizlik düzeylerinde gerçekleşen artıştır. Yalnızca Fransa ve İspanya'nın eşitsizlik düzeylerinde (gini katsayılarında) önemli bir düşüş (2.5 puandan fazla) gözlenmiştir.

1995 yılından 2005 yılına geçen dönemde ise Meksika ve Türkiye'nin oluşturduğu grubun gini katsayılarında önemli bir düşüş gerçekleşmiştir (2.5 puandan fazla). Yalnızca Meksika ve Türkiye'den oluşan bu grubun aksine OECD ülkelerinin çoğu, eşitsizliğin değişmediği grupta toplanmıştır. Bu grupta gini katsayılarında yaşanan artışlar/azalışlar 1 puandan daha az gerçekleşmiştir. Türkiye açısından özellikle 1995 yılı ile 2005 yılı arasında, gelir dağılımının nispeten düzelmesi Tablo 2.14'de de görüldüğü üzere, nüfusun gelirden en yüksek pay alan diliminin (üst dilim) gelir payında şiddetli bir azalışın (2 puanın üzerinde) meydana gelmesiyle gerçekleşmiştir. Bu dönemde nüfusun gelirden en çok pay alan dilimin (üst dilim) aldığı payda şiddetli azalışın gerçekleştiği ülkeler arasında Türkiye ile birlikte İrlanda ve Meksika'nın da yer alması, Tablo 2.17.'de gözlenen 1995 yılından 2005 yılına geçen dönemde söz konusu ülkelerdeki eşitsizlik eğiliminin düşüşünü açıklar niteliktedir. Yine söz konusu dönemde İrlanda, Türkiye ve Meksika'nın gelirden en yüksek pay alan üçüncü nüfus diliminin (orta dilim) aldığı payda şiddetli bir artış gözlenmiş (2 puanın üzerinde), Türkiye'de nüfusun gelirden

en az pay alan diliminde (alt dilim) bir istikrar gözlenirken(+0.5 ile -0.5 arasında bir değişim), İrlanda'da orta dereceli azalış (0.5 ile 2 puan arasında), Meksika'da ise orta dereceli artış (0.5 ile 2 puan arasında) gözlenmiştir.

Tablo 2.14. 1995 Yılından 2005 Yılına OECD Ülkelerinde Beşte Birlik Gelir Dilimlerine Göre Gelir Paylarının Kazançları ve Kayıpları

	Alt Dilim	Orta Dilim	Üst Dilim
Şiddetli artış		İrlanda, Meksika, Türkiye	Kanada, Finlandiya, Norveç
Orta derece artış	İtalya, Meksika	Japonya, Hollanda, Yeni Zelanda, İngiltere	Avusturya, Danimarka, Almanya, İtalya, İsveç, ABD
İstikrar	Avustralya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Fransa, Yunanistan, Macaristan, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, Türkiye, İngiltere	Avustralya, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, Macaristan, Lüksemburg, Portekiz, İspanya	Avustralya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Macaristan, Japonya, Lüksemburg, Portekiz, İspanya
Orta derece azalış	Avusturya, Kanada, Finlandiya, Almanya, İrlanda, İsveç, ABD	Kanada, Danimarka, Fransa, Finlandiya, Almanya, İtalya, İsveç, ABD	Yunanistan, Hollanda, Yeni Zelanda, İngiltere
Şiddetli azalış		Norveç	İrlanda, Meksika, Türkiye

Not: Gelir paylarında “şiddetli artış/azalış” sırasıyla 2 puanın üstünde ve altında, “orta derece artış/azalış”; 0,5 ile 2 puan arasında, “istikrar”; gelir paylarında +0,5 ile -0,5 puan arasında değişimi belirtmektedir.

Kaynak:

http://www.oecd.org/document/4/0,3343,en_2649_33933_41460917_1_1_1_1,00.html erişim tarihi: 20.08.2010

1985 yılı ile 2005 yılı arasındaki dönemde gerçekleşen değişimler genel bir değerlendirmeye tabi tutulması durumunda ise şu tablo ortaya çıkmaktadır; Finlandiya ve Yeni Zelanda'nın eşitsizlik düzeylerinde (gini katsayılarında) önemli bir artış (2.5 puandan fazla), Kanada, Almanya, İtalya, Japonya, Norveç, Portekiz, İsveç, ABD' den oluşan grubun eşitsizlik düzeylerinde küçük bir artış (1 puan ile 2.5 puan arasında) gerçekleşirken,

Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, İspanya, Türkiye ve İngiltere' den oluşan grubun eşitsizlik düzeyleri değişmemiştir (1 puandan daha az artış/düşüş gözlenmiştir). Önemli bir düşüşün gözleendiği ülke (gini katsayısında 2.5 puandan daha fazla düşüş gözlenen) yok iken, yalnızca Fransa, İrlanda ve İspanya' nın eşitsizlik düzeyinde küçük bir düşüş (1 puan ile 2.5 arasında) gerçekleşmiştir.

Cural (2009)' a göre 1985-2005 yılları arasında OECD ülkelerinde yaygın durum genel olarak eşitsizliğin artmış olduğudur. Söz konusu ülkelerin üçte ikisinde eşitsizlik artmış, bu dönemde sadece Fransa, İrlanda, İspanya, Yunanistan ve Türkiye' de eşitsizlik azalmıştır. Gerçektende Yunanistan ve Türkiye'nin eşitsizliğin değişmediği ülkeler grubunda yer alması, eşitsizlik düzeyinde (gini katsayılarında) 1 puandan daha az gerçekleşen değişimin ihmal edilmesine neden olmakla birlikte, gözlenen değişim Türkiye' nin yüksek seviyelerde seyreden gelir eşitsizliğinin, OECD ülkeleri arasında Meksika'dan sonra en yüksek gelir eşitsizliğine sahip olan ülke olduğu gerçeğinin değiştirmeye yetecek düzeyde değildir. Bu bağlamda sanırız ki Türkiye için 1985-2005 dönemi içerisinde gelir eşitsizliğinin anlamlı bir iyileşme göstermediğini, OECD ülkelerinin çoğunda ise gelir eşitsizliğinin çarpıcı biçimde olmasa da arttığını söyleyebiliriz.

2.5.Türkiye'deki Yoksulluk Oranlarının OECD Ülkeleri İle Karşılaştırılması

Tablo 2.15, 2005 yılında bazı OECD ülkelerinde gerçekleşen yoksulluk oranlarını göstermektedir. Birinci sütun cari ortanca (medyan) gelirin %40'ının, ikinci sütun %50'sinin, üçüncü sütun %60'ının yoksulluk çizgisi olarak belirlenmesi durumunda gerçekleşen yoksulluk oranlarını göstermektedir. Söz konusu yoksulluk, gıda+gıda dışı ihtiyaçlarını karşılayamayan bireylerin nüfusa oranı (kafa sayısı oranı) olarak tanımlanmaktadır. Tablodan görüldüğü üzere tüm yoksulluk çizgileri için

Türkiye, Meksika'dan sonra yoksulluğun en yüksek oranlarda seyrettiği ikinci ülke durumundadır. Yoksulluk oranlarının tüm yoksulluk eşikleri itibariyle en düşük olduğu ülke Danimarka'dır. Danimarka'da yoksulluk oranları tüm yoksulluk eşikleri için sırasıyla, %2.1, %5.3 ve %12.3 olarak gerçekleşmiştir. En yüksek yoksulluk oranları ise Meksika'da gözlenmektedir. Meksika'da yoksulluk oranları tüm yoksulluk eşikleri için sırasıyla %12.7, %18.4 ve %25.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu noktada Danimarka'nın 2005 yılı itibariyle en düşük gini katsayısına sahip ülke, Meksika'nın ise en yüksek gini katsayısına sahip ülke olduğunu hatırlamakta fayda vardır. Tüm bunlara paralel olarak Türkiye'nin yoksulluk oranları tüm yoksulluk eşikleri için sırasıyla, %11.4, %17.5 ve %24.3 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.15. Bazı OECD Ülkelerinin 2005 Yılındaki Yoksulluk Oranları

	Cari Medyan Gelirin %40'ı	Cari Medyan Gelirin %50'si	Cari Medyan Gelirin %60'ı
Belçika	3.1	8.8	16.2
Danimarka	2.1	5.3	12.3
Finlandiya	2.8	7.3	14.8
Yunanistan	7.0	12.6	19.6
Polonya	9.3	14.6	20.8
Portekiz	7.4	12.9	20.7
Türkiye	11.4	17.5	24.3
İspanya	8.1	14.1	21.0
İngiltere	3.7	8.3	15.5
İtalya	6.6	11.4	19.7
Meksika	12.7	18.4	25.3
OECD	5.7	10.6	17.4

Kaynak:<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=INEQUALITY>erişim tarihi:15.12.2010

Tablo 2.16 ise seçilmiş OECD ülkelerinde, 2005 yılında gerçekleşen görel yoksulluk oranlarını göstermektedir. Birinci sütun medyan gelirin %40'ına göre, ikinci sütun medyan gelirin %50'sine göre, üçüncü sütun medyan gelirin %60'ına göre belirlenen yoksulluk çizgilerine baz alarak hesaplanan yoksulluk oranlarını göstermektedir. Tablodan görüldüğü üzere tüm yoksulluk çizgileri için görel yoksulluğun en yüksek olduğu ülke yine Meksika'dır. Meksika'nın ardından ise yine Türkiye gelmektedir. Yoksulluk oranının en

düşük olduğu ülke ise medyan gelirin %40'ına göre Danimarka, %50'sine göre Danimarka ve İsveç iken, medyan gelirin % 60'ına göre ise İsveç'tir.

Tablo 2.16. Bazı OECD Ülkelerinin 2005 Yılındaki Görelî Yoksulluk Oranları (medyan gelir %)

	40%	50%	60%
Belçika	0,031	0,088	0,162
Danimarka	0,021	0,053	0,123
Finlandiya	0,028	0,073	0,148
Yunanistan	0,070	0,126	0,196
Polonya	0,093	0,146	0,208
Portekiz	0,074	0,129	0,207
Türkiye	0,114	0,175	0,243
Macaristan	0,037	0,071	0,123
İspanya	0,081	0,141	0,210
İngiltere	0,037	0,083	0,155
İtalya	0,066	0,114	0,197
Meksika	0,127	0,184	0,253
OECD-30	0,056	0,106	0,174
Fransa	0,028	0,071	0,141
İsveç	0,025	0,053	0,114

Kaynak: <http://statlinks.oecdcode.org/812008051P1G033.XLS> erişim tarihi:20.08.2010

OECD ortalamasından oldukça yüksek düzeyde olan Türkiye'nin yoksulluk oranlarının dönemler itibariyle değişimi, Tablo 2.17'de görülmektedir. Yoksulluk çizgisinin medyan gelirin %50'si olarak, yoksulluk oranlarının temel gereksinimler yaklaşımına göre (gıda+ gıda dışı ihtiyaçlar) belirlendiği Tabloda görüldüğü üzere, Türkiye 1985 ile 1995 yılı arasındaki dönem itibariyle yoksulluk oranlarının değişmediği ülkeler grubunda yer almaktadır. Yani bu dönemde Türkiye'nin dahil olduğu ülkelerde yoksulluk oranlarında 0.5 puandan daha az bir değişim (artış/azalış) gerçekleşmiştir. Bu grupta Türkiye ile birlikte Finlandiya, Yunanistan, İrlanda, Lüksemburg ve İsveç yer almaktadır.

Tablo 2.17.OECD Ülkelerinde Eşitsizlik ve Yoksulluk Eğilimleri

	1985 ile 1995 Arasındaki Dönem	1995 ile 2005 Arasındaki Dönem	1985 ile 2005 Arasındaki Dönem
Eşitsizlik Eğilimleri (Gini katsayıları)			
önemli bir artış	Çek Cumhuriyeti, İtalya, Meksika, Yeni Zelanda, Portekiz, Türkiye, İngiltere	Kanada, Finlandiya, Almanya	Finlandiya, Yeni Zelanda
Küçük bir artış	Belçika, Finlandiya, Almanya, Macaristan, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, İsveç, ABD	Avusturya, Danimarka, Japonya, Norveç, İsveç, ABD	Kanada, Almanya, İtalya, Japonya, Norveç, Portekiz, İsveç, ABD
Değişmeyen	Avusturya, Kanada, Danimarka, Yunanistan, İrlanda	Avustralya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Macaristan, İtalya, Lüksemburg, Yeni Zelanda, Portekiz, İspanya, İsviçre	Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, İspanya, Türkiye, İngiltere
Küçük bir düşüş		Yunanistan, İrlanda, Hollanda, İngiltere	Fransa, İrlanda, İspanya
Önemli bir düşüş	Fransa, İspanya	Meksika, Türkiye	
Yoksulluk Eğilimleri (Kafa sayısı oranı, Medyan gelirin %50'si yoksulluk çizgisidir)			
Önemli bir artış	Almanya, İtalya, Japonya, Almanya, Yeni Zelanda, İngiltere	Avusturya, Kanada, Finlandiya, Almanya, İrlanda, Japonya, Lüksemburg, Yeni Zelanda, İspanya, İsveç	Avusturya, Almanya, İrlanda, Japonya, Hollanda, Yeni Zelanda
Küçük bir artış	Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Meksika, Norveç, Portekiz	Avustralya, Danimarka, Hollanda, İsviçre, Türkiye	Kanada, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, İtalya, Lüksemburg, İsveç, Türkiye, İngiltere
Değişmeyen	Finlandiya, Yunanistan, İrlanda, Lüksemburg, İsveç, Türkiye	Belçika, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Macaristan, Norveç, ABD	Danimarka, Fransa, Yunanistan, Macaristan, Norveç, Portekiz, İspanya, ABD
Küçük bir düşüş	Kanada, Danimarka, Fransa, ABD	Yunanistan, Portekiz	Meksika
Önemli bir düşüş	Belçika, İspanya	İtalya, Meksika, İngiltere	Belçika

Not: Tabloda dönemler için belirtilen “önemli bir artış/düşüş” gini katsayısı için 2.5 puandan, kafa sayısı oranı için 1.5 puandan daha büyük bir değişikliği ifade ederken, “küçük bir artış/düşüş” gini katsayısında 2.5 puanla 1 puan arasında, kafa sayısı oranında 0.5 ile 1.5 puan arasında bir değişikliği ifade eder. “Değişmeyen” ise gini katsayısında 1 puandan, kafa sayısı oranında 0.5 puandan daha az değişikliği belirtir.

Kaynak:

http://www.oecd.org/document/4/0,3343,en_2649_33933_41460917_1_1_1_1,00.html

erişim tarihi: 20.08.2010

1995 yılından 2005 yılına geçen dönemde ise Türkiye Avustralya, Danimarka, Hollanda ve İsviçre ile birlikte yoksulluk oranlarında küçük bir artışın (0.5 ile 1.5 puan arasında) gözlemlendiği ülkeler grubunda yer almıştır. Bir önceki dönemin aksine bu dönemde OECD Ülkelerinde yaygın durum yoksulluğun artmış olmasıdır. OECD ülkelerinin yoksulluk eğilimlerinin 1985 yılından 2005 yılına kadar geçen dönem için genel olarak değerlendirilmesi durumunda ise şu tabloyla karşılaşılmaktadır; yalnızca Meksika (küçük bir düşüş) ve Belçika'nın (önemli bir düşüş) yoksulluk oranlarında kayda değer bir düşüş gerçekleşmiştir. Buna karşın, OECD ülkelerinde yaygın durum yoksulluğun artmış olması ya da kayda değer bir değişimin yaşanmamasıdır. Bu dönemde yoksulluk oranlarının önemli bir artış (1.5 puandan fazla) gösterdiği ülkeler Avusturya, Almanya, İrlanda, Japonya, Hollanda ve Yeni Zelanda'dır. Türkiye' nin dahil olduğu grupta ise yoksulluk küçük bir artış (0.5 ile 1.5 puan arasında) göstermiştir.

Özetle bu durumun Türkiye için ifade ettiği şey şudur: 1980'lerin ortalarından 2000'lerin ortalarına kadar geçen dönemde Türkiye'de yoksulluğun (gıda+gıda dışı) yaygınlığında (kafa sayısı oranına göre) artış gerçekleşmiştir.

2.6. OECD Ülkelerinde Sosyal Harcamaların, Kişi Başına Milli Gelirin ve Ekonomik Büyümenin Yoksulluk ve Eşitsizliğe Etkileri

Yukarıda özetlenen OECD Ülkelerinin eşitsizlik ve yoksulluk eğilimleri söz konusu dönemler itibariyle yoksullukla mücadelenin performansında bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Ancak genel eğilimleri ifade eden veriler ışığında yapılan bu sınıflandırmada yoksulluk mücadele konusunda daha anlamlı sonuçlar elde edebilmek için özellikle yoksullukla mücadelede önemli roller üstlenen sosyal harcamaların, ekonomik büyümenin ve kişi başına gelirin yoksulluk ve eşitsizlik üzerine etkilerinin analiz edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda aşağıda sosyal harcamaların, ekonomik büyümenin ve kişi başına gelirin yoksulluk ve eşitsizlik üzerine etkilerinin belirlenmesi için çeşitli panel veri modelleri tahmin edilmiştir.

2.6.1. Panel Veri Modelleri

Panel veriler, yatay kesit ve zaman serilerinin birleşiminden oluşan özel bir karma veri türüdür (Gujarati, 1999: 24). Panel verilerin yatay kesit ve zaman serisi verilerine göre birçok avantajı mevcuttur. Panel veriler araştırmacılara daha geniş bir veri seti sağlar, serbestlik derecelerini artırır ve açıklayıcı değişkenler arasındaki çoklu bağıntıyı azaltır. Böylece ekonometrik tahmin edicilerin etkinliğini artırır. Daha da önemlisi panel veriler yatay kesit verileri veya zaman serisi verileri kullanılarak ele alınamayan ekonomik sorunların analizine izin vermektedir. Ayrıca panel veriler bütünüyle yatay kesit veya zaman serisi verilerinden kurulacak olan modellerden daha karmaşık davranışsal modellerin kurulmasına ve test edilmesine imkan vermektedir. Panel veri kullanımı ampirik çalışmalarda ortaya çıkan başlıca ekonometrik problemlerin çözümünde veya büyüklüğünün azaltılmasında bir araç sunarak zaman serileri verilerine göre elde edilen bireysel sonuçlardan daha doğru tahminlerin yapılmasına imkan sağlamaktadır (Hsiao, 2003: 3-8).

Panel verilerden elde edilen bir regresyonun denklemi şu şekildedir:

$$Y_{it} = \alpha_i + \beta x_{it} + E_{it}$$

Panel veri ile yapılan regresyonlarda kullanılan iki temel yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Bunlar: Sabit Etkiler Modeli (FEM) ve Rassal Etkiler Modeli (REM)' dir (Özer, Biçerli, 2004: 71). Panel veri analizi bireyler arasındaki ya da zamanlar arasındaki etkileri veya her ikisi arasındaki etkileri konu almaktadır. Bireyler veya zaman etkileri boyunca sabit terimlerde farklılık olduğundan yola çıkan modeller "sabit etkiler modeli", hata varyanslarındaki farklılıkları temel alan modeller ise "tesadüfi etkiler modeli" olarak tanımlanır (Aktaş, 2010: 195).

Sabit Etkiler modelinde, birimlerin davranışlarındaki farklılıklar sabit terimdeki farklılıklarla ortaya konulmaya çalışılır. Ancak eğim katsayılarının sabit olduğu varsayılır. Bu modelde sabit terim grup-spesifik sabit terim olarak adlandırılır (Özer, Biçerli, 2004: 72). Tüm bunlarla birlikte

bireyler/gruplar arasındaki farklılıklar regresyon fonksiyonundaki parametrik kaymalar olarak görüldüğünde, tesadüfi etkiler modelini kullanmak faydalı olacaktır (Aktaş, 2010: 200). Sabit etkiler modeli ile tesadüfi etkiler modeli arasındaki temel farklılık ise Sabit etkiler modelinde, her kesit birim kendi ayrı sabit terimine sahipken; Rassal etkiler modelinde sabit terim, tüm kesit birimleri için ortalama sabit terimi vermekte, hata terimi ise her kesit birimine ait sabit terimin bu ortalama sabit terimden rassal sapmasını temsil etmektedir (Özer, Biçerli, 2004: 73). Bu noktada panel veri modelinin sabit etkiler modeline göre mi yoksa tesadüfi etkiler modeline göre mi oluşturulacağı sorusu önem kazanmaktadır. Literatürde bu soruya cevap vermeye yönelik en önemli testlerden birisi Hausman (1978) tarafından geliştirilmiş olan testtir. Bu test sabit etkili model tahmin edicileri ile tesadüfi etkili modelin parametre tahmin edicileri arasındaki farkın anlamlı olup olmadığına dayanır. Yani bireye/gruba özgü etkinin tesadüfi olduğunu varsayarak, bu etki ile modelin açıklayıcı değişkenleri arasındaki ilişkiyi test eder (Aktaş, 2010: 201).

2.6.2.Model ve Metodoloji

Çalışmamızda yukarıda kısaca değinilen panel veri modeli kullanılmıştır. Panel veri analizi yapılırken, veri temini konusunda yaşanan olumsuzluklar nedeniyle dengesiz panel modeli kullanılmıştır. Dengesiz (unbalanced) panel modeli eksik veriler söz konusu olduğundan dolayı tercih edilmiştir. Öncelikle eşitsizlik göstergesi olarak gini katsayısının bağımlı değişken olduğu kişi başına sosyal harcamaların (KBSH) ve reel ekonomik büyümenin (REB) bağımsız değişkenler olarak belirlendiği ilk model tahmin edilmiştir. Tüm ülkeler için tahmin edilen modelin yanında OECD ülkeleri gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere iki farklı gruba ayrılarak aynı bağımlı ve bağımsız değişkenler için model tahmin edilmiştir. Ancak gözlem sayısının azlığı nedeniyle gelişmekte olan ülkeler grubu için tahmin edilen model anlamsız çıkmıştır. Bu yüzden modeller verilerine ulaşılan tüm OECD ülkeleri ve gelişmiş OECD ülkeleri için tahmin edilmiştir.

İkinci model ise kafa sayısı endeksinin yoksulluk göstergesi olarak kabul edildiği ve yoksulluk oranının bağımlı değişken, kişi başına düşen gelirin (KBDG) ve kişi başına düşen sosyal harcamaların (KBSH) bağımsız değişken olarak belirlendiği modeldir. Söz konusu modelde tüm ülkeler için tahmin edildiği gibi gelişmiş ülkeler içinde tahmin edilmiştir. Ayrıca Gözlem sayısının azlığı nedeniyle gelişmekte olan ülkeler için model tahmin edilmemiştir. Tahmin edilen modeller şu şekilde ifade edilebilir:

$$\begin{aligned} \text{Gini} &= F(\text{KBSH}, \text{REB}) \\ \text{Yoksulluk} &= F(\text{KBSH}, \text{KBDG}) \end{aligned}$$

Bu şekilde tanımlanan eşitsizlik ve yoksulluk fonksiyonları toplulaştırılmış (pooled) En Küçük Kareler yöntemi ile tahmin edilmiş ve ulaşılan sonuçlar yorumlanmıştır. Daha sonra kukla değişkenler kullanılarak gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasında sosyal harcamaların yoksulluğu ve eşitsizliği azaltma konusundaki etkileri karşılaştırılmıştır.

2.6.3.Veriler

Analizde kullanılan veriler OECD veri tabanından elde edilmiştir. Birinci modelde bağımlı değişken olarak eşitsizlik göstergesi kabul ettiğimiz gini katsayısı kullanılmış, bağımsız değişken olarak ise reel ekonomik büyüme oranları ve 2000 yılı sabit fiyatlarıyla satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen sosyal harcamalar kullanılmıştır. İkinci modelde ise bağımlı değişken olarak belirlenen yoksulluk oranı medyan gelirin %60'ının yoksulluk eşiği olarak kabul edildiği kafa sayısı endeksidir. Bağımsız değişkenler ise 2000 yılı sabit fiyatlarıyla satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen sosyal harcamalar ve yine 2000 yılı sabit fiyatlarıyla satın alma gücü paritesine göre belirlenmiş kişi başına milli gelirdir. Eksik veriler söz konusu olmakla birlikte analizde 1980, 1985, 1990, 1995, 2000, 2005, 2006 ve 2007 yıllarına ait mevcut veriler kullanılmıştır. Bazı OECD ülkeleri ise verilerine ulaşamadığı için analiz dışında tutulmuşlardır. Analize dahil edilen OECD

lkeleri: Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, ek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, Türkiye, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleridir. Söz konusu OECD lkelerinden, Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İrlanda, İtalya, Japonya, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, İsveç, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri gelişmiş ülkeler grubuna dahil edilerek, ek Cumhuriyeti, Yunanistan, Macaristan, Meksika, Portekiz, İspanya ve Türkiye gelişmekte olan ülkeler grubuna dahil edilerek model tüm ülkeler için tahmin edildiği gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler içinde tahmin edilmiştir.

2.6.4.Bulgular

Öncelikle panel veri modeli için sabit etkiler modelinin mi yoksa tesadüfi etkiler modelinin mi kullanılacağına karar verebilmek için Hausmann testi uygulanmıştır. Eklerde verilen Hausmann testi sonuçlarına göre sabit etkiler modelinin seçilmesi uygun olmakla birlikte sabit etkiler modeline göre tahmin edilen modeller istatistiki olarak anlamlı çıkmamıştır. Bu durumla başa çıkabilmek için modeller sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modeli arasından herhangi bir tercih yapmadan tahmin edilmiştir. Bu durumda modeller hem teorik olarak hem de istatistiki olarak daha anlamlı sonuçlar vermiştir. Veri setlerindeki kayıplar nedeniyle dengesiz (unbalanced) panel modeli kullanılmıştır. Model toplulaştırılmış (pooled) En Küçük Kareler yöntemi ile tahmin edilmeden önce birim kök ve eşbütünleşme testlerinin yapılması kayıp verilerin varlığı nedeniyle anlamsız görülmüştür. Aşağıda tablo 2.18'de tüm OECD lkeleri ve gelişmiş OECD lkeleri için tahmin edilen modelin zet sonuçları gösterilmektedir. Öncelikle şu belirtilmelidir ki, DW istatistiğinin pozitif otokorelasyon göstermiş olmasından dolayı modellere AR(1) eklenerek bu durum giderilmeye çalışılmıştır. Tahmin edilen modelde sosyal harcamalar ve ekonomik büyüme ile eşitsizlik arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Analize dahil edilen tüm OECD lkelerinde kişi başına düşen

sosyal harcamalardaki bir birimlik artış gini katsayısını 0,00000706 birim azaltmaktadır. Ekonomik büyüme oranındaki bir birimlik artış ise gini katsayısını 0,000766 birim azaltmaktadır. Benzer şekilde gelişmiş ülkelerde kişi başına sosyal harcamalardaki bir birimlik artış gini katsayısını 0,00000682 birim, ekonomik büyümedeki bir birimlik artış ise gini katsayısını 0,000989 birim azaltmaktadır.

Tablo 2.18 Eşitsizlik, sosyal harcama ve ekonomik büyüme ilişkisi

Model 1	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler				İstatistikler		
			Kişi başına sosyal harcama	Reel ekonomik büyüme	AR (1)	R ²	DW	F
	Gini Katsayısı	C						
Tüm Ülkeler		0.394497 -1.089.540	-7.06E-06 (-2.146870)	-0.000766 (-1.740517)	0.869531 (-2.146.803)	0,92	2,43	247.
Gelişmiş Ülkeler		0.404153 -7.235.582	-6.82E-06 (-1.935517)	-0.000989 (-2.055418)	0.885565 (-1.587.287)	0,88	2,58	127.

(*)Parantez içerisindeki değerler t istatistik değerleridir

Tahmin edilen ikinci modelde ise bağımlı değişken olan yoksulluk oranı ile bağımsız değişkenler olan kişi başına sosyal harcamalar ve kişi başına milli gelir arasında beklendiği üzere yine negatif bir ilişki bulunmuştur. Benzer şekilde pozitif otokorelasyonun varlığından dolayı AR(1) eklenerek tahmin edilen modelde, tüm ülkeler için kişi başına sosyal harcamalarda bir birimlik artışın yoksulluk oranını 0,000498 birim azalttığı tespit edilmiştir. Kişi başına milli gelirdeki bir birimlik artış ise yoksulluk oranını 0,0000053 birim azaltmaktadır. Söz konusu bu negatif ilişki gelişmiş ülkeler için tahmin edilen modelde de geçerli olmaktadır. Tahmin edilen ikinci modelde gelişmiş ülkelerde kişi başına sosyal harcamalardaki bir birimlik artış yoksulluk oranını 0,000553 birim azaltmakta, kişi başına milli gelirdeki bir birimlik artış ise yoksulluk oranını 0,00000589 birim azaltmaktadır. Tahmin edilen ikinci modelin özet sonuçları tablo 2.19'da görülmektedir.

Tablo 2.19 Yoksulluk, sosyal harcama ve milli gelir ilişkisi

Model 2	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler				İstatistikler		
	Yoksulluk	C	Kişi başına sosyal harcama	Kişi başına milli gelir	AR (1)	R ²	DW	F
Tüm Ülkeler		24.29993 (6.134942)	-0.000498 (-1.500205)	-5.30E-06 (-1.008472)	0.871066 -1.792.388	0,86	2,51	140.
Gelişmiş Ülkeler		25.65208 -5.138.249	-0.000553 (-1.524924)	-5.89E-06 (-1.085407)	0.870331 -1.373.626	0,85	2,6	92.

(*) Parantez içerisindeki değerler t istatistik değerleridir.

Tahmin edilen modellere göre ulaşılan bulgular t istatistik değerleri açısından değerlendirildiğinde %10 luk anlamlık düzeyinde tahminler anlamlı sonuçlar vermektedir. Ayrıca R² değerleri durbin-watson ve F istatistik değerleri açısından modelleri bir bütün olarak değerlendirdiğimizde mevcut verilerle yapılan tahminlerin istatistiki olarak anlamlı olduğu söylenebilir. Söz konusu model bu haliyle kişi başına sosyal harcamaların, kişi başına milli gelirin ve ekonomik büyümenin yoksulluk üzerinde ne yönde etki ettiğinin ampirik olarak ortaya konmasına yardımcı olması bakımından işlevsellik sunmaktadır. Tüm bunlarla birlikte eşitsizliğin ve yoksulluğun yapısal bir analizini yapmak kaygısını taşımadığımızdan dolayı eşitsizliğin ve yoksulluğun belirleyicilerinin bir kısmının modele dahil edilmemiş olması ve kayıp verilerle birlikte bu durumun yaratmış olduğu olumsuzluklar göz ardı edilebilecektir. Çünkü biliyoruz ki, eşitsizliği (gini katsayısını) belirleyen yalnızca kişi başına sosyal harcama ve ekonomik büyüme oranları değildir. Benzer şekilde yoksulluk oranının belirleyicileri de yalnızca kişi başına düşen milli gelir ve kişi başına düşen sosyal harcamalar değildir. Tüm bunlara paralel olarak yukarıda bahsedilen modeller Tüm OECD ülkeleri ile birlikte gelişmiş OECD ülkeleri için tahmin edildiği gibi Türkiye'nin de dahil olduğu gelişmekte olan OECD ülkeleri için de tahmin edilmiş ancak gözlem sayısının düşüklüğü nedeniyle model anlamlı sonuçlar vermemiştir. Buna karşılık

gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin sosyal harcama etkinlikleri kukla değişkenlerle kurulan diğer iki modelle karşılaştırılmıştır. Birinci modelde bağımlı değişken olarak gini katsayısı kullanılmış bağımsız değişken olarak ise kişi başına düşen sosyal harcamalar, reel ekonomik büyüme ve yalnızca gelişmiş ülkelerin kişi başına sosyal harcamalarının etkilerini göstermek amacıyla kukla değişkenlerle oluşturulan d1*KBSH değişkeni kullanılmıştır. İkinci modelde ise yoksulluk oranı bağımlı değişken, kişi başına düşen sosyal harcamaların, kişi başına düşen milli gelirin ve gelişmekte olan ülkelerin sosyal harcamalarının etkilerinin ortaya konulabilmesi için tanımlanan kukla değişkenlerle oluşturulan d2*KBSH değişkeni bağımsız değişkenler olarak seçilmiştir. Tahmin edilen modeller şu şekilde özetlenebilir:

$$\text{Gini} = F(\text{KBSH}, \text{REB}, \text{d1}*\text{KBSH})$$

$$\text{Yoksulluk} = F(\text{KBSH}, \text{KBDG}, \text{d2}*\text{KBSH})$$

Aşağıdaki tablo 2.20’de model 1 çerçevesinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kişi başına düşen sosyal harcamalarının eşitsizlik (gini katsayısı) üzerine olan etkilerinin özet sonuçları gösterilmektedir. Gelişmiş ülkelerde kişi başına sosyal harcamalardaki bir birimlik artış gini katsayısını 0,000000352 birim azaltmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise kişi başına düşen sosyal harcamalardaki bir birimlik artış gini katsayısını 0,00000105 birim azaltmaktadır.

Tablo 2.20. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Sosyal Harcamalarının Eşitsizlik Üzerine Etkileri

Model 1	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler				İstatistikler			
		C	Kişi başına sosyal harcama	Reel ekonomik büyüme	d1*Kişi başına sosyal harcama	AR (1)	R ²	DW	F
Gelişmiş Ülkeler	Gini Katsayısı	0.399806	-6.74E-06	-0.00020	-3.52E-07	0.87419	0.9202	2.3702	178.79

		(10.1272)	(-1.9563)	(-0.23797)		(20.586)			
					(-1.26158)				
Gelişmekte olan ülkeler		0.405442 (27.8876)	-1.88E-05 (-8.7623)	-0.00155 (-0.67473)	-1.05E-06 (-0.27399)	-	0.4561	0.2629	28.241

(*) Parantez içerisindeki değerler t istatistik değerleridir.

Tablo 2.21’de ise model 2 çerçevesinde elde edilen bulguların özet sonuçları gösterilmektedir. Tahmin edilen ikinci modele göre gelişmiş ülkelerde kişi başına sosyal harcamalar yoksulluk oranını 0,000147 birim azaltmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler de ise kişi başına sosyal harcamalardaki bir birimlik artış yoksulluk oranını 0,000505 birim azaltmaktadır.

Tablo 2.21. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Sosyal Harcamalarının Yoksulluk Üzerine Etkileri

Model 2	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler						İstatistikler		
		C	Kişi başına sosyal harcama	Kişi başına milli gelir	d2*Kişi başına sosyal harcama	AR (1)	AR(2)	R ²	DW	F
Gelişmiş Ülkeler	Yoksulluk	23.85360 (4.57962)	-0.000304 (-0.4436)	-2.04E-06 (-0.3581)	-0.000147 (-0.2813)	0.66169 (4.6824)	0.20925 (1.5213)	0.881	1.839	54.846
Gelişmekte olan ülkeler		25.89823 (5.57712)	-0.000548 (-1.6123)	-4.74E-06 (-0.8985)	-0.000505 (-1.0085)	0.87728 (17.760)	-	0.872	2.557	105.71

(*) Parantez içerisindeki değerler t istatistik değerleridir.

Yukarıda kukla değişkenlerle kurulan modellerden ulaşılan bulgulara göre gelişmiş ülkelerde sosyal harcamalar eşitsizliği azaltma konusunda daha başarılı iken, gelişmekte olan ülkelerde sosyal harcamalar yoksulluğu azaltma konusunda daha başarılıdır. Bu durum aynı zamanda gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerin yapmış olduğu sosyal harcamaların etkileri arasında etkilerin yönü açısından herhangi bir fark olmadığı farkın ancak nisbi olarak mevcut olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle gelişmiş

ülkelerde de gelişmekte olan ülkelerde de sosyal harcamalar yoksulluğu ve eşitsizliği azaltmaktadır. Ancak gelişmiş ülkelerde bir birimlik sosyal harcama yoksulluğa göre eşitsizliği daha fazla azaltırken, gelişmekte olan ülkelerde eşitsizliğe göre yoksulluğu daha fazla azaltmaktadır. Diğer bir deyişle, gelişmiş ülkelerde kişi başına sosyal harcamalardaki bir birimlik artış gini katsayısını 0,000000352 birim azaltırken, gelişmekte olan ülkelerde kişi başına düşen sosyal harcamalar gini katsayısını 0,00000105 birim azaltmaktadır. Buna karşılık gelişmiş ülkelerde kişi başına sosyal harcamalar yoksulluk oranını 0,000147 birim azaltmakta iken; gelişmekte olan ülkeler de ise kişi başına sosyal harcamalardaki bir birimlik artış yoksulluk oranını 0,000505 birim azaltmaktadır.

Kukla değişkenlerle tahmin edilen modellerin F, DW ve R² değerleri eklerde sunulmuştur. Daha önceki modellerde veri eksikliği nedeniyle yaşanan sorunlar söz konusu modeller içinde geçerlidir. Ancak daha önce de belirttiğimiz üzere çalışmamız yoksulluk ve eşitsizlik üzerine yapısal bir ilişki tespit etmeyi ve yoksulluğun ve eşitsizliğin belirleyicilerini ortaya koymaya yönelik ampirik bulgular elde etmeyi amaçlamamaktadır. Bu bağlamda yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılmasına yönelik kişi başına sosyal harcamaların, kişi başına düşen milli gelirin ve ekonomik büyümenin etkilerinin belirlenmesi ve özellikle sosyal harcamaların bu konudaki rolünün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirilmesi modellerin asıl amaçlarıdır. Modellerden elde edilen sonuçlara göre Türkiye'nin dahil olduğu gelişmekte olan ülkelerde sosyal harcamalar yoksulluğu azaltma konusunda gelişmiş ülkelere daha etkili bir araçtır. Yani kişi başına sosyal harcamalardaki bir birimlik artış Türkiye'nin de dahil olduğu gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu gelişmiş ülkelere kıyasla daha fazla azaltmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN YOKSULLUKLA MÜCADELE PROGRAMLARI

3.1. Türkiye'de Yoksullukla Mücadele

Türkiye'de uygulamaya konulan yoksulluğu azaltma önlemleri, başta Dünya Bankası olmak üzere uluslararası kuruluşların geliştirdikleri kavramsal kategorilere harfiyen olmasa da, ruhuna bağlı kalarak belirlenmektedir (Yalman, 2007: 110).

Türkiye yoksullukla mücadele etmeye resmi olarak 1990' lı yılların ortasında başlamış, Yedinci ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Türkiye'nin bu konudaki stratejik amacı, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri kalıcı olarak azaltmak ve mutlak yoksulluğu ortadan kaldırmak olmuştur. Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin (BKH) ortaya konulmasını takiben Türkiye'nin yoksullukla mücadele çabaları hız kazanmıştır

[http://www.comcec.org/EN/belge/arsiv/pdf/TURKEY%2023-07%20CR\(1\)TR.pdf](http://www.comcec.org/EN/belge/arsiv/pdf/TURKEY%2023-07%20CR(1)TR.pdf).

Ayrıca Türkiye'de ilk kez yoksulluk konusunu araştırmak ve sekizinci plan kapsamında yoksulluğun etkilerinin hafifletilmesine yönelik bir strateji geliştirmek amacıyla bir Özel İhtisas Komisyonunun kurulmuş olması (Yalman, 2007: 118) yoksullukla mücadele konusunda artan ilgiyi gözler önüne sermektedir.

Resmi olarak 1990' lı yılların ortasından itibaren gerek yedinci ve sekizinci kalkınma planları çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmalar gerekse BKH' nin ortaya konulması ile Türkiye' de yoksullukla mücadele çabaları hız kazanmış, uluslararası kurum ve kuruluşların ilgi ve teşvikleriyle ve yoksulluk konusunda artan bilinçle birlikte yoksullukla mücadele daha sistematik bir hal almaya başlamıştır. Türkiye'nin Binyıl Kalkınma Hedefleri konusunda sağladığı ilerleme ülkenin 2005' te yayımlanan ilk Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu'nda açıklanmıştır. Rapora göre Türkiye hedeflerden bir bölümünü

gerçekleştirmeye çok yaklaşmış hatta gerçekleştirmiş olmakla birlikte ilerleme sağlanması gereken kimi alanlar vardır; örneğin yoksulluk ve açlık (hedef 1), kadın-erkek eşitliği (hedef 3), çocuk ölümleri (hedef 4) ve anne ölümleri (hedef 5) (<http://www.un.org.tr/index.php?LNG=1&ID=21> erişim tarihi 31.07.2010)

Ancak BKH ilan edilmeden önce de Türkiye’ de yoksulluğa yönelik girişimlerde bulunulmuştu. Hatta 1990’ lı yıllardan önce de Türkiye’de uygulanmış kimi sosyal yardım programları söz konusuydu. Bunlardan ilki 1976 yılında TBMM’ de kabul edilerek resmi gazetede yayınlanan “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun” un başlattığı sosyal yardım uygulamasıydı. Bu kanun, bir sosyal emeklilik kanunu şeklinde tanımlanmış olmasına rağmen 65 yaşını bitirmediği halde başkasının yardımı olmaksızın yaşamını sürdüremeyecek olan malul bireylerin bu durumlarını tam teşekküllü hastanelerden alacakları sağlık kurulu raporu ile ispatlayanları ve uygun bir işe yerleştiremeyen sakatları da kapsıyordu (Buğra, 2008: 190). Buğra (2008)’ e göre söz konusu kanunun vatandaşlık temelli bir sosyal yardım anlayışıyla çelişkili görünen yanı, hak etme koşulları içinde yer alan kimsesizlik koşuludur. Yine Buğra’ ya göre bu koşul, aileye, güçsüz fertlerine karşı devlet sorumluluğundan önce gelen bir sorumluluk yükleyerek devlet-vatandaş ilişkisinin mantığının geri plana itildiği izlenimini uyandırabilecek nitelikteydi.

2004 yılının Aralık ayında açıklanan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) *Dünya İstihdam Raporu 2004-2005* (Not 1), ekonomik politikaların insana yakışır ve verimli iş imkanları yaratmaya yöneltilmesinin Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri arasında yer alan "küresel yoksulluğun azaltılması" hedefi açısından yaşamsal önem taşıdığını vurgulamaktadır (http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/newsletr/2004_3.pdf erişim tarihi 02.07.2010).

Buğra (2005)’ e göre, asgari ücretin Devlet İstatistik Enstitüsü’nün belirlediği yoksulluk sınırının altında olduğu, ayrıca kayıt dışı sektörde asgari ücretten daha düşük ücretlerle işçi çalıştırmanın mümkün olduğu Türkiye’de,

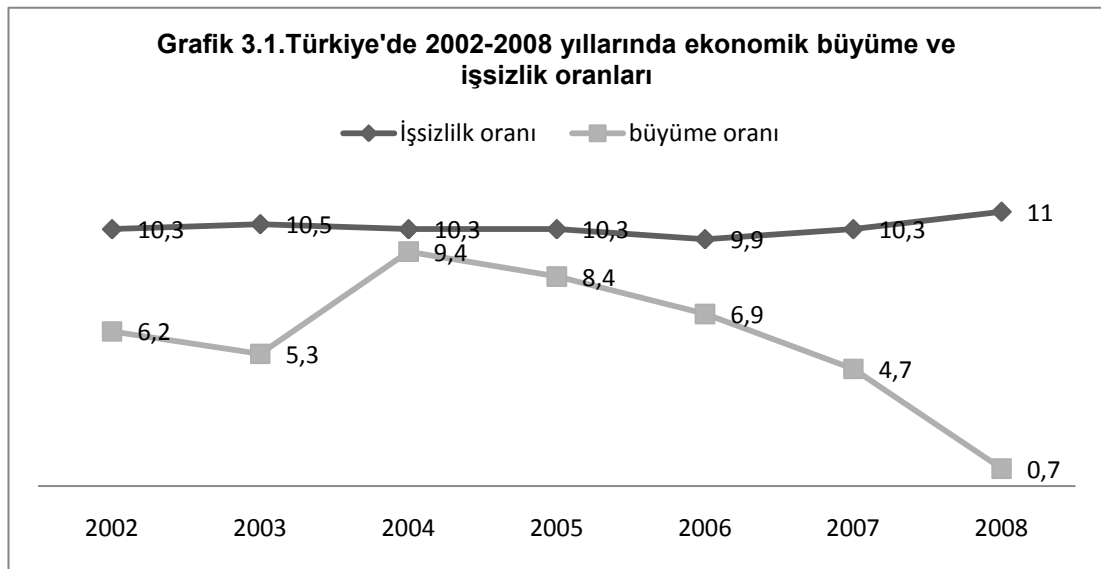
yoksulluk tartışmalarının istihdamın önemini şiddetle vurgulaması, ekonomik çıkarlarla yakından bağlantılıdır ve hiç de şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla, bu tartışmaların sosyal yardımların tembelliği teşvik edici ve bağımlılık yaratıcı niteliğine yaptıkları sonsuz göndermeler de, gayet tutarlıdır (Buğra, 2005: 5). ILO' nun yaklaşımıyla da örtüşen bu durum yoksulluğun azaltılmasının istihdam ile olan yakın ilişkisine vurgu yapmakta, ve “sosyal hak” kavramı piyasa ilişkisi içerisinde görmezden gelinmektedir.

Türk yardım sisteminin en belirgin özellikleri, sistematik sosyal yardım şeması olmaması nedeniyle risk durumunda pek çok kişinin aile yardımları ile ayakta durmaya çalışması yani, Türk yardım sisteminin aile temelli olması ve çok parçalı bir yapıya sahip olmasıdır (Coşkun, Güneş, ty: 8). Bu iki belirgin özelliğe paralel olarak Türk yardım sisteminin en önemli problemleri ise, kurumlar arası eşgüdümün olmaması, sosyal hak kavramının görmezden gelinmesi ve objektif yardım kriterlerinin olmamasıdır. Bu noktada Türkiye’de BKH ilan edilmesiyle, yoksullukla mücadele de kurumsallaşma çabalarının artması bu iki problemi aşmaya yönelik adımları da gerektirmektedir.

3.1.1.Türkiye’de Dolaylı Yoksullukla Mücadele: Ekonomik Büyüme

Türkiye ekonomisi 2002 yılından küresel ekonomik krizin baş gösterdiği 2008 yılına kadar iyi bir ekonomik büyüme performansı göstermiştir. Ancak bu iyi performansın yoksullara olumlu şekilde yansıtılıp yansıtılmadığı tartışmalı bir konudur. Gerçektende ekonomik büyüme dolaylı yoksullukla mücadele de başrol oynamaktadır. Ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltması, ekonomik büyüme performansı yanında bu performansın niteliğiyle de yakından ilgilidir. Kabaş (2009)’ a göre, Türkiye’de yoksullukla mücadelede kurumsal bir ortamın bulunması ve bu kurumsal ortam içerisinde yoksullara yapılan yardımlar, 2002-2004 dönemi içerisinde yoksulluğu azaltmış ve gelir dağılımını düzeltmiştir. Yani, Türkiye’nin 2002-2004 yılları arasındaki ekonomik büyümesi yoksul yanlısıdır.

Grafik 3.1 Türkiye’de 2002-2008 yılları arasındaki reel ekonomik büyüme ve işsizlik oranlarını göstermektedir. 2002 yılında %6.2 olan büyüme oranı 2003 yılında %5.3 olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılında ise %9.4 olarak gerçekleşen büyüme oranı 2002-2008 yılları arasındaki en yüksek büyüme oranı olmuştur. 2005, 2006, 2007 ve 2008 yıllarındaki büyüme oranları ise sırasıyla %8.4, %6.9, %4.7 ve %0.7 olarak gerçekleşmiştir.

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, <http://www.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>
<http://www.hazine.org.tr/ekonomi/ubuyume.php> erişim tarihi:01.03.2011

Hatırlanacağı üzere; 2002-2004 yılları arasında gini katsayısı 0.44’den 0.40’a düşmüş, nüfusun en düşük gelirli % 20’ lik kesiminin milli gelirden aldığı pay %5.3’ ten %6’ya, ikinci en düşük gelirli %20’lik dilimin milli gelirden aldığı pay %9.8’den %10.7’ye, üçüncü en düşük gelirli %20’lik dilimin milli gelirden aldığı pay %14’den %15.2’ye, dördüncü en düşük gelirli %20’lik dilimin milli gelirden aldığı pay ise %20.8’den %21.9’a yükselmişti. Buna karşılık yine söz konusu dönemde nüfusun milli gelirden en yüksek pay alan %20’lik diliminin gelir dağılımında bir bozulma gerçekleşmiş, 2002 yılında gelirin %50.1’ ini alan en yüksek %20’lik dilim 2004 yılında %46. 2’ni alır

duruma gelmiştir. Yani bu dönemde milli gelirden en yüksek pay alan %20'lik kesimden diğer kesimlere bir gelir transferi gerçekleşmiştir.

Ayrıca 2002-2004 yılları arasında gerçekleşen sosyal harcamalarda mutlak anlamda bir artış gözlenmiştir. Tablo 3.1, 2002-2008 yılları arasında gerçekleşen kamu kesimi sosyal harcamalarını göstermektedir. 2002 yılında eğitime yapılan harcamalar 12.312 Milyon TL iken, 2003 yılında 14.914 Milyon TL olmuş, 2004 yılına gelindiğinde ise eğitim harcamaları 18.214 Milyon TL'ye ulaşmıştır. Benzer şekilde sağlık harcamalarında da artış gerçekleşmiş, 2002, 2003 ve 2004 yıllarında sağlık harcamaları sırasıyla; 13.115 Milyon TL, 17.316 Milyon TL ve 22.378 Milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Kamu kesimi sosyal harcamalarının bir diğer kalemi olan sosyal koruma harcamaları da bu dönemde artış göstermiş, 2002 yılında 22.041 Milyon TL olan sosyal koruma harcamaları, 2003 yılında 32.603 Milyon TL'ye, 2004 yılında 39.313 Milyon TL'ye ulaşmıştır.

Tablo 3.1. Kamu Kesimi Sosyal Harcamalar

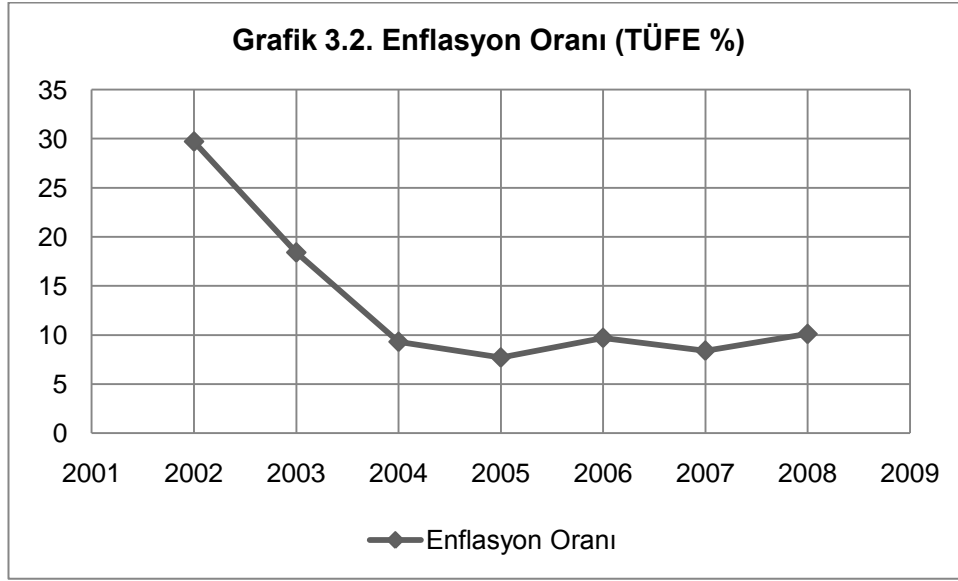
Cari Fiyatlarla (Milyon TL)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Eğitim	12.312	14.914	18.214	20.835	23.210	26.916	31.975
Sağlık	13.115	17.316	22.378	25.840	30.846	34.359	42.645
Sosyal Koruma	22.041	32.603	39.314	47.314	54.029	62.243	68.671
TOPLAM	47.468	64.833	79.906	93.989	108.085	123.518	143.291

Kaynak:

http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/rip/tr/kamu_kesimi_sosyal_harcama_istatistikleri.pdf erişim

tarihi:01.03.2011

2002-2004 yılları arasında ekonomik büyüme performansına bağlı olarak kişi başına GSYH oranları da önemli artışlar göstermiş, enflasyon oranı Grafik 3.2'de görüldüğü üzere 2002 yılında %30 seviyelerinden 2003 yılında %18.4'e, 2004 yılında ise %9.3'e düşmüştür. Bu olumlu gelişmeler Kabaş'ın tezini doğrular niteliktedir. 2002-2004 yılları arasında Türkiye'deki büyümeden yoksullar önemli yararlar elde etmiştir.

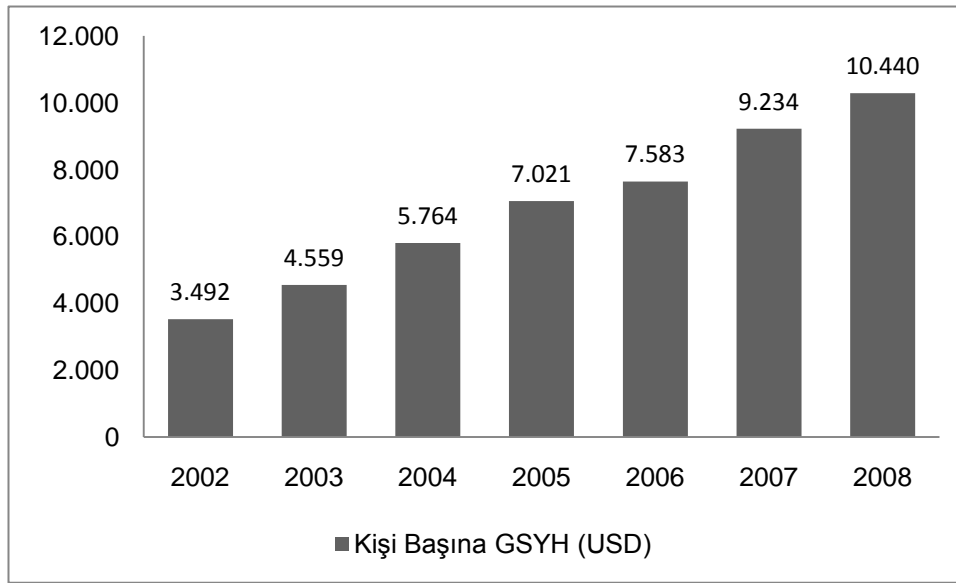

Kaynak: <http://www.hazine.org.tr/ekonomi/enflasyon.php> erişim tarihi:01.03.2011

2002-2008 yılları arasında genel olarak değerlendirildiğinde ise şu tabloyla karşılaşılmaktadır: ekonomik büyüme oranları 2008 yılı dışında tüm yıllar itibariyle %4 'ün üzerinde gerçekleşmiştir. Hem 2002-2004 yılları arasında hem de 2002-2008 yılları arasında ekonomik büyüme performansına bağlı olarak kişi başına GSYH' da da önemli artışlar gerçekleşmiştir. Gerçektende Grafik 3.3'de görüldüğü üzere 2002-2008 yılları arasında kişi başına GSYH, tüm yıllar itibariyle artış sergilemiştir. 2002' de 3.492 \$ olan Kişi başına GSYH, yaklaşık 3 kat artarak 2008 yılında 10.440 \$ olmuştur. Ancak büyüme oranlarına paralel olarak artan kişi başına GSYH artışlarının en önemli nedenlerinden biri, TL olarak hesaplanan GSYH' nın düşük kurdan dolara dönüştürülmesidir. Döviz kuru ucuzladıkça kişi başına düşen gelirden suni artışlar ortaya çıkmaktadır (Torun ve diğerleri, 2007: 351). Bu nedenle yalnızca kişi başına düşen GSYH ile yapılan analizler yanıltıcı olabilecektir. Örneğin, hatırlanacağı üzere, UNDP' nin İnsani Gelişim Raporlarında yayımlanan İGE, gelirle birlikte eğitim ve sağlığı da gösterge olarak kullanmaktadır. Bu noktada Türkiye'nin Dünya ülkeleri arasında satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen reel GSYH' da 2007 yılında 63. sırada iken, İGE sıralamasında 79. Sırada olduğunu hatırlamakta yarar vardır (http://hdrstats.undp.org/en/countries/country_fact_sheets/cty_fs_TUR.html)

erişim tarihi: 02.12.2010). Bu şu anlama gelmektedir; Türkiye kişi başına düşen GSYH' nin gerektirdiği insani gelişimi yakalayamamıştır. Bu yüzden yalnızca kişi başına düşen gelirdeki artışların dikkate alınıp, gelir dağılımı, eğitim ve sağlık harcamaları gibi sosyal harcamaların göz ardı edilmesi yanlış sonuçlara ulaşılmasına neden olabilecektir.

Grafik 3.3. 2002-2008 Yılları Arasında Kişi Başına düşen GSYH

Kaynak: <http://www.hazine.org.tr/ekonomi/ubuyume.php> erişim tarihi: 01.03.2011

Bu noktada tekrar Türkiye'nin gelir dağılımını hatırlamakta yarar vardır. 2002 yılında nüfusun en düşük gelirli %20'lik kesiminin gelirden aldığı pay %5.3 iken 2003 yılında %6 olmuş, 2004 yılında da %6 olarak gerçekleşmiş, 2005 yılında %6.1'e yükselmiş, 2006 yılında %5.8'e düşen söz konusu oran 2007 yılında tekrar artış göstererek %6.4 olarak gerçekleşmiştir. Benzer eğilim ikinci ve üçüncü %20 lik dilimler içinde geçerlidir. Yani farklı miktarlarda olsa da 2002 yılından 2005 yılına artış, 2005 yılından 2006 yılına azalış, 2006 yılından 2007 yılına ise tekrardan artış gözlenmiş, ancak 2007 yılı rakamları birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü dilimlerin tümü için 2002 değerlerinden yüksek gerçekleşmiştir. Dördüncü % 20'lik dilim ise 2006 yılına

kadar ilk üç dilimle paralel hareket etmiş 2007 yılında ilk üç dilimin aksine gelirden aldığı pay düşmüştür. Ancak dördüncü dilim için 2007 rakamı ilk üç dilimde olduğu gibi 2002 değerinden yüksek gerçekleşmiştir. 2002 yılından 2007 yılına, yıllar itibariyle kimi farklılıklar olmakla birlikte yalnız en yüksek %20'lik dilimin milli gelirden aldığı payda genel olarak bir düşüş gözlenmiştir. Öyle ki, bu rakam 2002 yılında %50.1 iken; 2007 yılında % 45.5 olarak gerçekleşmiştir. Özetle 2002-2007 yılları arasında nüfusun en zengin %20'lik diliminden diğer kesimlere gelir transferi gerçekleşmiştir. Ayrıca Türkiye'nin 2002-2008 yılları arasındaki sosyal harcama performansı incelendiğinde tüm kalem itibariyle mutlak olarak artış gerçekleşmiş, 2002 yılından 2008 yılına eğitim harcamaları mutlak olarak yaklaşık 2.5 kat, sağlık ve sosyal koruma harcamaları ise yaklaşık 3 kat artmıştır.

Tablo 3.2.Kamu Kesimi Sosyal Harcamaların GSYH'ya Oranı

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Eğitim	3.51	3.28	3.26	3.21	3.06	3.19	3.37
Sağlık	3.74	3.81	4.00	3.98	4.07	4.07	4.49
Sosyal Koruma	6.29	7.17	7.03	7.29	7.12	7.38	7.23
TOPLAM	13.54	14.26	14.29	14.48	14.25	14.65	15.08

Kaynak:

http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/rip/tr/kamu_kesimi_sosyal_harcama_istatistikleri.pdf erişim tarihi:01.03.2011

Ancak tüm bu olumlu gelişmelerle birlikte, söz konusu dönemde Türkiye'de Tablo 3.2' de görüldüğü üzere, sosyal harcamaların GSYH' ya oranları beklenen artışları göstermemiş, sağlık ve sosyal koruma harcamalarının GSYH' ya oranları genel olarak artmakla birlikte eğitim harcamalarının GSYH' ya oranları düşmüştür.

2002-2008 yılları arasında işsizlik oranları ortalama %10 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu nokta da ekonomik büyümenin tek başına önemli olduğunu, ancak yoksulluğu azaltma idealine ulaşmada yeterli

olmadığını, dolayısıyla, büyümenin istihdam fırsatlarındaki gelişmelerle bağlantılı olmasının gerektiğini (Temiz, 2008: 89) hatırlamakta yarar vardır. Ayrıca daha öncede belirttiğimiz üzere Türkiye' deki gelir dağılımı eşitsizliğinin “piyasa gelir dağılımı” denilen devlet müdahalesi öncesi piyasada oluşan (birincil dağılım) gelir dağılımı eşitsizliği açısından AB ülkeleri ile hemen hemen aynı durumdadır. Türkiye' deki temel problem piyasa gelir dağılımından sonra (birincil dağılım) etkin bir vergi ve transfer politikasının işletilememesidir (DPT, 2006: 20).

OECD ülkelerinde de piyasa aşamasındaki gelir eşitsizliği, gelirin yeniden dağıldığı nihai aşamaya göre daha yüksektir. Devletler sosyal yardım harcamaları ve vergi politikaları ile eşitsizlikleri gidermeye çalışmaktadırlar. Gelir eşitsizliğinin düşük olduğu ülkelerde eğitim, sağlık ve özellikle sosyal harcamaların payı diğer ülkelere kıyasla çok daha yüksektir. Gelir eşitsizliğin en yüksek olduğu Türkiye ve Meksika gibi ülkelerde ise bu harcamaların payı çok daha düşüktür (Cural, 2009: 94). Gerçektende Türkiye toplam vergi gelirlerinin GSYH' ya oranlarında, gelir ve karlar üzerinden elde edilen vergi gelirlerinin GSYH' ya oranlarında, OECD ülkeleri arasında en kötü performans gösteren ülkeler arasındadır (2008 itibariyle toplam vergi gelirlerinin GSYH' ya oranı 23.5, gelir ve karlar üzerinden alınan vergilerin GSYH'ya oranı 5.7 dir. Türkiye, OECD ülkeleri arasında Meksika'dan sonra en kötü performans gösteren 2.ülkedir). Ancak, mal ve hizmetler üzerinden alınan vergi gelirlerinin GSYH' ya oranında ise OECD ortalamasının üzerindedir (2007 yılı itibariyle OECD ortalaması, 10.9 iken, bu rakam Türkiye için 11.3 olarak gerçekleşmiştir) (OECD Factbook 2010: 218-221). Ayrıca kamu sosyal harcamaların GSYH'ya oranlarında da OECD ülkeleri arasında en kötü performans gösteren 3. Ülke durumundadır (2005 yılı itibariyle Türkiye'nin kamu sosyal harcamalarının GSYH' ya oranı 13.7'dir. OECD ortalaması ise 20.6'dır) (OECD Factbook 2010: 201).

Türkiye'de sosyal transfer harcamaları da etkinlikten uzaktır. Örneğin; AB ülkelerinde, sosyal transferler yoksulluk riski altındaki nüfusu 9 puan,

Polonya’da 13 puan, Fransa’da 14 puan azaltırken Türkiye’de sadece 5 puan azaltılmaktadır. Türkiye’de sosyal transferlerin tabanın dar olması ve transfer edilen miktarın sınırlı olması nedenleriyle etkinliğinin az olduğunu söylemek mümkündür (Şener, 2010: 6).

Özetle Türkiye’nin 2002-2008 yılları arasındaki ekonomik büyüme performansı, gerek istihdam yaratma konusundaki başarısızlığıyla, gerek halen etkin bir vergi ve transfer politikasının hayata geçirilememiş olmasıyla, gerekse sosyal harcamaların mutlak anlamda artmakla birlikte GSYH’ya oranında ciddi artışlar gerçekleşmemiş olması ile, 2002-2004 yılları arasındaki büyümenin etkinliğini düşürmüş, genel olarak ise 2002-2008 yılları arasında gerçekleşen büyümeden yoksulların daha fazla yararlanmaları önünde engel teşkil etmiştir.

3.1.2.Türkiye’de Dolaysız Yoksulluk Mücadele

Türkiye’de yoksulluk ve kurumsallaşmış sosyal yardım mekanizmaları geç sayılabilecek bir dönemde gündeme gelmesine(Şener, 2010: 11) karşın, Türkiye’de sosyal yardım alanında faaliyet gösteren birçok kurum mevcuttur. Bu kurumlar doğrudan doğruya sosyal yardım ve hizmet alanıyla görevli oldukları gibi bazen de kendi görev alanlarına ek olarak parasal transferler yaparak yoksullukla mücadele konusunda faaliyet göstermektedirler.

3.1.2.1.Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu

24 Ocak 1980 İstikrar Paketi uygulamalarıyla birlikte reel ücretlerin hızla düşmesi ve gelir dağılımının bozulması, bu programa yönelik eleştiri ve muhalefetin artmasına neden olmuş, görevdeki hükümet, 29 Mayıs 1986’da TBMM’de kabul edilen “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu” ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunu (SYDTF) oluşturmuştur (Gürses, 2007: 66).

Genelde yoksulluk riskinden korunmak için güney ülkeleri (İspanya, İtalya, Yunanistan ve Türkiye) etkili bir faktör olarak geniş aile modelinden

medet ummaktaydılar (Bilen, Şan, 2006: 175). Buğra (2007)' ya göre bu fonun kurulması bir anlamda ailenin geleneksel bakım yükünü kaldıramaz hale gelmesine bir cevaptır.

Kurulduğu tarihten 09.12.2004 tarihine kadar Fonun idari işleri Başbakanlığa bağlı bir birim olarak faaliyet gösteren Fon Genel Sekreterliği eliyle yürütülmüş, 01.12.2004 tarihinde kabul edilen, 09.12.2004 tarihinde de Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunla Fon Genel Sekreterliği, Başbakanlığa bağlı bir Genel Müdürlük olarak teşkilatlandırılmış, böylece Fon idaresi bu tarihte kurumsal bir yapıya kavuşmuştur (<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/213/Tarihce/> erişim 02.08.2010).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun kuruluşunu teşkil eden 3294 Sayılı Kanunun amacı;

- ✓ Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş kişilere yardım etmek,
- ✓ Sosyal adaleti pekiştirici tedbirler alarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak,
- ✓ Sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir.

Aynı kanunun ikinci maddesinde de kapsamı: “Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan, kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almayan vatandaşlar ile geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim imkanı sağlaması halinde topluma faydalı hale getirilecek, üretken duruma geçirilebilecek kişiler bu kanun kapsamı içindedir şeklinde” ifade edilmiştir (SYDGM 2010 Yılı Performans Programı: 16).

SYDTF' nin gelirleri, Kanun ve Kararnamelerle kurulu bulunan veya kurulacak olan fonlardan Bakanlar Kurulu kararıyla %10'a kadar aktarılacak miktarlardan, gelir ve kurumlar vergisi tahsilat toplamının%2.8' inden, trafik para cezalarının %50'sinden, RTÜK gelirlerinin %15'inden, bütçeye konulacak ödeneklerden, her nevi bağış ve yardımlardan, diğer gelirlerden oluşmaktadır. Fonda toplanan kaynak, fon kurulunda alınan kararlar doğrultusunda ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü eliyle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına aktarılmakta ve yardımlar Vakıflar tarafından vatandaşlara ulaştırılmaktadır (<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/224/SYDTF/> erişim tarihi:05.08.2010).

Fonun kuruluş kanununun 7. Maddesine göre SYDTF' de toplanan kaynağı ülke çapında vatandaşlara nakdi ve ayni olarak dağıtmak ve bu kanunun amacına uygun faaliyet ve çalışmalarda bulunmak üzere her il ve ilçede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) kurulmuştur. SYDV başkanları, vali ve kaymakamlardır. Bu kapsamda halen 81 ilde ve 892 ilçede toplam 973 vakıf faaliyet göstermektedir (SYDGM 2009 Faaliyet Raporu: 81). Vakıfların yürütme organı olan Mütevelli Heyetlerinin yönetim modeli esasına göre kamu görevlileri, yerel yönetim temsilcileri, STK temsilcileri ve hayırsever vatandaşlardan oluşmaktadır (Coşkun, Güneş, ty: 10).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) kaynak açısından olduğu gibi yardım ve projelerin kapsadığı kesimler açısından da sosyal yardım alanında Türkiye'nin en önemli kurumudur (Coşkun, Güneş, ty :9). Yalman (2007)' a göre Türkiye ekonomisinin son yirmi yıl içinde geçirdiği yeniden yapılanma sürecinde, bir sosyal politika aracı olarak Fon'a giderek daha fazla öncelik tanınması, sosyal adalet ve eşitsizlik gibi konularda benimsenen temel yaklaşımda bir değişiklik olduğu biçiminde yorumlanabilir.

SYDGM misyonunu: "Adil bir gelir dağılımının sağlanmasına katkıda bulunmak, yoksullukla mücadele kapsamında kaynakların etkin bir biçimde kullanılmasını sağlamak, temel ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun nüfusun en

yoksul diliminde yer alan vatandaşlarımızı sosyal yardımlarla desteklemek; üretim ve istihdama yönelik projeleri sürekli kılarak vatandaşların toplumsal hayata entegre olmalarını sağlamak, kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, vatandaşlar ve diğer paydaşlar ile eşgüdüm içerisinde çalışarak sosyal yardımların etkin bir biçimde dağıtılmasını sağlamak ve bu doğrultuda sosyal yardım politikaları geliştirmek” olarak ifade etmektedir (<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/250/Misyon/> erişim tarihi: 02.08.2010).

SYDTF idaresinin, Genel Müdürlük olarak yapılandırılması ile mevcut sosyal yardım programlarının ekonomik ve sosyal yoksunluk içerisinde bulunan vatandaşlara daha etkin ve daha hızlı bir şekilde ulaştırılması amaçlanmıştır (<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/213/Tarihce/> erişim tarihi: 02.08.2010).

Bu çerçevede Dünya Bankasının finansmanını üstlendiği Sosyal Riski Azaltma Projesinin (SRAP) Türkiye’ de yeni bir kurum oluşturmak yerine SYDTF bünyesinde yürütülmesi, çeşitli ülkelerde benzer uygulamalar için hükümet dışı bir Sosyal Kalkınma Fonu oluşturma yoluna giden bankanın, SRAP’ in bir an önce uygulanmaya başlanması için stratejik bir tercihi ifade ettiği gibi, SYDTF’ nin geçmişte yaptıkları da bu tercihin nedenlerindedir (World Bank 2001 aktaran: Yalman, 2007: 164).

Tablo 3.3. SYDTF’nin yıllar itibariyle gelir ve giderleri

Yıllar	Gelirler(TL)	Giderler(TL)
2003	826.583.000	651.990.000
2004	1.260.574.000	1.347.846.000
2005	1.357.521.871	1.304.664.099
2006	1.379.511.063	1.389.547.995
2007	1.597.593.985	1.413.757.199
2008	2.037.888.054	1.797.079.768

Kaynak: <http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/224/SYDTF/> erişim tarihi: 27.08.2010

SYDTF' nun yıllar itibariyle gelir ve giderleri Tablo 3.3' de gösterilmektedir. Tabloda görüldüğü üzere Fon'un gelirlerinde her yıl artış gözlenmektedir. Gelirlerdeki artışa paralel olarak Fon'un faaliyetleri neticesinde gerçekleşen giderlerinde de 2005 yılı dışında sürekli bir artış gözlenmektedir. Fonun gelir ve giderlerinde ki artışlar, yoksullukla mücadele konusunda Türkiye'deki en önemli aktörlerden birisinin SYDTF olmasıyla ilgilidir. SYDTF'nun yoksullukla mücadelede artan rolüne karşılık, etkinliğinin artırılmasına yönelik SYDGM' nün hayata geçirdiği bir proje, üzerinde çalıştığı iki önemli proje söz konusudur.

Yakın dönem SYDGM tarafından sosyal yardım faaliyetlerinin hızını ve etkinliğini artırmaya yönelik gerçekleştirilen en önemli girişimlerden birisi, Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) olarak adlandırılan bir veri tabanının oluşturulmuş olmasıdır. SOYBİS, sosyal yardım başvurusu yapan vatandaşların muhtaçlıklarını ve kişisel verilerini merkezi veri tabanlarından temin/tespit etme ve mükerrer yardımların önlenmesine yönelik olarak kurumlar arası (online) veri paylaşımını sağlama amacıyla SYDGM tarafından 6 aylık çalışma ile hayata geçirilmiş bir e-Devlet uygulamasıdır (SYDGM, 2009: 11). SOYBİS bünyesinde sosyal yardım başvurusu yapan vatandaşlarla ilgili online olarak TC Kimlik Numaraları vasıtasıyla 8 başlık altında 22 ayrı sorgulama saniyelerle ifade edilen kısa bir süre içinde yapılabilmektedir (SYDGM, 2009: 12). Ayrıca ilerleyen günlerde gayrimenkul, yeşil kart ve burs(kredi) sorgulama bölümlerine de yer verilmesi planlanmakta, mevduat bilgilerinin SOYBİS' te gösterilmesine yönelik çalışmalar da sürdürülmektedir (SYDGM, 2009: 21). SOYBİS sistemi kullanılmaya başlanmadan önce, sosyal yardım başvurusu yapan kişilerin muhtaçlığının belgelenmesi için vatandaşların söz konusu kamu kurumlarını ya tek tek dolaşması ya da Tek Adımda Hizmet Ofislerini kullanması gerekmektedir. Ayrıca sosyal yardımlardan mükerrer yararlanmanın engellenmesi için kurumlar arası yazışmaların yapılması gerekiyordu. Vatandaşların kamu kurumlarını tek tek dolaşarak evrak toplaması için en azından 3-5 gün zaman harcaması ve ulaşım masraflarına katlanması; Tek

Adımda Hizmet Ofislerinde işlemlerin gerçekleşmesi için ise en azından 15-20 gün süreye ihtiyaç duyulmaktaydı. SOYBİS' in hayata geçirilmesi ile birlikte aylık olarak yaklaşık 1 Milyon evrak ortadan kaldırılmış, 2 Milyon TL yol parası vatandaşın cebinde kalmış ve en önemlisi ortalama başvuru süresi 3 ile 15 günden birkaç dakikaya indirilmiştir (SYDGM, 2009: 16).

Yardım Bilgi Sisteminin hizmete sunulmasıyla birlikte:

- Yardım başvurusu yapan vatandaşlarımızın muhtaçlıkları merkezi veri tabanları kullanılmak suretiyle bizzat devlet tarafından yapılmaya başlanmış; bireyler muhtaçlıklarını ispatlama külfetinden kurtarılmıştır,
- Yardım başvurusu yapan vatandaşların tek tek kamu kurumlarını dolaşarak durumları ile ilgili evrak toplamasının önüne geçilmiş; sadece Nüfus Cüzdanlarını ibraz etmek suretiyle yardıma müstahak olup olmadığı belirlenmeye başlanmıştır,
- Yoksul vatandaşlarımızın yardıma erişim süreci kısaltılmıştır,
- Kamu kurumları tarafından mükerrer yardım verilmesi engellenmiş; sosyal yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine ve daha geniş bir kitleye ulaşması sağlanmıştır,
- Yardım başvurusu yapan vatandaşlarımızın durumları ile ilgili belge talebinde buldukları kamu kurumlarında oluşan iş yükü azaltılmıştır,
- SYD Vakıflarında yaşanan yoğunluk giderilerek, Vakıf çalışanlarının sosyal inceleme (hane ziyareti) yapmaları için ayırdıkları zaman artırılmıştır,
- Kamu kurumları arasında mükerrer yardımların engellenmesine yönelik yapılan yazışmalar ortadan kaldırılarak bürokrasi en aza indirilmiş ve kamu kaynaklarının etkin kullanılmasına katkıda bulunulmuştur,
- Etkin sosyal yardım politikaları geliştirilmesine yönelik gereken sağlıklı istatistiki bilgi için alt yapı oluşturulmuştur (SYDGM, 2009: 15).

Sosyal yardım alanında “reform” niteliği taşıyan iki yeni proje ise SYDGM tarafından hâlihazırda yürütülmektedir. Söz konusu iki proje “Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi” ile “Sosyal Yardım Yararlanıcılarının Belirlenmesine Yönelik Puanlama Formülünün Geliştirilmesi Projesi” dir. Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesinin amacı;

- Devlet tarafından verilen tüm sosyal yardımlar tek çatı altında toplanması,
- sosyal yardımlarla ilgili veri tabanlarının entegre edilerek hane halkı yaklaşımının geliştirilmesi,
- Çeşitli sosyal yardım başvurularının elektronik kanallardan yapılabilmesi,
- “Özürümler veri tabanı” da dahil olmak üzere, veri tabanları arasında bilgi paylaşımı ve etkin denetimin sağlanması,
- Sosyal yardım bilgilerinin bütüncül bir şekilde yönetilmesi ile sosyal yardım kararlarının etkinleşmesi ve daha adil kaynak dağıtımının sağlanması,
- Vatandaşlara sosyal yardımlarla ilgili tüm bilgilerin tek noktadan ulaştırılması, sosyal yardım konusunda etkin yönlendirmenin yapılabilmesinin sağlanması ve
- Oluşturulacak karar destek sistemi ile sosyal güvenlik politikalarının desteklenmesi olarak öngörülmüştür (SYDGM, 2010 Yılı Performans Programı: 115).

Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesinin hayat geçmesi ile birlikte;

- Sosyal yardım veren kurumlar arasında etkin eşgüdüm sağlanarak işlevsel anlamda tek çatı (ortak kullanılacak veri tabanı oluşturulması ile hizmetlerin eşgüdüm içinde yürütülmesi) sağlanacak,
- Türkiye'nin “Sosyal Yardım Haritası” çıkarılacak,
- Sosyal yardım yararlanıcılarına ait sağlıklı bir veri tabanına kavuşulacak,
- Sosyal yardımlardan mükerrer yararlanmanın önüne geçilecek,

- Sosyal yardım hizmetlerinin sunumunda hane yaklaşımına geçilerek, ulaşılamayan yoksul kesimlere ulaşılabacak, ihtiyaç sahibi aileler yakından izlenecek ve ihtiyaçları zamanında karşılanacak,
- Oluşturulacak tek başvuru formu ile hizmetlerde standardizasyon sağlanacak,
- Sosyal yardım hizmetlerinin sunumunda bilgi teknolojileri kullanılarak zaman ve kaynak tasarrufu sağlanacak, yardıma ulaşma süreci kısaltılacaktır (SYDGM, 2010 Yılı Performans Programı: 116).

SYDGM tarafından yürütülen ve sosyal yardımların sunumunda reform niteliği taşıyan bir diğer çalışma da “Sosyal Yardım Yararlanıcılarının Belirlenmesine Yönelik Puanlama Formülünün Geliştirilmesi Projesi”dir. Projenin amacı, oluşturulacak bir puanlama formülü ile sosyal yardım ve proje desteklerinden yararlanacak vatandaşların objektif kriterlere göre belirlenmesi ve böylelikle haksız yararlanmaların önüne geçilmesidir. Proje ile her bir sosyal yardım türünden yararlanma kriterleri (muhtaçlık kriteri) oluşturularak hak sahiplerinin söz konusu kriterler çerçevesinde belirlenmesi hedeflenmektedir (SYDGM, 2010 Yılı Performans Programı: 118). Puanlama formülünün elde edilerek Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesine entegre edilmesi ile birlikte;

- Sosyal yardım yararlanıcıları daha objektif kriterlere göre tespit edilecek,
- Haksız yararlanmaların önüne geçilecek,
- Kamu kaynaklarının etkin kullanılmasına olanak sağlanacaktır (SYDGM, 2010 Yılı Performans Programı: 119).

Bitirdiği ve uygulamaya devam ettiği projeleriyle Türkiye’de yoksullukla mücadelede en önemli aktör olan SYDTF, söz konusu projelerin uygulanmaya başlanmasıyla daha etkin bir program haline gelecektir.

3.1.2.1.1.Uygulaması Devam Eden Projeler

SYDTF' nun yürütmeye devam ettiği yardım faaliyetleri, aile yardımları, eğitim yardımları, özel amaçlı yardımlar, özürlü yardımları, sağlık yardımları ve şartlı nakit transferleridir. Ayrıca istihdama yönelik ve mesleki eğitime yönelik faaliyetlerde yürütülmekte ve bu alanlara yönelik projeler desteklenmektedir.

3.1.2.1.1.1. Aile Yardımları

SYDGM Yardımlar Dairesi aile yardımları, eğitim yardımları, özel amaçlı yardımlar, özürlü yardımları, sağlık yardımları ve şartlı nakit transferleri gibi yardım programlarını yürütmekle görevlidir. Yardımlar dairesi aile yardımları adı altında yoksul ailelere barınma, gıda ve yakacak yardımları yapmaktadır. 2008 yılı Haziran ayından itibaren gıda yardımları, üçer aylık periyotlarla yılda 4 kez Fon'dan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına kaynak gönderilerek gerçekleştirilmektedir. Ailelere aynı olarak gıda paketi verilmesinin yanı sıra ihtiyaç ve tercihlere göre temizlik malzemesi ve alışveriş çeki verilmesi gibi alternatif uygulama biçimleri de gerçekleştirilmektedir. SYDTF' undan gıda yardımı amacıyla 2003 yılında 35 milyon TL, 2004 yılında 55 milyon TL, 2005 yılında ise 90 milyon TL; 2006 yılı içerisinde de toplam 150 milyon TL kaynak kullanılmıştır. 2007 yılında Ramazan ayı ve Kurban Bayramı münasebetiyle ise 140 milyon TL kaynak Fondan Vakıflara aktarılmıştır. 2008 yılı içerisinde ise toplam 213,7 Milyon TL' lik kaynak Fondan gıda yardımı amacıyla Vakıflara aktarılmıştır. Ayrıca Vakıflar aracılığı ile ihtiyaç sahibi ailelere bedelsiz kömür yardımını içeren yakacak yardımları, 2003 yılından itibaren Türkiye Kömür İşletmeleri'nden sağlanan kömürün Türkiye genelindeki ihtiyaç sahibi ailelere dağıtılmasıyla gerçekleştirilmektedir. SYDGM Yardımlar Dairesi tarafından yapılan yakacak yardımı aile başına 500 kg. olarak uygulanmaktadır.

Tablo 3.4' de görüldüğü üzere yıllar itibariyle dağıtılan kömür miktarında sürekli bir artış gözlenmiştir. Yararlanan aile sayısında da 2006 yılı dışında

sürekli artış gözlenmektedir. Kömürün illere kadar ulaştırılması Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır. İlçelere ve köylere dağıtımı ise Valiliklerin sorumluluğunda Vakıflar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Tablo 3.4. Yıllar itibariyle yapılan yakacak yardımları

Yıllar	Kömür Miktarı (Ton)	Yararlanıcı Sayısı (aile)
2003	649.818	1.096.488
2004	1.052.379	1.610.170
2005	1.329.676	1.831.234
2006	1.363.288	1.797.083
2007	1.494.163	1.894.555
2008	1.827.131	2.246.280
2009*	1.977.907	2.234.720

Not: 2009 Yılı için belirtilen rakamlar, Aralık 2009 itibariyle yoksul ailelere teslim edilen kömür miktarı ve bu yardımdan faydalanan aile sayısıdır. Ek-İptal talepleri göz önünde bulundurularak 211.596 Ton kömür yardımı daha yapılarak toplamda 2.234.720 ailenin kışlık yakacak ihtiyacı karşılanacaktır.

Kaynak: <http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/179/Aile+Yardimlari/> erişim tarihi: 09.08.2010

SYDGM Yardımlar Dairesi'nin aile yardımı kapsamındaki bir diğer faaliyeti barınma yardımlarıdır. Barınma yardımları oturulmayacak derecede eski, virana, bakımsız ve sağlıksız evlerde yaşayan muhtaç vatandaşlara evlerinin bakım ve onarımı için ayni ve nakdi olarak yapılan yardımlardır. SYDTF' undan 2006 yılında 415 kişiye 919.900 TL, 2007 yılında 642 kişiye 2 Milyon TL, 2008 yılında 27.906 kişiye 40 Milyon TL barınma yardımı yapılmıştır. Ailelere yapılan bu yardımlar dışında, bir defaya mahsus olmak üzere verilen nakdi yardımlar ve muhtelif diğer sosyal destekler de bulunmaktadır (<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/179/Aile+Yardimlari/> erişim tarihi: 02.08.2010).

3.1.2.1.1.2.Sağlık Yardımları

SYDGM Yardımlar Dairesi tarafından yürütülen bir diğer yardım programı sağlık yardımlarıdır. Sağlık yardımları kapsamında yürütülen faaliyetlerden

ilki tedavi giderlerine yönelik yapılan desteklerdir. Bu kapsamda yapılan yardımlar sosyal güvencesi olmayan ve yeşil kart almaya hak kazanamayan vatandaşların ödeme güçlerini aşan sağlık harcamalarının karşılanmasını yönelik yardımlardır. Ayrıca, özürlü vatandaşların protez, işitme cihazı, sakat arabası, araç-gereç ihtiyaçları da sağlık yardımları kapsamında yer almaktadır.

3.1.2.1.1.3.Eğitim Yardımları

SYDGM Yardımlar Dairesi eğitim yardımları bünyesinde de önemli programlar yürütmektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilen yardımların ilki eğitim materyali yardımlarıdır. Eğitim materyali yardımları her öğretim yılının başlangıcında dar gelirli ailelerin ilk ve orta öğretimde okuyan çocukları için önlük, çanta ve kırtasiye gibi okul ihtiyaçlarının karşılanması için Fon'dan Vakıflara yörenin nüfusu, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi göz önüne alınarak kaynak aktarılması ile gerçekleştirilmektedir. Bu faaliyet kapsamında aktarılan kaynak miktarı ve yararlanan birey sayısı Tablo 3.5' te gösterilmektedir. Yararlanan sayısı 2006 yılından itibaren 2.Milyon TL'de sabitlenmekle birlikte aktarılan kaynak sürekli artmıştır. Yalnızca 2005 ve 2006 yıllarında aynı kalan aktarılan kaynak miktarı 2009 yılı itibariyle 183.Milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca 2008 yılı Haziran ayından itibaren Eğitim Materyali yardımları her eğitim ve öğretim döneminin başında olmak üzere iki kez yapılmaya başlanmıştır.

Tablo 3.5.Yıllar İtibariyle Eğitim Materyali Yardımları

Yıllar	Aktarılan Kaynak (TL)	Yararlanıcı Sayısı (Tahmini)
2003	10.227.000	855.907
2004	30.000.000	1.497.238
2005	50.000.000	1.697.266
2006	50.000.000	2.000.000
2007	70.000.000	2.000.000
2008	94.900.000	2.000.000
2009	183.740.000	2.000.000

Kaynak: <http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/237> erişim tarihi: 08.08.2010

Eğitim yardımları kapsamında yürütölen bir diğer alışma Taşımalı Eğitimidir. Taşımalı eğitim 1997 yılında başlatılan 8 yıllık temel eğitim kapsamında uygulanmaya başlanan ve okulların bulunduğu merkezlere taşınan yoksul öğrencilere öğle yemeği verilmesini içeren, 2003-2004 öğretim yılından itibaren kaynağı Fondan karşılanmak üzere il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından yürütölen bir programdır.

Tablo 3.6 yıllar itibariyle taşımalı eğitim programından faydalanan birey sayısı ve bu program için aktarılan kaynak miktarını göstermektedir. Aktarılan kaynak miktarı 2003 yılında 28 Milyon TL iken her yıl artış göstererek 2009 yılında 180 Milyon TL'ye yükselmiştir. Yararlanan birey sayısı ise 2008 ve 2009 yıllarında aynı kalmakla birlikte 2003 yılında 569.064 iken 2009 yılında 692.000 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.6.Yıllar İtibariyle Taşımalı Eğitim için Yapılan Harcamalar

Yıllar	Aktarılan Kaynak (TL)	Yararlanıcı Sayısı (Kümülatif)
2003	28.470.000	569.064
2004	99.077.000	573.924
2005	117.806.730	574.000
2006	152.000.000	601.760
2007	160.000.000	602.044
2008	167.000.000	692.000
2009	180.000.000	692.000

Kaynak: <http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/237> erişim tarihi: 07.08.2010

Başbakanlık Bursu olarak da bilinen ve 1989 yılından bu yana Fonun yürüttüğü yüksek öğrenim öğrencilerine yönelik burs kapsamında aktarılan kaynaklar Tablo 3.7' de gösterilmektedir. Tabloda gözlenen yıllar itibariyle düşüşün nedeni burs programının 2003-2004 öğretim yılından itibaren Kredi-Yurtlar Kurumu'na devredilmiş olmasıdır. Fon'dan önceki yıllarda burs almaya hak kazanan başarılı öğrencilerin burs ödemelerine devam edilmektedir.

Tablo 3.7. Yıllar İtibariyle Yüksek Öğrenim Bursu

Yıllar	Aktarılan Kaynak (TL)	Öğrenci Sayısı
2003	113.879.000	213.898
2004	126.803.000	147.867
2005	92.750.245	94.182
2006	58.076.907	45.807
2007	11.629.742	12.693
2008	6.140.260	4.413
2009	3.010.000	1.892

Kaynak: <http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/237> erişim tarihi 07.08.2010

Özürllere yapılan eğitim yardımları örgün eğitimine devam eden, özel eğitime gereksinim duyan ve ilk ve ortaöğretimde okuyan özürllü öğrencilerin ücretsiz olarak taşınıp, eğitimlerinin sağlanması amacıyla Özürllüler Dairesi ve Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak yürütülen taşıma projesi kapsamında özürllü öğrencilere kaynak aktararak sürdürülmektedir.

2004-2005 eğitim-öğretim yılında 6.900 özürllü öğrenci 1.945.503 TL; 2005-2006 eğitim-öğretim yılında 16.171 özürllü öğrenci 16.563.641 TL; 2007 yılında 21.075.018 TL kaynak kullanılarak 28.500 öğrenci; 2008 yılında 25.933 özürllü öğrenci için 30,37 Milyon TL; 2009 yılında ise bu kapsamda, 27.205 öğrenci için 31,43 Milyon TL kaynak kullanılmıştır.

3.1.2.1.1.4.Özürllü Yardımları

SYDGM Yardımlar Dairesince yürütülen bir diğer yardım faaliyeti Özürllü İhtiyaç Yardımlarıdır. Bu program kapsamında sosyal güvenceden yoksun özürllü vatandaşların topluma uyumunu kolaylaştıracak her türlü araç gereç ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yardımlar yapılmaktadır. Özürllü yardımları bünyesinde 2009 yılında, 1.231.655TL aktarılmış, bu programdan 438 kişinin faydalanması sağlanmıştır.

3.1.2.1.1.5.Özel Amaçlı Yardımlar

Tüm bu yardım programlarının yanında Özel Amaçlı Yardımlar adı altında çeşitli yardım faaliyetleri sürdürülmektedir. Bu program kapsamında işsizliğin ve yoksulluğun belirgin olarak yaşandığı yerlerde, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından işletilen 51 aşevi ile 31,195 kişiye günlük sıcak yemek verilmektedir. Aşevlerine 2003 yılında 4.5 milyon TL, 2004 yılında 4.9 milyon TL, 2005 yılında 4 milyon TL, 2006 yılında 5 milyon TL, 2007 yılında 6.6 milyon TL, 2008 yılında 10,56 milyon TL, 2009 sonu itibariyle ise 8,65 Milyon TL aktarılarak toplamda 31.615 kişiye günlük sıcak yemek verilmesi sağlanmıştır. Ayrıca, doğal afet, terör, yangın gibi nedenlerle mağdur olan vatandaşların acil ihtiyaçları için SYD Vakıfları aracılığıyla çeşitli yardımlar yapılmaktadır (<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/238> erişim tarihi: 05.08.2010).

3.1.2.1.1.6.Proje Destekleri

SYDGM tarafından 3294 sayılı kanunun “geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğrenim imkanı sağlanması halinde topluma faydalı hale gelebilecek, üretken duruma geçebilecek kişilere kaynak aktarılması” hükmünden alınan dayanak ile yoksullukla mücadele konusunda üretim ve istihdama yönelik projeler ile sosyal hizmet projeleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynaklarıyla desteklenmektedir (<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/131/Proje+Destek+Esaslari/> erişim tarihi: 08.08.2010). Bu bağlamda 3294 sayılı kanunun işaret ettiği, fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan, kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almayan vatandaşlar ile, geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim imkanı sağlanması halinde topluma faydalı hale getirilecek, üretken duruma geçirilebilecek kişiler proje desteklerinden yararlanacak fayda sahiplerini oluşturmaktadır.

-Gelir getirici proje destekleri: Gelir getirici projelerin amacı, 3294 sayılı kanun çerçevesinde, yoksul birey ya da hanelerin kendi geçimlerini sağlayacak işleri kurmaları, gelir elde etmeleri ve başlattıkları çalışmalarını uzun süre devam ettirebilmeleridir. Uygulanacak projelerin teknik ve ekonomik olarak yerel koşullara uygunluğunun yanında üretilecek ürün veya hizmetin yöresel satış ve pazarlama olanaklarının bulunması da gerekmektedir. İş kurma projelerinde el emeğine, zanaata dayalı, sürdürülebilirliği emeğe dayalı olan projeler desteklenmekte olup; satış ve pazarlamaya yönelik, sermaye yoğun, kurulma maliyeti yüksek ve sürdürülebilirliği emeğe değil sermayeye dayanan projeler ise desteklenmemektedir. Kırsal alana yönelik projeler kapsamında ise tarımsal ve hayvansal üretime yönelik projeler ile tarımsal ve hayvansal üretimin işlenmesine yönelik projelere destek verilmektedir.

Gelir getirici projeler için kırsal ve kentsel konularda kişi başına en fazla 15.000.TL, her iki alt grup için de en fazla toplam 150.000.TL destek sağlanmaktadır. Gelir getirici projelerde geri ödemeler ilk iki yıl ödemesiz, sonraki altı yıl altı eşit taksit şeklinde sekiz yıl vadeli ve faizsiz olarak uygulanmaktadır. 2003-2008(Kasım) dönemi arasında desteklenen proje sayısı 11.625, proje kapsamında desteklenen kişi sayısı 107.002, desteklenen projeler için aktarılan kaynak ise 216.910.823 TL olarak gerçekleşmiştir(<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/231> erişim tarihi: 10.08.2010)

-İstihdama Yönelik Eğitimi Proje Destekleri: İstihdam eğitimi projeleri, yoksul kadınlara, işsiz gençlere, düzenlenecek kısa süreli kurslarla çeşitli teknik ve sosyal beceriler kazandırılması ve bu kişilerin daha nitelikli iş bulmalarının sağlanması amacıyla yürütülen faaliyetlerdir. Eğitimlerde, benzer konularda çalışma yapan kamu ve sivil toplum kuruluşları (Vakıflar, dernekler, sanayi, ticaret ve esnaf odaları, kooperatifler, birlikler vb.) ile işbirliği yapılarak istihdam güvencesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda destek verilen proje alanları, ahşap, taş, toprak, metal işleme, dokumacılık, terzilik, elektronik eşya tamiri, forklift operatörlüğü, gemi kaynakçılığı, sekreterlik-ön muhasebe, tesisatçılık, yaşlı bakıcılığı vb.dir. Söz

konusu alanlarda 2003-2009 yılları arasında desteklenen proje sayısı 507, proje bünyesinde desteklenen birey sayısı 16.076 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca projeleri desteklemek amacıyla 12.555.493 TL kaynak aktarılmıştır (<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/232> erişim tarihi: 10.08.2010).

-İşbirliğine Yönelik Sosyal Hizmet Proje Destekleri : Sosyal hizmet projeleri, sokakta çalışan veya sokakta yaşayan çocuklara, engellilere, yaşlılara, korunmasız kadın ve erkeklere, işsiz gençler ve yoksullara sağlanan düşük maliyetli sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması için toplum merkezleri veya sosyal amaçlı merkezlerin kurulması veya mevcut merkezlerdeki programların çeşitlendirilmesinin sağlanması amacıyla yürütülen faaliyetlerdir.

Bu kapsamdaki projelerde öncülüğün sivil toplum kuruluşları ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından yapılması beklenmektedir. SHÇEK' in, bugüne kadar ulaşılamayan guruplara ulaşmak, yeni yöntem veya hizmetlerin pilot uygulamasını yapmak amacıyla hazırladığı projeler dikkate alınmaktadır. Bu doğrultuda, 2003-2009 yılları arasında desteklenen proje sayısı 3055, desteklenen kişi sayısı 1.126.950, aktarılan kaynak ise 80.223.055 TL olarak gerçekleşmiştir (<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/233> erişim tarihi 04.08.2010).

-Geçici İstihdam Proje Destekleri: Geçici istihdam projeleri, toplumun ortak yararı için uygulanacak çeşitli projelerde ihtiyaç duyulan işgücünün kısa süreli istihdamla karşılanması, yoksul işsizlerin çalıştırılması ve bu kişilerin geçici de olsa para kazanıp aile geçimine katkı sağlaması amacıyla yürütülen faaliyetlerdir. Bu kapsamda 2003-2009 yılları arasında 733 proje kapsamında 5035 kişi desteklenmiştir. Projeler için aktarılan kaynak ise 5.981.374 TL olarak gerçekleşmiştir (<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/234> erişim tarihi: 02.08.2010).

-Toplum Kalkınması Proje Destekleri: Toplum kalkınması projeleri, entegre bir yaklaşımla geniş alanlarda birbirini tamamlayıcı birden fazla projenin birlikte uygulanması ve bu kapsamda toplum kalkınmasına yönelik çalışmalar

ile gelir getirici, eğitim içerikli ve sosyal hizmet projelerinin birlikte uygulanabilmesine olanak tanınması amacıyla yürütülen faaliyetlerdir. 2003-2009 yılları arasında toplum kalkınması projesi bünyesinde 33 proje ile 12.668 kişi için 2.778.369 TL aktarılmıştır (<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/235> erişim tarihi: 01.09.2010).

3.1.2.1.1.7.Şartlı Nakit Transferleri

SYDTF bünyesinde eğitim ve sağlık yardımları kapsamında yürütülen önemli sosyal yardım programlarından biriside Şartlı Nakit Transferleridir. Gürses (2007)' e göre 2001 krizinin etkilerini hafifletmek üzere başlatılan ve yoksul kesimlerin krizin olumsuz etkileri karşısında toplumdan dışlanmalarını ve yoksulluğun olumsuz etkilerinin genç kuşaklara aktarılmasını önlemek amacıyla geliştirilen bir pilot uygulama olan şartlı nakit transferleri uygulaması Türkiye'de yoksullukla mücadele açısından önemli bir aşama olmakla birlikte sosyal politika alanında önemli bir ilk girişim olarak değerlendirilmelidir. Şartlı Nakit Transferleri kapsamında yürütülen sağlık yardımları nüfusun en muhtaç kesimine dahil olan ailelerin çocuklarının ve anne adaylarının temel sağlık hizmetlerine tam olarak erişimini hedef alan bir sosyal güvenlik ağı oluşturmak amacıyla, uygulanmaktadır. Bu program kapsamında nüfusun en muhtaç kesiminde yer alan ailelere, okul çağı öncesi çocuklarının düzenli sağlık kontrollerini yaptıramayan ailelere ve anne adaylarına düzenli sağlık yardımı yapılmaktadır. Bu uygulama, Sağlık Bakanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde sürdürülmektedir. Kadının aile ve toplum içindeki konumunun güçlendirilmesi amacıyla, ödemeler doğrudan annelere yapılmaktadır. Ayrıca Şartlı Nakit Transferi gebelik yardımları kapsamında 2005-2009 döneminde yararlanan anne adayları sayısı 49.626'ya, aktarılan toplam kaynak miktarı da 3,67 Milyon TL'ye yükselmiştir.

Tablo 3.8. Yıllar itibariyle Şartlı Nakit Transferleri Kapsamında Yapılan Sağlık Yardımları

Yıllar	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	Çocuk Sayısı
2003	0.80	24.644
2004	16.67	329.833
2005	61.29	731.784
2006	103.57	876.978
2007	95.94	999.041
2008	118.25	1.026.725
2009	137,82	753.462

Kaynak: <http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/240> erişim tarihi 02.08.2010

Şartlı Nakit Transferleri kapsamında yürütülen eğitim yardımları bünyesinde, nüfusun en muhtaç kesimine dahil olan ailelerin çocuklarının temel eğitim hizmetlerine tam olarak erişimini hedef alan bir sosyal güvenlik ağı oluşturmak amacıyla karşılıksız eğitim yardımları yapılmaktadır. Bu yardımlar ihtiyaç sahibi ailelere, çocuklarını düzenli olarak okula göndermeleri şartıyla her ay verilmektedir. Bu uygulama, Milli Eğitim Bakanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde yürütülmektedir.

Kız çocuklarının okullulaşma oranları ile ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranlarını artırmak amacıyla, kız çocuklarına ve ortaöğretimde devam eden öğrencilere verilen yardım miktarları daha yüksek tutulmuştur. İlköğretime devam eden erkek öğrenciler ayda 20 TL, ilköğretime devam eden kız çocuklarına ayda 25 TL, Ortaöğretime devam eden erkek çocuklarına ayda 35 TL, Ortaöğretime devam eden kız çocuklarına ayda 45 TL yardım yapılmaktadır. Kadının aile ve toplum içindeki konumunun güçlendirilmesi amacıyla ödemeler doğrudan annelere yapılmaktadır.

Tablo 3.9. Yıllar itibariyle Şartlı Nakit Transferleri Kapsamında Yapılan Eğitim Yardımları

Yıllar	Aktarılan Kaynak (TL)	Öğrenci Sayısı
2003	1.6 00.000.	59.000
2004	67.000.000	697.000

2005	180.000.000	1.266.000
2006	240.000.000	1.563.000
2007	225.300.000	1.757.187
2008	293.510.000	1.951.420
2009	345.050.000	2.118.821

Kaynak: <http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/237> erişim tarihi: 15.09.2010

Şartlı Nakit Transferi kapsamında, 2003 yılında 59.000 çocuk için 1.6 milyon TL; 2004 yılında toplam 697.000 çocuk için 67 milyon TL; 2005 yılında 1.266.000 çocuk için 180 milyon TL; 2006 yılında 240 milyon TL kaynak aktarılarak toplam 1.563.000 öğrenciye eğitim desteği verilmiştir. 2007 toplam aktif 1.757.187 öğrenciye 225,3 milyon TL; 2008 yılı içerisinde ise 1.951.420 öğrenciye ŞNT eğitim desteği verilerek bunun için 293,51 Milyon TL kaynak aktarılmıştır. 2009 yılı içinde 345,05 Milyon TL kaynak ŞNT eğitim desteği için aktarılmış; sistemde aktif olarak faydalanan eğitim fayda sahibi çocuk sayısı 2.118.821'e ulaşmıştır (<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/237> erişim tarihi: 09.08.2010).

Şartlı nakit transferleri (ŞNT) uygulaması, Dünya Bankası tarafından finanse edilen Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) çerçevesinde yürütülmeye başlanmıştır. 2007 yılında projenin son bulmasıyla SYDTF tarafından sürdürülmeye devam edilen ŞNT, Dünya Bankasının 2000-2001 Raporundaki yaklaşımlara paralel olarak başlatılmıştır. Hedefi net belirlenmiş bir sosyal transfer mekanizması olarak ŞNT, ailelerin en yoksul %6'lık bölümüne olumlu sayılan kimi davranış değişiklikleri karşılığında sağlanacak transferlerle genişletilmiş sosyal güvenlik ağının finansmanını sağlamaktır (Yalman, 2007: 165).

3.1.2.1.1.8.Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (KASDEP)

Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün bağlı olduğu Devlet Bakanlığı arasında 16.08.2003 tarihinde imzalanan Protokolle 2003 yılı Ekim ayında başlatılmış bir projedir.

Projenin hedef kitlesini tarımsal üretim yapabilmek için yeterli kaynağa sahip olmayan, bir kooperatif bünyesinde birleşip süt sığırcılığı ve koyunculuk yaparak gelir elde etmek isteyen ve kırsal alanda yaşayan 3294 sayılı yasa kapsamındaki vatandaşlardan oluşmaktadır. Projenin amacı, kırsal alanda ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan kişi ve ailelere en uygun organizasyonla, gelir seviyesini yükseltme, istihdamı artırma, üretilen tarımsal ürünleri mahallinde değerlendirme ve pazarlama alanlarında gerekli maddi ve teknik desteği zamanında ulaştırarak, onların üretime katılmaları ve üretimde sürekliliklerinin sağlanmasıdır. Proje ile üyeleri ekonomik yoksunluk içinde olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla belirlenen Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine hayvancılık alanında destek verilmektedir (<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/64/KASDEP/> erişim tarihi: 25.08.2010).

Projeden yararlanmak isteyenlerin İl ve İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ile Tarım İl Müdürlüklerindeki Destekleme Şube Müdürlüğüne başvurmaları gerekmektedir. Projeden yararlanacak vatandaşlar ise ilgili Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından belirlenmektedir. Kooperatif şeklinde koordine edilmeleri ise İl Tarım Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir. Başvuruları kabul edilenler, proje bedelini faizsiz olarak ilk iki yılı ödemesiz, sonraki altı yıl altı eşit taksitte olmak üzere toplam sekiz yıl içinde ödemek zorundadırlar. Borçlanma ve ödemelerin takibi ise Ziraat Bankası'nın ilgili şubeleri kanalıyla gerçekleştirilmektedir (SYDGM, 2009 Faaliyet Raporu: 83). Proje danışmanlık ve teknik hizmetleri, merkezde SYDGM, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, yerelde SYDV ve Tarım İl Müdürlükleri tarafından sağlanan projelerin, teknik değerlendirilmesi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yapılmaktadır (SYDGM, 2009 Faaliyet Raporu: 84).

Temel olarak koyunculuk ve süt sığırcılığı konularında kaynak sağlayan projeye, kooperatifler; süt sığırcılığı konusunda en fazla 120 ortak için 4'er baş süt ineği, zorunlu hallerde en az 30 ortak için 4'er baş inek, koyunculuk konusunda 50 ortak için 25'er baş koyun şeklinde destek olmuşlardır. Ayrıca

küçük gruplar mevcut kooperatiflere katılmaları halinde proje desteğinden yararlanabilmektedir (<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/64/KASDEP/> erişim tarihi: 19.08.2010).

Tablo 3.10.Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (2003-2009)

Yıl	Proje Sayısı	Aile Sayısı	Aktarılan Kaynak
2003	12	1.150	5.752.752,00
2004	155	12.646	87.427.953,00
2005	207	14.711	113.024.561,00
2006	125	9.270	85.234.108,00
2007	183	12.775	116.626.819,46
2008	134	9.155	67.293.769,00
2009	222	15.201	104.459.814,24

Kaynak: SYDGM 2009 Faaliyet Raporu

Tablo 3.10, 2003-2009 yılları arasında uygulanan KASDEP kapsamında desteklenen proje sayısı, yararlanan aile sayısı ve aktarılan kaynağı göstermektedir. 2003 yılında desteklenen proje sayısı 12, yararlanan aile sayısı 1150 olarak gerçekleşmiştir. Proje sayısı ve yararlanan aile sayısı yıllar itibariyle genel olarak artış göstermekle birlikte, 2006 ve 2008 yıllarında bir önceki yıla göre proje sayısı ve yararlanan aile sayısında düşüş gözlenmiştir. 2009 yılında tüm yıllar itibariyle desteklenen proje sayısında ve yararlanan aile sayısında en yüksek rakamlara ulaşılmıştır. 2009 yılında toplam 114 kooperatif programa alınmış olup, 222 projeye kaynak transferi sağlanmış ve bu çerçevede 15.201 aile için toplam 104.459.814,24 TL kaynak aktarılmıştır. Projenin uygulandığı 2003-2009 yılları arasında desteklenen toplam proje sayısı 1038, yararlanan aile sayısı 74.908, aktarılan toplam kaynak ise 579.819.776,70 TL olarak gerçekleşmiştir. En fazla proje süt sığırcılığı alanında gerçekleşmiştir. Süt sığırcılığından sonra en çok damızlık koyun projesi, kimi yıllarda da 2'den fazla olmayan seracılık projesi desteklenmiştir (SYDGM, 2009 Faaliyet Raporu: 84).

Tarımsal gelir düzeyinin düşüklüğü, alt yapı hizmetlerinin yetersizliği, etkili bir örgütlenme yapısının oluşturulamamış olması ve tarım ürünlerinde

etkin bir pazarlama organizasyonunun ortaya konulamaması tarım sektörünün temel sorunlarından bir kısmını oluşturmaktadır. Ancak Türkiye genelinde kooperatif olarak örgütlendiği halde kaynak yetersizliği nedeniyle bugüne kadar desteklenmeyen kooperatifler bulunmaktadır. Diğer taraftan son yıllarda projeye dayalı kaynak aktarımlarının yoksulluğu azaltmada etkin bir sosyal politika aracı olarak benimsendiği görülmektedir. Burada ekonomik olarak aktif olmayan nüfusun üretime dahil edilmesi hedeflenmektedir (http://www.tedgem.gov.tr/kasdp_kasdp.htm erişim tarihi: 22.08.2010) .

Tüm yönleriyle incelendiğinde, KASDEP tarımsal üretime dahil olmak isteyen yoksul bireyler için yarattığı fırsatlarla, kırsal alandaki yoksullukla mücadelede önemli bir program olarak değerlendirilebilir. Gerçektende Türkiye'deki yoksulluk profili göz önünde tutulduğunda kırsal alanda kente göre ve tarım sektöründe sanayi ve hizmet sektörüne göre yoksulluk daha ciddi boyutlardadır. Bu bağlamda KASDEP yoksullukla mücadelede anlamlı, istihdama katkıda bulunan, piyasa yanlısı ve girişimciliği destekleyici bir programdır. Projenin uzun süreli uygulanması şu açılardan önemli ve gereklidir; birincisi programın geri besleme yoluyla değerlendirilerek eksik yanlarının ortaya konması ve geliştirilerek etkinliğinin artırılması projenin başarısının değerlendirilmesi için yeteri kadar uzun süreli olmasına bağlıdır. Bu kapsamda program bünyesinde desteklenen projelerin vadeleri içerisinde bedellerinin ödenip ödenmedikleri, verilen hayvan sayısının yararlanan ailelerin yoksulluktan kurtulmalarını sağlayacak kadar gelir elde etmelerini sağlayıp sağlamadığı ve sürdürülebilirliği gibi konuların değerlendirilmesi ve elde edilen verilerle programın daha etkin ve kapsayıcı bir hale gelmesinin sağlanabilmesi daha uzun perspektifli bir uygulamayı gerektirmektedir. Bunun için programın daha uzun vadeli ve değerlendirmeci bir yaklaşımla uygulanması yoksullukla mücadelede etkinliğin ve verimliliğin artmasını sağlayacaktır. İkincisi, Türkiye'de kırsal yoksulluğun yaygın oluşu, programın başarılı sonuçlar alınana kadar geliştirilerek uygulanmasını gerekli kılmaktadır.

Kırsalda yaşayan ailelerin program hakkında farkındalıklarının artırılması ve bilgilendirilmesi, avantajlarının ortaya konması ve ailelerin bu konuda teşvik edilmesi kesinlikle ihmal edilmemelidir. Tüm bunlarla birlikte yararlanmak isteyenlerin başvurması yerine ilgili birimlerin yoksul insanlara ulaşarak ve bilgilendirilmeleri yoluyla projeye dahil olmaları konusunda teşvik edilmeleri sanırız ki daha anlamlı olacaktır. Projeye dahil olmak için gereken kooperatif üyeliği, kooperatifler ve kooperatif üyeliği konusunda bilgisi olmayan kimi kırsal yerleşimcileri için bilinçlendirme ve bilgilendirme faaliyetlerinin artırılmasını gerekli kılmaktadır. Başvuru için gerekli tüm bürokratik işlemlerin asgari düzeye indirilmesi projeye dahil olmak isteyenlere kolaylık sağlayacaktır. Ayrıca kırsaldaki nüfusun azalmış olması, pek çok köyde şehirlere göç nedeniyle hane sayısındaki düşüş, büyükbaş hayvancılık için gerekli olan en az 30 kişilik, küçükbaş hayvancılık için gerekli olan 50 kişilik kooperatiflerin oluşturulmasını güçleştirebilmektedir. Bu kapsamda birbirine yakın köylerde proje oluşturmak konusunda isteklilerin bir araya gelmesi ve koordinasyonunu sağlamak için çeşitli birimlerin oluşturulması programın işlevselliğini artıracak, geçmiş yıllardaki başarılı örneklerin kırsalda yaşayanlara aktarılması teşvik edici katkılar sunacaktır. Programın kırsaldaki kadınları teşvik edici özellikler taşıması programın kapsamını artıracak, kadının toplumdaki etkinliğini artırarak, tarımsal faaliyetlerdeki kadın girişimciliğine ve istihdamına katkı sunacaktır.

3.1.2.1.2. Uygulaması Biten Projeler

Uygulaması biten projelerden, sertifikalı tarım işçileri projesi ile iş destek projesi SYDTF' nun tipik proje destekleri çerçevesinde uygulanmış olan projelerdir. Sosyal Riski Azaltma Projesi ise Dünya Bankası tarafından finanse edilmiş ve uygulanması SYDTF' na bırakılmış bir projedir.

3.1.2.1.2.1.Sertifikalı Tarım İşçileri Projesi

Sertifikalı Tarım İşçileri Projesi (SETİP), "istihdam amaçlı eğitim" projesi olarak tasarlanmış ve uygulaması bitmiş bir programdır. Sosyal Yardımlaşma

ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) ve Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) işbirliğinde gerçekleştirilen SETİP' in amacı, kırsal alanda yoksul ve işsizler için istihdam oluşturmaya yönelik tarımsal faaliyetler konusunda eğitim kursları düzenleyerek yoksullukla mücadele etmek, tarım işçilerinin iş görme kabiliyetini yükseltmek ve hizmetlerde kalite ve istikrar sağlamak olarak belirlenmiştir. Proje, 18 - 45 yaşları arasındaki, en az ilköğretim mezunu (8 yıllık eğitimden önceki dönem için ilkokul), işsiz ve herhangi bir sosyal güvenlik kapsamında olmayan, SYDTF' nin kuruluşunu teşkil eden 3294 Sayılı Kanun kapsamındaki vatandaşlara yönelik olarak uygulanmıştır. Bu çerçevede; SYDGM, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığı ile başvuruların kabulü ile eğiticilerin ders ücretlerinin ve eğitim - kırtasiye masraflarının karşılanması konusunda, İŞKUR, kursiyerlerin cep harçlıklarının ödenmesi, 12 ağır ve tehlikeli meslek sınıfına giren mesleklerde ferdi kaza grup sigortası prim bedelinin ödenmesi, işgücü yetiştirme kurslarının denetlenmesi, başarılı kursiyerlere işgücü yetiştirme belgesinin verilmesi ve iş ve meslek danışmanlığı servislerinin mevcut olduğu il müdürlüklerinde kursiyerlere iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri verilmesi konusunda, TİGEM, kursiyerlerin belirlenmesi, eğitimle ilgili faaliyetlerin gerektiği gibi gerçekleşmesinin sağlanması, başarılı kursiyerleri aldıkları eğitimle ilgili işkollarında öncelikli olarak çalıştırmak üzere işçi temini ihale şartnamelerine hüküm koyarak dolaylı olarak (müteahhitler aracılığı ile) istihdamı sağlama konusunda sorumluluk üstlenmişlerdir.

Proje ile 2006 yılı eğitimleri kapsamında çeşitli alanlarda (sulama, hayvancılık, traktör sürücülüğü ve bakımı, tohum hazırlama ve selektör bakımı) yaklaşık 1.100 kursiyer eğitim alarak sertifikalandırılmıştır. Kursiyerlerin eğitim sonunda aldıkları sertifikalarda belirtilen eğitim alanlarda TİGEM işletmelerinde, TİGEM tarafından hizmet satın alımı yoluyla müteahhitler aracılığı ile istihdam edilmelerine çalışılmıştır. Sertifikalı işçilere işe alınmada öncelik verilerek diğer işçilere göre %20 daha fazla ücret ödenmiştir. 2007 yılı itibariyle Sertifikalı Tarım İşçileri Projesi (SETİP) için

374.915,70.-TL kaynak aktarılmıştır
(<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/203/Uygulamasi+Biten+Projeler/> erişim tarihi 30.07.2010) .

İstihdama yönelik gerçekleştirilen bu proje, hem eğitim aşaması ile hem de tarımdaki işgücünün niteliğini artırmak açısından oldukça önemlidir. Ancak projenin ilköğretim mezunlarına yönelik gerçekleştirilmiş olması, özellikle okur-yazar olmayanlarla, okur-yazar olup bir okuldan mezun olmayanlar arasında oldukça yaygın olan yoksulluğun görmezden gelinmesine neden olmuştur. Bu durum ise projenin kapsamının daralmasına neden olmuştur. Bu noktada projenin daha uzun süreli ve geriye dönük değerlendirmeci bir yaklaşımla daha kapsamlı olarak ve elbette daha büyük bütçelerle gerçekleştirilmesi daha anlamlı sonuçlar alınmasına yardımcı olacaktır.

3.1.2.1.2.2.İş Destek Projesi

Yine 3294 sayılı Yasa'nın hedef kitlesinde yer alan yoksul vatandaşlarımız için sürdürülebilir gelir oluşturulması amacıyla yönelik olarak, Diyarbakır Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından hazırlanan "İş Destek Projesi" kapsamında, 94 projede yer alan 172 kişi için market işletmeciliği, kuaförlük, terziilik, elektronik eşya satışı, lokantacılık, mobilya üretimi ve satışı, konfeksiyon, pimapen-pvc imalatı gibi konularda İş Destek Projesi kapsamında gelir getirici projeler için destek sağlanmıştır (<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/203/Uygulamasi+Biten+Projeler/> erişim tarihi: 01.09.2010) .

3.1.2.1.2.3.Sosyal Riski Azaltma Projesi

Uygulanmakta olan yapısal reform programını desteklemek amacıyla, Dünya Bankası'ndan sağlanan ek finansman kapsamında 500 Milyon ABD Doları, sosyal yardım sisteminin güçlendirilmesi ve reform programının sosyal etkilerinin azaltılması için TC Hükümeti ve Dünya Bankası arasında 14 Eylül 2001 tarihinde imzalanan ve 28 Kasım 2001 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Sosyal Riski Azaltma Projesi İkraz

Anlaşması'yla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün kullanımına ayrılmıştır. Bu anlaşmayla Türkiye'de kısa ve uzun dönemde yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunulması amaçlanmıştır (<http://www.sydgmm.gov.tr/tr/html/203/Uygulamasi+Biten+Projeler/> erişim tarihi: 01.09.2010) .

Projenin dayandığı yoksulluk araştırmasını yönlendiren gerekçelere dair saptamalardan birincisi, Türkiye'de Şubat 2001'de yaşanan ekonomik krizin, yoksulların kendi başlarına üstesinden gelemeyeceği bir sosyal risk ortamı yaratmış olmasıydı. İkinci saptama, Türkiye'de işsizlik ve yoksulluk risklerini azaltacak bir sosyal güvenlik ağının bulunmuyor oluşuydu. Dünya Bankasına göre Türkiye'nin sosyal güvenlik sistemi, korunmasız gruplara yarar sağlayamamaktaydı. Üçüncü saptama ise Türkiye'nin beşeri sermayesiyle ilgiliydi. Çünkü proje gerekçelendirilirken üzerinde sık sık durulan konu Türkiye'de beşeri sermayenin ciddi bir "çöküş tehlikesi" içinde olduğuydu. Bu bağlamda sosyal sermayenin korunması için sosyal güvenlik ağının kullanılması gerekmekteydi (Zapcı, 2003: 228-229).

SRAP, birbiriyle bağlantılı dört bileşenden oluşmaktadır. Bunlar:

- ✓ Yaşanan ekonomik krizin muhtaç nüfus üzerindeki etkisini azaltma (Hızlı Yardım Bileşeni)
- ✓ Yoksullara hizmet ve sosyal yardım sağlayan devlet kurumlarının kapasitesini artırma (Kurumsal Gelişim Bileşeni)
- ✓ Temel Sağlık ve eğitim hizmetlerinin iyileştirilmesi için nüfusun en yoksul %6'lık bölümüne yönelik bir sosyal yardım sistemi kurma (Şartlı Nakit Transferi Bileşeni)
- ✓ Yoksulların gelir elde etme ve istihdam fırsatlarını artırma (Yerel Girişimler Bileşeni)

SRAP Yerel Girişimler Bileşeni kapsamındaki proje destekleri ve Şartlı Nakit Transferi Bileşeni (ŞNT Sağlık ve Eğitim Yardımları) 31 Mart 2007 tarihinden itibaren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün sosyal

yardım ve proje destek programları bünyesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynaklarıyla sürdürülmektedir. (<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/203/Uygulaması+Biten+Projeler/> erişim tarihi: 07.08.2010).

SRAP uygulaması 2002 yılında başlatılmış ve 31 Mart 2007 tarihinde son bulmuştur. Yoksulluk üzerine etkileri ise oldukça tartışmalıdır. Dünya Bankasına göre Türkiye'nin sosyal güvenlik sistemi, korunmasız gruplara yarar sağlayamamaktadır. İşsizlik yardımı uygulaması 2002 yılından itibaren uygulanacağı için, ekonomik krizler ve reformlar sonucu işsiz kalanlar 2002 yılına kadar işsizlik yardımından yararlanamayacaktır. Ayrıca Türkiye'de sosyal yardımların kapsayıcı olmaması ve ekonomik reformlardan doğrudan etkilenen yoksullara yönelik yardımların olmaması (Zapcı, 2003: 229) SRAP' ne önemli roller vermiştir. Türkiye'de uygulanan SRAP açısından önem taşıyan ve üzerinde durulması gereken bir diğer konuda sosyal güvenlik ağının oluşturulmasıdır (Zapcı, 2003: 226) Bu bağlamda SRAP' nin içeriği risk yönetimi ve sosyal güvenlik ağları kavramlarına vurgu yapan 2000-2001 Dünya kalkınma Raporu yaklaşımıyla örtüşmektedir.

Öncelikle şu belirtilmelidir ki, programın başarısını belirleyebilmek için programın amaçlarının gerçekleştirilmiş olup olmadığı değerlendirilmelidir. Bunun ise çeşitli zorlukları vardır. Başlıca amacı Dünya Bankası'nın 2000-2001 Dünya Kalkınma Raporu'nun risklere karşı güvenlik ağları oluşturma yaklaşımına paralel olarak sosyal riski azaltma olan projenin diğer bir amacı Türkiye'de kısa ve uzun dönemde yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmaktır. Bu kapsamda SRAP bünyesinde yürütülen faaliyetlerin elbette ki yoksullukla mücadele konusunda önemli katkıları olmuştur. Örneğin, projenin dayandığı yoksulluk araştırmasının önemli tespitlerinden biri olan beşeri sermayenin "çöküş tehlikesi" proje hayata geçirilmeseydi yaşanacak olan olumsuz sonuçların proje ile önüne geçilmesini sağladığı iddia edilebilir. Ancak elbette ki bu konuda gerçekçi bir tespit yapmak oldukça güçtür. Çünkü anlamlı bir karşılaştırma yapabilmek için proje uygulanmasaydı beşeri sermaye ve yoksulluğun ne durumda olacağını tespit etmek oldukça güçtür.

Bu noktada projenin yararları konusunda Şu sylenabilir ki, SRAP Şartlı nakit transferi gibi anlamlı bir sosyal yardım programını Türkiye 'ye taŐımiŐ ve beşeri sermayeyi artırıcı eēitim ve saēlık gibi iki önemli alanda yapılan yardımlarla yoksullukla mücadelede oldukça anlamlı bir girişimin temelini atmıŐtır. Kaldı ki projenin devamı, SRAP sona erdikten sonra halen SYDTF aracılıēıyla saēlanmaktadır.

Gerçekten de Türkiye'deki yoksulluk profili incelendiēinde yoksulluēun, eēitim düzeyiyle yakından ilgi olduēu görülmektedir. Türkiye'de Eēitim düzeyi arttika yoksulluk riski azalmakta, eēitim düzeyi azaldıkça yoksulluk riski artmaktadır. Bu baēlamda yoksullukla mücadele de eēitim üzerine odaklanan yaklaşımlar, hem beşeri sermayeyi artırıcı olmasından dolayı, hem yoksulluēun yapıŐkanlıēının ve gelecek nesillere aktarılmasının önündeki en önemli engel olması açısından büyük önem teşkil etmektedir.

Mart 2006 itibariyle SRAP bünyesinde kadınların yer aldıkları gelir getirici 1246 projede, 3676 yararlanıcı kadın için, toplam gelir getirici proje desteēi 9.569.968 TL olarak gerçekleşmiştir, Ayrıca yine kadınların yer aldıkları bireysel gelir getirici projelerde yer alan toplam kadın sayısı 145, kadınlara yönelik bireysel gelir getirici proje desteēi 624.191 TL olarak gerçekleşmiştir (Ecevit, 2007: 19). Böylece hem kadınların sosyal hayattaki rolleri güçlendirilmiŐ hem de risklere karşı kırılgan bir grup olan kadınların istihdamına yönelik önemli bir girişim başlatılmıştır.

Ancak Dünya Bankası yaklaŐımındaki riski azaltma yönetimi altında kamu sektörüne verilen rol oldukça küçültülmüŐ, kamu sektörünün yerine getirmesi gereken bazı hizmetlerde, bireysel düzeyde gerçekleŐtirilebilecek mekanizmalara aktarılmıştır. En önemli unsuru eēitim ve eēitime yatırım olan beşeri sermayenin geliştirilmesi ya da beşeri sermayeye yatırım, yine birey ya da hanehalkının yerine getireceēi mekanizmalar olarak gösterilmektedir. Oysa bireysel düzeyde bir riski hafifletme stratejisi olarak gösterilen beşeri sermayeye yatırımın, asıl olarak bir kamu hizmeti Şeklinde gerçekleşmesi gerekir (Zapcı, 2003: 225-226). Bu baēlamda eēitim gibi önemli bir konunun,

bireylerin tek başlarına gerçekleştirecekleri mekanizmalar olarak düşünülmesi, eğitime erişimin yaygınlaştırılmasının yanında eğitimdeki nitelik artışları ve bu konudaki devlet rolünün göz ardı edilmesi ciddi bir eksiklikdir.

3.1.2.2.Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Bünyesindeki Sosyal Yardımlar

SHÇEK, kanunla kendisine verilen sosyal hizmet faaliyetleri dışında, Ayni-Nakdi Yardım Yönetmeliğine dayanarak sosyal yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır (Coşkun, Güneş, ty: 11). Sosyal yardım; yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde yapılan ayni ve nakdi yardımları kapsamaktadır. Yardım çeşitleri; Geçici ayni-nakdi yardımlar, 1 yıl süreli nakdi yardımlar ve uzun süreli nakdi yardımlardır. Sosyal yardım hizmetlerinde, kişinin yaşadığı bölgenin sosyoekonomik özellikleri göz önünde bulundurulmaktadır. Bu çerçevede kişinin asgari yaşam seviyesine ulaşması amacıyla sorununu çözümlenebileceği süreler içinde (1 yıl ve daha uzun süreli) veya geçici nitelikte ve değişen miktarda yardım sağlanır. Bu kapsamda, yardım yapmaya yetkili makamlar, vali ve kaymakam, il ve ilçe sosyal hizmetler müdürleridir. Sosyal Yardım Miktarı, en yüksek devlet memuru aylığının %40' ıdır. Bu miktar 2010 yılı Temmuz ayı itibarıyla 225,89 TL 'dir. Devlet memuru aylığındaki değişmelere göre bu miktar da değişmektedir (<http://www.shcek.gov.tr/ayni-ve-nakdi-yardimlar.aspx> erişim tarihi: 11.09.2010).

Sosyal yardımlardan yararlanacak kişiler şu şekilde ifade edilebilir;

- Korunma kararlı kuruluştaki bakılan çocuklardan ailesi yanında bakılabilecek olanlar,
- Korunma kararlı sırada bekleyen çocuklar,

- Hakkında korunma kararı alınmak talebiyle başvuruda bulunulup, korunma kararı alınmaksızın ekonomik destek ile ailesi yanında bakılabilecek durumda olan çocuklar,
- Doğal afetler nedeniyle ekonomik yoksunluk içine düşmüş olan aileler veya yakınlarını kaybederek kimsesiz ve korunmasız kalmış kişiler,
- Olağanüstü bir felaket, hastalık veya kaza geçirerek belirli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlar ile hayatı tehlike arz eden ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan kişiler,
- Korunma kararı olup da yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle Yetiştirme Yurtlarından ayrılan çocuklar,
- Korunma kararı olmamakla birlikte eğitime devam edemeyecek durumda olan ilk ve orta öğretim öğrencileri (<http://www.shcek.gov.tr/ayni-ve-nakdi-yardimlar.aspx> erişim tarihi: 12.09.2010).

Tablo 3.11.Sosyal Yardım Hizmetlerinin Bütçe Ödenekleri ve Giderleri.

2005 Yılı Bütçe Ödeneği	42.443.815
2005 Yılı Gider	40.846.975
2006 Yılı Bütçe Ödeneği	71.109.774
2006 Yılı Gider	69.724.442
2007 Yılı Bütçe Ödeneği	87.029.560
2007 Yılı Gider	86.380.990
2008 Yılı Bütçe Ödeneği	102.350.369
2008 Yılı Gider	100.952.172

Kaynak: 2006 Faaliyet Raporu, 2007 Faaliyet Raporu, 2008 Faaliyet Raporu.

Tablo 3.11, 2005-2008 yılları arasında SHÇEK bünyesinde yapılan sosyal yardım faaliyetlerini göstermektedir. Sosyal Yardım Hizmetlerinin bütçe ödeneği ve giderleri 2005-2008 yılları arasında sürekli artış göstermiştir. Ödenek ve gider artışına rağmen, hizmet alanlarına göre gider oranlarında düşüş gözlenmektedir. 2006 yılında giderlerin %16'sını teşkil eden sosyal yardımlar, 2007 yılında %14' e, 2008 yılında ise %10' a düşmüştür (2006 Faaliyet Raporu: 32, 2007 Faaliyet Raporu: 36, 2008

Faaliyet Raporu: 41).Bu bağlamda asıl faaliyet alanı “sosyal yardım” olmayan kurumun, diğer hizmet alanlarına yönelik giderlerinin artması normal bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

3.1.2.3. Vakıflar Genel Müdürlüğü Bünyesindeki Sosyal Yardım Faaliyetleri

8 Haziran 1984 tarih ve 227 Sayılı “Vakıflar Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile kurumsal bir yapıya kavuşturulan Vakıflar Genel Müdürlüğü Başbakanlığa bağlı bir kuruluş olup, söz konusu kanundan aldığı yetkiyle Sosyal Hizmet ve Yardımlar alanında da faaliyetlerde bulunmaktadır (Coşkun, Güneş, ty: 12).

Muhtaç aylığı, Vakıflar Genel Müdürlüğünce, vakfiyelerde yer alan hayır şartlarının yerine getirilmesi amacıyla 27.09.2008 tarihli ve 27010 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Vakıflar Yönetmeliği” hükümleri gereğince bağlanan aylıklardır. Muhtaç aylığından yararlanma şartları şunlardır:

- Annesi ya da babası olmayan muhtaç çocuklar ile % 40 ve üzeri engelli olan muhtaçlara;
- Sosyal güvencesi olmaması,
- Herhangi bir gelir veya aylığı bulunmaması,
- Mahkeme kararı veya kanunla bakım altına alınmamış olması,
- Gelir getirici taşınır ve taşınmaz malı mevcut olmaması veya olup da bunlardan elde edeceği aylık ortalama gelirinin bu yönetmelikle belirlenen muhtaç aylığı miktarını geçmemesi,

2010 yılında muhtaç engelliler ile yetim çocukların her birine aylık olarak 317,24 TL ödenmektedir

(http://www.vgm.gov.tr/04_SosyalHizmetler/002_MuhtacAyligi/muhtac_ayligi.cfm erişim tarihi 18.08.2010).

Vakıflar Genel Müdürlüğünün gerçekleştirdiği çeşitli sosyal hizmetlerden birisi de aşevi hizmetidir. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ile Genel Müdürlüğe

gerekli yerlerde aşevi açmak ve işletmek görevi verilmiştir. Sosyal güvencesi bulunmayan veya geliri net asgari ücret miktarından fazla olmayanlar aşevinden yararlanabilirler. 01/07/1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun gereğince aylık alanlar da aşevi hizmetinden yararlanabilirler. Vakıflar genel müdürlüğü 2010 yılında aylık olarak 19.746 kuru gıda paketini 80.153 kişiye, çeşitli illerdeki imaretlerde dağıtmayı planlamaktadır

(http://www.vgm.gov.tr/04_SosyalHizmetler/001_Imaretler/imaretler.cfm

erişim tarihi: 20.08.2010).

Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü aracılığıyla vakfiyelerde yer alan hayır şartlarının yerine getirilmesi amacıyla ailelerinin maddi durumu yeterli olmayan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı İlk Öğretim ve Orta Öğretim okullarında öğrenim gören öğrencilere burs verilmektedir. 2009-2010 yılı burs kontenjanı 10.000 öğrenci olup, her birine aylık 50 TL burs verilmektedir

(http://www.vgm.gov.tr/04_SosyalHizmetler/005_vgmBurs/vgmburs.cfm

erişim tarihi: 07.09.2010).

3.1.2.4.Ücretsiz Kitap Dağıtımı

Tüm bu yoksullukla mücadele programlarının yanında Türkiye’de uygulanan eğitime yönelik bir diğer sosyal yardım programına da kısa da olsa değinmekte yarar vardır. Bu program 2003-2004 eğitim yılında başlayan ilköğretim kurumlarına ücretsiz kitap dağıtımı programıdır. 2009 yılında Açıköğretim liselerini de ücretsiz kitap dağıtımı kapsamına alan ücretsiz kitap dağıtımı programı, tamamiyle “sosyal hak” çerçevesinde değerlendirilebilecektir.

Ücretsiz kitap dağıtımı programında dağıtılan kitap sayısının ortaöğretim öğrencilerine dağıtılan kitaplarla birlikte, 2010 yılında 1 Milyar 108 Milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir (Çıkman ve Diğerleri, 2010: 213).

3.1.2.5. 2011 Sayılı Kanun Kapsamında Ödenen Aylıklar

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş, Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümleri uyarınca sosyal yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır. 2009 yılında 2022 Sayılı Kanun kapsamında yapılan aylık ödemeleri miktarı ve yaralanan kişi sayısı tablo 3.12’de gösterilmektedir.

Tablo 3.12. 2009 Yılında 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Ödenen Aylıklar

Aylık Türü	Yararlanan Kişi Sayısı	Ortalama Aylık Tutarı
Yaşlılık (65)	859.516	94,83
65 Yaşından Büyük Bakıma Muhtaç Özürlü	18.830	284,48
Özürlü Aylığı (%40-69)	275.028	189,65
Özürlü Aylığı (%70 ve üstü)	123.458	284,48
Özürlü Yakını(18 Yaş altı sakat malul)	44.541	189,65
Toplam	1.321.373	

Kaynak: SGK 2009 Faaliyet Raporu

3.1.2.6.Yeşil Kart

Türkiye’de yoksullukla mücadele de bir diğer önemli girişim yeşil kart uygulamasıdır. 18 Haziran 1992’de kabul edilerek 3 Temmuz 1992 tarih ve 21273 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun” ununa (3816 sayılı yasa) dayanan Yeşil Kart uygulamasında amaçlanan, gelirleri resmi asgari ücretin üçte birinden az olup herhangi bir sosyal güvenlik sistemi kapsamında olmayan kişilerin kamu sağlık hizmetlerinden yararlandırılmalarıdır (Yalman, 2007: 155-156). Yeşil Kart uygulamasında, bireylerin yatarak geçirdikleri tedavinin masraflarının, ilaç dahil ayakta tedavi masraflarının SYDTF tarafından karşılanması öngörülüyordu (Buğra, 2008: 214). Ancak yeşil kart uygulamasının kapsamının yetersizliğinden dolayı bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu kapsamda 3816 sayılı Kanunun’ un bazı maddelerini değiştiren, 21.07.2004 tarih ve 25529 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5222

sayılı Kanun ile Yeşil Kart hamili kimselerin ayakta tedavi kapsamında görecekleri muayene, tetkik, tahlil, pansuman, diş çekimi, diş protez, gözlük hizmetleri ve ilaç bedelleri de kamu kapsamına dahil edilmiştir. Yine aynı Kanun'un geçici birinci maddesi ile yukarıda sayılan hizmetlerin 2004 yılında azami üç ilde pilot uygulamalar ile başlatılacağı, 01.01.2005 tarihi itibarıyla de uygulamanın ülke geneline yaygınlaştırılacağı hükmü mevcuttur (<http://www.saglik.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF7A2395174CFB32E184F7074C9A43DB97> erişim tarihi: 11.08.2010).

Bu kapsamda yapılan bir diğer değişiklik yeşil kart sahibi yoksullara verilen yardımların 2005 yılından itibaren Sağlık Bakanlığına devredilmesidir (Gündoğan, 2008: 53). Bu değişiklik ile yeşil kart uygulamasının kapsamı genişleyerek, geçmişte yaşanan, SYDTF' dan aktarılan kaynağın yetersizliği sonucu yoksul vatandaşların yaşadıkları mağduriyet giderilmeye çalışılmıştır.

Her ne kadar yeşil kart yolsuzlukları ile ilgili haberler sık sık gazete manşetlerinde yer alsada (Buğra, Keyder, 2003: 43), yeşil kart uygulaması yoksullukla mücadele de önemli bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekte 2008 verilerine göre Türkiye'de nüfusun %14,52'si sosyal güvenlik kapsamı dışındadır (www.ssk.gov.tr erişim tarihi: 08.09.2010). Nüfusun sosyal güvenlikten mahrum olan kısmının sağlık harcamalarının karşılanması yoksullukla mücadelede yabana atılmayacak kadar önemli bir boşluğu doldurmaktadır. 1991 yılı genel seçimleri öncesinde genel sağlık sigortası yerine geçecek bir düzenleme olarak alelacele oluşturulmuş olan bu kendine özgü sistem, tüm yurttaşların gereksinimlerine göre hizmet verecek ulusal bir sağlık sisteminin yokluğunda, muhtaç durumdakilerin sağlık harcamalarını karşılayacak temel araç haline gelmiştir (Yalman, 2007: 156). Buğra (2003)' ya göre evrensel bir sağlık sigortası uygulaması gerçekleşene kadar yeşil kart kesinlikle kaldırılmaması gereken bir uygulamadır. Bu bağlamda gerçekleştirilecek düzenlemeler uygulamanın etkinliğini ve uygulamadaki kimi aksaklıkları gidermeye yardımcı olacaktır.

Yeşil kart uygulamasında hedef kitlenin uygulama konusunda bilgisi çok yetersiz ve yanlış olabilmektedir. Bu durumun değişmesi için ciddi bir bilgilendirme çabasına girilmelidir. Gerçektende, yeşil kart başvuruları çoğu zaman bir hastalık veya kaza başa geldiği zaman ortaya çıkan masrafları karşılayamayan ailelerin doktordan, komşulardan, bazen de muhtarlardan aldıkları tavsiyelerle yapılmaktadır. Ayrıca kart almak için gereken bürokratik işlemlerin hizmetten yararlananların sosyal becerileriyle bağdaşamayacak kadar karmaşık olması, yeşil kart konusunda bilgi dağıtımı ve bürokratik işlemlerin kolaylaştırılmasının önemini ortaya koymaktadır (Buğra, Keyder, 2003: 47). 2007 rakamlarına göre Türkiye genelinde yeşil kartlı sayısı 13.990.619, aktif yeşil kartlı sayısı ise 13.058.051'dir (http://sbu.saglik.gov.tr/yesil/xls/YKBS_Vize_Kontrolleri.xls erişim tarihi: 03.09.2010)¹. 2010 yılı itibariyle yeşil kartlı sayısı ise 9.376.189 olarak gerçekleşmiştir (http://ykart.saglik.gov.tr:8888/ykbs/ykbs_ilaktif.jsp erişim tarihi:08.09.2010)².

İllerde yeşil kart sisteminin uygulanmasını valilikler adına sağlık bakanlığı görevlileri üstlenmişlerdir. Bununla birlikte kime yeşil kart verileceği, yıllık değerlendirmeler sonucunda kimin yeşil kartının yenileneceği gibi konulardaki kararlar il merkezlerinde vali yardımcısı, ilçelerde kaymakam başkanlığında haftada bir toplanan il veya ilçe idare kurulu tarafından verilmektedir. Ayrıca bu kurulda yer alan üyelerin çoğu aynı zamanda SYDV müteveli heyeti üyeleridir (Yalman, 2007: 157).

Yeşil kart uygulamasında önemli bir rol de muhtarlara düşmektedir. Yeşil kart için yapılan başvurularda önce muhtarlardan bir ikamet belgesi ile söz konusu kişinin muhtaç olduğunu belirten bir kağıt alınmaktadır. Başvuranların ana babalarını hatta yeni doğan çocuklarını da kapsayan ve kişinin bulunduğu yerdeki yaşam koşullarını incelemeyi amaçlayan soruşturma ise güvenlik güçleri tarafından yürütülmektedir (Yalman, 2007: 159). Ayrıca yeşil

¹ 21.08.2007 tarihi itibariyle.

² 08.09.2010 tarihi itibariyle Yeşil kart kayıtlarının illere göre dağılımından hesaplanmıştır. İptal edilen yeşil kartlılar dahil değildir.

kartlar bir yıl için verildiğinden, güvenlik güçlerinin ilk baştaki soruşturmaları dışında diğer işlemlerin her yıl yenilenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda süresi dolan kartların yenilenmesi zorunludur ve bu yenileme işlemine “vize” denilmektedir. “Vize”, belirli bir kişiye yeşil kart verilmesini sağlayan koşulların sürmekte olduğunun belirlenmesidir (Yalman, 2007: 161-162). Yeşil kart’ın bir yıl geçerlilik süresi, vize işlemlerinin uzun sürmesi nedeniyle geçerlilik süresinin bir yıldan daha az kalmasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda alınan yeni bir karar, kartın 12 aylık geçerlilik süresinin artık başvuru tarihinden değil, kartın verilmiş tarihinden başlayacağı (Yalman, 2007: 162) yönündedir. Ayrıca yeşil Kart sahiplerine ait bilgilerin genişletilmesi ve bu bilgilerin sürekli güncellenmesi ile uygulamanın sağlıklı yürütülebilmesi için Sağlık Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ile koordine çalışan kurum ve kuruluşlar ile yapılan yeni düzenlemelerden dolayı, Yeşil Kart kayıtlarının tek bir merkezde tutulması ihtiyacı gündeme gelmiştir. Yapılan yeni düzenlemelerle, yeşil kart sahiplerinin Emekli Sandığı ile anlaşmaları halen devam etmekte olan eczanelerden ilaç teminlerini kolaylaştırmak amacıyla yeşil kart sahiplerine ait bilgilerin Türkiye genelinden tek bir merkezde toplanarak Emekli Sandığı ile paylaşılması için Yeşil Kart Bilgi Sistemi oluşturulmuştur. Böylece Sağlık Bakanlığı, Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Bilgi İşlem Daire Başkanlığının ortak çalışması sonucu oluşturulan Yeşil Kart Bilgi Sistemi ile günden güne genişleyecek ve zaman içerisinde de ülke genelinde tam bir otomasyon sağlayacak bir yapı ortaya çıkmıştır (<http://sbu.saglik.gov.tr/yesil/default.asp?sayfa=k> erişim tarihi: 05.09.2010) .

3.1.2.7. Alt Gelir Grubu ve Yoksul Konutları

Toplu Konut İdaresi (TOKİ)’ nin uzun vadeli stratejisi, alt ve orta gelir grubuna yönelik sosyal konutlar ile gerekli hizmet birimlerini altyapılarını da tamamlayarak sunmaktır. Ülke genelinde, konut ihtiyacının en acil çözüm beklediği alanları belirlemek üzere araştırma yöntemleri uygulayan TOKİ, toplu konut yatırımları için uzun vadeli bir eylem planı geliştirmiştir. Bu kapsamda, son yedi yıllık dönemde, özellikle yoksulluğun da etkisiyle özel sektör yatırımlarının azaldığı Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerine

odaklanılmıştır. Önümüzdeki yıllarda ise İstanbul, İzmir, Ankara, Diyarbakır ve Adana gibi, ülkenin kırsal kesimlerinden büyük ölçüde göç alan büyük kentlere daha fazla yoğunlaşılacaktır (<http://www.toki.gov.tr/page.asp?id=130> erişim tarihi; 06.09.2010).

Bugün itibariyle, modern kentleşmenin tüm unsurlarını kapsayan bir anlayışla hizmet verdiğini iddia eden Toki, sosyal devlet anlayışının güçlenmesine, üretim çarklarının önündeki engellerin azaltılmasına, yoksul vatandaşına hizmet eden, adalet ve anlayışla yaklaşan bir devlet yapısının oluşmasına, yasalara saygılı vatandaşların devlete olan güveninin pekiştirilmesine katkı sağlamayı amaçladığını belirtmektedir. Bu bağlamda Toki, piyasa koşullarında konut edinme imkânı bulunmayan alt gelir grubu ve yoksulların ciddi konut gereksinimi ile şehirlerin kentsel dönüşüm ihtiyacı dikkate alarak “sosyal devlet” olmanın da bir gereği olarak konut üretimine devam etmektedir (<http://www.toki.gov.tr/page.asp?id=130> erişim tarihi: 06.09.2010) .

Toki’ nin yoksul konutlarına yönelik en önemli projelerinden birisi, “sosyal konut” projesidir. 2009 yılında Toki ile SYDGM arasında imzalanan, amacı, yoksul vatandaşlarımızın en temel ve zaruri ihtiyaçlarından olan barınma ihtiyacının karşılanması ve onlara insanca yaşam standartları çerçevesinde barınma imkanının sunulması olan “sosyal konut” yapımı protokolüyle, 3294 sayılı kanun kapsamında bulunan sosyal güvenceden yoksun fakir ve muhtaç durumdaki vatandaşlara yönelik, geri ödemeli olarak 17 ilde 18 projede toplam 10.112 adet sosyal konut yapımına başlanmıştır. Söz konusu konutlar 1+1 ve 45 m² olacaktır. Projenin maliyeti tahminen 500.000.000 TL olup, finansmanı SYDTF’ den karşılanacaktır. Proje yararlanıcıları 3294 sayılı kanun kapsamındaki, başvuru yapan vatandaşlar arasından, noter huzurunda çekilen kura ile belirlenmiştir. 3294 sayılı kanun kapsamında olup %50 özürlü olan vatandaşlara %10 kontenjan ayrılmıştır. Hak sahiplerinden kefil istenmeyecek ve proje başlangıcında peşinat veya herhangi bir isim altında bedel talep edilmeyecektir. Geri ödemeler aylık 100 TL olmak üzere 20 yılda tamamlanacak ve hak sahipleri, konutlarını

borçlarının tamamını ödeseler bile 10 yıl geçmedikçe bir başkasına devredemeyecek ve kiraya veremeyeceklerdir (2010 Yılı Plan ve Bütçe Komisyonu Konuşma Metni: 14-15).

Toki'nin yürüttüğü konut faaliyetlerinin, kent estetiği açısından zevksiz olduğu konusunda yaygın görüş vardır. Kaldı ki; Toki Başkanı Bayraktar, katıldığı bir panelde "TOKİ inşaatlarının zevksiz olduğunu" kabul etmiştir(<http://ekonomi.haberturk.com/emlak-mortgage/haber/511832-toki-baskanindan-sasirtan-itiraf> erişim tarihi: 06.06.2010). Ayrıca yoksullar için inşa edilecek konutlar oldukça küçüktür (45 m2). Yoksul ailelerin çoğunlukla kalabalık olduğu düşünüldüğünde konutlar oldukça kullanışsız olabilecektir. Ancak TOKİ' de kıt kaynaklarla faaliyet gösteren bir kurumdur. Bu çerçevede Türkiye'deki konut sıkıntısını çözmek için, ve elbette yoksullar için inşa edilen konutların maliyetinin düşürülmesi için bazı konularda taviz vermek zorunda kalabilecektir. Bu çerçevede TOKİ'nin yoksulluk konutları daha çok yoksullar açısından işlevselliği göz önünde tutularak değerlendirilmelidir. Bu noktada TOKİ'nin yoksul konutları genel olarak oldukça isabetli bir proje olarak değerlendirilebilir.

3.1.2.8.Mikrokredi

Türkiye'de ilk mikrokredi kurumu Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından Haziran 2002'de Maya adı ile kurulmuştur. 2007 yılı itibariyle Kocaeli, İstanbul ve Sakarya'da üç şubesi bulunan kurumun amacı, evinde, tezgahında ya da dükkanında kendi işini yapan ya da bir iş kurmak isteyen dar gelirli kadınlara maddi destek vermektir (Altay, 2007: 64). Projeye, kadınların emeklerini mayalayarak, gelir getirici faaliyetlerle üretime dönüştürmelerini sağlamak düşüncesinden yola çıkarak maya adı verilmiştir (İTO, 2004: 90).

Kadın mikro girişimciler genellikle dar gelirli grup içinde yer almaktadırlar. Yaptıkları işler ticaret (%66), üretim (%26) ve hizmet (%8) sektörlerinde odaklanmakta ve küçük yiyecek işleri, evden satış, giysi dikişi/tamiri, el işleri ve kuaförlük gibi işleri içermektedir. Kadın mikro

girişimcilerin çoğunluğu (%74) ev temellidir; geri kalanlar da semt pazarlarında, sokak tezgahlarında ya da kendilerine ait olan veya kiraladıkları küçük dükkanlarda çalışmaktadırlar (<http://www.kedv.org.tr/index.php?page=mayanın-hedef-kitlesi> erişim tarihi: 03.09.2010) .

Maya'nın kredileri 3-10 kadından oluşan Dayanışma Grupları'na verilmektedir. İlk kredi meblağı en az 100, en fazla 900 TL'dir. Krediler 3-12 ay vadeli ve ödemeler aylık olarak yapılmaktadır. Kredilere Maya'nın sürdürülebilirliğini sağlayacak, gerçekçi bir faiz oranı uygulanmaktadır. Dayanışma Grubu'nun her üyesi kredi almadan önce talep ettiği kredinin %10'unu grubun ortak tasarruf hesabına yatırmaktadır. Krediden yararlananlar istedikleri takdirde tekrar kredi alabilirler. Kredi miktarı tekrar kredilerde %25'i bulan düzeyde artar. Maya, üyelerinden gelen talepler sonucunda, teminat gösterebilen kişiler için bireysel iş geliştirme kredileri, iş kurmak isteyen kişiler için iş kurma kredileri, düzenli ödeme yapan üyeleri için de eğitim, sağlık, fatura ödemeleri gibi acil giderler için ihtiyaç kredileri vermektedir(<http://www.kedv.org.tr/index.php?page=borc-verme-metodolojisi> erişim tarihi: 04.09.2010)

Merkezi İstanbul'da olan Maya, faaliyetlerine 1999 depreminden en çok etkilenen illerimizden biri olan Kocaeli' nde başlamıştır. Maya, Kocaeli' nde Ağustos 2002' de, İstanbul' da Haziran 2003' te, Düzce' de Ağustos 2004' te, Sakarya' da ise Kasım 2005' te ilk kredilerini vermiştir. Maya'nın 31 Aralık 2008 itibariyle toplam 1585 aktif üyesi vardır. Bugüne kadar toplam 8497 adet kredi vermiştir. Verilen kredilerin toplam meblağı 7 milyon TL'yi geçmiştir (<http://www.kedv.org.tr/> erişim tarihi: 05.09.2010).

Uygulanmakta olan mikrokredi sisteminin en önemli getirilerinden biride bireylere tasarruf alışkanlığı kazandırmasıdır. Her üye aldığı kredinin %10' u tutarındaki meblağı bankada kendi grubu adına açılan fon hesabına yatırmakla yükümlüdür. Bir anlamda zorunlu bir tasarruf olan bu uygulamanın iki önemli işlevi vardır: birincisi, bu fon aracılığıyla herhangi bir üyenin acil

olarak ortaya çıkan bir ihtiyacı karşılanabilmekte veya yürüttüğü iktisadi faaliyetin başarısızlıkla sonuçlanması durumunda, buradan elde edeceği kaynak ile ikinci bir şans daha elde etmektedir. İkincisi grup fonu uygulaması ile bireyler, en zor iktisadi şartlar altında dahi, çok küçük tutarlarda olsa bile tasarruf edebildiklerini görmekte ve tasarruf alışkanlığı edinmektedirler (İTO, 2004: 95).

Tüm faaliyetleriyle Türkiye'nin ilk mikrokredi uygulamasını başlatan Maya, yavaş bir gelişim göstermiş olmasına rağmen Türkiye'de bu alandaki ilk girişim olması bakımından ve Türkiye'nin geçirmiş olduğu zor dönemlerde faaliyetine başlamış olması açısından büyük önem arz etmektedir.

Son yıllarda mikrokredi uygulaması Türkiye gündemine 22. Dönem Diyarbakır milletvekili ve Türkiye İsrافی Önleme Vakfı başkanı Prof. Aziz Akgül öncülüğünde 2003 yılında gerçekleştirilen ve dünyada mikrokredi konusunun öncülerinden sayılan Grameen Bankası'nın yetkililerinin konu hakkında bilgi verdiği bir uluslararası toplantı ile getirilmiş ve ilk uygulama Diyarbakır'da başlamıştır (Türkiye Kalkınma Bankası, 2005: 22). Hedef kitlesi Türkiye'deki fakirin fakiri olan insanlar, özellikle kadınlar olan Türkiye Grameen Mikrokredi Programı (TGMP)'nin temel amacı yoksulluğu azaltmak için, kırsal ve kentsel bölgelerdeki yoksul insanların özellikle kadınların kendi kendilerine gelir getirici faaliyette bulunmalarını sağlayacak şekilde, teminatsız ve kefaletsiz mikrokredi sağlayarak, onların yoksulluktan kurtulmalarını temin etmektir (TGMP 2007 Faaliyet Raporu: 10). TGMP'nin temel prensipleri şunlardır (TGMP 2007 Faaliyet Raporu: 12):

- TGMP bir finansal organizasyondur ve öncelikle fakirin fakiri insanlarla, özellikle kadınlarla çalışmaktadır. TGMP' nin temel amacı; kapsamındaki yoksul insanların, hayatlarındaki finansal zorluklarla mücadele etmelerine yardımcı olmaktır.
- Yoksulların TGMP' den kredi kullanabilmeleri için beş kadından oluşan grup oluşturmaları zorunludur.

- TGMP' de yoksulların aldıkları kredinin tahsilatı, görevli personel tarafından yoksulların evlerine kadar gidilerek yapılır.
- TGMP' de, teminatsız ve kefalet istemeden yıllık olarak verilen mikrokredinin geri dönüşü, haftalık taksitler halinde olmaktadır.
- TGMP' de mikrokredinin limiti, yoksullar tarafından yapılacak olan faaliyete ve performanslarına göre belirlenir. Genel olarak, üyenin kendi performansı ve grup performansına dayalı olarak kredi limiti artar.

TGMP' nin uyguladığı mikrokredi yaklaşımı Grameen metodolojisidir. Mikrokredinin geri dönüş sistemi olarak Genel Grameen Sistemini (GGS) uygulamaktadır. Tüm şubeleri bilgisayar donanımlı olan ve internet ortamında faaliyet gösteren TGMP sistemi, tüm şubelerde kurulu olan veri yönetim merkezine bağlı olarak çalışmaktadır (2009 Faaliyet Raporu: 3). 2003 Yılında Haziran ayında Bot programını kullanarak faaliyete geçen TGMP, manuel esaslıyken, 2005 yılının Ekim ayından itibaren GB bankacı yazılımını ve Grameen muhasebe programını kullanmaya başlamıştır. 2006 yılında ise yeni geliştirilmiş bir çevrimiçi yazılım programına geçilmiştir. Aynı zamanda TGMP çevrimdışı ve çevrimdışı kullanılabilen POS cihazlarını kullanmaya başlamıştır (TGMP 2008 Faaliyet Raporu).

Genel olarak TGMP üyeleri, bir yıl için verilen ve haftalık taksitler halinde geri ödenen temel kredi sistemiyle gelir getirici bir faaliyete başlarlar. Kredinin limiti bireysel olarak üyenin kapasitesine ve kredinin kullanım amacına göre belirlenir. İlk kredi 100 TL ile 700 TL arasında değişebilir ve yıllar itibarıyla üyenin performansına göre artabilir (2007 Faaliyet Raporu: 18). Temel kredinin yanında sözleşmeli kredi, girişimci kredisi, mücadeleci vatandaş kredisi gibi kredi tipleri de vardır. Ayrıca 2008'in Mayıs ayında Mikrosera uygulamasına başlanmıştır. Bu program, üyelere meyve ve sebze yetiştirmede kullanılabilecek küçük bir sera sistemini tanıtmaktadır. Bu kapsamda bazı üyeler evlerinin çatısına mikrosera kurmuştur. Mikrosera uygulamasında seraların tabanına toprak yerine perlit döşenir. Uygulama da toprak yerine aynı zamanda talaş, kum ya da başka bir madde de

kullanılabilir. Topraksız tarım çok daha az su gerektirmekte ve üretim çok daha fazla olmaktadır. Üyeler bu uygulamada mikroseralarında meyve, sebze ve çiçek yetiştirebilmektedirler (2008 Faaliyet Raporu: 12).

TGMP'nin 2008'in Mayıs ayında başlayan bir diğer uygulaması da hayvancılık kredisidir. Mevcut üyelere yönelik ek bir kredi olan hayvancılık kredisi, daha önce sığır yetiştiriciliği konusunda deneyimi olan üyelere verilmektedir. TGMP 129 üyeye toplam 129,000 TL hayvancılık kredisi dağıtmıştır (2008 Faaliyet Raporu: 12).

Maya mikrokredi uygulamasında olduğu gibi TGMP' de, yoksul insanlara tasarruf bilincini aşılacak ve ortaya çıkan acil ihtiyaçların karşılanması amacıyla gönüllü tasarruf sistemi mevcuttur (2007 Faaliyet Raporu: 17).

Tablo 3.13.TGMP hakkında temel bilgiler

	2003	2004	2005
Şube sayısı	2	2	3
Personel sayısı	8	15	25
Üye sayısı	304	1.328	2.882
Kredi kullanan üye sayısı	292	1.275	2.851
Dağıtılan kredi miktarı	142.100,00 TL	819.437,00 TL	2.460.334,75 TL
	2006	2007	2008
Şube sayısı	3	9	16
Personel sayısı	39	60	124
Üye sayısı	4050	7.397	16.556
Kredi kullanan üye sayısı	3385	6.925	15.369
Dağıtılan kredi miktarı	4.998.936,00 TL	9.580.336,00 TL	20.008.555,50 TL
	2009		
Şube sayısı	56		
Personel sayısı	194		
Üye sayısı	29.077		
Kredi kullanan üye sayısı	28.314		
Dağıtılan kredi miktarı	41.175.378,50TL		

Kaynak: www.TGMP.net erişim tarihi:05.09.2010

TGMP hakkında temel bilgiler Tablo 3.13'de görülmektedir. 2003 yılından 2009 yılına, personel sayısında, üye sayısında, kredi kullanan üye sayısında, dağıtılan kredi miktarında her yıl artış gözlenmiştir. Şube sayısı ise 2003-2004 yıllarında aynı kalmış diğer yıllar artış göstermiştir. Ticari bir amacı olmayan TGMP' nin kısa sürede şube sayısının, üye sayısının, kredi kullanan üye sayısının ve özellikle dağıtılan kredi miktarının ciddi artış sergilemesi, sistemin benimsendiğinin ve yaygınlaştığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Tablo 3.14. TGMP' nin prodüktivesi

	2004	2005	2006	2007	2008
Köy /mahalle sayısı	44	56	85	170	599
Yerel idare sayısı	5	8	20	28	53
Grup sayısı	146	410	882	1.734	3.525
Üye sayısı	720	2.022	4.050	7.397	16.556
Borçlu üye sayısı	672	1.967	3.885	6.925	15.369
Kadın üyelerin oranı	100%	100%	100%	100%	100%

Kaynak: TGMP 2008 Faaliyet Raporu

Tablo 3.14'de görüldüğü gibi 2004 yılından 2008 yılına TGMP' ye dahil olan köy/mahalle sayısı, yerel idare sayısı, grup sayısı, üye sayısı, borçlu üye sayısı sürekli artış göstermiştir. Tüm yıllar itibariyle üyelerinin tümü kadın olan programda, üye sayısının yanında borçlu üye sayısı ve grup sayısında özellikle 2006 yılından sonra ciddi bir artış gözlenmiştir. Söz konusu ciddi artış projenin insanlar tarafından benimsendiğinin ve memnun kalındığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu durum TGMP yıllık faaliyet raporlarında bahsedilen başarı öykülerinden de anlaşılmaktadır. Yıllık faaliyet raporlarında yer alan mikrokredi ile kendi işlerini kuran başarılı kadınların "başarı hikayeleri", sistemin yaygınlaştığının bir yansıması olduğu gibi, aynı zamanda tanıtımı ve yaygınlaştırılması için bir araç olarak da kullanılmaktadır.

Tablo 3.15.Portföy Niteliği&Kredi Geri Dönüşü ve Finansal Kapasite Durumu

	2004	2005	2006	2007	2008
Dağıtılan toplam kredi	\$ 270.280	\$1.064.854	\$3.702.916	\$7.664.268	\$13.339.037
Kalan toplam kredi	\$161.757	\$440.915	\$1.107.694	\$2.189.723	\$4.228.075
Geri ödeme oranı	%100	%100	%100	%100	100%
Risk oranı	0%	%0.34	%0.48	%0.47	%0.39
İşletmenin yeterliliği	%40	%78	%100	%100	%58.24

Kaynak: TGMP 2008 Faaliyet Raporu

Tablo 3.15, TGMP kapsamında dağıtılan toplam kredi, kalan toplam kredi, geri ödeme oranı, risk oranı ve işletme yeterliliğini göstermektedir. Tablodan görüldüğü gibi, 2004 yılından 2008 yılına dağıtılan toplam kredi sürekli artmıştır. Kalan toplam kredi miktarında da dağıtılan kredi miktarına paralel olarak tüm yıllar itibariyle artış gerçekleşmiştir. Teminatsız ve kefaletsiz kredi veren sistemin belki de en önemli özelliği geri ödeme oranlarının tüm yıllarda %100 olarak gerçekleşmiş olmasıdır. Geri ödeme oranının %100 olarak gerçekleşmiş olması sistemin sürdürülebilirliğinin bir göstergesi olarak düşünülebilir. Risk oranlarında ise kimi yıllar artış gözlenmiş, ancak artışlara rağmen risk oranları oldukça düşük seviyelerdedir. Risk oranlarının düşük seviyelerde olması, bankanın riski yüksek ancak yenilikçi projelere kredi vermediği şeklinde yorumlanacağı gibi, kredi talep edenlerin daha az riskli iş alanlarını tercih ettiği şeklinde de yorumlanabilir. Son varsayımın geçerli olması durumunda bankanın, kredi talep edenlere girişimciliğe ve risk almaya yönelik kimi bilgilendirici ve teşvik edici rehberlik hizmetlerinin sunulması, onların daha yaratıcı faaliyetlerde bulunmasını sağlayarak, yoksul bireylerdeki potansiyelin açığa çıkarılmasına yardımcı olabilir.

2004 yılında %40 olan işletme yeterliliği 2005 yılında %78'e, 2006 ve 2007 yıllarında %100'e ulaşmış 2008 yılına gelindiğinde ise %58,24'e düşmüştür. Ancak söz konusu durum geri ödeme oranına yansımamış daha

önce de bahsettiğimiz gibi geri ödeme oranları tüm yıllar itibariyle %100 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.16. 2007 yılında Kredilerin İş alanlarına göre dağılımı

Sektörler	Kredi tutarı TL	Üye sayısı	Oran
Üretim	2.011.870,56	2888	%21
Tarım	479.016,80	687	%5
Hayvancılık	1.532.853,76	2200	%16
Hizmetler	766.426,88	1101	%8
İş&ticaret	1.724.460,48	2475	%18
Seyyar satıcılık	1.245.443,68	1788	%13
Dükkanlar	1.820.263,84	2615	%19
Toplam	9.580.336,00	13754	%100

Tablo 3.17. 2008 yılında Kredilerin İş alanlarına göre dağılımı

Sektörler	Kredi tutarı TL	Üye sayısı	Oran
Üretim	4.001.711	3.711	%21
Tarım	1.200.513	993	%6
Hayvancılık	3.601.540	3.180	%18
Hizmetler	1.800.770	1.490	%8
İş&ticaret	3.401.454	3.080	%17
Seyyar satıcılık	2.401.027	1.987	%11
Dükkanlar	3.601.540,5	3.580	%19
Toplam	20.008.555,5	18.021	%100

Kaynak: TGMP Faaliyet Raporu

Tablo 3.16; 2007 yılında, Tablo 3.17; 2008 yılında kredilerin iş alanlarına göre dağılımını göstermektedir. 2007 yılında üye sayısı en fazla olan işlem&üretim faaliyetleri, dağıtılan toplam kredilerin %21'ini alarak en yüksek kredi alan iş kolu olmuştur. En düşük kredi alan faaliyet alanı ise kredilerin %5'ini alan en az üyeli tarım iş koludur. Dağıtılan kredilerin %19'unu alan dükkan faaliyetleri kredilerden en yüksek pay alan ikinci iş koludur. Daha sonra hayvancılık, iş&ticaret, seyyar satıcılık ve hizmetler, dağıtılan kredilerden sırasıyla en yüksek kredi alan faaliyet alanları olmuştur. 2008 yılında ise yalnızca hayvancılık faaliyetleri ile iş&üretim faaliyetleri

arasında bir değişiklik olmuş, 2007 yılında dağıtılan kredilerden en fazla pay alan üçüncü sektör olan hayvancılık 2008 yılında ikinciliğe yükselmiş, 2007 yılında en fazla kredi alan ikinci faaliyet alanı olan iş&üretim, 2008 yılında üçüncülüğe gerilemiştir. Ayrıca 2007 ile 2008 yıllarında iş alanlarının dağıtılan kredilerden aldıkları payların oranları neredeyse aynı kalmış, payları değişen sektörlerde ise değişiklikler küçük oranlarda gerçekleşmiştir. 2007 yılından 2008 yılına gerçekleşen en önemli değişim ise, tüm faaliyet alanlarında dağıtılan kredi miktarında ve tüm faaliyet alanlarının üye sayısında artış gözlenmiş olmasıdır.

Gerçektende farkındalığı ve bilinirliği yıldan yıla artan TGMP, 2009 yılının sonunda Türkiye genelinde faaliyet gösteren 55 şubeyle hizmet verir duruma gelmiştir. 29.077 üyesine 27.440.252 ABD Doları kredi dağıtmış, her ailenin beş ferdi olduğunu varsaymamız durumunda bugüne kadar Türkiye’de yaklaşık 150.000 kişinin mikrokredi programından faydalanmış olduğu ifade edilebilir (TGMP 2009 Faaliyet Raporu: 2).

İstanbul Ticaret Odası’nın (İTO) (2004), mikrokredi sisteminin İstanbul’da yaşıyan işsiz ve yoksul bireyler üzerinde etkin bir yoksulluğa azaltma yöntemi olarak uygulanabilirliği üzerine yaptıkları araştırmanın, bazı önemli sonuç ve önerileri şu şekildedir (İTO, 2004: 176-179);

- Mikrokredi yöntemi, herhangi bir nedenle sisteme entegre olamamış bireylerin, sahip oldukları bazı kabiliyetleri harekete geçirerek, ekonomik alanda avantaj sağlamalarına yardımcı olacak ve bu suretle topluma daha kolay entegre olmalarını sağlayacak bir araç olarak kullanılabilir.
- Mikrokredi ile ilgili yapılan araştırmalarda dikkati çeken bir nokta, evde veya iş yerinde imal edilen, kültürel değeri olan malların talebinin gelişmiş ölkelerle gelişmekte olan ölkeler arasında farklılık göstermesidir. Türkiye’de yerel nitelikli kültürel özelliği olan mallara ilişkin iç talep yetersizdir. Kuşkusuz bu durum mikrokredinin geri dönüşünü olumsuz yönde etkileyebilecek önemli bir etkidir, bu ise

bu ise sistemin işleyişini önemli ölçüde aksatabilecek bir sorundur. Bu sebeple Türkiye’de sivil toplum örgütleri ve mesleki kuruluşlar tarafından, mikrokredi kullanılarak üretilecek malların ihracatı için eğitim, bilgilendirme ve hatta organizasyon hizmetlerinin sağlanması büyük bir önem taşımaktadır. Mikrokredi uygulamasından yaralanacak olan bireylerin evde üretecekleri, sanat eserleri veya kültürel niteliği olan mallar, söz konusu organizasyonların yardımı ile ihraç edilebilir.

- Türkiye’de kültürel değerlerden güç alan ilişkiler ağı, yani “sosyal kapital” harekete geçirilmelidir. Sosyal kapital, ekonomik kurumlar ve çevreler tarafından bir kültürel varlık veya servet olarak yorumlanmalıdır. Toplumumuzda böyle bir kültürel serveti mikrokredi yoluyla harekete geçirerek etkinliği artırmak mümkündür. Ancak bunu yaparken etnik ve dinsel cemaatleşmeyi, çözülmeyi ve ayrışmayı körüklemeyen toplumsal bütünlük içinde hareket etmek grupların sadece ekonomik potansiyelini harekete geçirmek, onların ekonomik olanaklardan daha iyi yararlanmalarını sağlamak hedeflenmelidir. Kredi organizasyonları, hükümetten ve siyasi partilerden bağımsız kurullar tarafından gerçekleştirilmelidir.
- Mikrokredi uygulamasında dünyadaki sistemlere bakıldığında genellikle kadınların hedef kitle olarak belirlendikleri görülmektedir. Kadınlar kendilerine sunulan fırsatları daha kolay ve samimi biçimde yakalamakta ve ellerine geçen bu fırsatı, kendilerine duyulan bu güveni sarsmamak amacıyla en verimli şekilde değerlendirmektedirler. Ancak, Mikrokredi de asıl amaç fonlar imkan verildiği ölçüde bu krediye ihtiyacı olan herkese ulaştırmaktır.
- Geri ödeme planının zamana yayılı bir biçimde ve küçük taksitler halinde hazırlanması, kredilerin geri dönüş performansını etkileyebilecek olan önemli bir konudur. Kredi tahsisinden kısa bir süre sonra başlayacak olan küçük meblağlardaki geri ödemeler borçlular açısından hem ödeme kolaylığı sağlayacak hem de borçları giderek azaldıkça psikolojik yönden rahatlamalarına yol açacaktır.

Kredinin verildiği tarih ile geri ödemelerin başladığı tarih arasındaki zaman diliminin uzamasıysa, bir yandan bireylerin uzunca bir süre borçluluk psikolojisi altında ezilmelerine sebebiyet verecek, diğer yandan ise vade sonunda yapılacak toplu ödemeler, ödeme gücü yaratabilecektir. Nitekim söz konusu kredileri kullanan kimselerin, tasarruf eğilimi düşük gruplar oldukları da dikkate alınırsa konunun hassasiyeti daha açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

- Mikrokredi uygulamasının en önemli sosyal hedeflerinden biri de yoksul bireylerin kendilerine olan güven duygularının geliştirilmesidir. Bu çerçevede borcun ödenmesinde güçlüğe düşüldüğü takdirde bir takım kolaylıklar sağlanmalı ancak borç asla silinmemelidir. Borcun silinmesi durumunda, ödeme gücüne düşen birey kendine olan inancını, kendi becerilerine olan güvenini ve kendine olan saygısını yitirebilecektir. Bu ise mikrokredi uygulamasının sosyal hedefi ile ters düşen bir durumdur.

Verilen kredilerin günlük tüketim ihtiyaçlarının karşılanması yanında, çoğunlukla el işi, dantel ve basit tuhafiye mallarının üretimi ve satışı amacıyla kullanıldığı düşünüldüğünde, sınırlı pazarlama olanakları karşısında mevcut kredi miktarının artması bile çözüm olmayabilecektir. Gerçektende sınırlı bir kesim için iş olanaklarını geliştirici özellikler taşıyan bu uygulamanın tüm yoksullar tarafından başarıyla uygulanma şansı doğal olarak son derece zayıftır (Önder, Şenses, ty: 16). Ancak yoksulların üretkenliğine yönelik bir yoksullukla mücadele yöntemi olan mikrokredi uygulaması, yoksulların potansiyelini ortaya çıkarmak ve fırsat verilmesi durumunda yoksullarında iyi birer girişimci olabileceklerini göstermesi açısından kesinlikle ihmal edilmemesi gereken önemli bir girişimdir

SONUÇ

Türkiye' de gıda yoksulu, günlük 1 \$' ve 2.15 \$'ın altında yaşayan birey sayısı oldukça azdır. Özellikle gıda yoksulluğu ve 1 \$, 2.15 \$ ve 4.3 \$ ın altında yaşayan birey sayısı 2002-2008 yılları arasında önemli düşüşler sergilemiştir. Ancak gıda ve gıda dışı ihtiyaçların karşılanmasını temel alan yoksulluk oranında yıllar itibariyle düşüş gözlenmekle birlikte bu oranlar hala yüksek düzeydedir. Ayrıca harcama esaslı görelî yoksullukta anlamlı düşüşler gerçekleşememiş, 2002 yılından 2008 yılına görelî yoksulluk artmıştır.

Türkiye'de kırsalda yaşayan bireyler kentte yaşayanlara göre daha fazla yoksulluk riski altındadır. Kaldı ki; tüm yoksulluk göstergeleri kırsalda kente göre yoksulluk oranlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Yoksulluk riskini artıran bir diğer faktör hanehalkı büyüklüğüdür. Hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk oranı artmaktadır. Fertlerin işteki durumuna göre ve iktisadi faaliyet alanlarına göre de yoksulluk oranları değişmektedir. Yevmiyeli çalışanlar ile ücretsiz aile işçilerinin yoksulluk oranları oldukça yüksek seviyelerdedir. En düşük yoksulluk oranı işverenlerde gözlenirken ücretli-maaşlı çalışanların yoksulluk oranlarında düzelme gözlenmiş ancak bu oran hala yüksek seviyelerdedir. İş arayanların ve ekonomik olarak aktif olmayanların yoksulluk oranları yüksek seviyelerdedir. İktisadi faaliyet alanları dikkate alındığında ise en yüksek yoksulluk oranı tarım sektöründe gözlenmektedir. Tarım kesimindeki yoksulluk Türkiye genelinde 2002 yılından 2008 yılına artış göstermiştir. Kentteki tarım kesiminde yoksulluk oranı düşmekle birlikte kırsalda artış göstermiştir. Daha önce yoksulluğun en düşük oranlarda olduğu sektör sanayi iken artık hizmet kesimi yoksulluğun en az oranlarda görüldüğü sektör halini almıştır.

Eğitim düzeyi ile yoksulluk oranları arasında negatif ilişki söz konusudur. Eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk oranları azalmaktadır. Okur-yazar olmayan bireylerde yoksulluk oranı en yüksek düzeyde iken, yüksek öğretim mezunlarında yoksulluk oranı en düşük düzeydedir. Özellikle yüksek

öğretim mezunu kadınlarda yoksulluk oranı tüm yıllar itibariyle düşmüştür. Ayrıca yüksek öğretim mezunu erkeklere göre yüksek öğretim mezunu kadınların yoksulluk oranı daha düşüktür. Özetle Türkiye' de kırsalda yoksulluk kente göre daha fazladır. Tarım yoksulluğun en yoğun görüldüğü sektördür. Hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riski artmakta, eğitim arttıkça yoksulluk riski azalmaktadır.

Türkiye'de gelir dağılımı oldukça bozuktur. Türkiye gelir eşitsizliğinde ve yoksullukta (gıda+gıda dışı), 1985-1995 yılları arasında OECD ülkeleri arasında Meksika'dan sonra en kötü durumda ikinci ülkedir. Türkiye söz konusu dönemde yoksulluk oranlarında ve gelir eşitsizliğinde anlamlı gelişmeler sergileyememiştir. 1985-2005 yılları arasında Türkiye' de gelir dağılımı değişmemiş, temel gereksinimler yaklaşımına göre yoksulluk oranı küçük bir artış göstermiştir. Ancak 2002- 2008 yılları arasında Türkiye'nin gelir dağılımı ve yoksulluk göstergelerinde bazı önemli düzelmelerde gözlenmiştir. Örneğin söz konusu dönemde gıda+gıda dışı yoksullukta ve günlük 4.3 \$'ın altında yaşayan birey sayısında düşüşler gözlenmiştir. Ancak yoksulluk düzeyi OECD ülkelerine kıyasla hala oldukça yüksek düzeydedir.

Türkiye'de yoksullukla mücadele konusunda çok sayıda kurum faaliyet göstermektedir. Sosyal yardım faaliyetleri oldukça dağınık ve eşgüdümünden uzaktır. Bu kurumlar arasında yeterli eşgüdümün olmaması ve bunun bir sonucu olarak yardımlardaki mükerrerlikler Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu raporları, Orta Vadeli Programlar ve Ortak İçerme Belgesinde (JIM) gibi resmi belgelerde ele alınmaktadır (Coşkun, Güneş, ty: 8).

Yoksullukla mücadelede en önemli işlev gören kurum SYDTF' dur. SYDTF' nun, son beş yıl içinde SYDV' ler aracılığıyla ve diğer kamu kurumları ile işbirliği içinde yürüttüğü sosyal yardım ve proje desteklerinin, fayda sahipleri üzerinde yarattığı etkinin ve yoksulluğun azaltılmasında ne derecede başarılı olduğunun ortaya çıkartılmasına yönelik bir araştırma organizasyonu gerçekleştirilmiştir. 2007 yılında bitirilen bu çalışmaya göre

fayda sahiplerinin büyük bir bölümü gecekondularda oturmakta, düzenli aylık gelirleri bulunmamakta ve hane gelirlerini evde tek kişi sağlamaktadır. Fayda sahiplerinin %60'ından fazlası 250 YTL ve altında aylık gelir elde etmektedir. Sosyal yardımlardan faydalanan kişilerin başında %60 'lık bir oranla kadınlar gelmektedir. Özellikle boşanmış, dul ve çalışmayan ev kadınları, yardımlar sayesinde çeşitli olumsuzlukları aştıklarını belirtmişlerdir. Gıda yardımlarından faydalananların %80'inden fazlası genel olarak gıda yardımlarından memnun olduklarını belirtmişlerdir. Fayda sahipleri ile yapılan görüşmelerde bu kişiler hizmet ve ürünlere fiziki olarak erişimde zorlandıklarını, dolayısıyla yapılacak sosyal yardımı aynı olarak tercih ettiklerini vurgulamışlardır. Sağlık yardımıdan yararlananların %76'sı yaşamlarının rahatladığı yönünde cevap vermişlerdir. Sağlıkla ilgili özür lü yardımlarından memnun olanların oranı %82'dir (SYDGM, 2008: 2-5). Söz konusu tespitler bir dönem Fak-Fuk-Fon olarak adlandırılan SYDTF' nun Türkiye'de yoksullukla mücadele de önemli işlevleri olduğunu göstermektedir.

SYDGM' nün yürüttüğü iki çalışma Türkiye'de yoksullukla mücadelenin en önemli sorunlarına çözüm getirecektir. Birincisi "Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi" dir. Bu projenin sosyal yardım faaliyetlerine yönelik en önemli katkısı, sosyal yardım alanında faaliyet gösteren kurumlar arasında eşgüdümün sağlanması ve bu alanda kapsamlı bir veri tabanının oluşturulmasıyla, sosyal yardım faaliyetlerinin tek çatı altında toplanması olacaktır. İkincisi ise "Sosyal Yardım Yararlanıcılarının Belirlenmesine Yönelik Puanlama Formülünün Geliştirilmesi Projesi" dir. Bu projenin en önemli katkısı ise Sosyal yardım yararlanıcıları daha objektif kriterlere göre tespit edilmesini sağlayarak haksız yararlanmaların önüne geçilmesidir. Böylece Türk yardım sisteminin en önemli iki sorunu olan sosyal yardım konusunda objektif kriterlerin eksikliği ve kurumlar arasında eşgüdümün sağlanması konusunda standartlar getirilip, ilerleme kaydedilecektir. Bu bağlamda şu ifade edilmelidir ki; sosyal yardım alanındaki yeni projelerin gerçekleştirilmesiyle ve yoksullukla mücadelede kurumsallaşmanın tamamlanması, ortak veri tabanının oluşturulması ve eşgüdümün

sağlanmasıyla Türkiye’de yoksullukla mücadele daha etkin hale gelebilecektir.

Türkiye’de yoksullukla mücadelede anlamlı olabilecek bazı politikalar şunlardır:

-Türkiye’de eğitime erişimin temini yoksullukla mücadelede anlamlı bir politikadır. Ancak eğitime erişimin temini tek başına yeterli olmayacaktır. Eğitimin niceliğinin yanında niteliğini de artırıcı yatırımların çoğaltılması yoksullukla mücadelede daha anlamlı sonuçların elde edilmesini sağlayacaktır.

-Türkiye’de TÜİK verilerine göre kayıtdışı istihdam % 40 civarındadır. Tarım sektöründe çalışanların kayıtdışılığı % 80, tarım dışı sektörlerde ise kayıtdışılık % 30 civarındadır. Türkiye’de yoksullukla mücadelede sosyal güvenlik tabanının genişletilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de işgücüne katılım artırılmalı, kayıt dışılık azaltılmalıdır.

-Türkiye’de vergi gelirlerinin GSYH’ya oranı OECD ülkelerine kıyasla oldukça düşüktür. Bu nedenle vergi tabanının genişletilmesine ve vergi gelirlerinin artırılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmeli, kişisel gelir ve karlar üzerinden alınan vergiler artırılmalıdır. Adaletsiz bir vergi türü olan dolaylı vergiler ise azaltılmalı, adil bir vergi sistemi inşa edilmelidir. Bu kapsamda Vergi kaçakçılığı ve kayıtdışı ekonomi azaltılmalı, vergi gelirlerinin artırılmasıyla birlikte transfer politikalarının etkinliği sağlanmalıdır.

-Makroekonomik istikrarla birlikte, sürdürülebilir büyüme sağlanmalı, etkin vergi ve transfer politikalarıyla birlikte gerçekleştirilecek sosyal harcamalar ile özellikle beşeri sermayeyi artırıcı eğitim ve sağlık hizmetlerine yönelik yatırımlar artırılmalıdır. Yatırımlardaki artışla birlikte hizmetlerin niteliklerinde de artış sağlanarak, yoksul kesimin hizmetlere ulaşımı temin edilmeli ve ekonomik büyümenin yoksul yanlı olması sağlanmalıdır.

-Yardımlar “sosyal hak” temelli yapılmalıdır. Çalışabilenler çeşitli projelerle istihdam piyasasına yönlendirilmeli, çalışamayanlar için yardımlara devam edilmelidir.

-Sosyal yardımlara yönelik bütçeler artırılmalı bununla birlikte, yoksullukla mücadelenin yalnızca para akıtılarak gerçekleştirilemeyeceği göz önünde bulundurulmalıdır.

-İstihdam projeleri ve istihdama yönelik eğitim projeleri desteklenmeli, projelerin geriye dönük değerlendirmeleri yapılarak güçlü ve zayıf yanları ortaya konmalı ve projelerde sonuçlara paralel değişimler gerçekleştirilmelidir.

-Yoksulluk programları, Türkiye'nin yoksulluk profili baz alınarak tasarlanmalı, gerçek yoksullukla mücadelenin, yoksulluğun kaynaklarına yönelik önlem ve iyileştirmelerle gerçekleştirilebileceği unutulmamalıdır.

-Yoksullukla mücadele projelerinin farkındalığı artırılmalı, projeler konusunda yoksul kesimin teşvik edilmesi ve bilgilendirilmesi için alan çalışmaları ve bilgilendirici faaliyetlere hız verilmelidir.

-SYDV' larında istihdam edilen personelin konusunda uzman kişilerden seçilmesine dikkat edilmeli, yoksulluk ve sosyal yardım konusunda ki bilgi ve birikimleri çeşitli seminerler ve bilgilendirme faaliyetleri canlı tutulmalı ve geliştirilmelidir.

-SYDV'ları üzerinde gözetim ve denetimler artırılmalı, kaynakların israfı ve keyfi harcamalar engellenmelidir.

-Sosyal yardım tutarları bölgesel farklılıklar, kırsal - kent ayrımı ve kentler içindeki alanların sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri gibi değişkenlere göre

belirlenmelidir.

-Yapılan yardımlarda, aile yapısı da dikkate alınmalı, birbirinden farklı hanehalkı profiline sahip ailelere yönelik farklı sosyal yardım biçimleri uygulanmalıdır.

-Yoksulların tespiti, yapılan yardımların bireyler ve tüm hane üzerindeki etkileri ve yoksul bireylerin ve hanelerin durumlarındaki gelişmelerin takip edilmesini sağlayacak projeler geliştirilmelidir.

-Yoksulluğa dair istatistiklerin gerçekçi ve kapsayıcı olması sağlanmalı, Türkiye için birçok farklı kriterlere göre farklı yoksulluk çizgileri belirlenerek yoksulluk analizleri karşılaştırmalı olarak sürdürülmelidir.

-Türkiye’de özellikle gelir dağılımının bozuk olması nedeniyle gelir eşitsizliğini de yoksulluk ölçümüne dahil eden “Sen endeksi” gibi yoksulluk endeksleri de hesaplanmalıdır. Böylece transfer politikalarının etkinliğinin de takip edilmesi sağlanacaktır.

-Türkiye’de kurumların etkinliğinin ve şeffaflığının, hesap verilebilirliğin artırılması, yolsuzluğun azaltılması, kaynakların daha eşitlikçi ve etkin dağılımının sağlanması, yoksullukla mücadelede kurumlar ve sivil toplum kuruluşları arasında katılımın ve eşgüdümün sağlanması için “iyi yönetim” derhal tesis edilmelidir.

-Türkiye’de istihdamı artırmaya yönelik politikalara hız verilmeli, ekonomik büyümenin istihdam yaratması sağlanmalıdır.

-Türkiye de yoksulluk riski eğitim düzeyiyle ters orantılıdır. Bu noktada eğitime yönelik yatırımların artırılması yoksullukla mücadelede oldukça anlamlı bir politika olacaktır.

- Yoksullukla mücadele de sosyal harcamaların rolü göz ardı edilmemelidir. Kaldı ki; sosyal harcamaların yoksulluk ve eşitsizlik üzerine etkilerinin tahmin edildiği modellerimizde sosyal harcamaların yoksulluğu ve eşitsizliği azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle yoksullukla mücadele bağlamında Türkiye'nin de dahil olduğu gelişmekte olan ülkelerde sosyal harcamaların etkileri gelişmiş ülkelere nazaran daha fazladır.

-Yoksulların barınmasına yönelik çalışmalar artırılmalı, yoksullar için ucuz sosyal konutlar inşa edilmelidir.

-Yoksullukla mücadelede STK'ların rolleri artırılmalı, devlet kurumları ve STK'lar arasında eşgüdüm sağlanmalıdır.

-Şartlı nakit transferleri beşeri sermayeyi artırıcı eğitim ve sağlık hizmetlerine yönelik oldukça anlamlı bir yoksullukla mücadeledir. Bu kapsamda şartlı nakit transferlerinin miktarı artırılmalı, kapsadığı yoksul kesim genişletilmelidir.

Yoksullukla mücadele, etkin ve iyi tasarlanmış politikaların yanında, eşgüdümlü, sistematik ve değerlendirmeci çabaları gerektirmektedir. Türkiye bu konuda yavaş adımlarla da olsa gelişimini sürdürmektedir. Türkiye'de yoksulluk oranlarının hala yüksek düzeylerde olması, OECD verilerine göre 1985-2005 yılları arasında yoksulluk eğiliminin küçük oranda da olsa artış göstermesi, yukarıda değindiğimiz politika önermelerinin süratle uygulanmasını ve kurumlar arası eşgüdümün sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de sistematik yoksullukla mücadele konusunda en büyük aktör olan SYDTF' na önemli roller düşmektedir. SYDTF başlattığı projeleri geliştirerek sürdürmeli, geleceğe yönelik projelerini derhal hayata geçirerek sosyal yardım veri tabanını ve kurumlar arası eşgüdümü sağlamalıdır.

Kaynakça

AÇIKGÖZ, Bernur, KÖK, Recep, İSPİR Serdar; Küreselleşme Kurgusuna Yönelik Hipotez Testleri: Yoksulluk Olgusu Üzerine Seçilmiş Ülkeler Deneyimi (1997-2003), Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Y.2008, Cilt: 13, Sayı:1 s.351-376.

AÇIKGÖZ, Ömer, KARAGÜL, Mehmet; Küreselleşme Sürecinde: Uluslararası Ekonomik Örgütler ve Yoksulluk, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss: 195-211.

AHRENS, Joachim, Governance and Economic Development, Edward Elgar Published Limited, 2002, Massachusetts, USA.

AKTAŞ, İpek; 1980 Sonrası Türk İmalat Sanayinde Piyasa Yapısı ve AR-GE Etkileşimi: Verimlilik, Karlılık, Üretim ve Rekabet Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2010.

ALCOCK, Peter; Understanding Poverty, Macmillan, Basingstake, Ha 1997.

ALTAN, Ömer Zühtü; Sosyal Politika Dersleri, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No. 1592, Eskişehir, 2004.

ALTAY, Asuman; Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi, Ege Akademik Bakış 7(1) 2007: 337-362.

AKTAN, Coşkun Can; Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Yoksullukla Mücadele Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002.

AKTAN, Coşkun Can; Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Öneriler, Yoksullukla Mücadele Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002.

ANAND, Sudhir, SEN, Amartya, Concepts of Human Development and Poverty: A Multidimensional Perspective, Human Development Papers, 1997.

ATTACKING POVERTY; World Bank (2000), World Development Report 2000/2001.

BATMAZ, Nihat, ÖZCAN, Abdülvahap; Küreselleşmenin Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri: Finansal Krizler, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss: 37-53.

BİLEN, Mahmut, ES, Muharrem; Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümünde Yeni Arayışlar, Yönetim ve Siyasette Etik Sempozyumu, 1998, Adapazarı. ss. 376-399.

BUĞRA, Ayşe; Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2. Baskı, 2008.

BUĞRA, Ayşe; Yoksulluk ve Sosyal Haklar, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, 2005. (<http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/y/o/yoksulluk-ve-sosyal-haklar-ayse-bugra.pdf> son erişim tarihi: 10.03.2011, 17:15.

BUĞRA, Ayşe, Keyder, Çağlar, Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi, 2003, UNDP

BUĞRA, Ayşe, Keyder, Çağlar; Yerel Yönetişim Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması; Friedrich Nauman Vakfı, Haziran 2007.

CANBAY, Tülin, SELİM, Sibel; Türkiye’ de Hanehalkı Yoksulluğu, Ege Akademik Bakış, 10 (2), 2010: 627-649.

CHANG, Ha-Joon, GRABEL, Ilene; Kalkınma Yeniden, Ankara, İmge Kitabevi, 1. Baskı, 2005.

COŞKUN, Selim, TİRELİ, Münir; Dünya Bankası UNDP ve AB Bağlamında Yoksullukla Mücadele Stratejileri, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss: 183-195.

COŞKUN, Selim, GÜNEŞ, Samet, Dünyadaki Gelişmeler Çerçevesinde Ülkemizdeki Sosyal Yardımları İyileştirme Çalışmalarının Değerlendirmesi, ty, SYDGM. www.sydgm.gov.tr

CRAİG, David, PORTER, Doug; Development Beyond Neoliberalism?, USA&Canada, Routledge, 1.Published, 2006.

CRAİG, David, PORTER, Doug; Poverty Reduction Strategy Papers: A New Convergence, World Development Volume 31, Issue 1, January 2003: 53-69.

CURAL, Mehmet; OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımının1980 Sonrası Gelişimi ve Eşitsizliği Azaltıcı Müdahaleler, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Ekim 2009, 4(2), 73-97.

ÇAĞLAYAN, Savaş; İki Ülke, İki Siyasal Sistem Bir Göç ve Yoksulluk: 1989 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Örneği, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss: 87-97.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, GÜRSOY, Mustafa; Küreselleşme ve Bilişim Teknolojilerinin Yoksulluk Üzerine Etkileri, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss: 695-711.

ÇEKEN, Hüseyin, ÖKTEN, Şevket, ATEŞOĞLU, Levent; Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 9, Sayı 2, 2008: ss: 79-95.

ÇIKMAN, Serden, ASLAN, Özlem, GENÇ, Murat, TUNCA, Bulut, URAN, Hayriye Gülşah, GÜDEN, Esmâ Meltem, ZENGİN, Büşra, ÖNDER, Özge Şerife, TOSUN, Selma, BALI, Zeynep; Merkezi Yönetim Bütçesi Üzerine Bir İnceleme, Bütçe Dünyası Dergisi, Sayı 33, 2010 / 1 ss: 200-222.

DAĞDEMİR, Özcan; Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987 – 1994, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002.

DANSUK, Ercan; Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi, DPT Uzmanlık Tezi, Mayıs 1997.

DASGUPTA, İndraneel, KANBUR, Ravi; Community and Anti-Poverty Targeting, Credit Research Paper, No. 05/01, Centre for Research in Economic Development and International Trade, University of Nottingham March, 2005.

DELİCE, Güven, IŞIK, Nihat; Küresel Yoksulluğun Azaltılmasında Bretton Woods Kurumlarının Rolü: Orta Asya Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss:167-183.

DEMİRAL, Mehmet, TUTAR, Erdinç; Türkiye’de Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Sürecinde STK’ ların Önemi, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss: 331-349.

DEMİRCAN, Esra; Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Kamu Kesiminin Rolü: Devlet Bütçesi İçerisinde Sosyal Transferlerin Payı, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss: 255-275.

DOLUN, Leyla, Mikrofinansman, Kalkınma Bankası, Ankara, 2005.

http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2005-GA/GA-05-02-05_Mikro_Finansman.pdf.

DOĞRUDEL, Fatma, DOĞRUDEL, Suut, Bıçak Sirtında Büyüme ve İstikrar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 2006.

DÜNDAR, Seher Ozan; Mikro Finansman, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Kasım 2007 Ankara.

DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013; Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2007.

DPT, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayını, Ankara, 2001.

DPT, Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayını, Ankara, 2006.

Easypol Online Module Resource Materials For Policy Making Module 005: Impacts of Policies on Poverty, Absolute Poverty Lines
http://www.fao.org/docs/up/easypol/316/abslt_pov_lines_005en.pdf erişim tarihi: 23.04.2010: 21.00

Easypol Online Resource Materials For Policy Making Module 006: Impacts of Policies on Poverty, Relative Poverty Lines
http://www.fao.org/docs/up/easypol/317/rel_pov_lines_006en.pdf erişim tarihi: 26.04.2010 19.15

Easypol Online Resource Materials For Policy Making Module 008: Impacts of Policy on Poverty, Axioms For Poverty Measurement
http://www.fao.org/docs/up/easypol/321/axioms_pov_msmt_008en.pdf erişim tarihi: 26.04.2010 19.15

Easypol Online Resource Materials For Policy Making Module 009: Impacts of Policy on Poverty, Distributional Poverty Measures http://www.fao.org/docs/up/easypol/322/distributional-pvmsrs_009en.pdf erişim tarihi: 26.04.2010 19.15

Easypol Online Resource Materials For Policy Making module 010: Generalised Poverty Gap Measures http://www.fao.org/docs/up/easypol/324/gnrlsed_pvty_gap_msrs_010en.pdf erişim tarihi: 26.04.2010 19.15

ECEVİT, Yıldız; Türkiye’de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım, Uluslararası Çalışma Ofisi, Ankara, 2007.

EBERT, Udo, MOYES, Patrick; A Simple Axiomatization of the Foster Greer Thorbecke Poverty Orderings, Journal of Public Economic Theory 4(4), 2002, pp: 455-473.

ERDOĞAN, Güzin; Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002.

GÖKYAY, Çağatay; Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara, 2008.

GÖRÜN, Mustafa, ELAGÖZ, İsmail; Kentsel Yoksulluk: Sivil Toplum ve Yerel Yönetim İşbirliği, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss: 174-159.

GUJARATİ, Damador; Temel Ekonometri, Literatür Yayıncılık, İkinci Basım, İstanbul, 2001.

GÜL, Songül Sallan, GÜL, Hüseyin; Yoksulluk ve Yoksulluk Sorununa Yaklaşımlar, Mülkiyeliler Birliği Dergisi cilt:21, sayı:199.

GÜNDOĞAN, Naci; Türkiye’ de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele, Ankara Sanayi Odası, Ocak/Şubat 2008. ss: 42-56.

GÜNDÜZ, A. Yılmaz; Ekonomik Kalkınma İçin Yoksulluğun Önlenmesi ve Çözüm Önerileri, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss: 803-815.7

GÜRSES, Didem; İnsani gelişme ve Türkiye, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 12, Sayı 21, Haziran 2009 ss: 339-350

GÜRSES, Didem; Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Programları, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,2007, Cilt: 17 Sayı: 1 ss:59-74.

HAYAMİ, Yujiro; “From the Washington Consensus To Post-Washington Consensus: Retrospect and Prospect” Asian Development Review, 2003 vol 20 no2 s.40-65

HSIAO, Cheng; Analysis of Panel Data, 2003, Cambridge University Press, second edition.

Human Development Report 2004: Cultural Liberty in Today’s Diverse World, UNDP.

Human Development Report 2009: Overcoming barriers: Human mobility and development, UNDP.

IŞIK, H.Bayram, IŞIK, Nihat; Yoksullukla Mücadelede Başarılı Bir Araç Mikrokredi, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss: 847-859.

İTO; Mikrokredi Modeli Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği, Yayın No: 2004-32, İstanbul, 2004.

İyi Yönetişimin Temel Unsurları, Maliye Bakanlığı, Ayrıntı Basımevi, Ankara, 2003.

KABAŞ, Tolga; Türkiye’de En Yoksul % 20’nin Yoksulluk Profili, Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcaması, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 19, Sayı 2, 2010, Sayfa 192 – 218.

KABAŞ, Tolga; Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları, Doktora Tezi, Adana, 2009.

KABAŞ, Tolga; Türkiye’ de Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss: 275-299.

KAKWANI, Nanak, PERNIA, Ernesto M.; What is Pro-Poor Growth? , Asian Development Review, Volume: 18, Number: 1, 2000, pp: 1-17.

KANYILMAZ, Ebru; Küreselleşen İşgücü Piyasalarında Çalışanların Yoksulluğu, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss: 783-795.

KARAGÜL, Mehmet, AÇIKGÖZ, Ömer; Küreselleşme Sürecinde: Uluslararası Ekonomik Örgütler ve Yoksulluk, , 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss:195-211.

Kayıtdışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı (2008-2010), Ankara, 2009.

KAYNAK, Muhteşem; Kalkınma İktisadı, Ankara, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, 2007.

KÖRÜKMEZ, Nilüfer; Yoksullukla Mücadele ve Dünya Bankası Projeleri, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss: 211-219.

KRUGMAN, Paul, Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü, Literatür Yayıncılık, 1.Basım, İstanbul, 2001.

Küresel Yoksulluk, 4. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Bildiriler Kongresi, Çanakkale, 2007.

LEVİNSOHN, Jim, The World Bank's Poverty Reduction Strategy Paper Approach: Good Marketing or Good Policy, 2002. <http://www.g24.org/levintgm.pdf>

Making Services Work For People, World Development Report, World Bank, 2004.

MALECKİ, Edward J., Technology and Economic Development: The Dynamics of Local, Regional and National Competitiveness, Addison Wesley Longman Limited, England, 1997.

MORRİS, David; Measuring the Conditions of The World's Poor: The Physical Quality of Life Index, Oxford: Pergamon.

OECD Factbook 2010, web sitesi: http://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-factbook-2010_factbook-2010-en

ÖNİŞ, Ziya, ŞENSES, Fikret; Rethinking the Emerging Post-Washington Consensus, Development and Change, 2005, 36 (2): 263-290.

ÖZCAN, Ayşe, KARAKILÇIK, Yusuf; Kent Yoksulluğunun Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Hareketleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi, 4. Uluslararası Sivil Toplum

Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss: 439-455.

ÖZER, Mustafa, BİÇERLİ, Kemal; Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi, Sosyal Bilimler Dergisi 2003-2004 s: 55-86

ÖZPINAR, Ömer, ÖZPINAR, Şansel; Küreselleşme, İşgücü Piyasaları ve Yoksulluk, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss: 771-783.

ÖZŞUCA,Şerife Türcan; Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme ve Refah Devleti, Kamu-İş, Cilt:7 sayı:2/ 2003 s:2-12.

ÖZTÜRK, Nazım; IMF’ nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2002, 57-4.

ÖZTÜRK, Şinasi; Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Volume 1/5 Fall 2008, ss: 605-634.

POGGE, Thomas, Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları Kozmopolit Sorumluluklar ve Reformlar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1. Baskı 2006.

RODRİK, Dani; Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? A Review of the World Bank’s Economic Growth in the 1990s:Learning from a Decade of Reform, Journal of Economic Literature Vol. XLIV (December 2006), pp.973-987.

SACHS, Jeffrey D; The End of Poverty Economic Possibilities for Our Time, The Penguin Press, 1. Published, USA, 2005.

SAVAŞ, Vural Fuat; Piyasa Ekonomisi ve Devlet, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2. Baskı, 2000.

SEIDL, Christian ; Poverty Measurement: A Survey, Welfare and Efficiency in Public Economies, Berlin, Springer-Verlag, 1988 pp: 71-147.

SEN, Amartya; Özgürlükle Kalkınma, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1. Basım, 2004.

SOYAK, Alkan; Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, Bilim ve Ütopya Dergisi, Sayı:125 , Kasım 2004, ss.36-45.

SEN, Amartya; Development, Which Way Now?, Economic Journal, 1984: 742-762.

SWALLOW, Brent; Potential for Poverty Reduction Strategies to Address Community Priorities: Case Study of Kenya, World Development Vol. 33, No. 2, pp. 301–321, 2005.

SYDGM'nün Sosyal Yardım ve Proje Destek Faaliyetlerinin Etki Analiz Araştırması Çalıştay Raporu, SYDGM, 22-23 Temmuz 2008

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu (SYDTF) Kamuoyu Araştırması, Nihai Rapor, İstanbul, Haziran 2004.

SYDGM' nin Sosyal Yardımların ve Proje Desteklerinin Etki Analizi Projesi Sonuçlar Üzerine Bir Değerlendirme, SYDGM, 2008.

SYDGM 2007 Faaliyet Raporu: www.sydgm.gov.tr.

SYDGM 2008 Faaliyet Raporu: www.sydgm.gov.tr.

SYDGM 2009 Faaliyet Raporu: www.sydgm.gov.tr .

ŞENER, Ülker, Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları, TEPAV, 2010.

ŞENGÜL, Seda; Türkiye’de Yoksulluk Profili ve Gelir Gruplarına Göre Gıda Talebi, Çukurova Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü Mart 2004, Yayın No: 119.

ŞENKAL, Abdülkadir; Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika, Alfa Yayınları, 1. Basım, Ağustos 2005.

ŞENSES, Fikret; Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İstanbul, İletişim Yayınları, 4.Baskı, 2006.

ŞENSES, Fikret, KOYUNCU, Murat; Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri, Çalışma ve Toplum, 2004, (3), s. 11-52.

ŞENSES,Fikret, ÖNDER,Harun, Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi, ty, <http://dusuncekahvesi.googlepages.com/tr.de.yoksulluk.onder-senses.pdf>.

TEMİZ, Ejder, Dünya’da Kronik Yoksulluk ve Önleme Politikaları, Çalışma ve Toplum, 2008/2: ss:61-100

TEMİZEL, Fatih, AKYALÇIN, Seda; Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ile Mikro Finansman Kurumlarının Birlikteliği, Çimento İşveren, Temmuz 2006 ss: 4-15.

The State In A Changing World, World Development Report , World Bank, 1997.

TİRELİ, Münir, COŞKUN, Selim; “Dünya Bankası, UNDP ve AB Bağlamında, Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, Çanakkale 2007: 183

Türkiye İstatistik Yıllığı, TÜİK, 2009.

TOKATLIOĞLU, İbrahim, ATAN, Murat; Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeyi ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: Kuznets Eğrisi Geçerli mi?, Ekonomik Yaklaşım, Cilt:18, Sayı:65, ss.25-58.

TORUN, Mustafa, SARIDOĞAN, Ercan, UÇAK, Ayhan; Fakirleştiren Büyüme: Türkiye Örneği, 4. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Türkiye ss: 349-357.

TOWNSEND, Peter; Poverty In The United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standards of Living, Penguin, London, 1979.

TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Sonuçları, 2006-2007; <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8369> erişim tarihi:01.03.2011.

UZUN, Ayşe Meral; Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2003.

SYDGM Stratejik Plan 2009-2013, Ankara, 2008.

TGMP 2007 Faaliyet Raporu: www.tgmp.net.

TGMP 2008 Faaliyet Raporu: www.tgmp.net.

TGMP 2009 Faaliyet Raporu: www.tgmp.net.

YALMAN, Galip; Yerel Yönetişim Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması; Friedrich Nauman Vakfı, Haziran 2007.

YILDIRIM, Kemal, KARAMAN, Doğan; Makroekonomi, Eskişehir, Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, Yayın No:145, 3. Basım, 2003.

YUMUŞAK, İbrahim Güran, BİLEN, Mahmut; Gelir Dağılımı - Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, K. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 1, 2000. ss. 77-96.

ZABCI, Filiz Çuha ;Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2003: 215-239.

Web Sayfaları

<http://stats.oecd.org/Index.aspx>

<http://www.canaktan.org/>

Yeşil Kart Bilgi Sistemi: <http://sbu.saglik.gov.tr/yesil/>

T.C.Sağlık Bakanlığı, web adresi: www.saglik.gov.tr

T.C.Başbakanlık Toplu Konut İdaresi, web adresi: www.toki.gov.tr

Vakıflar Genel Müdürlüğü, web adresi: www.vgm.gov.tr

T.C.Çalışma ve Sosyal güvenlik Bakanlığı, web adresi: www.calisma.gov.tr

T.C.Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, web adresi: www.ozida.gov.tr

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, web adresi: www.shcek.gov.tr

Sosyal Güvenlik Kurumu, web adresi: www.sgk.gov.tr

Türkiye Grameen Bankası, web adresi: www.tgmp.net

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı , web adresi: www.kedv.org.tr

www.worldbank.org

www.un.org.tr

http://www.fao.org/easypol/output/index_main.asp

www.tgmp.net.

www.tuik.gov.tr

<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/213/Tarihce/>

http://hdrstats.undp.org/en/countries/country_fact_sheets/cty_fs_TUR.html

[http://www.comcec.org/EN/belge/arsiv/pdf/TURKEY%2023-07%20CR\(1\)TR.pdf](http://www.comcec.org/EN/belge/arsiv/pdf/TURKEY%2023-07%20CR(1)TR.pdf)

http://www.USAID.gov.au/publications/pdf/good_governance.pdf

http://www.odi.org.uk/work/projects/00-07-world-governance-assessment/about_wga.html

www.dpt.gov.tr/.../Kamu_Kesimi_Sosyal_Harcama_Istatistikleri.pdf.

EKLER

Tüm OECD ülkeleri için Hausman Testi (Birinci Model)

Correlated Random Effects - Hausman Test

Pool: POOL01

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	0.267223	2	0.8749

Cross-section random effects test comparisons:

Variable	Fixed	Random	Var(Diff.)	Prob.
DOCIAL?	-0.000261	-0.000184	0.000000	0.7656
GROWTH?	-0.013794	-0.031386	0.001806	0.6789

Cross-section random effects test equation:

Dependent Variable: GINI?

Method: Panel Least Squares

Date: 03/07/11 Time: 11:33

Sample (adjusted): 2003 2007

Included observations: 5 after adjustments

Cross-sections included: 25

Total pool (unbalanced) observations: 105

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1.973225	1.568643	1.257919	0.2122
DOCIAL?	-0.000261	0.000298	-0.875116	0.3842
GROWTH?	-0.013794	0.096342	-0.143180	0.8865

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.251718	Mean dependent var	0.627048
Adjusted R-squared	0.002291	S.D. dependent var	3.288784
S.E. of regression	3.285015	Akaike info criterion	5.433654
Sum squared resid	841.7233	Schwarz criterion	6.116101
Log likelihood	-258.2668	Hannan-Quinn criter.	5.710195
F-statistic	1.009184	Durbin-Watson stat	0.006360
Prob(F-statistic)	0.467337		

Gelişmiş OECD Ülkeleri İçin Hausman Testi (Birinci Model)

Correlated Random Effects - Hausman Test

Pool: POOL01

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	34.287390	2	0.0000

Cross-section random effects test comparisons:

Variable	Fixed	Random	Var(Diff.)	Prob.
DOCIAL?	0.000005	0.000003	0.000000	0.0000
GROWTH?	-0.000658	-0.000567	0.000000	0.1645

Cross-section random effects test equation:

Dependent Variable: GINI?

Method: Panel Least Squares

Date: 03/07/11 Time: 11:36

Sample (adjusted): 2003 2007

Included observations: 5 after adjustments

Cross-sections included: 18

Total pool (unbalanced) observations: 80

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.259138	0.009151	28.31732	0.0000
DOCIAL?	5.41E-06	1.52E-06	3.565918	0.0007
GROWTH?	-0.000658	0.000492	-1.335432	0.1868

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.903595	Mean dependent var	0.287875
Adjusted R-squared	0.873067	S.D. dependent var	0.044599
S.E. of regression	0.015890	Akaike info criterion	-5.233971
Sum squared resid	0.015149	Schwarz criterion	-4.638464
Log likelihood	229.3588	Hannan-Quinn criter.	-4.995215
F-statistic	29.59859	Durbin-Watson stat	1.561846
Prob(F-statistic)	0.000000		

Tüm OECD ülkeleri için Hausman Testi (İkinci Model)

Correlated Random Effects - Hausman Test

Pool: POOL01

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	27.126998	2	0.0000

Cross-section random effects test comparisons:

Variable	Fixed	Random	Var(Diff.)	Prob.
PERHEAD?	0.000002	0.000000	0.000000	0.1625
SOCIAL?	0.000354	0.000062	0.000000	0.0000

Cross-section random effects test equation:

Dependent Variable: HEADCOUNT?

Method: Panel Least Squares

Date: 03/07/11 Time: 12:26

Sample (adjusted): 2003 2007

Included observations: 5 after adjustments

Cross-sections included: 25

Total pool (unbalanced) observations: 103

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	15.26493	0.760044	20.08427	0.0000
PERHEAD?	2.34E-06	5.14E-06	0.455403	0.6501
SOCIAL?	0.000354	0.000142	2.490881	0.0149

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.925639	Mean dependent var	17.10291
Adjusted R-squared	0.900200	S.D. dependent var	4.812778
S.E. of regression	1.520409	Akaike info criterion	3.896111
Sum squared resid	175.6848	Schwarz criterion	4.586769
Log likelihood	-173.6497	Hannan-Quinn criter.	4.175851
F-statistic	36.38646	Durbin-Watson stat	1.890466
Prob(F-statistic)	0.000000		

Gelişmiş OECD Ülkeleri İçin Hausman Testi (İkinci Model)

Correlated Random Effects - Hausman Test

Pool: POOL01

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	39.295130	2	0.0000

Cross-section random effects test comparisons:

Variable	Fixed	Random	Var(Diff.)	Prob.
PERHEAD?	0.000002	-0.000003	0.000000	0.0012
SOCIAL?	0.000375	0.000002	0.000000	0.0000

Cross-section random effects test equation:

Dependent Variable: HEADCOUNT?

Method: Panel Least Squares

Date: 03/07/11 Time: 12:29

Sample (adjusted): 2003 2007

Included observations: 5 after adjustments

Cross-sections included: 18

Total pool (unbalanced) observations: 77

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	14.03665	0.973586	14.41747	0.0000
PERHEAD?	1.69E-06	5.57E-06	0.303114	0.7629
SOCIAL?	0.000375	0.000157	2.389451	0.0202

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.895217	Mean dependent var	16.26623
Adjusted R-squared	0.860289	S.D. dependent var	4.222484
S.E. of regression	1.578276	Akaike info criterion	3.969269
Sum squared resid	141.9844	Schwarz criterion	4.578050
Log likelihood	-132.8169	Hannan-Quinn criter.	4.212776
F-statistic	25.63059	Durbin-Watson stat	1.666450
Prob(F-statistic)	0.000000		

Model 1: Eşitsizlik sosyal harcama ve ekonomik büyüme ilişkisi (Tüm Ülkeler)

Dependent Variable: GINI?

Method: Pooled Least Squares

Date: 02/22/11 Time: 17:55

Sample (adjusted): 2004 2007

Included observations: 4 after adjustments

Cross-sections included: 24

Total pool (unbalanced) observations: 67

Convergence achieved after 5 iterations

Cross sections without valid observations dropped

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.394497	0.036208	10.89540	0.0000
DOCIAL?	-7.06E-06	3.29E-06	-2.146870	0.0357
GROWTH?	-0.000766	0.000440	-1.740517	0.0867
AR(1)	0.869531	0.040504	21.46803	0.0000
R-squared	0.921887	Mean dependent var		0.304776
Adjusted R-squared	0.918167	S.D. dependent var		0.055715
S.E. of regression	0.015938	Akaike info criterion		-5.382378
Sum squared resid	0.016003	Schwarz criterion		-5.250754
Log likelihood	184.3097	Hannan-Quinn criter.		-5.330294
F-statistic	247.8399	Durbin-Watson stat		2.438818
Prob(F-statistic)	0.000000			

Model 1: Eşitsizlik sosyal harcama ve ekonomik büyüme ilişkisi (Gelişmiş Ülkeler)

Dependent Variable: GINI?

Method: Pooled Least Squares

Date: 03/07/11 Time: 16:00

Sample (adjusted): 2004 2007

Included observations: 4 after adjustments

Cross-sections included: 18

Total pool (unbalanced) observations: 53

Convergence achieved after 4 iterations

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.404153	0.055856	7.235582	0.0000
DOCIAL?	-6.82E-06	3.52E-06	-1.935517	0.0587
GROWTH?	-0.000989	0.000481	-2.055418	0.0452
AR(1)	0.885565	0.055791	15.87287	0.0000
R-squared	0.886152	Mean dependent var		0.292830
Adjusted R-squared	0.879182	S.D. dependent var		0.045420
S.E. of regression	0.015788	Akaike info criterion		-5.386720
Sum squared resid	0.012213	Schwarz criterion		-5.238018
Log likelihood	146.7481	Hannan-Quinn criter.		-5.329536
F-statistic	127.1331	Durbin-Watson stat		2.588976
Prob(F-statistic)	0.000000			

Model 2: Yoksulluk sosyal harcama milli gelir ilişkisi (Tüm Ülkeler)

Dependent Variable: HEADCOUNT?

Method: Pooled Least Squares

Date: 03/07/11 Time: 16:15

Sample (adjusted): 2004 2007

Included observations: 4 after adjustments

Cross-sections included: 24

Total pool (unbalanced) observations: 67

Convergence achieved after 5 iterations

Cross sections without valid observations dropped

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	24.29993	3.960906	6.134942	0.0000
PERHEAD?	-5.30E-06	5.25E-06	-1.008472	0.3171
SOCIAL?	-0.000498	0.000332	-1.500205	0.1386
AR(1)	0.871066	0.048598	17.92388	0.0000
R-squared	0.869988	Mean dependent var		17.04179
Adjusted R-squared	0.863797	S.D. dependent var		4.572220
S.E. of regression	1.687409	Akaike info criterion		3.942111
Sum squared resid	179.3830	Schwarz criterion		4.073734
Log likelihood	-128.0607	Hannan-Quinn criter.		3.994194
F-statistic	140.5237	Durbin-Watson stat		2.518001
Prob(F-statistic)	0.000000			

Model 2: Yoksulluk sosyal harcama milli gelir ilişkisi (Gelişmiş Ülkeler)

Dependent Variable: HEADCOUNT?

Method: Pooled Least Squares

Date: 03/07/11 Time: 16:21

Sample (adjusted): 2004 2007

Included observations: 4 after adjustments

Cross-sections included: 18

Total pool (unbalanced) observations: 52

Convergence achieved after 7 iterations

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	25.65208	4.992379	5.138249	0.0000
PERHEAD?	-5.89E-06	5.42E-06	-1.085407	0.2832
SOCIAL?	-0.000553	0.000363	-1.524924	0.1338
AR(1)	0.870331	0.063360	13.73626	0.0000
R-squared	0.852256	Mean dependent var		16.62885
Adjusted R-squared	0.843022	S.D. dependent var		4.247368
S.E. of regression	1.682827	Akaike info criterion		3.952631
Sum squared resid	135.9316	Schwarz criterion		4.102727
Log likelihood	-98.76841	Hannan-Quinn criter.		4.010174
F-statistic	92.29528	Durbin-Watson stat		2.601307
Prob(F-statistic)	0.000000			

Model 1: Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sosyal harcamalarının eşitsizlik üzerine etkileri (Gelişmiş Ülkeler)

Dependent Variable: GINI
 Method: Panel Least Squares
 Date: 03/07/11 Time: 13:49
 Sample (adjusted): 2004 2007
 Periods included: 4
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 67
 Convergence achieved after 4 iterations

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.399806	0.039478	10.12720	0.0000
GROWTH	-0.000201	0.000844	-0.237973	0.8127
SOCIAL	-6.74E-06	3.45E-06	-1.956310	0.0549
D1*SOCIAL	-3.52E-07	2.79E-07	-1.261583	0.2118
AR(1)	0.874193	0.042464	20.58676	0.0000
R-squared	0.920226	Mean dependent var		0.304776
Adjusted R-squared	0.915080	S.D. dependent var		0.055715
S.E. of regression	0.016236	Akaike info criterion		-5.331495
Sum squared resid	0.016343	Schwarz criterion		-5.166966
Log likelihood	183.6051	Hannan-Quinn criter.		-5.266390
F-statistic	178.7997	Durbin-Watson stat		2.370256
Prob(F-statistic)	0.000000			
Inverted AR Roots	.87			

Model 1: Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sosyal harcamalarının eşitsizlik üzerine etkileri (Gelişmekte Olan Ülkeler)

Dependent Variable: GINI
 Method: Panel Least Squares
 Date: 03/07/11 Time: 14:30
 Sample (adjusted): 2003 2007
 Periods included: 5
 Cross-sections included: 25
 Total panel (unbalanced) observations: 105

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.405442	0.014538	27.88767	0.0000
GROWTH	-0.001557	0.002307	-0.674733	0.5014
SOCIAL	-1.88E-05	2.14E-06	-8.762362	0.0000
D2*SOCIAL	-1.05E-06	3.85E-06	-0.273991	0.7847
R-squared	0.456181	Mean dependent var		0.306476
Adjusted R-squared	0.440028	S.D. dependent var		0.062971
S.E. of regression	0.047122	Akaike info criterion		-3.234802
Sum squared resid	0.224269	Schwarz criterion		-3.133699
Log likelihood	173.8271	Hannan-Quinn criter.		-3.193833
F-statistic	28.24115	Durbin-Watson stat		0.262932
Prob(F-statistic)	0.000000			

Model 2: Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sosyal harcamalarının yoksulluk üzerine etkileri (Gelişmiş Ülkeler)

Dependent Variable: HEADCOUNT
 Method: Panel Least Squares
 Date: 03/07/11 Time: 14:48
 Sample (adjusted): 2005 2007
 Periods included: 3
 Cross-sections included: 23
 Total panel (unbalanced) observations: 43
 Convergence achieved after 8 iterations

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	23.85360	5.208632	4.579629	0.0001
PERHEAD	-2.04E-06	5.71E-06	-0.358161	0.7223
SOCIAL	-0.000304	0.000684	-0.443654	0.6599
D1*SOCIAL	-0.000147	0.000524	-0.281381	0.7800
AR(1)	0.661690	0.141314	4.682421	0.0000
AR(2)	0.209255	0.137545	1.521357	0.1367
R-squared	0.881117	Mean dependent var		17.03256
Adjusted R-squared	0.865052	S.D. dependent var		4.460820
S.E. of regression	1.638694	Akaike info criterion		3.954464
Sum squared resid	99.35678	Schwarz criterion		4.200213
Log likelihood	-79.02097	Hannan-Quinn criter.		4.045088
F-statistic	54.84621	Durbin-Watson stat		1.839981
Prob(F-statistic)	0.000000			
Inverted AR Roots	.90	-.23		

Model 2: Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sosyal harcamalarının yoksulluk üzerine etkileri (Gelişmekte Olan Ülkeler)

Dependent Variable: HEADCOUNT
 Method: Panel Least Squares
 Date: 03/07/11 Time: 14:52
 Sample (adjusted): 2004 2007
 Periods included: 4
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 67
 Convergence achieved after 6 iterations

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	25.89823	4.643656	5.577121	0.0000
PERHEAD	-4.74E-06	5.28E-06	-0.898566	0.3724
SOCIAL	-0.000548	0.000340	-1.612311	0.1120
D2*SOCIAL	-0.000505	0.000501	-1.008517	0.3171
AR(1)	0.877288	0.049396	17.76021	0.0000
R-squared	0.872127	Mean dependent var		17.04179
Adjusted R-squared	0.863877	S.D. dependent var		4.572220
S.E. of regression	1.686914	Akaike info criterion		3.955374
Sum squared resid	176.4321	Schwarz criterion		4.119904
Log likelihood	-127.5050	Hannan-Quinn criter.		4.020479
F-statistic	105.7139	Durbin-Watson stat		2.557530

Prob(F-statistic)	0.000000
Inverted AR Roots	.88

ÖZET

[ALTUN, Özgür]. [Türkiye’de Uygulanan Yoksullukla Mücadele Programları ve Etkinlikleri], [Yüksek Lisans Tezi], Ankara, [2011].

Yoksulluk, Türkiye’nin de dahil olduğu birçok ülkede en büyük sorunlardan birisidir. Türkiye yoksullukla mücadele etmeye resmi olarak 1990’ lı yılların ortası gibi geç bir zamanda başlamıştır. Bu çerçevede ilk kez sekizinci kalkınma planı kapsamında yoksulluk konusunu araştırmak ve yoksulluğun etkilerinin hafifletilmesine yönelik bir strateji geliştirmek amacıyla bir Özel İhtisas Komisyonu kurulmuştur.

Türkiye’de yoksullukla mücadele konusunda en geleneksel yaklaşım, sistematik sosyal yardım şeması olmaması nedeniyle risk durumunda pek çok kişinin aile yardımları ile ayakta durmaya çalışmasıdır. Ancak ailenin yoksulluk riskini azaltma konusundaki işlevselliğinin azalmasıyla birlikte, Türkiye yoksullukla mücadele konusunda çeşitli girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Bu girişimlerden en önemlisi 1980 istikrar programına karşı artan tepkiler neticesinde 1986 yılında kurulan SYDTF’ dir. Başlangıçta dağınık ve kurumsallıktan uzak faaliyetler sürdüren SYDTF, 2004 yılında kurumsal bir yapıya bürünmesiyle faaliyetlerine hız vermiştir.

Türkiye’de yoksulluk ve gelir eşitsizliği OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında oldukça yüksek düzeydedir. 1985-2005 yılları arasındaki dönemde Türkiye’de yoksulluğun genel eğilimi küçük bir düzeyde de olsa artış göstermiştir. Türkiye bu dönemde yoksullukla mücadelede başarılı olamamıştır. 2008 yılı itibariyle Türkiye’de yoksulluk oranı %17’dir. Kırsalda kente nazaran yoksulluk daha yaygındır. Hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riski artmakta, eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk riski azalmaktadır.

Türkiye’de yoksullukla mücadelenin gerekliliğinin kavranmasıyla birlikte yoksullukla mücadele hız kazanmıştır. Türkiye’ de SYDTF yanında farklı

kurumlar da sosyal yardım faaliyetleri sürdürmektedir. Ancak SYDTF her geçen gün bu konudaki rolünü güçlendirmektedir. Bu kapsamda SYDTF geleceğe yönelik projeleri ile, Türkiye’de yoksullukla mücadelede kurumlar arası eşgüdümü sağlayarak yoksullukla mücadelede daha etkin roller üstlenecektir.

Anahtar Sözcükler:

1. Yoksulluk
2. Yoksullukla Mücadele
3. Yoksulluğun ölçülmesi
4. Mikro kredi
5. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu

ABSTRACT

[ALTUN, Özgür]. [Povert Reduction Programs in Turkey and Their Effects], [Master Thesis], Ankara, [2011].

Poverty is one of the biggest problem in many countries including that Turkey. Turkey began to fight poverty as officially in a time of late as mid1990s. First time, a Special Commission as a part of the eight development plan was established in order to develop a strategy to investigate the issues of poverty and mitigate the effects of poverty

İn the fight against poverty, the traditional approach of Turkey is the family assistances because of the lack of the systematic social assistance schemes. However, reducing the functionality of family on reduction of risk, Turkey has begun several initiatives in order to fight against poverty. The most important of these initiatives is Social Assistance and Solidarity Fund was established in 1986 as a result of increasing response against 1980 stabilization program.

Poverty and income inequality is very high level in Turkey compared to OECD countries. İn the period between the 1985-2005, the general trend of poverty has increased in Turkey, albeit at a small level. Turkey did not succeed in fighting poverty during this period. İn 2008, the poverty rate is %17 in Turkey. Poverty is more prevalent in rural than urban. The risk of poverty is proportional to household size, inversely proportional to educational level.. However institutionalization of poverty reduction efforts, the fight against poverty has gained momentum in Turkey. Social Assistance and Solidarity Fund is the most important actors in this regard. İn this contex, Social Assistance and Solidarity Fund aims to provide inter-agency coordination with future projects. So that, it will assume a more active role in the fight against poverty.

KEY WORDS

1. Poverty
2. Poverty Reduction
3. Measuring poverty
4. Microcredit
5. Social Assistance and Solidarity Fund